

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE MINDESMÆRKER OG KRIGERGRAVE
I SØNDERJYLLAND

*I taknemlig Erindring tilegnet
afdøde Oberst
L. U. DORNONVILLE DE LA COUR's
Minde.*

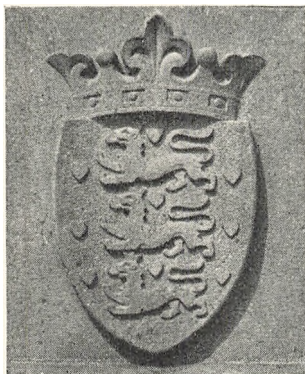
DANSKE MINDESMÆRKER OG KRIGERGRAVE

I SØNDERJYLLAND

FRA KRIGENE 1813, 1848—50 OG 1864

AF

KAPTAJN HECTOR BOECK

SLESVIGSK FORLAG
GRÆNSEFORLAGET
KØBENHAVN MCMXL

TRYKT I
FRANTZ CHRISTTREU'S BOGTRYKKERI
CLICHÉERNE FRA
PERSSONS CLICHÉ-ANSTALT

FORORD

I dette Arbejde, „*Danske Mindesmærker og Krigergrave i Sønderjylland fra Krigene 1815, 1848—50 og 1864*“, har jeg søgt at samle vor Viden om disse Minder fra vore tre sidste Krige. Mindesmærkerne og Krigergravene omfatter kun dem, der er under Krigsministeriets Tilsyn og Vedligeholdelse, i alt en 450 Krigergrave og en 30 Monumenter. Disse findes, foruden enkelte i Kongeriget før 1920, særlig i hele Sønderjylland (Nord- og Sydslesvig), nogle i Holsten, samt i det øvrige Tyskland med Czekoslovakiet og Polen vore Krigsfangegrave fra 1864. Desuden er medtaget den danske Marinegrav i Kristianssand i Norge med Faldne fra Søkampen ved Helgoland.

Det har i første Række været min Opgave at bringe nøjagtige Gengivelser af Indskrifterne paa Mindesmærkerne og Gravstenene, hvorom ingen Oplysninger af Betydning findes, og herved at bevare et personalhistorisk og kulturelt Stof af national Værdi. Jeg har dernæst ønsket at give et udførligt Billedstof til Belysning af disse Minders Udseende og den Tilstand, hvori de paa forbilledlig Vis holdes ved den danske Stats pietetsfulde Røgt af dem. I Tilslutning hertil har jeg redegjort for de større Mindesmærkers Tilblivelse, de store Gravpladsers og Enkeltgravenes Fremkomst, og

herved omtalt de ved Højtidelighederne holdte Indvielses- og Mindetaler. Endelig har jeg foretaget Beskrivelser af Mindesmærkerne og Krigergravene. Til Forstaaelse af Grundlaget for disse Minders Fremkomst har jeg inden for Landsdelene søgt at bringe Sammenhæng i det store Stof ved i krigshistoriske Oversigter at oplyse om Krigsbegivenhederne. I det hele tilstræber dette Arbejde at gøre Rede for, hvorledes Danmark paa ældgammel Vis har rejst Bautastene over sine faldne Sønner, der ofrede Liv og Blod for Konge og Fædreland, saaledes som det er udtrykt paa Bov-Monumentet i Flensborg: Viet de for Konge og Fædreland faldne, tapre danske Krigere, tro mod de svorne Eder.

Grundlaget for dette Arbejde, uden hvilket det ikke med Rette har kunnet udføres, er den Billedsamling af disse Mindesmærker og Krigergrave, som nu afdøde Ingeniøroberst *L. U. Dornonville de la Cour* som Krigsministeriets Tilsynshavende ved Mindesmærkerne og Krigergravene har skabt i Films og Fotografier, og som har bidraget til, at jeg har kunnet give Beskrivelser af dem og deres Indskrifter. Jeg skylder Obersten en dybtfølt Tak for hans Vejledning ved Arbejdets Begyndelse og for den Beredvillighed, hvormed Obersten tillod mig at anvende sit Billedstof. Samtidig retter jeg en Tak til *Krigsministeriet* for Tilladelsen til at benytte Billedsamlingen i sin Helhed. Ogsaa *Geodætisk Institut* bringer jeg min Tak for Tilladelsen til at bringe et Oversigtskort over Sundeved-Als med Angivelse af de her uden for Kirkegaardene værende mange Krigergrave og Mindesmærker. Endelig udtaler jeg en Tak til dansk Vicekonsul *B. Reinhardt* i Christianssand for modtagne Oplysninger og Offervillighed vedrørende den danske Marinegrav her.

Paa Grund af sit store Billedstof vilde dette kostbare Værk næppe have kunnet komme frem til Offentlig-

heden, saafremt det ikke ved Forstaaelse fra min Styrelse for den nationale sønderjydske Landsforening *Slesvig-Ligaen (D.D.D.)* havde kunnet optages i periodiske Artikler siden 1938 i Medlemsbladet „Thyras Vold“, og yderligere ved at Styrelsen har paataget sig Risikoen ved Værkets Udgivelse. Et muligt Overskud ved Salg af Bogen gennem Forlaget vil — uden Forfatterhonorar — blive anvendt til Slesvig-Ligaens kulturelle Arbejde til Støtte for vore Folkefæller Syd for Grænsen.

Under Udførelsen af det store Arbejde har Arkivar i Dansk Folkemindesamling, Mag. art. *Hans Ellekilde* ydet mig velvillig Hjælp og deltaget værdifuldt ved Korrekturlæsningen, hvorfor jeg bringer Arkivaren en særlig Tak.

Jeg bemærker, at paa Grund af den foretagne Trykning forinden den politiske Ændring af Tysklands Grænser, har Inddelingen med „Czekoslovakiet“ og „Polen“ maattet bibeholdes.

Den meget omfattende Opgave, at samle Minderne om vore øvrige, tapre, faldne Krigere, der i stor Udstrækning findes paa Danmarks Kirkegaarde, i Kirkerne, og andetsteds, disse for vort Folks Særpræg saa smukke og belysende Mindeindskrifter og Mindesmærker, maa forbeholdes et andet Arbejde med betydelig Understøttelse. Hjemstavnsforskningen vil her kunne gøre en national Indsats.

Hermed overgiver jeg denne Bog til den danske Offentlighed i det Haab og den Tro, at den ikke maa være skrevet forgæves, thi

Mindet flyver som en Fugl
hen til Slesvigs grønne Vange,
synger der fra Gravens Skjul
ensomt sine simple Sange.

København, den 14. Oktober 1940.

Hector Boeck.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	5
I. INDLEDNING	9
II. OMTALE AF MINDESMÆRKERNE OG KRIGER- GRAVENE, som vedligeholdes af den danske Stat ...	29
A. Den danske Del af Sønderjylland (Nordslesvig) og øvrige Danmark	30
Fra Krigen 1848—50	30
Fra Krigen 1864	88
B. Den tyske Del af Sønderjylland (Sydslesvig) og Holsten	163
Fra Krigen 1813	163
Fra Krigen 1848—50	179
Fra Krigen 1864	293
C. Tyskland (udenfor Slesvig og Holsten)	322
Fra Krigen 1864	323
D. Czekoslovakiet	333
Fra Krigen 1864	333
E. Polen	334
Fra Krigen 1864	334
III. NORGE	337
Fra Krigen 1864 (Søkampen ved Helgoland).....	337
Den danske Marinegrav i Kristianssand	337
IV. NAVNEFORTEGNELSE	353
V. OVERSIGTSKORT OVER SUNDEVED-ALS	

I. INDLEDNING

Trofaste Kæmper i Farens Stund
Mandig har værnet vor Odelsgrund,
Troskab skal Vagt ved Graven være,
Manddom skal skærme Arv og Ære.

Carl Ploug.

Dette Vers af Digteren Carl Ploug sættes paa Bissens berømte Monument over de Faldne i Istedslaget paa Soklen til Isted-Løven, opstillet foran den store Gravhøj, Mindehøjen, paa Flensborgs gamle Kirkegaard. Paa Soklens Sider var anbragt Reliefportrætter af Krogh, Læssøe, Schleppegrell og Helgesen. Mindesmærket rejstes i 1862 og bortførtes under Krigen 1864 af Preusserne til Kasernegaarden i Kadetanstalten i Lichterfelde ved Berlin, hvor det endnu staar, med den typiske Motivering, at de vilde skærme det mod Ødelæggelse af Flensborgs Befolkning, denne, som 1867 med betydeligt Flertal stemte dansk.

„Troskab skal Vagt ved Graven være“ har Danskheden i Flensborg holdt. Endnu paa Isteddagen nedlægger Danske Kranse med røde og hvide Baand ved Mindehøjens Fod og mindes Danmarks Heltesønner i en stille Bøn. Dette Ord har Bud ogsaa til os.

„Der ligger Vækst i gamle Minder, naar Minder sig til Livet binder“ skrev Henr. Ibsen. De synlige Minder i Sønderjylland for enhver Dansk er de danske Mindesmærker og Krigergrave fra vore tre sidste Krige, Minder om vore Sejre og Nederlag. Minder om dem, som blødt og faldt for Danmarks retfærdige Sag. Disse Minder skal tale til os. Hellige skal de være. „Manddom skal

skærme Arv og Ære“, den Arv vi har, at efterlade til Efterslægten et udelt Danmark. I Minderne skal vi søge Vækst til den staaende Kamp for Danskheden ved vor Sydgrænse.

Efter vor sidste slesvigske Krig maatte Danmark ved Freden i Wien den 30. Oktober 1864 afstaa de tre Hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg til Preussen og Østrig, men beholdt af Slesvig Ærø og de 8 Sogne Syd for Kolding. Efter Krigen 1866 afstod Østrig sin Ret til Hertugdømmerne til Preussen. Det danske Monarki var blevet berøvet $\frac{2}{5}$ af sit Landomraade, foruden at Hertugdømmet Slesvig — vort ældgamle *Sønderjylland* — hvis Besiddelse havde kostet os Strømme af Blod, løsreves fra Forbindelsen med Moderlandet. Verdenskrigen bragte os Genforening med det dansk-talende Nordslesvig i 1920. Men hernede i Hertugdømmerne efterlod vi i 1864 de mange danske Krigergrave og vore Krigsmindesmærker — foruden vor ældgamle Grænsevold Danevirke — som synlige Minder om vore Kampe i det 19. Aarhundrede. Disse synlige Minder om vore faldne Helte, som ofrede Livet for Danmark, værner det danske Folk om gennem Krigsministeriet, og delvis gennem Marineministeriet, i taknemlig Erindring. De vedligeholdes paa det smukkeste. En Officer, beordret af Krigsministeriet, tilser Mindestederne aarlig. Om disse mange Mindesteder skal der fortælles nedenfor.

Efter Krigen 1864 var Omsorgen for vore Krigergrave blevet overladt til lokalt Værge. Men i 1869 tog det danske Krigsministerium Sagen op og fik bevilget de fornødne Midler til Vedligeholdelse af Mindehøjen i Flensborg, i 1877 ligeledes Midler til Gravene i og ved Slesvig By, efter at en Komité for indsamlede Midler havde sat en Del af dem i Stand. I 1885 overdrog Krigsministeriet daværende Ingeniørkaptajn *V. E. Tychsen*

Oberst V. E. Tychsen,
F. 4. Decb. 1847,
D. 18. Decb. 1914.

paa Ministeriets Vegne at sørge for Vedligeholdelsen af de uden for Landets Grænser liggende Krigergrave og Mindesmærker fra de to slesvigske Krige, omfattende kun Gravene i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten Indtil sin Død i 1914 varetog Oberst Tychsen med stor Omhu dette Hverv og var paa aarlige Sommerrejser paa Inspektion ved disse mange Grave og Mindesmærker, bistaaet af stedlige Tilsynsmænd.

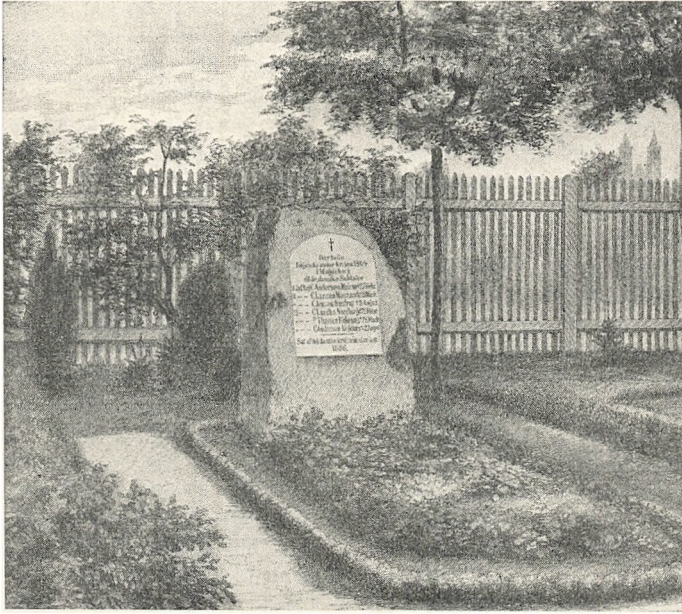
I Krigen 1864 blev flere af vore brave Soldater, som i forskellige Træfninger maatte bøje sig for Overmagten og faldt i Fjendens Hænder, ført som Krigsfanger til tyske Fæstninger. De fleste vendte ved Krigens Ophør tilbage til deres Fædreland, men enkelte kom aldrig tilbage, idet de bukkede under for de Saar, de havde faaet paa Valpladsen, eller døde af Sygdom. Om de saaledes ikke fandt Døden under Udøvelsen af deres smukke Kald som Soldat, at forsvare Sønderjyllands Jord, saa ofrede de dog Livet for Fædrelandet og fortjener at mindes af dette lige saa meget som dets andre Sønner, der faldt for Fjendens Kugler.

I 1885 henledes Krigsministeriets Opmærksomhed af en i Magdeburg boende Mand, Appellationsraad *Eyber*, paa de derværende danske Soldatergrave fra Krigs-

fangenskabet i 1864. Saafrømt disse ønskedes bevaret, maatte de overføres til den nye Garnisonkirkegaard, da den gamle skulde nedlægges. Dette skete ogsaa ved Fæstningskommandantskabets Foranstaltning ved en lille Højtidelighed, som Kaptajn Tychsen beordredes til at overvære (Jvf. „Vort Forsvar“ Nr. 146, 25. Juli 1886, „Den danske Kriegergrav i Magdeburg“ af Kaptajn V. E. Tychsen).

Vi vil først se lidt paa denne militære Begivenhed. Den menneskekærlige Appellationsraad Eyber havde under de danske Krigsfangers Ophold i Magdeburg gjort sit til at lette dem Fangenskabet saa meget som muligt. Selv havde han Familieforbindelser i Danmark. Han havde sørget for, at de 6 under Krigsfangenskabet døde danske Soldaters Grave paa den gamle militære Kirkegaard holdtes i Orden. Efter vort Ministeriums Bestemmelse skulde de jordiske Levninger af de 6 Soldater nu overføres til den nye Garnisonkirkegaard i Magdeburg til en fælles Grav, hvorpaa der skulde rejses en Mindesten. Denne Begivenhed ordnedes paa bedste Maade, takket være de stedlige militære Myndigheder, særlig Kommandanten i Magdeburg, Generalmajor v. Claers velvillige Imødekommenhed og Eybers varme Interesse. Overførelsen fandt Sted den 6. November 1885. Kl. 19½ samledes paa den gamle Kirkegaard Kommandanten med Stab, Oberstløjtnant, Friherre v. Rössing, der som Medlem af Kirkegaards-Kommissionen havde taget sig varmt af Sagens Ordning, Pladsmajor v. Borries, Garnisonspræst, Konsistorialraad Lohmann, Politipræsident v. Arnim og flere af Garnisonens Officerer. Kaptajn Tychsen lagde en Laurbærkrans med røde og hvide Baand med Inskription „Hilsen fra Danmark“ og „Den 6te November 1885“ paa Kisten med de 6 Soldaters jordiske Levninger. Kisten bares derefter ud af Kirkegaarden af tyske Soldater

og sattes paa Rustvogn for at føres til den nye Kirkegaard. Officererne m. fl. fulgte til Fods, Kommandanten nærmest ved Vognen, med Tychsen paa den højre Side, Appellationsraad Eyber paa den venstre. Ved Indgangen til den nye Kirkegaard var opstillet Soldater med Fakler, som nu ledsagede Vognen til Graven. Ef-

Den danske Kriegergrav paa den nye Garnisonskirkegaard i Magdeburg („Vort Forsvar“ 1886).

ter at Kisten var nedsænket, foretog Præsten Jordpaa-kastelsen og holdt efter at have udtalt Skriftens Ord om Død, Evighed og Opstandelse, en varmtfølt smuk Tale:

„Vi har nedsænket de jordiske Levninger af seks danske Krigere, som paa denne indviede Plads skal finde et ærefuldt Hvilested i Graven. Mange Aar er forløbet, siden de drog deres sidste Suk. Tiden har vel udtørret de Taarer, som er fældet for dem. Disse unge Mænds bedrøvede Forældre er vel

nu tildels selv hensovet, men alligevel er Erindringen os vemedig. De er døde i det fremmede Land, fjernt fra det elskede Hjem. Hvor ofte har de her ved Elbens Strand stirret i Bølgerne og sukket: „Gid vi kunde drage med Eder, hils mit skønne Fædreland, som jeg snart skal gense!“ Det skulde ikke være saaledes! Gud havde bestemt det anderledes, efter hans Vilje maatte de her i det Fremmede finde Døden ved Sygdom. Men *Kærligheden hører aldrig op!* Først og fremmest hører deres Konges, deres Fædrelands Hærs og Folkets Kærlighed ikke op. Thi deres Konge lader sine brave Soldater berede denne ærefulde Begravelse, deres Konge har sendt en Officer hid, der som Repræsentant for sin Konge og sit Fædreland skal overbringe en „Hilsen fra Danmark!“ og vise disse Krigere og Landsmænd den sidste Ære ved Graven. Saaledes hører Kongen af Danmarks Kærlighed til hans Soldater og hans Folks ringeste Sønner ikke op. — Kærligheden hører ikke op! Det bør udtales for de her forsamlede Repræsentanter for den preussiske Hær. Vi føler den hjerteligste Deltagelse for disse brave Soldater, som tro imod deres Pligt led Døden i det fremmede Land for deres Konge og Fædreland, for Pligtopfyldelse og Selvfornægtelse, som besjæler vor Hær. Saadanne Følelser kan hos os stedse gøre Regning paa den varmeste Sympati. Derfor agter vi disse brave Danske som os selv, idet vi i dem erkender deres Konges tro Undersaatter, deres Fædrelands tro Sønner. — Kærligheden hører aldrig op! Det siger vi i den højeste Betydning om Guds Kærlighed. Landene er vel adskilte ved Floder, Have og Bjerge, men Guds Kærlighed kender ikke denne Grænse for Sprog og Nationer. Gud vil, at alle Mennesker skal hjælpes, og har sendt sin elskede Søn til Verdens Frelse. Denne Frelse bydes os paa Fastlandet som paa Øerne. Derfor er disse Medkristne hensovet i Guds Kærlighed, om end de er stedet til Hvile til Opstandelse i fremmed Jord. Den samme Guds Kærlighed i Christo, ved hvilken de i Hjemmet vilde have fundet Syndernes Forladelse, Trøst i Døden, Vished i Opstandelsen, Frelse, Liv og Salighed, den samme Kærlighed har ogsaa staaet ved deres Dødsleje og vidnet for dem det evige Liv ved Jesum Christum, vor Herre. — Yndigst er Hjemmet, Menneskets Hjerter hænger derved. Krigeren kæmper og dør for Fædrenes Jordbund med mandig Kraft, men vi maa ikke forglemme, at vi ikke har noget blivende Sted paa Jorden, thi Guds Kærlighed har beredt os et blivende Hjem i Himlen. Christus siger: „I min Faders Hus er der mange Boliger.“ Han har beredt os Stedet og aabnet os

Vejen. Disse her begravede Danske har fundet det evige Hjem i det Fremmede. Vi er alle kun Vandringsmænd, som gennem Tiden vandrer til Evigheden og begærer den Hvile, der er forundt Guds Folk. Derfor vil vi ved denne Krigergrav paany høre Skriftens manende Ord, at vi *forbliver i Kærlighed*, forbliver i Kærlighed til Konge og Fædreland, forbliver i Kærlighed til Tjenesten, forbliver i den kærlighedsfulde Hengivenhed og Opofrelse for Konge og Fædreland. Der vil vi ogsaa forblive i Guds Kærlighed, og Guds Naade vil føre os gennem det jordiske Livs Omskiftelser til det evige Hjem i Jesu Christo, vor Herre. Amen!" —

Efter at Præsten havde lyst Velsignelsen og bedt en Bøn, kastede hver af de tilstedeværende tre Haandfulde Jord i Graven. Generalmajor v. Claer paalagde Kaptajn Tychsen at meddele hjemme, at Graven fremtidig skulde blive passet som en af deres egne. Kaptajn Tychsen takkede Generalen og øvrige tilstedeværende for den Ære, der var vist vore jordede Soldater ved at overvære Højtideligheden. Da Graven var tilkastet, lagde han Laurbærkransen paa Gravhøjen.

Graven ligger ved Siden af en meget stor Grav med flere Hundrede franske Soldater fra 1870—71. Ved Appellationsraad Eybers Mellekomst rejstes det følgende Foraar et Monument af et naturligt Klippestykke paa Graven. Paa dettes indlagte Marmortavle staar:

Her hvile
følgende under Krigen 1864 i Magdeburg døde danske
Soldater.

- 9. Inf. Reg. C. Andersen (Meirup) † 27. Febr.
- 11. — C. Larsen (Mosemark) † 21. Marts.
- 11. — C. Jensen (Hæstrup) † 9. August.
- 21. — C. Lundbo (Nordborg) † 22. Febr.
- 21. — P. Thaysen (Rinkenæs) † 28. Marts.
- 21. — C. Andersen (Kegenæs) † 12. August.

Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Graven vakte Interesse i Magdeburg, og den Omsorg det danske Krigsministerium viste for Bevarelsen af Minderne om de i fremmed Jordbund hvilende danske

Soldater, som havde ofret Livet for Fædrelandet, fandt almindelig Anerkendelse.

*

Begivenheden i Magdeburg gav Anledning til, at Spørgsmaalet om Vedligeholdelsen fra vor Side af samtlige danske Soldatergrave i Preussen fra Krigsfangenskabets blev rejst. I 1886 beordredes Kaptajn Tychsen derfor til at rejse til de Steder, hvor man vidste, at saadanne Grave fandtes, for at foranstalte dem istandsat og fremtidig vedligeholdt. Der fandtes ialt 40 spredt beliggende Grave, nemlig 1 i *Spandau*, 1 i *Wittenberg*, 4 i *Küstrin*, 2 i *Graudenz*, 5 i *Posen*, 4 i *Glogau*, 7 i *Schroeidnitz*, 3 i *Neisse*, 5 i *Cosel*, 5 i *Torgau*, 6 i *Magdeburg* (se foran Side 11. f. f.) og 1 i *Minden*. Paa samtlige Grave findes der Gravsten eller Kors. De fleste var allerede sat af de afdødes Kammerater eller af daværende dansk Konsul *Lorck* i Leipzig, der allerede i Krigsaaret havde foranstaltet dette. Gravene holdtes nu i god Stand af vort Krigsministerium, og de stedlige militære Myndigheder paatog sig velvilligst Tilsynet med dem.

Foruden i de nævnte Stæder var der ogsaa danske Krigsfanger anbragt i Erfurt og i Glatz i Preussen, og i det daværende Østrig i Theresienstadt i Böhmen, Brünn og Znaim i Mähren, Salzburg, samt Komorn i Ungarn. Efter de foretagne Undersøgelser fandtes der kun danske Soldatergrave i *Brünn*. („Vort Forsvar“ Nr. 646, 24. Sept. 1905. „Danske Kriegergrave i Østrig“ af Oberstløjtnant V. E. Tychsen). Det var ikke lykkedes en dansk Officer, som i Slutningen af Firserne i anden Anledning var paa Tjenesterejse i Østrig, at finde disse Grave. Da Oberstløjtnant Tychsen i August 1905 stod for at skulle begive sig paa Tjenesterejse til de tyske Fæstninger og Stæder, hvor der findes danske Soldatergrave fra Krigsfangenskabets i 1864 for at besigtige dis-

se, paalagde Krigsministeren ham at udvide sin Rejse til Mährens Hovedstad Brünn for om muligt at skaffe Oplysning om Gravene.

Før Afrejsen henvendte Tychsen sig skriftligt til Garnisonsmenighedens Præsteembede i Brünn med Anmodning om, at der maatte blive undersøgt i Kirkebøgerne og paa Kirkegaarden, hvor to danske Soldater var begravet. Efter hvad man vidste, skulde de ligge i Obrowitz, en Bydel af Brünn. Feltkurat (Garnisonspræst) *Ad. Honig*, en elskværdig og hjælpsom Mand, mødte straks ved Tychsens Ankomst til Byen paa Hotellet og gav nøje Oplysning om de to Graves Skæbne. De to danske Soldater var blevet jordede paa Militærkirkegaarden i Obrowitz ved Siden af hinanden, umiddelbart nær ved de preussiske og sachsiske Soldater, som i 1866 var døde paa Militærhospitalet. De danske Grave havde været prydet med Trækors, men disse var gaaet til i Tidens Løb. I 1902 var Obrowitzer Kirkegaarden blevet nedlagt, hvorfor samtlige militære Grave, deriblandt de to danske, blev udgravet, og de jordiske Levninger af Soldaterne overført til en stor Fællesgrav paa Centralkirkegaarden i Brünn. Paa den sjældent smukke og vel holdte Kirkegaard ligger den militære Afdeling paa Kirkegaardens højeste Punkt. Paa Fællesgraven er rejst tre Monumenter med Bibelsprog og paa Midten en Mindetavle af Sandsten med forgyldt Indskrift over de 1388 tyske Soldater, som døde i Brünn i 1866. Foranstaltningerne var blevet truffet af den østrigske „Forening til Vedligeholdelse af Krigermindesmærkerne paa de østrigske Valpladser“. Tychsen udvirkede, at der blev rejst en Mindetavle over de to danske Soldater af samme Beskaffenhed som den tyske paa Gravens nordlige Ende, og Præsten erklærede, at den vilde blive passet med samme kærlige Omhu som den tyske.

De to danske Soldater, som toges til Fange paa Als den 29. Juni 1864, og begge døde langt fra deres Fædreland af Tyfus i Brünn-Obrowitz, er:

Menig Nr. 577 *Ole Nielsen*, født 1842 i Ramholt, Frederiksborg Amt.

Menig Nr. 458 *Peder Jensen*, født 1859 i Bøgesø, Præstø Amt.

Med Krigergraven i Brünn var nu samtlige danske Krigergrave i Udlandet fundet og kommet under vort Krigsministeriums Forsorg. Tychsen udtalte, „at den Omsorg, hvormed det danske Krigsministerium freder om vore Krigergrave udenfor Landets Grænser, vækker almindelig Beundring paa de paagældende Steder og nævnes som et smukt Eksempel til Efterfølgelse for andre Nationer.“

*

Forinden jeg gaar til nærmere Omtale af de enkelte danske Krigergrave og Mindesmærker, som *tilses og vedligeholdes af Krigsministeriet*, for Marinegravnes Vedkommende af *Marineministeriets* Midler, gives her en alfabetisk Oversigt over de Steder, hvor disse findes: *A. Den danske Del af Sønderjylland (Nordslesvig) og øvrige Danmark; B. Den tyske Del af Sønderjylland (Sydslesvig) og Holsten; C. Tyskland (udenfor Slesvig og Holsten); D. Czekoslovakiet; E. Polen.* I Danmark er ikke medtaget de i stort Tal værende andre Mindesmærker, Mindehøje, Krigergrave, Mindetavler i Kirkerne og andre Steder fra vore to sidste Krige, da disse tilses og vedligeholdes af Kommunerne og andre. Jeg bemærker, at der fra Danmarks tidligere Krige findes saa vel herhjemme som i Udlandet endnu bevarede Gravsten og Krigermindesmærker over faldne danske Krigere, der heller ikke kommer i Betragtning i dette Arbejde. For Eksempel kan anføres, at der paa den gamle Kirkegaard ved Lesum Kirke, en Mil Nord for

Skolebørn fra den danske Ansgar-Skole i Slesvig By nedlægger Mindekranse paa danske Krigergrave paa Michaëlis Kirkegaard paa 90-Aarsdagen for Slaget ved Slesvig (Paaskedag 23. April 1848). Fot. 1938.

Bremen, findes en Gravsten over en dansk Kornet, som faldt her ved Burg 1626 i 30-Aarskrigen under Christian d. IV.s Tilbagegang med sit højre Fløjkorps efter Slaget ved Lutter am Barenberge.

Størstedelen af vore danske Kriegergravsteder ejes af den danske Stat.

De under Krigsministeriets Tilsyn værende Grave og Mindesmærker findes paa følgende Steder:

A. Den danske Del af Sønderjylland (Nordslesvig) og øvrige Danmark.

Fra Krigen 1815: Ingen.

Fra Krigen 1848—50:

Aabenraa (Kirkegaarden) 1 Monument, 2 Gravsteder.

Adsbøl (Kirkegaarden) 1 Gravsted.

Augustenborg (Kirkegaarden) 1 Monument (ogsaa for Faldne 1864), 14 Gravsteder.

Bedsted (Kirkegaarden) 1 Gravsted for Dyremaler J. T. Lundbye.

Bjerning (Kirkegaarden) 1 Gravsted.

Blaakær Skov, S. f. Vejle. (ved Chausseen) 1 Gravsted.

Boo (Kirkegaarden) 1 Gravsted.

Bregninge, Taasinge, (Kirkegaarden) 1 Gravsted.

Broager (Kirkegaarden) 1 Gravsted med Mindesten.

Christiansfeld (Brødremenighedens Kirkegaard) 1 Monument, 2 Gravsteder.

Dybbøl (Kirkegaarden) Generallt. Bülow's Gravsted.

Fredericia (Trinitatis Kirkegaard) „Kæmpegraven“.

Gudsø (ved Chausseen) 1 Gravsted.

Haderslev (Kloster-Kirkegaarden) 1 Monument, 1 Gravsted.

Haønbjerg, Als, (Kirkegaarden) 1 Gravsted, 1848 og 64.

- Kajnæs* (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Ketting (Kirkegaarden) 2 Gravsteder.
Nordborg (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Nybøl (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Ringenæs (ved Chausseen i Byen) 1 Mindesten,
 (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Rise (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Sønderborg (Kirkegaarden) 2 Monumenter, 6 Grav-
 steder.
Ulkebøl (Kirkegaarden) 5 Gravsteder.
Ullerup (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Vester-Sottrup (Kirkegaarden) 1 Obelisk, 1 Gravsted.

Fra Krigen 1864:

- Aabenraa* (Kirkegaarden) 1 Gravsted, samme for
 1848—50.
Augustenborg (Kirkegaarden) 1 Monument, samme for
 1848—51, 45 Gravsteder.
Bregninge, Taasinge, (Kirkegaarden) 1 Gravsted med
 Obelisk, samme for 1848—50.
Broager (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Bøffelkobbøl (i en Have) 1 Gravsted.
Dybbøl By 1 stort Gravsted.
Dybbøl (Kirkegaarden) 4 Gravsteder.
Dybbøl Mark 1 Begravelsesplads, 11 Gravsteder, 5 Min-
 destene.
Fuglsang, Sundeved, (i en Have) 1 Gravsted.
Havnbjerg (Kirkegaarden) 1 Gravsted, samme for 1848.
Høruphav (ved Landevejen) 1 Gravsted, (i Skoven ved
 Chausseen) 1 Gravsted.
Hørup (Kirkegaarden) 2 Gravsteder.
Ketting (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Kjær Halvø 19 Gravsteder.
Kjær By 1 Mindesten.
Lysabild (Kirkegaarden) 1 Gravsted.

Nordborg (Kirkegaarden) 1 Monument, 1 Gravsted.
Nybøl (Kirkegaarden) 1 Monument, 5 Gravsteder,
 (Galgebakken) 1 Gravsted.
Ragebøl (i en Have) 1 Gravsted.
Refhøj, Sundeved, 1 Gravsted.
Ringenæs (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Sønderborg (Kirkegaarden) 14 Gravsteder.
Tandslet (Kirkegaarden) 1 Monument, 1 Gravsted.
Ulkebøl (Kirkegaarden) 5 Gravsteder.
Ullerup (Kirkegaarden) 1 Obelisk, 5 Gravsteder.
Varnæs (Kirkegaarden) 2 Gravsteder.
Vester-Sottrup (Kirkegaarden) 4 Gravsteder.
Øster-Sottrup (i en Have) 1 Gravsted.

B. Den tyske Del af Sønderjylland (Sydslesvig) og Holsten.

Fra Krigen 1815:

Büsum, Holsten, (Kirkegaarden) 1 Gravsted (Marinegrav).
Holtsee (paa en Bivej) 1 Mindesten, 1 Gravsted.
Sehested (ved Vejen forbi Godset) 1 Monument.

Fra Krigen 1848—50:

Brodersby (Kirkegaarden) 1 Monument, 1 Gravsted.
Bustrup Dam (ved Slesvig) 1 Monument, 1 Gravplads.
Bünsdorf (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Duvensted Skov 1 Gravsted.
Egernførde (Anlægget ved Stranden) 1 Gravsted. (Kirkegaarden) 1 Monument, 2 Gravsteder.
Engbro, NV. for Slesvig, (ved en Bivej) 1 Gravsted.
Falkenberg (ved Chausseen NV. for Slesvig) 1 Gravsted.
Farensted (Kirkegaarden) 1 Monument, 1 Gravsted.
Flensborg (Den gamle Kirkegaard) Mindehøjen („Kæm-

- pehøjen“), 1 Gravplads V. f. Mindehøjen med Bov-Monumentet, 1 Gravplads NV. f. Mindehøjen.
- Frederikstad* (ved evang. Kirke) 1 Gravsted med højt Monument, (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
- Haddeby* (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
- Holnæs* 1 Mindesten, 1 Gravsted.
- Holtsee* (paa en Bivej) 1 Mindesten, 1 Gravsted.
- Husby* (ved Møllen) 1 Gravsted.
- Husum* (Vestre Kirkegaard) 2 Monumenter, 5 Gravsteder.
- Isted* (ved gammel Grusgrav) 1 Mindesten for Oberst W. H. F. A. Læssøe.
- Koldenbüttel* (Kirkegaarden) 2 Monumenter, 2 Gravsteder.
- Lyksborg* (Gamle Kirkegaard) 1 Monument, 1 Gravsted.
- Nybjergnt* (i en Have) 1 Gravsted.
- Nykro* (paa en Mark) 1 Gravsted med Obelisk.
- Oversø* (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
- Popholt* (Skoven) 1 Gravsted.
- Rendsborg* (Garnisons-Kirkegaard) 3 ældre Gravsteder, (ved Garnisons-Kirken) 1 ældre Gravsted.
- Slesvig* (Frederiksberg Kirkegaard) 9 Gravsteder, (Michaëlis Kirkegaard) N. f. Kirken 1 Begravelsesplads med en Obelisk og 9 Gravsteder og S. f. Kirken 1 Gravsted.
- Stolk* (ved en Bivej) 1 Mindesten for Generalmajor F. A. Schleppegrell.
- Tønning* (Gamle Kirkegaard) 1 Gravsted.

Fra Krigen 1864:

- Brodersby* (Kirkegaarden) 1 Gravsted, samme for 1850.
- Flensborg* (Den gamle Kirkegaard) 1 Gravplads V. f. Mindehøjen (samme for 1848—50), 1 Gravplads NV. f. Mindehøjen (samme for 1848—50), (Kirkegaarden i Mühlenstrasse) 1 Gravsted for Løjtnant J. H. Kloppeborg (1876).

Haddeby (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Jagel (ved Chausseen) 1 Gravsted.
Lyksborg (Gamle Kirkegaard) 1 Monument, 1 Gravsted.
Overselk (i en Have) 1 Gravsted, (ved en Markvej)
 1 Gravsted.
Øversø (ved Kroen) 1 Gravsted.
Rendsborg (Garnisons-Kirkegaard) 1 Gravsted.
Sankelmark (Anlægget ved Chausseen) 1 Monument.
Slesvig (Militær-Kirkegaard) 1 Begravelsesplads med
 Mindesten, 8 Gravsteder, 1 Kapel med Gitterdør og
 5 store Tavler.

C. Tyskland (udenfor Slesvig og Holsten).

Fra Krigen 1815: Ingen.

Fra Krigen 1848—50: Ingen.

Fra Krigen 1864:

Altona (Kirkegaarden „An der Norderreihe“) 1 Begravelsesplads med 1 lav Obelisk af Granit til Minde om den tidligere, danske Garnison.
Cosel, Schlesien, (Kirkegaarden) 1 Gravsted.
Cüstrin, Brandenburg, (Garnisons-Kirkegaard) 4 Gravsteder.
Glogau, Nedreschlesien, (Garnisons-Kirkegaard) 1 Gravsted.
Magdeburg, Sachsen, (Nye Militær-Kirkegaard) 1 Gravsted.
Minden, Westfalen, (Gamle Kirkegaard) 1 Gravsted.
Neisse, Ovreschlesien, (Garnisons-Kirkegaard) 5 Gravsteder.
Schweidnitz, Nedreschlesien, (Evangelisk Garnisons-Kirkegaard) 1 Gravsted.

Spandau, Sachsen, („Ehrenfriedhof der Stadt Spandau“, flyttet hertil 1935 fra Garnisons-Kirkegaard) 1 Gravsted.

Torgau, Sachsen, (Garnisons-Kirkegaard) 4 Gravsteder.

Wittenberg, Brandenburg, (Gamle evang. Kirkegaard) 1 Gravsted.

D. Czekoslovakiet.

Fra Krigen 1864:

Brünn (Brno), (Centralkirkegården) 1 Gravsted.

E. Polen.

Fra Krigen 1864:

Graudenz (Grudziadr), (Gl. Garnisons-Kirkegaard) 1 Gravsted.

Posen (Poznan), (Garnisons-Kirkegaard) 5 Gravsteder.

*

Som det vil ses af Fortegnelsen, findes danske Kriegergrave under Krigsministeriets Tilsyn fra Fredericia til Czekoslovakiet, fra Rhinen til Polen. Nord for Statsgrænsen findes den største Grav, Kæmpegraven, i Fredericia. De fleste af Gravene findes paa Kirkegaardene; men i Sundeved og paa Als samt i Omegnen af Slesvig ligger mange af dem paa aaben Mark, ved Vejkanter og Markskel eller i Haver. Mange er Enkeltgrave, og mange er Fællesgrave, enkelte med flere Hundrede Faldne. Omkring Dybbøl Skanser og i Sundeved ligger Gravene tættest. Saa følger de fra Flensborgs gamle Kirkegaard og Lyksborg, Oversø, Slesvig, Rendsborg og Egernførde gennem Holsten til Altona. Sidstnævnte Sted findes en som Græsplæne vedligeholdt Begravelsesplads med et Mindesmærke til

Erindring om den Tid, da der var dansk Garnison i Altona.

Paa Gravene for de Faldne, som kendes ved Navn, er der anbragt Marmor- eller Sandstensplader, mere eller mindre tilhugne Sten af Granit eller lign., ofte forsynede med indlagte Marmorplader, eller Jernkors, alle med Inskription. Foruden disse er der paa mange Steder, navnlig paa Fællesgrave, anbragt Mindesmærker i Form af Obelisker, Søjler, Granit- eller Sandsten, eller Jernkors, oftest med Inskriptioner til Minde om „Trofaste Søner“, „Danske Soldater“, „Danske Krigere“, „Tapfere Dänen“, „Tapfere Krieger“ eller „Dänische Krieger“.

Gravene og Mindesmærkerne er i Almindelighed indhegnede, enten med Støbe- eller Smedejernsgittere.

Oberst *L. U. Dornonville de la Cour.*

F. 5. Marts 1865. D. 29. Sept. 1939.

Jernstænger eller Jernkæder mellem Stolper af Jern eller Sten, eller med Hække af Tjørn, Liguster, Tuja, Buksbom eller andet.

*

Efter Oberst Tychsens Død overdrog Krigsministeriet i 1915 Tilsynsvirksomheden med Mindesmærkerne og Krigergravene til nu afdøde Oberst af Ingeniørkorpset *L. U. Dornonville de la Cour.* Paa udmærket Maade har Obersten under Ver-

denskrigen, Efterkrigstiden og indtil sin Fratræden i Foraaret 1958 røgtet sit smukke Hverv til Ære for den danske Stat. Det skyldes Oberstens velvillige Imødekommenhed ved at stille Materiale til Raadighed, at nærværende Arbejde kan fremkomme, til Oplysning for de sønderjydske Foreninger, Soldaterforeningerne, Hæren og Flaaden, samt for enhver nationalt følende Dansk.

Foruden at foretage de aarlige Inspektionsrejser, havde Obersten udført et fortjenstfuldt Arbejde ved Udarbejdelsen af en Fortegnelse med Angivelse af nøjagtig Stedbetegnelse, Beskaffenhed af Monumenter og Grave, de Jordeces Navn, Grad og Dødsaar, hvor saadant har kunnet fremdrages, og havde desuden fremstillet et Billedkartotek i Film og Aftryk over samtlige Mindesmærker og Grave.

Oberst la Cour havde i 1958 i 25 Aar med samvittighedsfuld Omsorg røgtet sit Hverv som Tilsynsførende og foretog da om Sommeren sammen med sin Eftermand sin sidste Inspektionsrejse. I de første Aar umuliggjorde Verdenskrigen disse Inspektionsrejser, og først i 1919 kunde Obersten rejse. Der var da nok at tage fat paa. I fire Aar havde Gravene været uden Tilsyn, og Vedligeholdelsen kun nødtørfvig. Paa aarlige Inspektionsrejser af henimod fire Ugers Varighed tilses saa godt som alle de o. 420, mellem Fredericia og Altona beliggende Grave og Mindesmærker. De øvrige Gravsteder i Tyskland, Polen og Czekoslovakiet, særlig o. 50 Soldatergrave fra Krigsfangenskabets i 1864 i gamle tyske Fæstninger, bliver derimod kun inspiceret af Krigsministeriets Tilsynsførende med flere Aars Mellemrum. Det iøvrigt fornødne, hyppige Tilsyn føres enten af antagne, stedlige Tillidsmænd, eller ved de stedlige kirkelige eller militære Myndigheders Foranstaltning, men Bestemmelsen om Vedligeholdelse,

Nyplantning og lign. foretages af Krigsministeriets Tilsynsførende. Beplantningen er oftest stedsegrønne Planter, idet egentlig Blomsterbeplantning er for kostbar og for omstændelig at vedligeholde paa tilfredsstillende Maade. Sammenlignet med andre Landes Indsats paa dette Omraade, ligger Danmark absolut i Spidsen ved at værne de Faldnes Minde paa den smukkeste Maade.

Ved mange Grave og Mindesmærker hædres de Faldnes Minde ved Kransenedlægning een Gang om Aaret, enten 1. Pinsedag eller paa bestemte Mindedage. Nord for Grænsen foretages denne Bekransning af Garnisonskommandanterne i Fredericia, Haderslev og Sønderborg. Syd for Grænsen nedlægges der Kranse paa Kirkegaardene i Flensborg og Slesvig samt paa flere Steder i disse Byers Omegn, hvilket sker under Ledelse af de Tillidsmænd, som fører det stedlige Tilsyn.

Det har hændt, at der har været øvet Hærværk paa Monumenter og Grave. f. Eks. paa Kunstmaler Lundbyes Obelisk ved Bedsted og paa Grave i Slesvig og Omegn. Over for dette stiles der mod at øve og kræve Pietet over for de Faldne, Ven som Fjende.

Fra 1. April 1958 at regne overdrog Krigsministeriet Tilsynsvirksomheden til Kaptajn af Ingeniørtropperne *W. E. O. Lawaetz*.

II. OMTALE AF MINDESMÆRKERNE OG KRIGERGRAVENE

I det efterfølgende er Stoffet ordnet efter Landsdele-
ne, indenfor disse efter Krigene med Stederne i alfabe-
tisk Orden. Den, der som Turist besøger vore værdige
Monumenter og smukke Krigergrave, og søger Under-
retning om en bestemt Lokalitet, maa vi ofte henvise til
Undersøgelse i Teksterne for begge de to sidste Krige,
da en Lokalitet jævnlig findes omtalt begge Steder.
Under Krigene 1848—50 og 1864 findes omtalt de paa
Kirkegaardene i Altona og Rendsborg vedligeholdte
Grave fra Tiden før 1864.

For Mindesmærkernes og Krigergravens Vedkommen-
de, der ligger udenfor Kirkegaardene i Sundeved og
paa Als, henvises til *Oversigtskortet over Sundeved—
Als* i 1:20000, hvor disse henholdsvis er betegnet med
Bogstaverne A—D og Tallene 1—57. Ved Hjælp af dette
vil den besøgende uden Vanskelighed kunne finde de
mange spredt liggende Grave i dette Omraade.

A. DEN DANSKE DEL AF SØNDERJYLLAND (NORDSLESVIG) OG ØVRIGE DANMARK

FRA KRIGEN 1815.

Ingen.

FRA KRIGEN 1848—50.

Gud beskærme Danmarks Rige,
Danmarks Konge, Folk og Land!
Lad i Vælde Danmark stige,
styrk til Stordaad hver dets Mand!
at dets Fjender ræd maa vige
fra dets blomsterkranste Strand.

Gud beskærme Danmarks Rige,
Danmarks Konge, Folk og Land!

N. David.

De trykte Kilder, som for denne Krigs og for vor sidste Krigs Vedkommende særlig giver Oplysninger om Mindesmærkerne og Krigergravene er, foruden de af Oberst Tychsen i Indledningen nævnte Meddelelser i „Vort Forsvar“, følgende:

„Krigen i Aarene 1848, 1849, 1850 og *de Faldnes Minde*“ udarbejdet af *A. D. Cohen*, Catechet. M. E. Hempels Bogtrykkeri. Odense 1851. 3 Bind.

„Beretning om *Monumenterne i Slesvig*“ af Feltpræst Høyer Møller. Trykt hos G. Jensen. Slesvig. 1859.

„Krigen 1864 og *de Faldnes Minde*“. Udarbejdet af *Vilhelm Cohen*, Exam. juris. Forlagt af G. E. C. Gad. Thieles Bogtrykkeri. København. 1865.

„Beretning om *de danske Krigergrave*. Udgivet af V. Schousboe og O. Vaupell. Med 7 Træsnit. I Kommission hos C. A. Reitzel. København. 1880.

„*Krieger-Gräber und Denksteine auf Sundewitt und Alsen*“. Zusammengestellt von *Saxe*, Second-Lieutenant u. Bataillons-Adjutant im Schleswig-Holsteinischen Füsilier-Regiment No. 86. Mit einer Karte. Huwald'sche Buchhandlung O. Hollesen. Flensburg. 1890.

„*Livs- og Krigerindringer fra 1850—1864*. Af *En gammel Felt-*

præst. (Provst Erik Høyer Møller). Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Son). Græbes Bogtrykkeri. København. 1894.

Af disse Kilder giver de to „Beretninger“ om Monumenternes Opstaaen og Krigergravenes Pasning og Fredning de væsentlige Oplysninger herom fra første Færd. Kateket Cohens¹⁾ og Exam. jur. Cohens²⁾ Arbejder giver Fortegnelser over de Faldne, deres Afdelinger, deres Graves Beliggenhed, samt Redegørelse for Kampene. De har herved krigshistorisk Interesse.

Men den, hos hvem Tanken først opstod synligt at hædre vore Faldnes Minde fra Trearskrigen, var Hærens Feltprovst i Slesvig *Erik Høyer Møller*,³⁾ som i sin „Livs- og Krigserindringer“ har redegjort for sin Hjertesag.

Høyer Møller havde i 1851 som Feltpræst ikke mindre end 14 Kirker at passe i Slesvig. Paa sine mange Rejser færdedes han ofte blandt de Faldnes Grave fra Slaget ved Isted. Udover den store Mængde opsamlede og til Flensborg førte Døde efter Slaget var mange be-

¹⁾ *Asser Daniel Cohen* (1794—1862) var jødisk Teolog, blev 1818 Kateket for Jøderne i Fyens Stift, 1822 tillige i Lolland-Falsters Stift med Sæde i Odense, forflyttedes 1855 som Kateket for de jødiske Menigheder i Slesvig med Bopæl i Frederiksstad og døde her. R.* 1852.

²⁾ *Vilhelm Gotthilf Cohen* (1836—?), Søn af forannævnte Pastor A. D. C., exam. jur. 1858, Kommissionær.

³⁾ *Erik Høyer Møller* (1818—1904), 1850 Feltpræst ved den aktive Armé i Hertugdømmerne, s. A. Feltprovst, forblev efter Hærens Hjemsendelse i sin Stilling, udvirket af Kultusminister Madvig ikke uden Vanskeligheder fra Krigsminister Hansens Side, 1857 Garnisonspræst i Slesvig, 1861 Sognepræst i Nordborg paa Als, 1864 igen i Stillingen som Feltprovst ved Hæren, 1866 Sognepræst i Kjolstrup og Agedrup paa Fyen, 1881 tillige Provst for Bjerge og Aasum Herreder, 1892 Afsked, flyttede til Hille-rød, hvor død. K.* DM. Gift med Louise Marie Aagaard (1823—1903).

gravet paa Markerne, i Moserne og Grusgravene, enkeltvis og i større Grave paa Kamppladsen. De var lagt i Jorden enten af deres Kammerater om Aftenen den 24. Juli (fra Kampen ved Helligbæk, Dagen før Slaget), eller af Egnens Bønder Dagen efter. Mange Grave var allerede næsten ukendelige, fordi Græsset var vokset over dem, andre laa saa afsides, at det kun ved Bøndernes Hjælp var muligt at opdage dem, fortæller Høyer Møller.

„Den gamle Feltpræst“, Provst E. Høyer Møller. Efter Maleri af G. Achen 1895 (Fr.borg).

Det var nu hans Tanke, om muligt at aabne de enkelte Grave og føre Ligene ind i en større Grav paa Kirkegaarden i Slesvig By, hvor de lettere kunde bevares, naar Stedet fik en Mindesten. Han gjorde Kommandanten, Oberstløjtnant *Helgesen*, kendt med sine Planer, og denne tilsagde ham al den Hjælp, han som Kommandant kunde yde. Efter i flere Dage at have rekognosceret Omegnen, hjulpet af Bønderne, fik han af *Helgesen* ikke blot Mandskab, men ogsaa Vogne og tomme Kister. Saaledes udrustet drog han ud om Morgen i nogle Dage og kom hjem om Eftermiddagen med en rig Høst. Kisterne nedsattes med Jordpaakastelse paa St. Michaelis Kirkegaard. Arbejdet var ikke behageligt, dels fordi Sognefogderne aabenbart lagde an paa at vise ham Oprørernes Grave og gaa vore egnes

forbi, dels fordi Stanken ved Opgravningerne ofte var uudholdelig. Det var af disse Grunde derfor nødvendigt, at han selv var til Stede for at overvinde Bøndernes Modstand og for at paase, at alt gik sømmeligt og ordentligt til. Udbyttet blev 15 af vore egne Døde og en Del af Fjendens. De blev samlet i to Grave. Dette var imidlertid kun det foreløbige Arbejde, foretaget, dels fordi Tanken forekom ham uhyggelig, at de, som havde sat Livet til for Konge og Fædreland, sporløst skulde forsvinde i Skove og Moser, dels fordi en Samling af de Faldne paa enkelte Steder vilde gøre Opstilling af Mindesten lettere og mindre kostbar.

Det stod for ham som en afgjort Sag, at der burde rejses Mindesmærker over de Faldne. Med Helgesens fulde Billigelse heraf dannedes en Komité af Indbydere til at opfordre til Bidrag i det danske Folk. Foruden af *Helgesen* og *Høyer Møller* bestod Komitéen af Obersterne *Testrup* og *Schepelern*. Men forinden maatte Krigsministeriets Tilladelse indhentes. Krigsminister Hansen gav vel sin Tilladelse, men med den følgende mundtlige Tilføjelse, siger Høyer Møller: „Jeg anser det for en *pauvre idée*; naar man ikke kan skrive sit Navn i Historien, kan man ikke skrive det i Sten!“ Den 20. Juni 1851 udsendtes følgende offentlige Indbydelse fra Slesvig:

„Efter at den treaarige Kamp er endt, er de fleste af dem, der har stridt, vendt hjem: fredelig Syssel har afløst Krigens Larm. Men mange er blevet her, for ikke mere at vende tilbage til Hjemmet; de hviler rundt omkring i denne Egn: i Skovene og paa Markerne, paa Kirkegaardene og ved Siden af alfare Veje; hist og her har en venlig Haand skaaret et Kors og plantet det paa deres Grave, men snart vil disse Kors falde, og Græsset vokse eller Ploven gaa over vore Brødres Hvilesteder. Og dog vilde vi saa gerne, naar Venner og Frænder valfarter herved for at spørge: hvor har I lagt dem? kunne vise dem Stederne i den Skikkelse, der kunde vidne om, at Gud ikke alene lagde Kraft

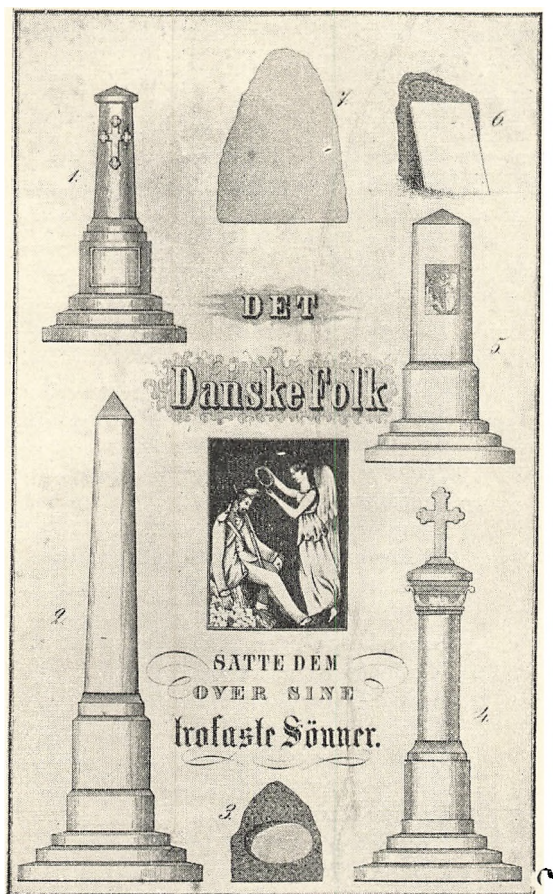
i de Danskes Arm, men ogsaa Kærlighed i deres Hjerter til at bevare Mindet om dem, der satte Livet til for deres Brødre. Vi tænker os ikke kostbare Mindesmærker, — blot en enkelt Sten — til Tegn for Venner og Fremmede, men Gravene er saa mange, at selv ikke dette kan ske uden Bidrag fra vore Landsmænd.

I det Haab, at ovennævnte Formaal finder Deltagelse i en videre Kreds, tillader Undertegnede sig at indbyde til Bidrag dertil. For at kunne afgøre i hvor stor Udstrækning Planen lader sig fuldbyrde, bedes denne Indbydelse sat i Cirkulation saa hurtig som mulig, og Bidragene tilstillet en af Undertegnede, der da i sin Tid skal aflægge Regnskab for det indkomne."

Indsamlingen foretoges i Stifterne, i Slesvig og blandt Militære. Den blev over Forventning, og Folket delte slet ikke Krigsministerens Anskuelse. Ialt indsamledes over 11,218 Rd. Monumenterne kunde derfor nu gøres mere anselige, smukkere og forarbejdes omhyggeligere, end man fra først af havde tænkt sig. Det overdroges Arkitekt *Winstrup* i Flensborg at give Tegninger til de større Mindesmærker, og Patrioten, Billedhugger *Kleming* i Flensborg leverede dem alle i Granit, og alle fik de samme Indskrift:

„Denne Sten satte det Danske Folk over trofaste Sønner, som hengave Livet for Fædrelandet.“

Det blev naturligt Høyer Møller, som fik Hovedarbejdet med at ordne alt. Arbejdet var betydeligt. Der skulde rejses for at opsøge Gravene, for at købe Jorden, for at aftale om Planering og Indhegning m. v., og Omraadet strakte sig fra Rendsborg til Christiansfeld, fra Egernførde til Tønning. Befolkningen i de rent tysksindede og tysktalende Egne kom ham venligt i Møde. Havde den hadet de levende, viste den Veneration mod de døde. Ikke alene var den imødekommende ved Undersøgelsen af Gravene, men ogsaa ved Ansættelsen af Pris for Jorden. En Enke, som ejede den Mark, hvor de Faldne fra den 24. Juli var jordet ved Solhedgang, vilde ingen Betaling modtage. Ved Ind-

Plan over Typer paa Mindesmærker og Gravsten
fra Treaarskrigen.
(Fra Beretningen 1859.)

vielsen var ogsaa altid en stor Del af Omegnens Folk til Stede. Tydeligt nok vidste den at gøre Forskel paa et Sejrs- og et Gravmonument.

Antallet af større og mindre Mindestene, som rejstes, blev o. 60. Mindesmærkerne over Officererne blev en

Marmorplade, støttet til en Granitblok, med Navn, Stilling og Dødsdag. (Typ. 6).

Der blev rejst:

Monument paa Chausseen ved Falkenberg	(Typ. 7)
„ „ Michaëlis Kirkegaard i Slesvig	(„ 5)
„ „ Marken ved Nykro	(„ 5)
„ ved Bustrup Dam ved Slesvig	(„ 2)
„ i Ny-Bjerent (m. Marmorplade) ...	(„ 5)
„ paa Brodersby Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Farensted Kirkegaard	(„ 5)
„ ved Engbro	(„ 3)
„ i Frederiksstad	(„ 5)
„ paa Frederiksstads nye Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Koldenbüttel Kirkegaard	(„ 2)
„ „ Haderslev Kirkegaard	(„ 5)
„ „ Bregninge Kirkegaard	(„ 1)
„ „ Egernførde Kirkegaard	(„ 1)
„ „ Kirkegaarden ved Kasernen i Egernførde	(„ 7)
„ „ Bünstorf Kirkegaard	(„ 3)
„ „ Augustenborg Kirkegaard	(„ 4)
„ „ Sønderborg Kirkegaard	(„ 2)
„ „ Nordborg Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Adsbøl Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Lyksborg Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Nybøl Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Ulkebøl Kirkegaard	(„ 7)
„ „ Broager Kirkegaard	(„ 5)
„ „ Holdnæs Kirkegaard (m. Marmorpl.)...	(„ 5)
30 Marmorplader paa Officersgravene	(„ 6)

Desuden anvendtes Midlerne til:

Planering af Graven paa Haddeby Kirkegaard og Opsætning af Jerngitter.

Bidrag til Monumentet ved Husby.

Indhegning med Granitpiller og Jernstænger af Graven paa Christiansfeld Kirkegaard, hvor Beboerne havde opsat et Monument.

Bidrag til Maleren Lundbyes Grav paa Bedsted Kirkegaard.

Bidrag til Oprensning af Monumenterne i Nybøl, Dybbøl og Ullerup.

Komiteén var enig om, at de større Mindesmærker skulde indvies ved en offentlig Højtidelighed. Det første, som blev indviet, var Mindesstenen over en Artillerist ved Siden af Chausseen til Flensborg ved Falkenberg. Den indviedes 2. Februar 1852. Oberst *Thestrup* mente, at da det var den første Indvielse i en Ægn, som ikke var meget loyal, burde det ske saa festligt som muligt. Kl. 12 samledes ved Hvilkro en stor Mængde Deltagere og gik i Procession efter Musikken, som blæste en Koral, til Monumentet. Her var Paraden og et Batteri opstillet. Efter Indvielsestalen af *Høyer Møller* afgaves Salut, en Salme blev afsunget og med den sædvanlige stille Bøn endte Højtideligheden. Det var nu en Gang for alle givet, i hvilket Spor Indvielserne i Fremtiden skulde gaa. Dette Spor blev ogsaa fulgt. Hvor magtpaaliggende det var saavel for Komiteen som for de højeste Officerer at lægge Deltagelse for Dagen ved disse Indvielser, viste allerede Indvielsen af det store Monument ved Bustrup Dam den skønne Junidag 1855, da en meget stor Procession af Mænd, ikke alene fra Slesvig, men fra Rendsborg, Flensborg og Husum, samledes paa Gottorp for at gaa gennem den lange By til Bustrup. Toget aabnedes af Sejrherrén fra Fredericia, General *Bülow*, efterfulgt af Sejrherrén fra Isted, General *Krogh*. Ved Bustrup Dam var opstillet Infanteri og Rytteri, samt et Halvbatteri, tilkommanderet fra Rendsborg.

General *Bülow*, som var kommanderende General i Hertugdømmerne, gjorde alt for at faa Indvielsesdage-
ne saa festlige som muligt. Da de tre Monumenter i og omkring Frederiksstad skulde indvies den 15. Januar 1855, ankom General *Bülow* med Stab, Brigadekommandøren, General *Thestrup*, 2. Bataillon fra Husum og Tønning, samt et Halvbatteri fra Slesvig om Morgenen. Henad Kl. 12 samledes en stor Mængde Men-

nesker fra Byen og de nærliggende Byer. Man ventede paa Oberst *Helgesen*, Frederiksstads heltmodige Forsvarer, som naturligvis var særlig indbudt. Han kom imidlertid ikke. Han undskyldte sig senere med sin Gigt. „men hans ofte uovervindelige Afsky for al offentlig Fremtræden, hans forunderlige Blufærdighed i denne Henseende bar den (Skylden) vel egentlig.“ Processionen gik over Torvet til Monumentet ved den lutherske Kirke, der indviedes under stor Højtidelighed.

Da den 5 m høje, runde Mindestøtte for Offrene den ulykkelige 5. April 1849 fra Linieskibet „Christian den Ottende“ skulde indvies i Egernførde, havde General Bülow bestemt at samle en større Troppstyrke til Indvielsen. En Forespørgsel denne Gang til Krigsminister Hansen tilintetgjorde imidlertid hans Plan. Ministerens Svar gik ud paa, at der ingen Styrke maatte detacheres til Højtideligheden og sluttede med følgende: „dog haves intet imod, at det derværende Detachment assisterer, dog at det ikke faar Udseende af en politisk Demonstration“. Det tog sig næsten ud som en talende Protest, da der paa Højtidisdagen den 10. Januar 1854 mødte ikke mindre end fem Generaler, General *Bülow* fra Flensborg, General *Krogh* fra Kiel, Generalerne *Flindt* og *Thestrup* fra Slesvig, og General *Krabbe* fra Rendsborg, ligesom en stor Mængde, navnlig Militære, fra de nærliggende Byer, foruden enkelte fra Egernførde. Kl. 12 var alle samlet i Borgerskolen. I meget stærkt Snevejr gik Processionen med Musik gennem Byen, over Broen op til Kirkegaarden. Her paraderede det lille Detachment, som dengang laa i Byen. Efter at Musikken havde spillet en Koral, talte *Høyer Møller*, hvorefter Afsløringen af Monumentet fandt Sted.

Ved Afsløringen i Haderslev den 24. Juli 1855 af den 2,5 m høje Granitstøtte, hvori er indlagt et Marmor-

relief af *Krøllfeifer* (Typ. 5), og betalt af den i Haderslev indkomne Sum, blev der, efter at Amtmænd *Stockfleth* og Pastor *F. Helwæg* havde talt, afsunget en Sang af *Th. Rumohr*, hvis sidste Vers lyder:

Sene Slægter skulle træde
 Hid til Tuen lav,
 Mangen Taare end skal væde
 Eders sunkne Grav.
 Eders Støv skal hædret blive,
 Eder Løftet med vi give:
 Kaldes atter, vil vi alle
 Sejre eller falde.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1848—50.

Slumrer sødt i Slesvigs Jord,
 dyrekøbt den blev ved eder!
 Sommeren sit Blomsterflor
 over eders Grave breder,
 Mindet flyver som en Fugl
 hen til Slesvigs grønne Vange,
 synger der fra Gravens Skjul
 ensomt sine simple Sange.

H. P. Holst.

Efter Krigen 1815 og Napoleons Fald, paa hvis Side vi havde staaet, kom en meget fattig Tid for Danmark med Pengevæsenet ødelagt, Landbruget trykket, Handel og Industri med svære Kaar, saa vi maatte begynde forfra. Det tyske Holsten og det tysksindede Sydslesvig havde da paa den ene Side det fattige Danmark, paa den anden Side Tyskland, som efter de store Krige var mægtig og anset, og hvortil der var Afsætning i rigt Maal. Det kunde derfor ikke undre, at den tyske Befolkning i vore Hertugdømmer saa hen til det store Tyskland med Ønske om Tilhørighed, for til sidst, da den danskfjendtlige Bevægelse havde vokset sig stærk,

at kæmpe for dette Maal med Davidens Længsel efter Selvstyre. Christian VII's Død gav Anledning til Fra-faldet. Man fordrede Hertugdømmernes Udskillelse fra det øvrige Monarki. Optagelse i det tyske Forbund og en fælles fri Forfatning for dem. En Deputation sendtes i Marts 1848 til København herom. Dette gav her Udslaget i det berømte Casino-Møde og den løftende Martsbevægelse i Folket. Man følte Øjeblikkets Alvor, det gjaldt nu at sejre eller falde. Kongen, Frederik VII, svarede Deputationen, at Slesvig selvfølgelig skulde forblive ved Danmark, men at han vilde stille sig saa velvillig som mulig, hvad Forholdene i Holsten angik. Lauenborg var uden for Bevægelsen. Derpaa fulgte Overrumplingen af vor vigtige Fæstning Rendsborg, og i de følgende Dage faldt alle Garnisonerne i Holsten og Sydslesvig fra. Konspiratoren, Hertugen af Augustenborg søgte Hjælp i Berlin under uvederhæftige Foregivender. Slesvig-Holstenernes samlede Styrke paa 6000 Mand, i danske Uniformer, sendtes op i Sønderjylland under Foregivende, at der var Oprør her, og tog Stilling Nord for Flensborg i Bov-Stillingen. Krigen var uundgaelig. Under General Hedemann med Kap-tajn Læssøe som Stabschef rykkede vi sidst i Marts frem med en Styrke paa o. 11.000 Mand. Under Kam-pen ved Bov den 9. April kastede vi Oprørerne tilbage til Rendsborg. Her forenede Oprørerne sig med en an-kommen tysk Forbundsdivision, til en Styrke af 50.000 Mand, mod hvilken vi kæmpede i det første Krigs-aar. I 1849 naaede vor Hær op til 41.000 Mand mod Fjen-dens 48.000 Mand. I 1850 var vor Hær af samme Stør-relse, den bedste Danmark nogensinde har haft. Den tyske Forbundshær var da efter vor Sejr ved Fredericia i 1849 trukket tilbage, og vi kom alene til at kæmpe mod Oprørshæren paa 27.000 Mand, som vi besejrede fuldstændig. Da Østrigerne i Begyndelsen af 1851 ryk-

kede ind i Holsten for at tilvejebringe fredelige Tilstande, opløstes den slesvig-holstenske Hær, og vore Tropper besatte Rendsborg og manifesterede Sønderjyllands ældgamle Tilhørsforhold til den danske Krone. Vor Hær drog tilbage til Garnisonerne, overalt modtaget med Jubel. Hæren var blevet Folkets Hjerte. Den havde kæmpet for vor Selvstændighed, den havde skabt sig mange stolte Mindedage, den havde knyttet et glimrende Afsnit til Danmarks Historie. Tabene havde været store. I Sønderjylland laa Gravene tæt i den lange Række af Kamppladser. Men Sorgen i de mange Hjem over vore Faldne mildnedes stærkt ved Følelsen af Frihed og Styrke. Gennem Minderne fejrede man vore Faldne, der med deres Blod havde købt Sejren. *P. Fabers* „Den tapre Landsoldat“ til *E. Hornemans* Melodi var paa alles Læber:

Sit Løfte har han holdt, den tapre Landsoldat.

Hurra, hurra, hurra!

Treaarskrigen er i Hovedsagen betegnet i 1848 ved *Kampen ved Bov* den 9. April, det for os hæderfulde *Slag ved Slesvig* den 25. April, *Kampen ved Oøversø* den 24. April, *Kampen ved Nybøl* den 28. Maj og *Kampen ved Dybbøl* den 5. Juni. I 1849 ved *Kampen ved Kolding* den 25. April, samt Oprørshærens Belejring af Fredericia, og vort sejrrige *Slag ved Fredericia* den 6. Juli. I 1850 ved *Slaget ved Isted* den 24. og 25. Juli med Oprørshærens Tilbagekastning til Rendsborg, *Kampen ved Mysunde* den 12. September og Oprørshærens *Belejring af Frederiksstad* den 29. September—4. Oktober med Slesvig-Holstencernes sidste Tab.

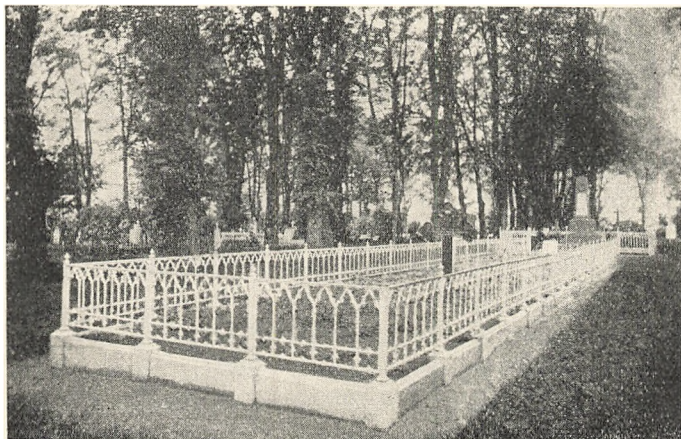
Aabenraa.

Paa Kirkegaarden findes et stort Monument, en Obelisk, af Sandsten med en Krans og to indlagte Marmorplader over 52 danske Soldater, faldet 1848—50. Monumentet staar paa en stor Begravelsesplads, om-

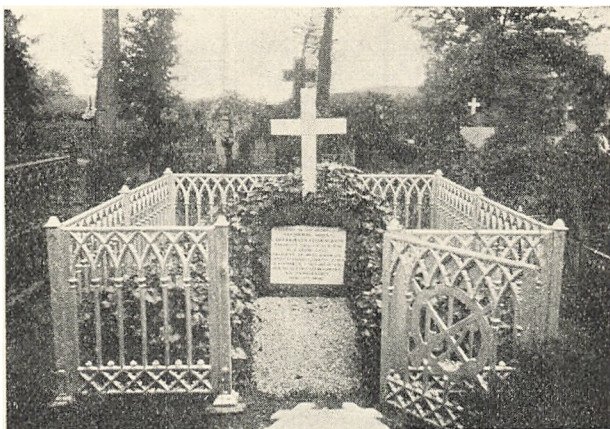
*Monumentet paa Aabenraa Kirkegaard. Ældre Billede. *

*) En Stjerne foran Billedteksten betyder, at det benyttede
Fotografi tilhører Krigsministeriet.

*Gravpladsen med Monumentet paa Aabenraa Kirkegaard
Fot. 1935.

givet af et 62 Fags Støbejernsgitter. Paa Marmorpladen
paa dets Forside staar: *Kæmper, som med Seir gik hjem
fra Sot og Saar, er Stenen sat af danske Mænd. —
Jeg har udvalgt Eder og sat Eder til at bære Frugt,*

*Kaptajn Hegermann-Lindencrones Grav i Aabenraa.
Fot. 1931.

og Eders Frugt skal blive ved. Joh. 15 v. 16. — Paa Marmorpladen bagved paa Soklens Fod staar: *Minde om danske Soldater, som hengave Livet for Fædrelandet i 1848—50.* Paa samme Gravplads hviler Menig *Niels Peter Bruun*, død 1851 paa Lazaret i Aabenraa. Endvidere findes paa Kirkegaarden et Gravsted med 9 Fag Støbejernsgitter og en Sandsten med indlagt Marmorplade og et Marmorkors over Stenen over Kaptajn *F. J. v. Hegermann-Lindenchrone*. Paa Marmorpladen staar: *Captain af 5die Jægercorps Frederik Johan v. Hegermann-Lindenchrone, falden i Slaget ved Bau d. 9. April 1848. Begrædt af hele Danmark, som en af Landets ædlestesønner og fremmest i den Helteskare, der beseglede Kiærligheden til Fædrelandet med sit Blod.*

Paa en Marmortavle, lænet til en Natursten, paa N. P. Bruuns Grav staar: *Niels Peter Bruun af 11. Liniebatalion, født 1828, død paa Lazarethet i Apenrade, d. 17. Jan. 1851. — — — Hvil i Fred!*

Adsbøl.

Paa Kirkegaarden findes et Gravsted med 12 Fag Sten med Jernstænger og en stor Granitsten med pole-ret Forside over *Mads Hansen Søhuse* og 16 Menige, samt en Stenplade over forannævnte. Paa Mindeste-

*Mindestenen paa Adsbøl Kirkegaard. Fot. 1934.

nen staar: *Denne Steen satte det danske Folk over Mads Hansen Søhuse, af 1. Forstærknings Jægercorps 2. Comp. No. 185, falden i Kampen for Fædrelandet d. 5. April 1849, tilligemed over 16 paa Graasteen Lazareth i Aarene 1850 og 1851 afdøde danske Krigere, som hviler med ham herunder.*

Augustenborg.

Paa Augustenborg Kirkegaard hviler fra Treaarskrigen ialt 241 Krigere, 46 fra 1848, 145 fra 1849 og 50 fra 1850. Fra Krigen 1864 findes her desuden et stort Antal Grave. Størsteparten af de jordede er døde paa Lazarettet i Augustenborg, som var oprettet her under begge Krige. Fra Treaarskrigen findes der 15 Grave, hvoriblandt Kaptajn *Bentzens*, Sekondløjtnant *Dorscheus*, Oberst *Schorps* og svensk Frivillig, Premierløjtnant *Sommelius*. Paa Begravelsespladsen for de mange Døde rejstes i 1854 det store, smukke Monument, som bestaar af en 4,5 m høj, sleben og poleret Søjle af Granit paa et to Trins kvadratisk Fodstykke og forziret Kapitæl, hvorover er et 1,5 m højt, stort og smukt Marmor-kors paa Marmorfodstykke. Omkring Monumentet findes et 12 Fag stort Støbejernsgitter. Det hele virker monumentalt skønt.

Paa Søjle's Forside er indhugget: *Denne Steen satte det danske Folk over trofaste Sønner døde for Fædrelandet i Aarene 1848—50—51.* ——— Efter Krigen 1864 indhuggedes i 1880 nedenunder: *Mindet være ogsaa de danske Krigere som offrede Livet for Fædrelandet i Aaret 1864.* ——— Paa Søjle's Sokkel staar: *Guds Fred være med Eder!* ———

Monumentet afsløredes den 31. Juli 1854. Efter at en talrig Skare var samlet paa Augustenborg, drog man med 2. Brigades Musikkorps i Spidsen til Kirkegaarden, hvor Fodfolk og Artilleri paraderede. Her blev der afsunget en Sang af Pastor *Karstensen*, hvorefter Pastor

*Monumentet paa Augustenborg Kirkegaard. Ældre Billede.

Poulsen, Augustenborg, holdt Mindetalen. Han udtalte, at den fælles Mindestøtte er rejst for alle dem, der fik fælles Hvilested og fra det fælles Sted hist henne, hvor syge og saarede stred Livets sidste, smertefulde Strid. De var tro i sønlig Kærlighed og døde for Fædrelandet i trofast Kærlighed. De ærede deres Folk og deres Fædres Land og gik Døden frejdigt i Møde og led Smerterne uden Klage. Ingen har større Kærlighed end den, som sætter Livet til for sine Venner. De ofrede sig i Kærlighed for deres Konge, for deres Fædreland, for os alle. Deres Gerning skal bevares i deres Folks Erindring gennem de skiftende Slægter, den skal være et lysende Eksempel paa Mandighed og Uforsagthed. Nu er som et synligt Tegn denne Mindesten rejst, som skal tale gennem Tiderne til vore Brødres Ære! Det er et skønt Mindesmærke, som nu smykker dette Hvilested. Et kristeligt Mindesmærke med Korset, Fredens Tegn, hellige dette Sted. Guds Fred med Eder! — Derefter sang man til Melodien „Vor Gud han er saa fast en Borg“ en Sang af Pastor *Karstensen*, hvis første Vers lyder:

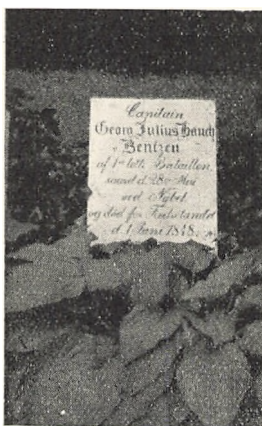
Saa hviler sødt i Slesvigs Jord,
 I Brødre dyrebare!
 God Frugt af Eders Arbeid groer,
 Den Herren vil bevare!
 Vær, Gud, vort Skjold og Værn!
 Hold Krigens Lue fjern!
 Lad Fredens Sæd nu groe
 Og gylden Frugt indsnøe
 I Danmarks gamle Krone!

Højtideligheden afsluttedes med Afgivelse af Gevær- og Kanonsalver.

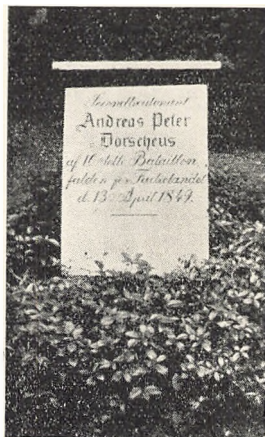
De bevarede Grave paa Augustenborg Kirkegaard er for Officererne:

Kaptajn *Bentzen*. Paa en Marmortavle staar: *Capitain Georg Julius Hauch v. Bentzen, af 1. lette Bataillon,*

*Kaptajn Bentzens Grav.
Fot. 1931.

*Sekondløjtn. Dorscheus' Grav. Fot. 1932.

saaret den 28de Mai ved Nybel, og død for Fædrelandet den 1. Juni 1848. ———

Sekondløjtnant Dorscheus. Paa Graven er to Marmortavler, af hvilke der paa den ældste staar: *Second-*

*Oberst Schows Grav.
Fot. 1937.

*Svensk Friv., Premierlt. Sommelius' Grav. Fot. 1931.

lieutenant Andreas Peter v. Dorscheus, af 10de lette Bataillon, falden for Fædrelandet d. 15de April 1849. ———

Oberst *Schow*. Paa en mørk Marmortavle staar: *Oberst Lauritz Spitzer v. Schow, Commandeur for 2. Reserdebataillon, død paa Augustenborg Lazaret, d. 25. Juli 1850. ———*

Svensk Frivillig, Premierløjtnant *Sommelius*. Paa en Marmortavle staar: *Premierlieutenant Gustav Lorens v. Sommelius. Svønsk af Fødsel, faldt han for Danmark d. 5te Juni 1848. ———* Han var født 1811 i Mörrum Fræstegaard (Blekinge) som Søn af Pastor S., blev Student fra Lund 1829, Løjtnant ved Älfsborg Rgt. 1857 og var kendt under Signaturen „Beppo“ som en af Sveriges bedste og originaleste Digtere. Nylig ankommen til Als som Premierløjtnant ved 5. Liniebataillon, deltog han med stor Tapperhed i Kampen ved Dybbøl og faldt foran Vester-Dybbøl. *)

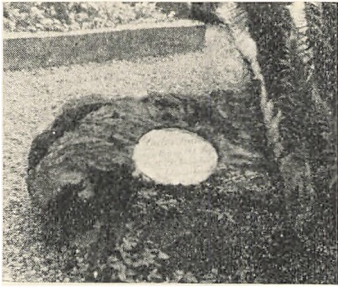
*Friv. Underoff. *Dichmanns* Grav. Fot. 1930.

De øvrige bevarede Grave paa Augustenborg er for:

Frivillig Underofficer *Dichman*. Paa en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade staar: *Fritz Dichman, stud. jur. Frivillig Underofficer ved 5te Linie Batt., faldt i Træningen ved Eckensund d. 28. Mai 1848. ———*

Soldat *Emtekjær*. Paa et Jernkors staar: *Her hviler Jeppe Larsen Emtekjær,*

*) Hector Boeck: Norske, svenske og finske frivillige Officerer og Læger i den danske Hær og Flaade i Krigene 1848—50 og 1864. Pershst. Tidskr. 1935.

*Friv. Fischers Grav. Fot. 1930.

født den 29 Juli 1822, død den 4 Juli 1849 paa Augustenborg.

Frivillig Fischer. Paa en Natursten af Granit med indlagt oval Marmorplade staar: + Victor Fischer, Frivillig af 1te l. Inf: Batl., 22 Aar, død i sit Fødelands Tjeneste 1849.

Menig Grau. Paa et Jernkors staar: Her hviler Støbet af Christian Møller Grau, Menig 10 Bataillons 5 Compagnie, født i Sønstrup d. 11 Marts 1821, død paa Augustenborg d. 20 Nov. 1850.

Trænkusk Gødsted. Paa et Jernkors staar: Her hviler

*Menig Graus Grav.
Fot. 1931.

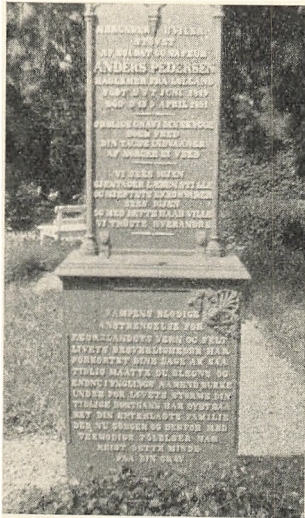

*H. P. Jensens Grav.
Fot. 1932.

Trainkudsk Søren Hansen Gødsted, fød 12 April 1825, død 25 Juli 1849. Nederst staar: Kun dit Støv i Graven hvøiler, hisset samles vi igjen.

Soldat *H. P. Jensen*. Paa Graven findes et stort Jernkors med tillænet Jernplade ved Foden. Paa Pladen staar: *Her giemmes Støvet af Ungkarl H. P. Jensen født i Piedsted i Jylland d 26 Fbr 1819 Saaret i Slaget (ved) Idsted d 25 JI død paa Augustenborg Lacaræt d 8 Stb 1850 Han var Gud og Kongen Troe Fred med hans Støv Dette Minde sattes af hans Svoger og Søster.*

Soldat *J. H. Møller*. Paa et Jernkors staar: *Minde over Jørgen Hansen Møller født i Adserballe 1821 død paa Augustenborg Lazareth 1851.*

*Sapør *A. Pedersens* Grav.
Fot. 1931.

ligheder har forkortet dine Dage ak saa tidlig maatte du blegne og endnu i Ynglings Aarene bukke under

Sapør *A. Pedersen*. Paa et o. 2 m højt Jernmonument med Jernkors staar: *Herunder hvøiler Støvet af Soldat og Sapeur Anders Pedersen Maglemer fra Lolland født d 8t Juni 1819 død d 18d April 1851 — O rolige Grav i din Skygge boer Fred din tause Indvøanner af Sorger ei veed — Vi sees igjen gjentager Læben stille og Hjertets Ekko svarer sees igjen og med dette Haab ville vi trøste hverandre — Paa Soklen staar: Kampens blodige Anstrengelse for Fædrelandets Vern og Feltlivets Besvørligheder har forkortet dine Dage ak saa tidlig maatte du blegne og endnu i Ynglings Aarene bukke under*

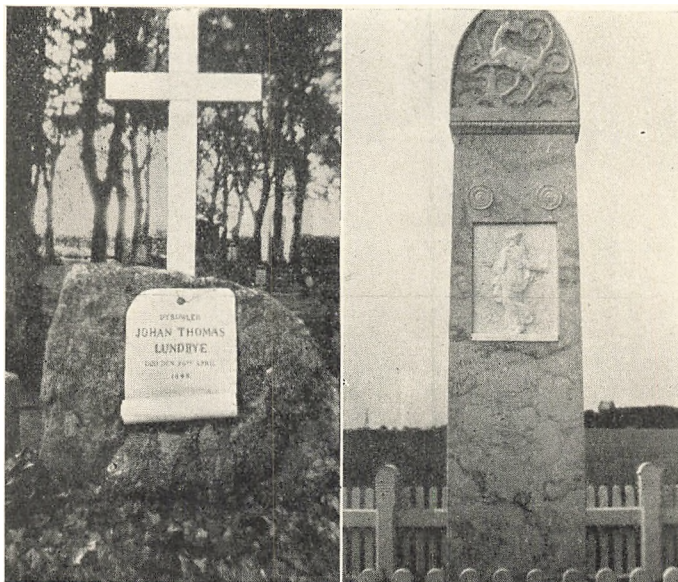
*Friv. Underoff. Reineckes Grav. Fot. 1932.

for Livets Storme Din tidlige Bortgang har dybt saaret din efterladte Familie der nu sørger og derfor med vemodige Følelser har reist dette Minde paa din Grav.

Frivillig Underofficer *Reinecke*. Paa en Kalkstensplade med indlagt Marmorplade staar: *Frivillig Underofficer Arnold Reinecke født d. 5. Apr. 1825, døde d. 5. Nov. 1849 i sit Fædrelands Tjeneste.*

Bedsted.

Her findes paa Kirkegaarden kun ét militært Gravsted, med en Natursten med paasat Marmorplade og Marmor kors, over Dyr- og Landskabsmaler *Johan Thomas Lundbye* (1818—48), hvis tragisk afsluttede Livsskæbne bragte „Yndlingen blandt vore Malere“ hele Danmarks Sympati. Efter at have meldt sig som Frivillig ved 5. Bataillon faldt han for et Vaadeskud fra en væltet Geværpyramide paa en Mark nær ved Kirkegaarden den 26. April, faa Dage efter at have betraadt Sønderjyllands Jord. Paa hans Gravsten staar: *Dyrmaler Johan Thomas Lundbye. Død den 26de April 1848.* Paa samme Grav vedligeholdes Marmorplade med Marmor kors over hans Moder, Oberstinde *Cathrine Lundbye*, født *Bonnevie*, (1782—1865). Hun havde, 80 Aar gammel, ikke endnu opnaaet sit Ønske at se Sønnens Grav. Midt i den haardeste Vinter rejste hun i Januar 1865 fra Fredericia til Aabenraa, blev syg i Dagvognen og døde kort efter Ankomsten til Aabenraa hos en Søn her.

*Dyremaler Lundbyes Grav paa Bedsted Kirkegaard. Fot. 1932.

Dyremaler Lundbyes Monument ved Bedsted. Fot. 1932.

Paa Marken ved Landevejen, hvor Lundbye faldt, rejste Kunstfæller ham i 1925 et indhegnet, skønt Monument af Sandsten med indlagt Marmorrelief og med symbolsk Dyrerelief paa Kapitælen af Professor *L. Utzon-Frank*. Dette er privat.

Bjerning.

Paa Kirkegaarden her dækker en stor Sandstensplade med Ornamenter over Menig *M. C. Olsen*. Inskriptionen lyder: *Her hviler Støvet af en tapper dansk Kriger Menig af 15. Linie-Inf. Bat. 4. Kmp. No 69. Mads Christian Olsen, fra Lervad Mark i Føbling Sogn, som faldt for Fjendens Kugler paa Rørkjær Mark 50. Juni 1848. Dit Løsen var: Med Gud for Konge og Fædreland!*

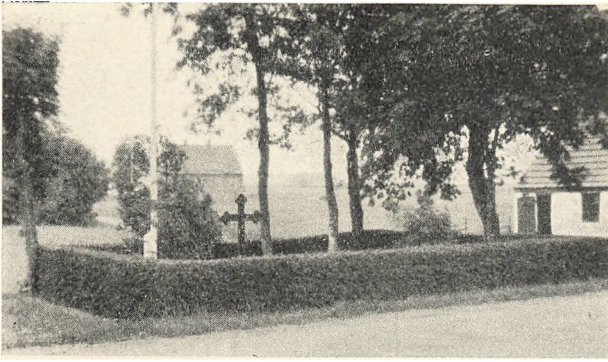

*Menig Olsens Grav paa Bjerning Kirkegaard. Ældre Billede.

Det Minde sattes Dig til Ære
for Troskab mod Din Konge god:
men hver ham sviger deraf lære,
at han ej bryde maa sit Ord.
For Dig vil Efterverd'nen flætte
en Krans af varig Glemmigej,
og Herren hisset paa Dig sætte
den Krans, som evig visner ej!

Blaakær Skov.

Ved Chausseen Syd for Vejle ved Blaakær Skov faldt under en Rekognoscering fra General Ryes Korps den 7. Maj her Overjæger *Eduard Larsen* af 1. Jægerkorps og begravedes af Preusserne. Paa hans Grav rejstes et Mindesmærke, et Jernkors paa Jernsokkel. Paa Soklen staar: *Her faldt den tapre Overjæger Eduard Larsen. 7de Maj 1849.* Gravstedet er indhegnet med Tjørnehæk og har Flagstang.

*Overjæger *Larsens* Grav ved Blaakær Skov. Fot. 1930.

Bov.

Paa Kirkegaarden findes et Sandstensmindesmærke over Menig *K. C. Bonde*, som faldt ved Vaadeskud i Niehus under Hærens Tilbagegang den 24. April. begravedes af Friskarerne paa Marken, men jordledes Maaneden efter paa Kirkegaarden i Bov. Paa Stencens Forside staar:

Menig Knud Christian Bonde af 10. lette Inf. Btl. † 24. April 1848. Paa Bagsiden staar: Af Kæmperne ved Slesvig een I denne Grav her blunder. Vi satte ham en Mindesteen, Fred Soveren derunder!

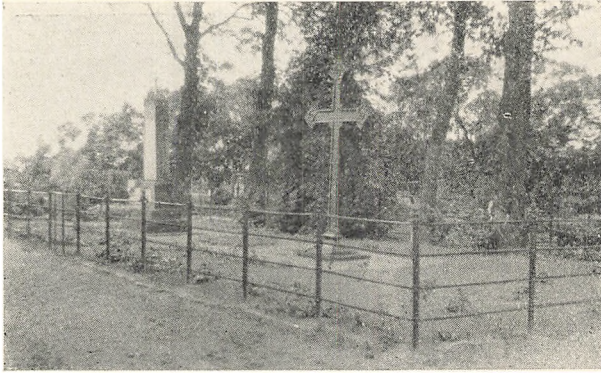

*Mindesmærket paa Bov Kirkegaard. Fot. 1933.

Bregninge paa Taasinge.

Paa Kirkegaarden findes et Gravsted med smukt ornamenteret Jernkors med følgende Inskription paa Forsiden: *Hier hvile 22 Soldater, som i Aarene 1848, 49,*

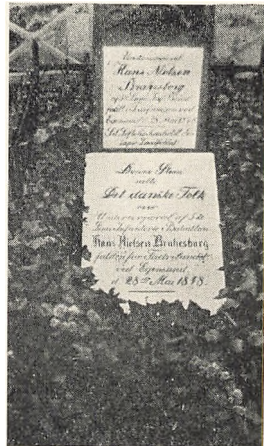
*Gravstedet paa Bregninge Kirkegaard. Fot. 1930.

50 & 51 ere døde paa Valdemarslots Lazareth. Paa Bagsiden staar: *Taknemmelige Medborgere have sat dem dette Minde.*

Paa Gravstedet findes desuden en Obelisk over 14 danske Krigere fra 1864.

Broager.

Paa Kirkegaarden findes et Gravsted med 6 Fag Smedejernsgitter og en med Krans og militære Emblemer prydet svensk Sten med indlagt Marmorplade, og foran denne en malet Sandstensplade. Paa Marmorpladen staar: *Undercorporal Hans Nielsen Brahesborg af 5te Linie Inf. Batail. faldt i Træfningen ved Egensund d. 28. Maj 1848. — Sit Løfte han har holdt den tapre Landsoldat!* Paa den foran liggende Plade staar: *Denne Steen satte Det danske Folk over Undercorporal af 5te Linie*

*Underkorp. Nielsen Brahesborgs Grav paa Broager Kirkegaard. Fot. 1930.

Infanterie Bataillon Hans Nielsen Brahesborg falden for Fædrelandet ved Egensund d. 28de Mai 1848.

Paa Kirkegaarden findes desuden en Obelisk over 75 danske Krigere fra 1864.

Christiansfeld.

Paa Brødremenighedens Kirkegaard findes to militære Gravsteder. Det ene med 6 Fag Sten med 2 Jernstænger har et Jernmonument med Inskription og et Jernkors. Foran en liggende Marmorplade med Navnene paa de Faldne og her begravede fra Slaget ved Kolding. Paa Monumentets Forside staar: *Fred med Eder I bolde Kæmpere som fik Banesaaret under Slaget i og ved Kolding den 25. April for Danmarks retfærdige Sag. — Paa Bagsiden: Mænd af Thyrstrup Sogn satte dette Minde over 14 af deres danske Krigere der her fandt Hvile. — Paa Marmorpladen staar:*

*Monumentet i Christiansfeld. Fot. 1931.

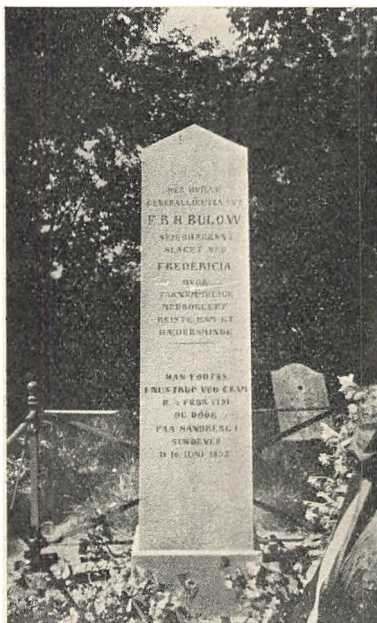
P. R. Svendstrup,	Artillericonstabel, † 27. April 1849.
N. N. Gaarde,	5. Linie Bataillon, † 23. — —
L. R. Woldtofte,	5. — — † 11. Mai —
L. I. Windeleff,	6. — — † 23. April —
I. I. Borringskov,	7. — — † 23. — —
R. H. Gylling,	7. — — † 23. — —
C. O. Svenstrup,	7. — — † 19. Mai —
I. K. Houtved,	9. — — † 23. April —
I. E. Eskildsen,	1. Jægerscorps, † 23. — —
C. S. M. Poetzhold,	1. — — † 25. — —

C. H. Lassen,	1. Jægerkorps,	† 25. April 1849.
I. C. I. Ludstrup,	1. —	† 24. — —
P. P. Flade,	1. —	† 25. — —
C. I. Leisten,	4. Res. Bataillon,	† 25. — —

Disse er hovedsagelig alle fundet efter Slaget af Fjenden og ført til Christiansfeld som døde eller saarede.

I den anden Grav med Marmorplade hviler frivillig Skarpskytte *Peetzhold*. Paa Pladen staar: *Carl Thorwald Marinus Peetzhold, frivillig Skarpskytte ved 1. Jægerkorps, født d. 10. Juni 1819 i Kjøbenhavn, saaret d. 25. April 1849 i Slaget ved Kolding, død d. 25 i samme Maaned.*

Dybbøl.

*Generallojtnant *Bülows* Grav paa Dybbøl, Kirkegaard. Fot. 1935.

Ved Kirkegaardens Stengærde findes Sejerherren fra Fredericia. Generallojtnant *Bülows* Grav med 6 Fag Smedejernsgitter og Obelisk af Granit. Ved Siden af den en Flagstang. Generalen, „Hærens Sværd“, døde 1858 paa sin Ejendom, Sandbjerg Slot ved Allsund. Herfra foretoges 6 Aar senere Tyskernes Overgang til Als. Ved *Bülows* Monument med Bissens Bronzestue i Fredericia samles aarlig den 6. Juli det

store Optog, som udgaar herfra til Kæmpegravens og „Landsoldaten“. — Paa Obeliskens staar: *Her hviler Generallieutenant F. R. H. Bülow Seierherren i Slaget ved Fredericia hvor taknemmelige Medborgere rejste ham et Hædersminde. — Han fødtes i Nustrup ved Gram d. 4. Fbr. 1791 og døde paa Sandbjerg i Sundeved d. 16. Juni 1858.*

Blomster er stedse blevet lagt paa Generalens Grav.

Fredericia.

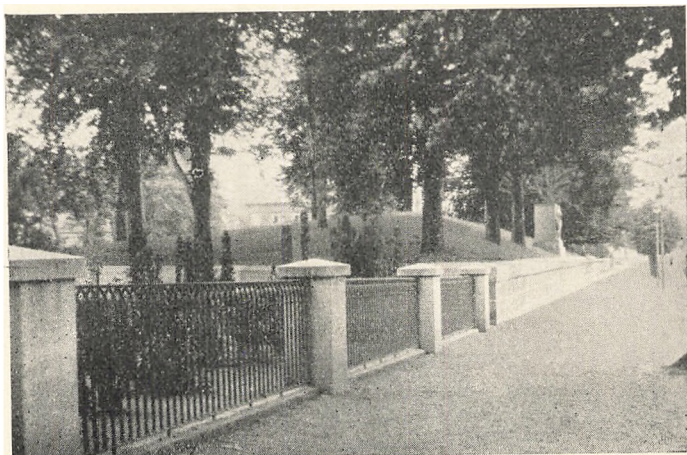
I Natten klam og kold,
 bag Fredericia Vold,
 forventningsfuld og tavs staar Danerhærens bold.
 Paa Gaden er strøet Halm,
 man horer Fjendens Malm,
 det tordner gennem Byen og gør Luften kvalm,
 Soldatens Hjerter banker, han véd jo, han skal frem,
 han beder til Vorherre — han tænker paa sit Hjem.
 Da lyder Bülow's Bud:
 „Soldater, vi skal ud!
 Saa kæmper nu for Kongen og vort Land, med Gud.“
 Adolph Recke.

Fra Slaget ved Fredericia den 6. Juli 1849, som er kendt overalt i den militære Verden for General Bülow's enestaaende Bedrift, ved et glimrende tilrettelagt Udfald totalt at kaste og sejre over Fæstningens Indeslutningshær, findes her paa Trinitatis Kirkegaards Vestside den saa kendte „Kæmpegrav“, hvor o. 500 faldne Officerer, Underofficerer og Menige blev jordet. Glemmes skal ikke General Bülow's Dagsbefaling Dagen efter:

Soldater!

I have igaar paany retfærdiggjort de Forventninger, som Fædrelandet nærer om Eders Tapperhed og Heltemod. I raske Stormløb gik I frem imod de fjendtlige Forskandsninger; disse kom derved hurtigen i vor Magt og blev uskadelige.

I have gjort 1800 Fanger, hvoriblandt 30 Officerer, erobret 34 Stkr. Skyts, mange hundrede Geværer og meget Krigsforraad.

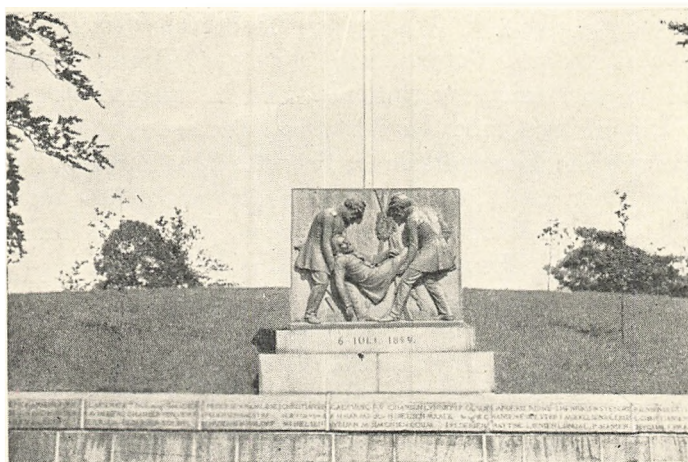
*Kæmpegraven i Fredericia. Fot. 1930.

Fjenden veeg tilbage paa alle Punkter, og I rensede Afsnittet foran Fredericia, idet I befriede Fæstningen for Indeslutning og gjenoprettede den frie Forbindelse med samme.

Til Minde om Sejren afsløredes Sjettejulidag 1858 Bissens „Den tapre Landsoldat“ ved Prinsens Port i Fredericia, dette skønne og talende Monument, som de østrigske Tropper i 1864 under deres Indrykning i Fredericia honorerede under Forbimarchen. Det er underlagt Byens Kommune. Kæmpegraven er en mægtig Jordhøj, tidligere bevokset med Bøgetræer, omgivet af en Mur af Granitkvadre med indhugne Navne og Hjemsted for de Faldne paa Dækstenene i hele den aflange Firkants Omkreds, hvortil Bygningsinspektør, den senere Professor *M. G. B. Bindesbøll* havde givet Tegning. Midt paa Langsiden mod Kongensgade findes Bissens smukke Bronzerelief. Gravens Stensætning er 50 m lang, 14 m bred og 1.6 m høj. Graven har Flagstang.

Sjettejulidagen er blevet Fredericias store Mindedag. Aftenen forud vandrer Borgerne til Graven og lægger i taknemlig Erindring for de Faldnes Minde smaa Bu-

ketter Blomster paa Stensætningen og paa Monumentet. Da Kong Christian X ved 12. Bataillons Jubilæum i 1929 red fra Paraden ved Østervold og nærmede sig Kæmpegraven, greb han i Flugten en tilkastet Buket og lagde synlig rørt denne paa Monumentets Fod. Denne Dag havde Borgerne ogsaa pyntet Graven med Blomster. Om Eftermiddagen den 6. Juli, i en flag-smykket By, standser den store Procession med Garnisonen i Spidsen her, Garnisonspræsten taler og der afsynges en Sang, hvorefter Tropperne præsenterer Gevær, og Processionen fortsætter til „Landsoldaten“, efter at de store Kranse er nedlagt. I mange Aar kom Veteranerne langtvejs fra, ikke mindst fra Sønderjylland under Fremmedherredømmet, hertil og stod opstillet under Monumentet, oftest med taareblændede Øjne overfor Garnisonens unge Rekrutter, et levende Vidnesbyrd om Trofasthed og Kærlighed til Konge og Folk, og gensaa Afdelings-Fanernes rødhvide Duge med

*Monumentet af H. V. Bissen paa Kæmpegraven i Fredericia.
Fot. 1936.

Betagelse. De fulgte saa med foran Tropperne, hjulpet af Venner for de svage Bens Skyld, og syngende paa „Dengang jeg drog afsted“ og „I Natten klam og kold“.

Sjettejulidagen 1855 afsløredes Professor *H. V. Bis-*sens skønne Monument, en 10.000 kg svær Granitsten, 1.8 m høj og 1.2 m bred og tyk, med Bronzerelief paa Forsiden mod Kongensgade, forestillende i Basrelief to Landsoldater, der nedlægger en falden Vaabenbroder i Graven.*) Højtideligheden overværedes af en talrig Skare, hvoriblandt Sejerherren fra Fredericia, General-løjtnant *Bülow* med Stabschef og Adjudant samt flere Officerer fra Flensborg. Den begyndte i Michaëlis Kirke, Garnisonskirken, hvor Provst *Boisen* talte, efter at en Sang „Dejlig er Heltedød, salig sød, naar Livet ofres Æren, i Herren — —“ var afsunget, og endte her med den smukke Sang „Kommer, lad os vandre nu, ud til Heltegraven — —“. Paa Kirkepladsen ordnede derpaa Marskaller Processionen, der med Fredericias og Horsens Sangforeninger med Faner og Emblemer i Spidsen, fulgt af 5. Brigades Musikkorps, 12. og 15. Bataillon med florumvundne Faner, Officererne med Flor om Armen, og sluttende med et talrigt Følge af Militære og Civile, nu satte sig i Bevægelse mod Kri-gergraven. Her spillede 5. Brigades Musikkorps „Bøn for Danmark“, hvorpaa Monumentet afsløredes under Salut af 27 Kanonskud fra Voldene. Efter en gribende Sang af *C. Ploug*, hvis første Vers lyder saaledes:

Mel.: Paaskeklokken kimed' mildt.

Sjette Julis Sejerssol,
Højt paa Himlen staar,
Og med den forynger
Sig Mindet Aar for Aar,

Hviler sødt i Jer Grav, gode danske Mænd!
Danmarks Ære vokser som en Blomst af den.

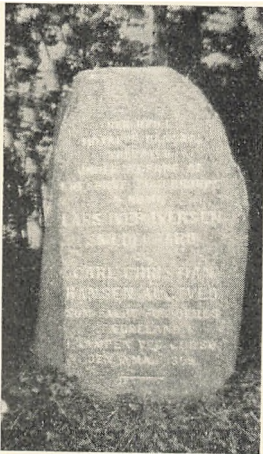
*) Hector Bocck: 12. Bataillons Historie 1679—1929. S. 369 f.

holdt Pastor *Kallenback* Indvielsestalen. der fulgtes af en Sang, ligeledes af *C. Ploug*, hvoraf første Vers lyder:

Mel.: Danmark, dejligst Vang og Vænge.
 Danmark, dine Kæmpegrave
 Er en sjælden Skat,
 Bedst af alt, hvad i Din Have
 Gud har gavnmild sat;
 Havde Du ej gyldne Agre,
 Grønne Skove, Møer fagre,
 Løftet' dog Din Søn sit Øje
 Stolt fra Bautahøje.

Højtideligheden endte med 27 Kanonskud og 5 Bataillonssalver. Om Eftermiddagen begyndte en smuk Folkefest i Fulgsang Skov, saaledes som den saa ofte senere er fejret med Dyrehavebakkeliiv, Musik, Sang og Dans, flere Tusinde kulørte Lamper, stort Fyrværkeri Kl. 22, Liv og Munterhed overalt, der varede ved til langt hen paa Morgenstunden.

Samme Aar udbetaltes Bytte-Penge for Fredericiaslaget til Garnisonen med 4 Rd. 61 Sk. til Officerer og 21 Sk. til hver Underofficer og Menig.

*Mindstenen ved Gudsø.
 Fot. 1929.

Gudsø.

Paa et skønt beliggende Sted med henrivende Udsigt over Gudsøvig, Kolding Fjord og Lillebælt findes en med Tjørnehæk og 5 Fag Støbejernsrør med Jernkæder omgivet Grav med monumental Natursten, samt indrettet Plads med Bænk og Flagstang, over to Soldater, som faldt her i Kampen ved Gudsø i 1849. Stenens indhuggede Inskription lyder: *Her*

hviler to tapre danske Soldater: Underjægere af 1. Reserve Jægerkorps 4. Komp. Lars Iver Iversen Smedegaard og Carl Christian Hansen Augtved som faldt for deres Fædreland i Kampen ved Gudsø den 7. Maj 1849. ———

Haderslev.

Paa Haderslev Kloster-Kirkegaard findes et stort Gravsted med 9 Fag Sten med 1 Jernstang og et

*Monumentet paa Kloster-Kirkegaarden i Haderslev. Fot. 1899.

Monument med Bronzerelief over 28 Soldater, som dels er faldet, dels døde paa Lazaret i Tiden fra 5. Juni 1848 til 30. Juli 1851, bl. a. de Faldne under Kampen ved og i Haderslev den 5. April 1849 af 12. lette Bataillon, Underkorporal Hans Clausen Gammelgab og Menig Jens Jensen Godgaard, og af 4. Reservebataillon de Menige Andreas Jacob Hansen Grønholt og Christian Jensen Hesselholt. Desuden findes her en Natursten med Marmorkors og indlagt Marmorplade over *S. H. Strange*.

Efter at Monument-Komitéen havde sat sig i Forbindelse med en Del Indbyggere i Haderslev, som havde paatænkt at indsamle til et Monument, enedes man om, at Komitéen skulde lade de paa forskellige Steder begravede flytte til denne fælles Grav og her rejse en Granitstøtte, medens Haderslevs Borgere skulde betale det heri indlagte Relief af Krøllpfeiffer.

Den 24. Juli 1853 blev Monumentet afsløret, saaledes som omtalt foran, S. 38. Det bestaar af en Obelisk af Granit, 2,6 m høj, paa Sokkel, hvilende paa et trappeformet stort Fodstykke, og har paa Forsiden Krøllpfeiffers smukke Bronzerelief med Englen, der rækker den hensovede Soldat Sejrskransen. Paa Obeliskens er indhugget:

Denne Steen satte det danske Folk over 28 trofaste Sønner, som hengave Livet for Fædrelandet i Tidsrummet fra 5te Juni 1848—30te Juli 1851.

Paa Mindestenen bag Monumentet staar paa Marmor-tavlen:

Søren Haae Strange født paa Urup 28de Sept. 1827, død i Haderslev 11te Febr. 1851.

Havnbjerg.

Paa Havnbjerg (Hagenbjerg) Kirkegaard, Syd for Nordborg paa Als, findes et Gravsted med Buksbom-

*Mindestenen paa Havnbjerg Kirkegaard. Fot. 1931.

hæk og en Mindesten af Granit med plan Forside og lille Jernkors, samt indlagt mindre Marmorplade, rejst 1880, over fem danske Soldater, døde paa Lazarettet i Havnbjerg. Paa Marmorpladen staar: † *Minde over 5 danske Soldater, døde i Fædrelandets Tjeneste 1848 & 1864.*

Kajnæs.

Paa Kajnæs (Kegnæs) Kirkegaard paa Halvøen paa Als Sydside findes et Gravsted med Kant af Vinter-

*De to Soldatergrave paa Kajnæs Kirkegaard. Fot. 1930.

grønt og med 2 Marmorplader over 2 danske Soldater, døde 1849. Paa den venstre Marmorplade staar: *Christian Mathias Petersen af 4. Inf. Batl. 1. Komp. * i Kjøbenhavn, † 19. Mai 1849. 28 Aar gammel.* — Paa den højre Marmorplade staar: *Mads Christen Poulsen Underjæger Nr. 207 af 1. Forstærkn. Jægerkr. 3. Komp. * i Lægind, Thisted Amt. † 12. Mai 1849. 28 Aar gammel.*

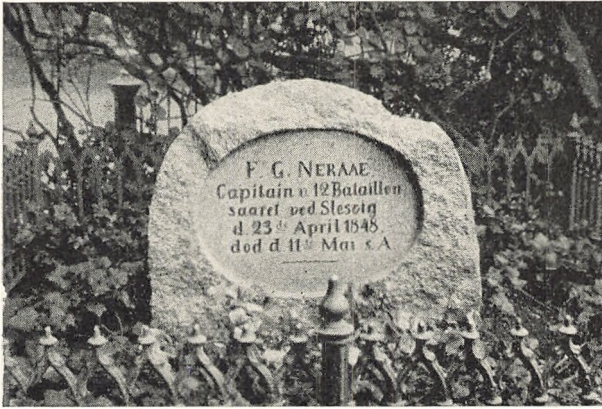
Ketting.

*Krigergraven (bagest) paa Ketting Kirkegaard. Fot. 1930.

Paa Ketting Kirkegaard paa Als findes 5 Gravsteder, hvoraf det ene er fra 1864. Paa den ene Grav fra Trearskrigen findes en større Kalkstensplade, stillet op ad en Natursten, med Inskription: *Over Danske Krigere, faldne for Fædrelandet, satte 2den Reserve Bataillon dette Minde den 20. Mai 1850.*

I den anden Grav med 8 Fag Støbejernsgitter og Natursten af Granit med indhugget Oval hviler Kap-tajn F. G. Neraae. Paa Ovalen er indhugget: *P. G. Neraae, Capitain v. 12. Bataillon, saaret ved Slesvig den 25de April 1848, død den 11te Mai s. A. —.*

*Kaptajn Neraaes Grav. Fot. 1930.

Nordborg.

Hier findes paa Kirkegaarden 2 Gravsteder, hvoraf det ene fra Treaarskrigen med 8 Fag Sten med 1 Jernstang og en stor Natursten af Granit over 21 Soldater, som døde paa Nordborg Lazaret. Paa Stenens polerede Forside er indhugget: *Denne Steen satte det Danske Folk over 21 trofaste Sønner som døde for Fædrelandet i Aarene 1848—1850 —.*

*Krigergraven paa Nordborg Kirkegaard. Fot. 1930.

Nybøl.

Paa Nybøl Kirkegaard i Sundeved findes fra Trearskrigen et Gravsted med 8 Fag Sten og 1 Jernstang samt en Natursten af Granit med poleret Forside over Faldne, særlig fra 12. Bataillon, i Kampene ved Nybøl den 28. Maj og 5. Juni 1848. 7 Soldater var begravet paa Nybøl og Stenderup Marker. Da de var opgravet og lagt i Kister, blev de den 1. Februar 1852 begravet paa Nybøl Kirkegaard. Sundevedernes Troskab mod

*Mindestenen paa Nybøl Kirkegaard over Faldne 1848.
Fot. 1930.

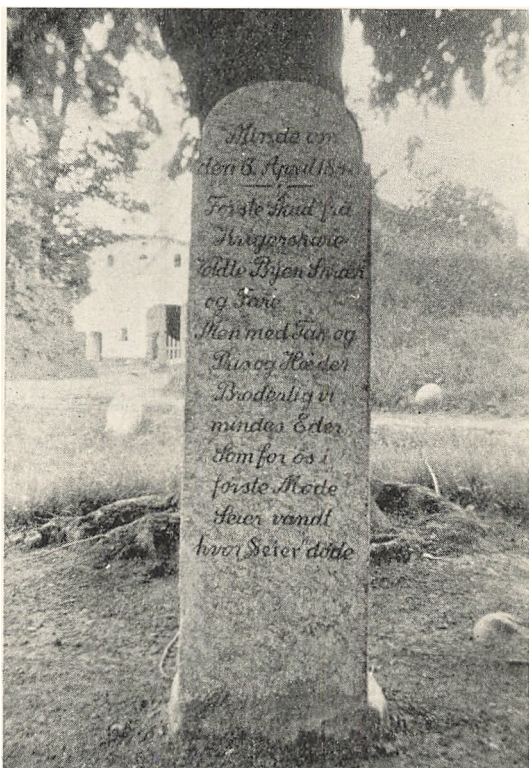
Konge og Fædreland fornægtede sig heller ikke her. Under Ledsagelse af 1200 Personer af alle Stænder bares Ligene til Kirkegaarden og begravedes der, efter at Pastor *Karstensen* fra Dybbøl havde talt i Kirken, og Stedets Præst ved Graven. Et Militærkommando fra Sønderborg var tilstede og afgav den sædvanlige Æres-salut.

Paa Mindestenen er indhugget: *Denne Steen satte det Danske Folk over 7 trofaste Sønner som hengave Livet for Fædrelandet i Aaret 1848.*

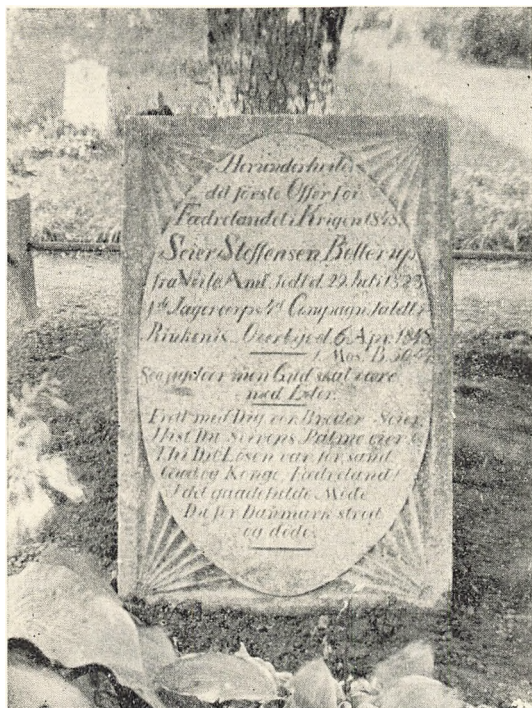
Paa Kirkegaarden findes desuden 4 Gravsteder fra 1864.

Ringenæs.

Ved Chausseen i Ringenæs, Vest for Graasten, rejstes i den sydlige Udkant af Landsbyen, paa det Sted, hvor den første danske Soldat faldt i 1848, Underjæger *Seier Steffensen Botterup*, en Mindesten. Hans Navn „Seier“ betragtedes som et godt Varsel for Kri-gen. Mindestenen, en Granitstøtte ved en Hængeask,

*Mindestenen i Ringenæs for den første Faldne i 1848, „Seier“. Fot. 1932.

*„Seiers“ Grav paa Ringenæs Kirkegaard. Fot. 1932.

har sortmalet: *Minde om den 6. April 1848. — Første Skud fra Krigerskare Voldte Byen Skræk og Fare, Men med Tak og Pris og Hæder Broderlig vi mindes Eder, Som for os i første Møde Seier vandt hvor „Seier“ døde.*

Underjægerens Grav paa Kirkegaarden i Ringenæs har 6 Fag Sten med 1 Jernstang samt en stor smuk Sandstensplade med Ornamenten om en Oval, hvori staar: *Herunder hviler det første Offer for Fædrelandet i Krigen 1848, Seier Steffensen Botterup fra Veile Amt, født d. 29. Juli 1825, 1ste jægercorps 4de Compagni, faldt i Rinkenis—Overbye d. 6. Apr. 1848.*

— 1. Mos. B. 50,44. *See jeg døer men Gud skal være med Eder. — Fred med Dig vor Broder Seier, Hist Du Seirens Palme ejer! Thi Dit Løsen var for sand: Gud og Konge, Fædreland! I det gaadefulde Møde Du for Danmark stred og døde. ———.*

Disse Mindestene rejstes af Beboerne. I mange Aar passede Ejeren af Nørremølle, Gaardejer *Hanssen*, utrættelig trofast disse Minder og alle Gravminder i hele Sundeved, hjulpet af Egnens Beboere.

Paa Ringenæs Kirkegaard findes desuden et stort Gravsted fra 1864.

Rise.

Paa Kirkegaarden her findes et Gravsted med Tujuhæk og en stor Sandstensplade over Livhusar *Niels Jensen*. Paa Pladen findes foroven mellem to Vifteornamenter en malet Estandard paa Stang. Herunder staar: *Husar Niels Jensen fra Calløe i Sjælland i an-*

*Livhusar *Jensens* Grav i Rise. Fot. 1898.

den Eskadron af de Kongelige Livhusarer Falden dødelig saaret i Kampen mod de Tannske Friskarer, d. 7, død d: 8 Juni 1848. —o—o— Landsmand! seer Du min Grav, saa meld det tilbage til Hiemmet, At jeg er falden i Kamp, tro min Konge, mit Land.

Sønderborg.

Liggende nær ved de mange Kamppladser i Sundevod og paa Als, blev Sønderborg Kirkegaard et af de Steder, hvor Gravene ligger tættest. Her hviler fra Treaarskrigen 125 Krigere, 55 fra 1848, 43 fra 1849 og 25 fra 1850. Der vedligeholdes her det store fælles Mindesmærke fra Treaarskrigen, samt et stort Gravsted med Obelisk, rejst for faldne Danske, Svenske og Nørdmænd i 1848, og med Oberstløjtnant v. Munthe af Morgenstjernes, Sekondløjtnant Muus', M. P. Larsen Voldstrups Grave, og 5 Gravsteder for norsk Løjtnant Løvenskiold, Kaptajn Thestrup, Premierløjtnant Jahn, Sekondløjtnant v. Kohl og russisk Marinekaptajn Mazerowsky. Fra 1864 findes her 14 Grave.

Sønderborg Kirkegaard beherskes af de to betydelige Monumenter fra Treaarskrigen, det over Faldne fra 1849—50—51, og det for Danske, Svenske og Nørdmænd.

Samme Dag som Monumentet paa Augustenborg afsløredes, den 31. Juli 1854, blev om Eftermiddagen det førstnævnte Monument derpaa afsløret. Med 2. Brigades Musikkorps i Spidsen drog en stor Forsamling, hvoriblandt General *Bülow*, fra Raadhuset til Kirkegaarden, hvor Pastor *Karstensen* talte og bl. a. udtalte: „Vi samles atter her for at udføre en lignende Handling som den allerede udførte i Dag. Vi har rejst et Minde for de i Aarene 1849—50—51 faldne og afdøde Krigere, som er stedt til Hvile paa denne Kirkegaard. Med

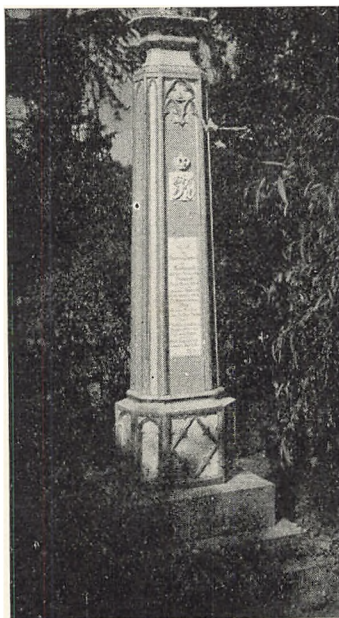
*Monumentet paa Sønderborg Kirkegaard over Faldne 1849—50—51. Ældre Billede.

Ordet i 1. Krøn. 17,8, som Profeten Nathan henvender til Israels Konge, David, da han havde i Sinde at bygge Herren et Hus: „*Se, jeg har været med dig, hvor du har gaaet, og har udryddet alle dine Fjender for dit Ansigt, og gjort dig et Navn som de Stores paa Jorden*“, kan vi sige, ja, vi maa føle det dybt i vort

Hjerte med inderlig Taknemlighed, at vor Herre har været med os i denne Strid, at det er Ham, som har været med Danmarks Stridsmænd og givet dem Mod til at møde Fjenden og Held til at faa ham til at vige, at det er Ham, hvem vi har at takke for den Hæder og Ros, som i denne Kamp er blevet vort lille Folk til Del. Der er blevet stridt med Mod og Udholdenhed imod en overmodig Fjende, som stormede ind over vore Enemærker for at fravriste Danmarks Rige et af dets skønneste Lande. Der er blevet bragt mange dyrebare Ofre saavel af den enkelte som af Almindeligheden i de tre samfulde Aar, som Krigen stod paa. Hele Folket var een Sjæl og een Vilje. Een Tanke, een Bøn opfyldte os alle, Tanken om vort gamle, dyrebare Danmark, og Bøn for dets Lykke og Vel og dets stridende og lidende Sønner. — Nu er Striden til Ende. Det lykkedes ikke vore Fjender at naa, hvad de havde til Hensigt. Den spændte Bue brast ud af deres Hænder. Sejrrigt gik det lille danske Folk ud af Kampen og erhvervede sig en Hæderskrans, som aldrig skal visne, saalænge et dansk Hjerte er til, og Historiens Griffel skriver sine Runer. — Med inderlig, hjertelig, dybtfølt Tak ihukommer vi Eder alle, som har vovet og givet Livet i denne Kamp. I Særdeleshed vendes Tanken i denne Stund til Eder, som her er stedet til Hvile. — Vi har rejst denne Sten til Minde om Eders Kærlighed! — Vi har ogsaa Trang til at udtale vor dybtføjte Tak til Eder. — Saa staa da der og tal til Nutid og Fremtid, du talende Mindesmærke over vore hedengangne Brødre! Tal om Striden, som har standet, og om Kærlighedsprøven, som er bestaaet, tal om Oprørs og Troløsheds Skændsel og sørgelige Flugt, tal om Troskab og Fædrelandssind og om, hvad et lille Folk formaar, naar det med Samdrægtighed og alvorlig Vilje stiller sig i Kamp for Konge og Fædreland. — tal om de trofaste,

som gik i Spidsen, hvor det gjaldt, og om de trofaste, som fulgte dem villigt, tal og mind og væk baade Unge og Gamle til trolig at følge de hæderlige Bannerførere, til baade i Fredens Syssel og paa Kampens Dag at tage Haand med i Arbejdet for Fædrelandets Frihed og Lykke!“ — Højtideligheden endte med Gevær- og Kanonsalver.

Monumentet bestaar af en 3,8 m høj Søjle af poleret Granit med Kapitæl og Sokkel, hvilende paa et 5 Trins muret cirkulært Fodstykke, og er indhegnet af 12 Fag Sten med 1 Jernstang i Cirkelform. Paa Søjlen staar under et stort Marmorkors: *Denne Steen satte det Danske Folk over trofaste Sønner døde for Fædrelandet*

*Monumentet paa Sønderborg Kirkegaard over faldne Danske, Svenske og Nordmænd i 1848. Ældre Billeder.
Forside. Bagside.

det i Aarene 1849—50—51 ——. Paa Søjleens Sokkel
 staar: *Guds Fred være med Eder.*

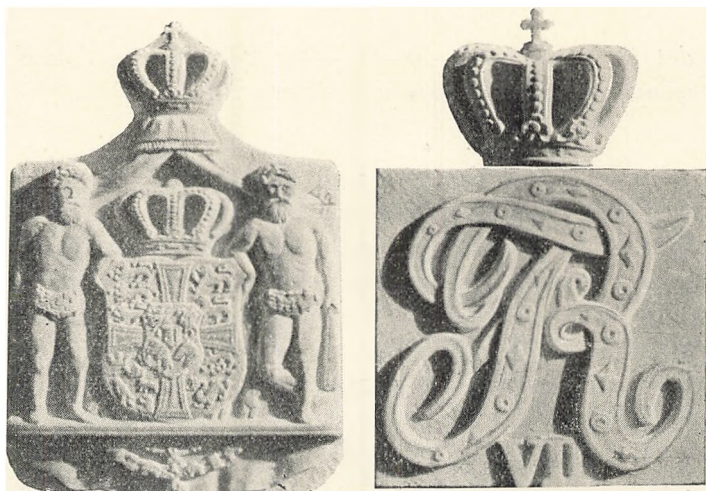
*

Paa det store Gravsted med 22 Fag Støbejernsgitter
 staar det skønne, store Monument over Danske, Sven-
 ske* og Nordmænd*, faldne i 1848. Det er af Billed-
 hugger *Klewning* fra Flensborg, der ved Oprørets Begyn-
 delse blev fordrevet af Slesvig-Holstenerne, og rejstes
 af en særlig Komité. Monumentet er af Sandsten og
 bestaar af en ottesidet, ornamenteret Obelisk, 5 m høj,
 med Kapitæl, hvorover er en Offerskaal, og har en
 ornamenteret Sokkel paa 4 Trins kvadratisk Fodstykke.
 Paa Obeliskens Forside er indlagt en Marmorplade
 med Inskription, hvorover findes et kronet Marmor-
 relief med Fr. VII's Navnetræk. Paa Bagsiden findes
 2 Marmorrelieffer, øverst det danske Rigsvaaben, ne-
 derst et med militære Emblemer omgivet, kronet Skjold
 med Fr. VII's Navnetræk. Paa Marmorpladen staar:
*Minde om Danske, Svenske og Nordmænd, faldne i
 Kampen for Danmarks Sag i Aaret 1848.* — Her-
 under staar:

*Den dyrebare Broderpagt
 Er bloddøbt vorden,
 Og Kjærlighedens Magt
 Er seet i Norden.
 Hav Tak, hør Broder kjær!
 Med Sorg og Smerte
 Begrov vi Eder her —
 Og i vort Hjerte!*

Efter Taaresæden kommer Jubelhøst. Ps. 126, 5.

*) Hector Boeck: Norske, svenske og finske frivillige Offi-
 cerer og Læger i den danske Hær og Flaade i Krigene 1848—50
 og 1864. Personalh. Tidsskr. 1935.

*To af Monumentes Relieffer. Fot. 1935.

*Monumentets tredje Relief.
Fot. 1935.

Monumentet afsløredes ved en Højtidelighed Tirsdag den 27. Februar 1849. Over Kapitælen var, efter Datidens Meddelelser, en romersk Hjelm, et Sværd og en Kalk, omvundet med en Laurbærkrans, Tapperhedens og Troens Symboler.

Klokken 15 marcherede 10. Bataillon og 2 Jægerkompagnier med Brigademusikken i Spidsen op paa Kirkegaarden, hvor de opstilledes tillige med et Kommando fra Orlogsbriggen „Mercurius“. I og uden for Kirken var forsamlet mange Land- og Søofficerer med Generalmajorerne *Bülow* og *Schlepperegell* i Spidsen, en Række Præster fra Als og Sundeved, samt talrige Beboere fra Byen og Omegnen. Med Brigademusikken

foran, spillende Weyses Sørgemarch fra Fr. VI's Begravelse, drog Processionen fra den gamle Kirkegaard til den nye, tæt ved liggende Kirkegaard og tog Opstilling om Monumentet. Foran dette vajede det norske, det svenske og det danske Flag, baaret af Soldater fra de tre Broderfolk. Et Sangkor paa 80 Mand sang til Henrik Rungs Melodi til Sangen: „Slaget ved Slesvig“ en af Pastor *A. Karstensen* fra Dybbøl forfattet Sang, hvoraf de første Vers lyder:

Ton vor Suk, vor Klagesang!
 Frisk er Saaret end.
 Ak det Blodværks Stævne
 Os røved mange Mænd!
 Gravens Fred dækker nu deres døde Been,
 Men vor Taare væder deres Bautasten!
 Moder kaldte Sønners Flok,
 Stedt hun var i Nød;
 Bryst ved Bryst de mødte
 Og Fjendens Lanse brød.
 Gravens Fred o. s. v.
 Blodet flød og blandet blev
 Af Forstbroder-Bryst —
 Sædekorn i Mulde
 Nedlagt til Fremtids Høst.
 Gravens Fred o. s. v.

Derpaa talte Feltpræst *Boisen* ud fra Ps. 126, 5: „Efter Taaresæd kommer Jubelhøst!“ og udtalte bl. a., at de Faldnes Minde er indskrevet i danske Hjerter med dybere og varigere Skrift end paa denne Sten, og danske Tunger skal fortælle til ufødte Slægter om Heltenene fra 1848, der stred og faldt for Danmark. — Hvad der gør dette Gravminde saa mærkværdigt endog fremfor alle andre Bautastene i vort Land er, at det nævner ikke blot Danmarks Sønner, men ogsaa Sønner af begge vore Broderriger som Ofre for den samme Sag, minder os om, at de Danskes Sag ogsaa blev agtet for vore svenske og norske Brødres Sag, at Danmarks Sag reg-

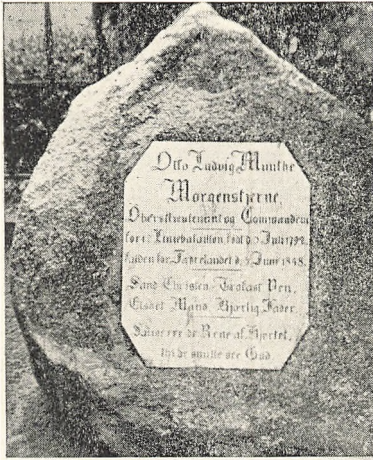

nedes for hele Nordens Sag. — Det er Nordens mægtige Aand, som har rørt sig i sine Sønners Hjerter — det er Førstegrøden af de Kærligheds ofre, som er bragt Nordens Tvillingerigr — det er Bloddaaben, ved hvilken den store Pagt i Norden er viet og helliget. Og behøver vi vel nogen profetisk Gave, for at mærke Herrens Fingerpeg? Kan vi tvivle om, at et Samfundsbaand, der saaledes er blevet beseglet, derved bliver fastere, stærkere og uopløseligere? Kan vi tvivle om, at Nordens Stammer vil række hinanden Haanden over disse Fostbrodergrave og slutte sig, om ikke udvortes, saa dog indvortes og hjertelig sammen til eet Broderfolk, som med Guds Hjælp snart skal blive skicket til at opfylde det store Kald, hvortil det er kaldet blandt Jordens Folkeslag, og opnaa de høje Forjættelser, som vore gamle Sagamænd saa i Aanden langt borte og hilste. — Men du Bautasten, staa fast trods Storm og Uvejr, trods Tidens Tand! Naar vore Ben forlængst er hensmuldrede i Jorden, saa fortæl du for kommende Slægter, at her paa dette Sted nedlagde vi, med frejdigt Haab om Jubelhøst, Støvet af Danske, Svenske og Nordmænd, der stred for Danmarks — for Nordens Sag!

Efter Talen blev der sunget en, ogsaa af Pastor *Karstensen* forfattet Sang til Weyses Melodi til „Kommer hid, I Piger smaa“, hvis sidste Vers er:

Hører I den dybe Røst!
 Hornet end mon gjalde.
 Stande vil vi Bryst ved Bryst,
 Sejre eller falde.
 Nordens gamle Kæmpeaand
 Ved vor Herres Krafteshaand
 Os til Sejr føre!

Paa samme store Gravplads findes følgende 3 Grave:
 Oberstløjtnant *Munthe Morgenstjerne's* med en Natursten

*Oberstløjtnant *Munthe Morgenstjernes* Grav. Fot. 1932.

i Slaget ved Slesvig og i Slaget ved Dybbøl 5. Juni 1848, hvor han saaredes dødeligt paa sin Hest, nær ved Hvilehøj Kro, og udaandede sin kække Sjel. Hans trofaste Sønderjyder bar deres elskede Fører

*Sekondløjtnant *Muus'* Grav. Fot. 1932.

med indlagt ottekantet Marmorplade, hvorpaa staar: *Otto Ludvig Munthe Morgenstjerne, Oberstlieutenant og Commandeur for 12. Liniebataillon, født d. 9. Juli 1792, falden for Fædrelandet d. 5. Juni 1848. — Sande Christen, Trofast Ven, Elsket Mand, Kjærlig Fader. — Salige ere de Rene af Hjertet, thi de skulle see Gud. —*

Han var 12. Bataillons ædle og tapre Fører kort efter tilbage til Sønderborg. En Mindesten rejstes i 1925 for ham paa det Sted, hvor han faldt ved Chausséen ved Østkanten af Bøffelkobbøl.

Sekondløjtnant *N. R. Muus'* med en Marmorplade, hvorpaa staar: *Secondlieutenant Niels Rothenborg v. Muus, af 4de Linie Infanterie Bataillon falden for Fædrelandet den 5te Juni 1848. —*

Menig *Larsen Voldstrup's* med en Natursten af Granit med Marmorkors og Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde over Mads P. Larsen Voldstrup af 5. Batal. 1. Komp. saaret 21. April 1848 Syd for Ekernefærde, død paa Sønderborg Lazaret, begravet paa Sønderborg Kirkegaard d. 25. April 1848. — Fred med hans Støv!*

Desuden findes paa Sønderborg Kirkegaard følgende 5 andre Grave:

Norsk Frivillig, Løjtnant *Løvenskiold's* med 6 Fag Støbejernsgitter og stort ornamenteret Jernkors paa Jernsokkel. Paa Soklens Forside staar: *Lieutenant Leopold von Løvenskiold fød paa Fossum Iernværk i Norge den 31. Marts 1813. Paa Siderne staar: Dødelig saaret ved Nübel den 5 Juni 1848. Død i Flensborg den 31 Juni 1848.* Paa Soklens Bagside er et Relief med militære Emblemer. Løvenskiold var Søn af Norges

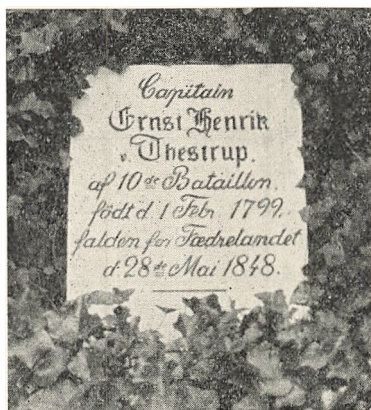

*Norsk Friv., Løjtnant *Løvenskiold's* Grav. Fot. 1930.

Statholder og meldte sig som den første Frivillige under Danebrog den 30. Marts 1848 ved 10. Bataillons 2. Kompagni som Menig, efter at have erhvervet sig dansk Borgerret ved Køb af en Ejendom. Han deltog ved Bov og blev Korporal, ligeledes tappert ved Slesvig. Under Vaabenhvilen tog han til Oslo, talte varmt Danmarks Sag og vendte tilbage med 30 norske Frivillige, mest Studenter. Han var den 24. Maj blevet udnævnt til Sekondløjtnant,

da han kort efter saaredes haardt ved Nybøl den 5. Juni og toges til Fange. Han døde den 11. Juni 1848 paa Lazaret i Flensborg (ikke som paa hans Gravmonument anført den 31. Juni) og begravedes under stor Deltagelse den 5. Juli paa Sønderborg Kirkegaard. Løvenskiold beseglede med sit Hjerteblood Troen paa Nordens Enhed. Den norske Digter Andreas Munch skrev om ham og hans Grav:

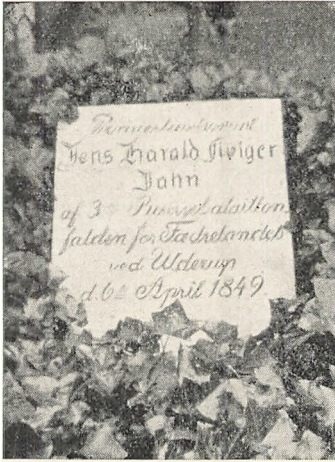
— — —
 dær slutter nordisk Grund end om hans lemmer,
 dær slumrer han endnu i moders favn,
 og Norge føler blodets stemmer
 at gå til fjældets hjærte med hans navn.

*Kaptajn Thestrups Grav.
 Fot. 1931.

Kaptajn *Thestrup's* med 6 Fag Støbejernsgitter og en Marmorplade, hvorpaa staar: *Capitain Ernst Henrik v. Thestrup, af 10de Bataillon, født d. 1 Febr. 1799, falden for Fædrelandet d. 28de Mai 1848.* —

Premierløjtnant *Jahn's* med en Marmorplade, hvorpaa staar: *Premierlieutenant Jens Harald Fibiger v. Jahn.*

*Premierløjtnant Jahn's Grav.
Fot. 1930.

*Sekondløjtnant v. Kohls Grav.
Fot. 1930.

af 3die Reservebataillon, falden for Fædrelandet ved Ulderup, d. 6te April 1849. — .

Sekondløjtnant v. Kohl's med en Marmorplade, hvorpaa staar: *Secondlieutenant Carl Frederik Christian v. Kohl, af 3die Reservebataillon, falden for Fædrelandet ved Ulderup den 6te April 1849.* — .

Russisk Marinekaptajn *Mazerowsky's* med en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar (øverst med Inskription paa Russisk, herunder paa Dansk): *Paul Mazerowsky Capitain af det Keiserlig Russiske Styrmandscorps død den 12/24 August 1850 i en Alder af 42 Aar ombord i det Keiserlige Linieskib Wiborg paa Sønderborger Rhede.* — .

Ulkebøl.

Paa Ulkebøl Kirkegaard paa Als findes fra Trearskrigen 3 Gravsteder, foruden 3 Grave fra Krigen 1864. De fra Trearskrigen er:

Frivillig svensk Premierløjtnant, Friherre af *Leijonhufvud's*, der har Buksbombhæk og Granitsten med stort Marmor Kors, og lænet til Stenen en Marmorplade, hvorpaa staar: † *Svensk Prem.lieutenant Knut Otto Eric Friherre af Leijonhufvud, fød den 27. April 1825, faldt i Slaget ved Dyp-pel den 5 Juni 1848.* —

*Svensk Friv. Premierlt., Friherre af *Leijonhufvuds* Grav. Ældre Billede.

1. Joh. 5,16. Ogsaa vi ere skyldige at sætte Livet til for Brødrene. — Dette Minde sattes ham af 2den Bataillons Officerer. — Han deltog med 2. Bataillon med stor Tapperhed i Kampene 28. Maj og 5. Juni 1848 ved Dybbøl og faldt 5. Juni i Spidsen for sine Folk. Han begravedes 8. Juni ved Indgangen til Kirken under stor Højtidelighed.

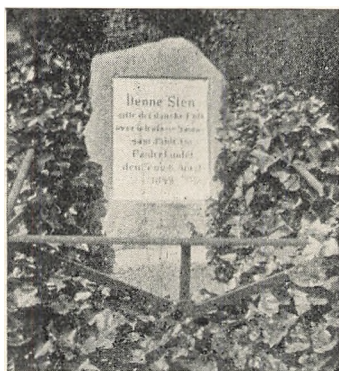
*Kaptajn Kranolds Grav. Fot. 1930.

Kaptajn *Kranold's* med en ny Plade af sort Granit med poleret Indskrift paa mat Grund, saalydende: *† Wilhelm Heinrich August Kranold, Capitain i Generalstaben, R. af D., født i Itzehoe d. 12. Januar 1818, falden i Over Selk d. 25. Juli 1850.* — Han faldt sammen med Generalmajor Schleppegrell under Overfaldet her.

Menig *Clausen Ulkebøl's* med en Buksbomhæk og en Kalkstensplade, hvorpaa staar: *Denne Steen satte det danske Folk over Menig af 10de Bat. 5. Comp. Christen Clausen Ulkebøl død d. 21de Febr. 1850.* —.

Ullerup.

Paa Ullerup Kirkegaard i Sundeved findes, foruden

*Graven paa Ullerup Kirkegaard.
Fot. 1928.

5 Gravsteder fra Krigen 1864, kun et Gravsted over 2 Faldne i 1849. Det er indhegnet med 4 Fag Smedejernsgitter og har en Natursten med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Denne Steen satte det danske Folk over to trofaste Sønner som faldt for Fædrelandet den 5. og 6. April 1849.*

Vester-Sottrup.

Der findes paa Vester-Sottrup Kirkegaard i Sundeved, foruden 4 Gravsteder fra Krigen 1864, ogsaa kun et Gravsted fra 1849. Det har Ligusterhæk og en Obelisk af Sandsten, fortil inddelt i 3 Felter, øverst med militære Emblemer, nedenunder en stor og en mindre indlagt Marmorplade, bagtil en stor indlagt Marmorplade.

Paa den store Plade fortil staar: *Over 27 danske Krigere, som d. 6. April 1849 faldt ved Ulderup i seirig Kamp for Konge og Fædreland, reiste taknemmelige Brødre i Satrup Sogn dette Minde. — Derpaa have vi kjendt Kjerligheden, at de have sat deres Liv til for os. 1. Joh. 3, 16. — Paa den nederste staar: *Navnene paa de afdøde Krigere ere antegnede i Satrup Sogns Kirkebog. — Paa Marmorpladen bagtil staar i en Navnefortegnelse: Jens Sørensen, Christrup. Hans Jepsen, Ødemark. Anders Johansen, Ertebjerghuus. Niels Jensen, Stokkebro. Jens Sørensen, Udflugtergaard. Ole Jeppesen,**

Skalkendrup. Jesper Jakobsen, Kirkeby. Peter Edbard, Reichgruber. Anders Christesen, Kløv. Jens Jensen, Vadskov. Christopher Larsen, Andrup. Peter Jørgensen Andresen, Rout. Søren Hansen, Kjærby. Christen Jensen, Beenløn. Anders Christesen, Kirkehelsinge. August Bernhard Tischmann, Kjøbenhavn. Georg Vilhelm Valter, Kjøbenhavn. Jørgen Svendsen, Ny Terkildstrup. Ole Petersen, Lundby. Peter Johannsen, Præborg. Peter Berg Petersen, Toftløse. Jens Petersen, Fusing. Jør-

*Monumentet paa Vester-Sottrup Kirkegaard. Ældre Billede.

gen Danielsen, Kuglepile. Jørgen Hansen, Svanninge. Niels Hansen, Horne. Jørgen Hansen, Svendborg. Rasmus Nielsen, Tvedemark.

FRA KRIGEN 1864.

Blev nu til Spot dine tusindsaars Minder?
 Er dit Sværd nu brustent og plettet dit Skjold?
 Blev dine Mænd nu til klagende Kvinder?
 Trampe dine Fjender den sløjfede Vold?
 Er nu paa Sange din Bøgelund tom?
 Maa vi nu blues med Blikket mod Jorden
 ved hver en Tone, der minder os om,
 at du var Dronning i Norden? —

Svigtet af Venner og svigtet af Frænder —
 hver en Stjerne skjult i den bælgmørke Nat —
 — — — — —

Lad os da vente og ikke forsage,
 agte paa de varslende Tegn under Sky.
 — — — — —

Da skal du se dine Sønner staa rede,
 og da skal den hvislende, giftige Snog,
 som nu tør frækt sig i Solskinnet brede,
 flygte for dit Blik til den mørkeste Krog;
 da skal dit ældgamle Banner paany
 vinke til Sejer de faa mod de mange;
 og da skal atter blandt Sværdenes Gny
 runge de frejdige Sange!

Edv. Lembcke.

Vi havde i Treaarskrigen militært knækket Oprørets Magt. Derimod lykkedes det ikke vore Diplomater at klare Sagerne tilsvarende. Ved Løfter og Overenskomster bandt de Hænderne paa sig, og da Regeringen traadte bestemtere op, var det for sent. Den fælles Grundlov for Danmark og Sønderjylland i November 1865 vakte i Tyskland stærk Harme, og da Frederik VII døde 18. November, nægtede Tyskland at anerkende Christian IX som hans Efterfølger i Hertug-

dømmerne. Det besluttede at besætte Hertugdømmerne for at forhindre Sønderjyllands Forbindelse med Kongeriget.

Af vore tre Hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenborg, var kun Slesvig — vort ældgamle Sønderjylland — beboet af Danske, dog var Syd for Slien Befolkningen indtil Ejderen noget blandet, og mod Vest boede de loyale Nordfrisere. Holsten var fuldstændig tysk, ligesom Lauenborg, som vi havde faaet i 1814. Fra ældgammel Tid havde Holstenerne leveret os vore argeste Fjender. Naar de ved Aarhundredets Begyndelse ansaa Danmark for deres Fædreland, var det egentlig kun Kongen de viste Loyalitet og følte sig bundet til som deres Soveræn, men ellers befandt de sig vel under den gode Behandling og det humane Styre.

Der skulde efter Treaarskrigen kun hengaa en kort Tid, til Slutningen af 1865, da vor Hær atter maatte samles ved Danevirke. Den var da under General *de Mezas* Ledelse svag og uøvet, og talte kun 55,000 Mand. Regeringen havde forsømt Midler til Udrustning og Bevæbning, og trods indtrængende, fleraarige Opfordringer dertil fra Hærens Side, var Danevirke og vore Flankestillinger Dybbøl og Fredericia ikke bragt i tilstrækkelig brugbar Stand paa Grund af manglende Bevillinger. Imod os fik vi Preussens og Østrigs bedste Tropper med en Styrke paa 65,000 Mand, der den 31. Januar stod langs Ejderens sydlige Bred. Over for de to Stormagters Hære stod vi ene, uden Hjælp noget Steds fra. Dog skal mindes de mange Frivillige, som under denne Krig, ligesom under Treaarskrigen, rakte os en Broderhaand fra Sverige og Norge, delvis fra Finland, der da var uden Hær. Vor Hær kæmpede heltemodigt til Europas Beundring. Blev dens Sejre vel faa, bar den Vidnesbyrd om Styrke i beundringsværdig Udholdenhed mod den overlegne Fjende. Til Sammen-

ligning kan anføres, at Østrig sloges til Jorden to Aar efter i lige saa mange Dage, som der hengik Maaneder hos os, og at Frankrig i 1870—71 ikke holdt længere ud end vi mod Tyskland.

Krigen 1864 er betegnet ved *Kampen ved Mysunde* den 2. Februar, *Kampen ved Selk, Kongshøj og Jagel* den 3. Februar, *Danøvirkes Rømning* den 5. Februar, *Kampen ved Sankelmark* den 6. Februar, *Belejringen af Dybbøl, Belejringen af Fredericia* og dens Rømning, *Stormen paa Dybbøl* den 18. April, *Dybbølstillingsens Fald* samme Dag, *Kampen paa Als* den 29. Juni, vor Hærs Samling paa Fyen, Fjendens Besættelse af hele Jylland og Preussernes Husering her, til sidst *Affæren ved Lundby* den 3. Juli. Til Søs var vor Flaade den tyske overlegen, blokerede de tyske Havnestæder, og den 9. Maj slog vor Vesterhavseskadre under *Suenson* den forenede tysk-østrigske Eskadre *ved Helgoland*. Kort efter sluttedes Vaabenstilstand for ved de neutrale Magters Mægling at opnaa Fred. En forlænget Vaabenstilstand til den 20. Juli blev Indledningen til den haarde Fred i Wien den 30. Oktober 1864, ved hvilken vi mistede de tre Hertugdømmer, af Slesvig, dog ikke de 8 nordligste Sogne og Ærø.

*

I 1879 rettedes der gennem Bladene en Henvendelse til det danske Folk med Beklagelse over, at der ikke paa sømmelig Maade værnedes om de Faldnes Grave fra vore to sidste Krige i de nu tyske Hertugdømmer. Vel havde Befolkningen i forskellige Egne taget sig af Mindesmærker og Grave, fra privat Side var der gjort noget, og Regeringen havde, saa vidt det stod i dens Magt, interesseret sig for Sagen. Men mange Grave, særlig fra 1864 var forsømte, glemte og truet med Ødelæggelse, Mindesmærker og Kors styrtede til Jorden eller

overgroede, Inskriptionerne ulæselige, og Stenpiller til Gravene var borttagne eller laa mellem rustne Jernstænger. Det maatte vække Sorg og Harme at se Mindesmærker, prydet med Mærkedage fra vor Histories lyseste og stolteste Bedrifter, gaa til Grunde. Som det viste sig ogsaa denne Gang, behøvedes der kun Underretning herom, for at Midler skaffedes til Veje fra alle Stænder med Kongen i Spidsen.

Indbyderne til Indsamlingen var Garnisonspræst, senere *Biskop V. Schousboe* og Kaptajn *Otto Vaupell* i Fredericia,

Oberst *Otto Vaupell*.
F. 12/12 1823, † 10/4 1899.

Forfatteren af Værket, den danske og norske Hærs Historie. Det blev særlig *Vaupell*, som blev Sjælen i Genoprettelsesarbejdet, som omfattede

Mindesmærker og Kriegergrave paa Als, i Sundeved, i Aabenraa, Egernførde, Slesvig, Husum, Büsum, Koldenbüttel, samt det af Nordmændene rejste store Monument i Christianssand for de Faldne i Slaget ved

Helgoland. For Midlerne rejstes Monumenter i Broager, paa Dybbøl Kirkegaard, i Dybbøl By, i Sattrup, paa Varnæs Kirkegaard, i Ullerup, paa Nybøl Kirkegaard, Sønderborg Kirkegaard, Ulkebøl Kirkegaard, Tandslet Kirkegaard og paa Haddeby Kirkegaard, foruden at mindre Mindestene og Jernkors med Inskription samt

Gittere tilvejebragtes og Grave istandsattes. Da alt dette var bragt i Orden, overtog Krigsministeriet Tilsynet med og Vedligeholdelsen af Mindesmærkerne og Krigergravene.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1864.

Frejdig kan du stande,
stolt med oprejst Pande,
tro dit Kald du røgted,
ej af Skræk du flygted;
kun for Overmagten gik du bort fra Vagten,
men du gik kun nødig, kender jeg vor Jens.
Ja, bort du gik, men kun, da man det bød;
du gik, men svor hver Tysker Hævn og Død,
stolt med oprejst Pande.
Frejdig kan du stande,
du har gjort din Pligt, du tapre Landsoldat!
W. R.

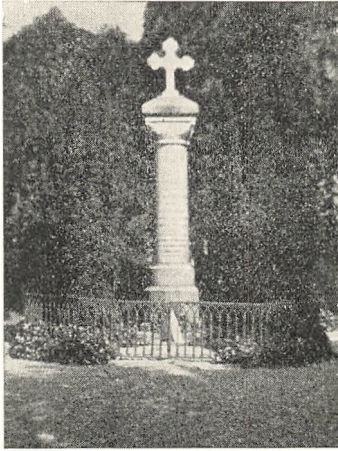
*Gregersens Grav i Aabenraa.
Fot. 1931.

Aabenraa.

I det store Gravsted paa Kirkegaarden med Obeliskens over danske Soldater fra 1848—50 findes et stort og smukt Gravkors over Soldat *N. P. Gregersen*, som faldt i 1864. Paa Korsets Forside staar: *Nis Peter Gregersen, fød d. 3 Januar 1842, saaret d. 18 April 1864, d. 25 April 1864.* — Paa Bagsiden staar: *Han faldt i Kampen for Fædrelandet.*

Augustenborg.

Paa Augustenborg Kirkegaard findes 45 Grave over Faldne i 1864. Paa den store Søjle af Granit med Kapitæl over

*Monumentet paa Augustenborg Kirkegaard. Fot. 1927.

*Overlæge Boesens Grav. Fot. 1929.

Faldne i 1848—51 blev der nederst paa Søjle's forside indhugget følgende Inskription: *Mindet være ogsaa de danske Krigere som ofrede Livet for Fædrelandet i Aaret 1864.* —

Næsten alle Faldne er døde paa Augustenborg Lazaret.

Gravene er for:

Overlæge Boesen. — Paa en smuk Granitsten med indlagt Marmorplade staar: *Overlæge H. J. Boesen, født d. ?de Januar 1805, faldt ved Dypel den 18de April 1864.* —

Magasinforvalter Brendstrup. Paa en Marmortavle staar: *Herunder hviler Landmand Peter Brendstrup fra Aarhus Magasinforvalter død paa Lazarettet i Augustenborg den 14 Mai 1864.* — *Hvil i Fred.*

Baron de Bretton. —

Paa en Natursten af Granit staar: † *Frants Frederik Sophus Baron*

*Baron de Brettons Grav.
Fot. 1930.

*Løjtnant Breyens Grav.
Fot. 1937.

de Bretton Født d. 18 October 1832 Falden paa Als d. 29 Juni 1864 for Konge og Fædreland.

Løjtnant Breyen. Paa en Natursten af Granit med Marmorkors staar: *N J Breyen Lieut. i 4 Inf. Regmt. s. 17 Marts 1864, † 22 Marts 1864. Kammerater satte dette Minde.*

Soldat, Maler og Fotograf Carstens. Paa det almindeligt brugte Jernkors staar: Paa Forsiden: *Her hviler min kjære Søn Maler og Fotograf Eduard Christian Carstens 29 Aar, født i Kjøbenhavn, blev ramt af en Kugle i sit Brøst d 18d April 1864 ved Dybbel død d 21d i samme Maaned. Paa Bagsiden staar: Du Savnes og Begrædes af din Moder og Sødskende. Fred være med Dig.*

Menig C. Christensen. Paa en Marmortavle staar: *C. Christensen. Menig 22. Inf.-Rgt. ?. Kmp. Nr. 105, saaret 22/2, † 6/5 1864. ———*

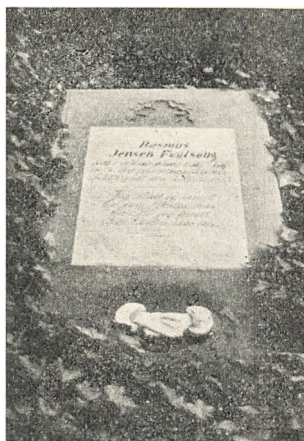
Menig *R. Christensen*. Paa en Marmortavle staar:
R. Christensen, Menig 18. Inf.-Rgt. 3. Kmp. Nr. 461,
saaret 22/2, † 24/2 1864. ———

*Premierlt. Eisings Grav.
Fot. 1929.

Menig *H. Christiansen*.
Paa en Marmortavle
staar: *H. Christiansen*
Menig 5. Inf. Rgt. 5 Kmp.
Nr. 481 saaret 10/2 † 17/2
1864. ———

Premierløjtnant *Eising*.
Paa en Natursten med
indlagt Marmorplade
staar: *Pr. Lieut. Comp.*
Kmdr. i 8 Reg. A. E. L.
Eising saaret i Dybbøl
Skandser 15 April, død
Augustenborg Lazr. 18
April 1864. ——— *Han*
stred for Ære, Ret, Konge
og Fædreland.

*Fuglsangs Grav.
Fot. 1930.

Soldat *Fuglsang*. Paa en
Sandstensplade med ind-
lagt Marmorplade og ne-
derst to korslagte Hænder
staar: *Rasmus Jensen Fugl-*
sang født i Maugstrup d
27 Octbr 1859, død paa
Augustenborg Feltlazaret
den 4 Juni 1864. ——— *Jeg*
stred og vandt En evig Glæ-
des Seier. En Ro jeg fandt.
som Verden ikke ejer.

*Sekondtlit. Goldschadts Grav.
Fot. 1929.

Sekondløjtnant *Goldschadt*. Paa en Granitsten med planhugget Forside og indlagt oval Marmorplade staar: *Secondlieutenant Heinrich Adolph Christian Goldschadt, ved 10de Infanteri-Regiment, født d. 21 August 1840, saaret i Kampen foran! Dybbøl d: 28 Marts 1864, død d: 50 April = s: A: paa Augustenburg. — Hans Kammerater satte ham dette Minde.* (Herunder to korslagte Palmegrene).

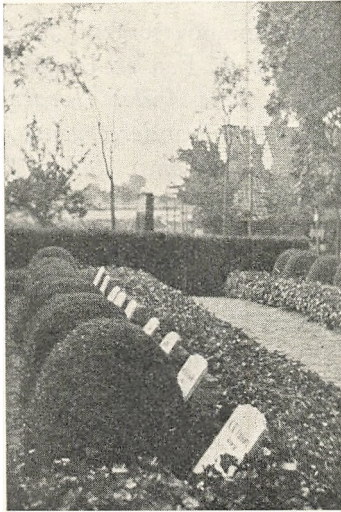
Menig *J. Hansen*. Paa en Marmortavle staar: *J. Hansen. Menig 17. Inf.-Rgt. 2 Kmp. Nr. 156, saaret 18/2 † 6/3 1864. —*

Menig *J. Hansen*. Paa en Marmortavle staar: *J. Hansen. Menig 16. Inf.-Rgt. 6. Kmp. Nr. 157, † 9/3 1864. —*

Soldat *Peter Höck*. Paa et Jernkors staar: *Hier ruhet Peter Höck geboren zu Sterup den 10t-Juli 1821, ge storben auf Augustenburg 17t Mai 1864.* Paa Bagsiden staar: *So fandst du hier die stille Ruh, Entfernd von Haus und Lieben, In engen Banden lebtest Du, Der Liebe, Glück und Frieden. Und keiner von den deinen fand, Bei allen Kriegsgetümmel Mit Labung, Lindrung, lieber Hand, Dein Abschied nach den Himmel.*

Trænkonstabel *Højtoft*. Paa en Marmortavle staar: *P. S. P. Højtoft. Trainkonstabel 15. Batt. Nr. 51. † 6/3 1864. —*

Korporal *C. Jensen*. Paa en Marmorplade staar:

‘Fra Augustenborg Kirkegaard.
Fot. 1936.’

C. Jensen, Midl. Korporal 17. Inf.-Rgt. 1. Kmp. Nr. 10, saaret 18 $\frac{1}{2}$ † 29/2 1864. ———

Menig *C. P. Jensen*. Paa en Marmortavle staar: *C. P. Jensen, Menig 22. Inf.-Rgt. 5. Kmp. Nr. 155, saaret 22 $\frac{1}{2}$ † 10/5 1864. ———*

Menig *J. Jensen*. Paa en Marmortavle staar: *J. Jensen, 5. Inf.-Rgt. 3. Kmp. Frid. Nr. 8, † 20/2 1864. ———*

Menig *L. Jensen*. Paa en Marmortavle staar:

L. Jensen, Menig 15. Inf.-Rgt. 2. Kmp. Nr. 99, † 22/2 1864. ———

Menig *L. Jensen*. Paa en Marmortavle staar: *L. Jensen, Menig 3. Inf.-Rgt. 3. Kmp. Nr. 221, † 1/3 1864. ———*

Menig *N. C. Jensen*. Paa en Marmortavle staar: *N. C. Jensen, Menig 22. Inf.-Rgt. 1. Kmp. Nr. 147, saaret 20/2, † 7/3 1864. ———*

Soldat *H. J. Jessen*. Paa et Jernkors staar: *Her hviler Hans I. Jessen født i Traasball d 6 Nover 1798 død paa Augustenborg d 1 Marts 1864. Paa Bagsiden staar: I Hiemmet hils vor der er Godt at vare vi samles vist og skilles aldrig mere.*

Menig *A. Jespersen*. Paa en Marmortavle staar: *A. Jespersen, Menig 16. Inf.-Rgt. 2. Kmp. Nr. 89, † 9/3 1864. ———*

*Kommandersgt. Jørgensens
Grav. Fot. 1930.

*Korporal Linds Grav.
Fot. 1930.

Kommandersergent *J. A. Jørgensen*. Paa et Jernkors staar: *Jens Anders Jørgensen. Kommandersergent 3 Inf. R. 7. Comp. død d. 7. Juli 1864. ———*

Soldat *J. T. Lange*. Paa en stor Kalkstenstavle staar: *Johan Thorvald Lange. Af Stubbekjøbing, født d. 20. Mai 1836 død paa Lazarettet d. 3. April 1864. Elsket og savnet.*

Civilkusk *Lensch*. Paa en Marmortavle staar: *Lensch, Civilkusk Vognparken, † 14/12 1864. ———*

Korporal *N. Lind*. Paa et Jernkors staar: *Her hviler N. Lind fra Hjarup ved Kolding, Corporal ved 10 Rgmts 1 Comp. saaret d. 28 Marts 1864 ved Dybbøl død d. 18 April samme Aar, paa Augustenborg Lazareth. † Paa Bagsiden staar: Din Iord hvorfor du stred, Du hviler i, Gid Gud velsigne Dig, til evig Tid.*

Underkorporal *T. Mogenssen*. Paa en større Kalkstenstavle staar: *Her under hviler Undercorporal af*

Haandværker Etaten Thomas Mogensen født den 24 Juni 1837, død den 21 September 1862. ——— Fred være med hans Støv. ———. Han er død før Krigen.

Soldat *H. Møller*. Paa en Marmortavle staar: *Hier ruht Hermann Møller, geb. in Tauschau Mühle bei Hadersleben d. 12. Nov. 1858, gest. in Augustenburg d. 17. Juni 1864. ——— Wir sehen uns wieder.*

Sekondløjtnant *R. L. Møller*. Paa en Natursten af Gnejs med indlagt Marmortavle staar: *† Minde over Rasmus Larsen Møller Secondlieutenant af 5te Inf. Reg. 6te Comp. saaret d. 29 Juni 1864, død d. 12 Aug 1864. ——— Fred med hans Støv.*

Menig *J. Nielsen*. Paa en Marmortavle staar: *Johan Nielsen. Menig 4. Inf. Rgt. 1. Kmp. Nr. 181. † 12/5 1864. ———*

*Sekondlt. *Møllers* Grav.
Fot. 1929.

Trænkusk *P. C. Nielsen*. Paa en Marmortavle

staar: *P. C. Nielsen Trainkusk 6. Inf.-Rgt. 1. Kmp. Nr. 542, † 5/3 1864. ———*

Soldat *M. S. W. Poulsen*. Paa en Marmortavle staar: *Her hviler Mads Severin Weiss Poulsen af Viborg, saaret i Kampen for Fædrelandet d. 18d April og derefter afgaaet ved Døden d. 27d April 1864. ——— Hans sørgende Enke reiste ham dette Minde.*

Menig *J. Rasmussen*. Paa en Marmortavle staar: *J. Rasmussen Menig 17. Inf. Rgt. 2. Kmp. Nr. 144, saaret 18/2, † 19/2 1864 ———*

*Norsk Læge Schiøtz' Grav.
Ældre Fot.

*Løjtnant Schmidts Grav.
Fot. 1930.

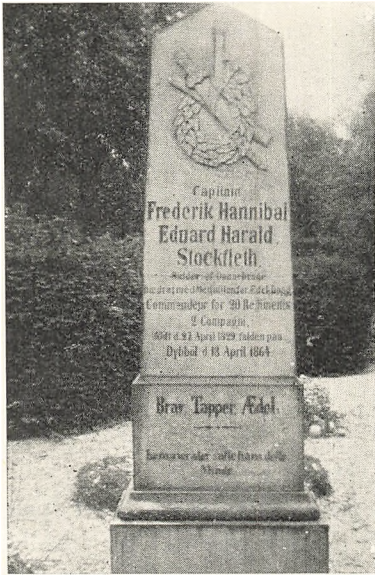
Norsk Læge *S. D. Schiøtz*. Paa en stor Natursten af Granit med indlagt Marmorplade og med stort Marmor-kors med omslynget Egekrans af Marmor staar: † *Søren Daniel Schiøtz, Læge i den norske Hær, født i Stavanger 24. December 1828, død paa Augustenborg 8 Marts 1864.* — *Hvad i Glædens Stund han loved, han i Nødens Time voved, fløi fra Fjeld, fra Hjem, fra Vio, gav for Brødrene sit Liv.*

Menig *P. P. Schmidt*. Paa en tilhugget Sandsten med indlagt Marmorplade og med Marmor-kors staar: *Peter P. Schmidt Menig af 10. danske Inf. Reg. 4 Comp. f. i Andrup pr. Christiansf. 25 Jan. 1837 d. paa Augustbg. Lazt. 16. Apr. 1864. Elsket og savnet.*

Løjtnant *T. Schmidt*. Paa et Jernkors staar: *Hier ruhet Lieutenant Theodor Schmidt v. 15t Rg 1 Comp. geb. in Rendsburg, verwundet d 6t April in den Döp-*

peler Schanzen, gest. d 8t April 1864 im Lazareth zu Augustenborg.

Soldat I C. Schouborg. Paa en tilhugget Sandsten staar: *Minde! Her hviler I. C. Schouborg, Søn af Skovfoged C. F. Schouborg i Farstrup pr. Frysenborg i Jylland. Han offrede sit Liv og Blod, for sit Fædreland, og døde d. 11 April 1864. — Du var elsket som faae, derfor vil du dybt savnes og længe mindes af dine Kjære. Hvil i Fred!*

*Kaptajn Stockfleths Grav.
Fot. 1929.

Kaptajn F. H. E. Stockfleth. Paa en Obelisk af Sandsten med militære Emblemer med Laurbærkrans foroven staar:

Capitain Frederik Hannibal Eduard Harald Stockfleth, Ridder af Dannebrog, hædret med Medaillen for Ædel Daad, Commandeur for 20 Regiments 2 Compagni, født d. 27 April 1829, falden paa Dybbøl 18 April 1864. Brav, Tapper, Ædel. Kammerater satte ham dette Minde.

Menig J. Sørensen. Paa en Marmortavle staar: *J. Sørensen, Menig 22. Inf.-Rgt. 4. Kmp. Nr 62, saaret 22/2, † 25/2 1864. —*

Soldat S. S. Sørensen. Paa en tilhugget Sandsten med indlagt Marmorkors staar: *Her hviler Søren*

*Skouenborg Sørensen, født i Mørkholt d. 25 Janr. 1855, død 25 Febr. 1864 paa Augustenborg Lzr.: ———
Sov sødt Du Kjære. Vi sees igjen.*

*Premierlt. Walters Grav.
Fot. 1929.

Korporal *C. T. Visborg*.
Paa en Marmortavle
staar: *C. T. Visborg, Kor-*
poral 1. Inf.-Rgt. 2. Kmp.
Nr. 18. † 9/2 1864. ———

Premierløjtnant *B. Wal-*
ter. Paa en Natursten af
Granit med indlagt Mar-
morplade staar: *Hvile-*
sted for Barthold v. Wal-
ter, Premierlieutenant i
5die Infanterie Regiment.
Ridder af Dannebrog,
falden den 29 Juni 1864,
for Kongen og Æren.
——— *Dette Minde sat-*
tes ham af Venner og
Kammerater.

Bregninge.

Paa Bregninge Kirkegaard, Taasinge, findes paa det store Gravsted med Smedejernsstænger mellem 36 Fag Støbejernsstolper, foruden det store Jernkors fra Krigen 1848—50, en stor Obelisk af Sandsten over 14 danske Soldater fra Krigen 1864, der døde paa Valdemars Slots Lazaret. Obelirken hviler paa en Sokkel paa 2 Trins Fodstykke og har foroven et Marmorkors, paa Forsiden en indlagt stor Marmorplade med Inskription og paa Sokkelen en foroven buet Marmorplade med militære Emblemer. Paa den store Marmorplade staar: *Her under hviler de fra Krigen 1864 paa Valdemar*

*Gravstedet med Monumentet paa Bregninge Kirkegaard. Fot. 1930.

*Slots Lazareth afdøde Soldater. K. Andersen, Horup. H. V. Larsen, Bjerre. J. K. Sørensen, Hosby. J. P. Jensen, Tjæreby. R. Nielsen, Aarhus. P. Jørgensen, Axager. P. Østerborg, Præstø. A. Henriksen, Tjæreby. C. Pauls, Vesterhever. G. Andersen, Katterup. S. Pedersen, Ugle-
rup. H. Gravesen, Kjærsgaard. J. Ernstsens, Friigaarde. J. P. Bendixen, Kjerndrup. Paa Monumentets Bagside
staar: Dette Minde Sattes 1866 af Taknemmelige Med-
borgere.*

Desuden findes her et Jernkors for ovennævnte J. K. Sørensen, Hosby.

Broager.

Paa Broager Kirkegaard findes et stort Gravsted med 9 Fag Smedejerngitter og med en stor Obelisk af poleret Granit over 73 danske Krigere. Paa Obeliskens Forside staar foroven: *Minde over 73 danske Krigere, faldne ved Dybbøl i Kampen for Fædrelandet 1864.* — Paa Obeliskens Mellemstykke staar: *Aab. 2 v 10. Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give dig Livets Krone.*

*Obeliskens paa Broager Kirkegaard. Fot. 1930.

Obeliskens afsløredes 6. Juli 1880. Afsløringen foretoges, ligesom de andre i denne Maaned, stilfærdigt, som Følge af, at Slesvig var under tysk Herredømme.

Bøffelkobbelen.

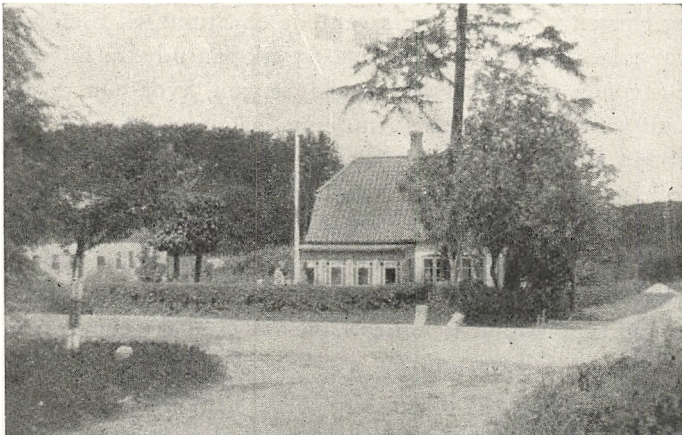
De vog dem, vi grov dem
 en Grav i vor Have,
 lagde dem ved Siden af den alfar Vej;
 alle vore Blomster skal smykke deres Grave;
 sønderjydske Piger, I forglemme det ej!

Holger Drachmann.

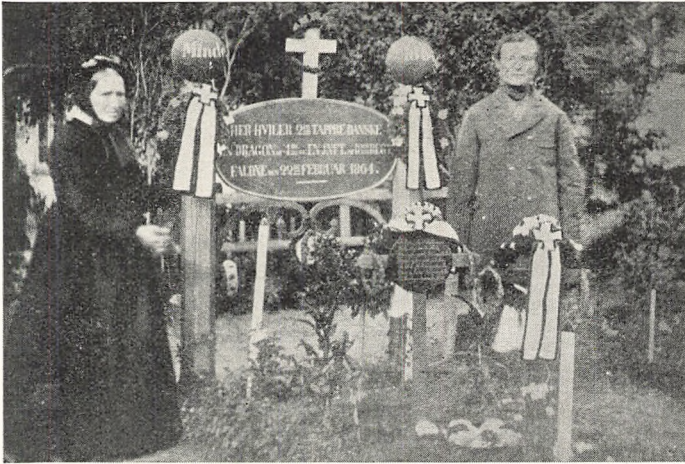
Naar man fra Dybbøl Banke følger Hovedlandevejen mod Vest og har passeret Avnbjerg, hvor Preusserne begyndte Anlægget af Løbegrave mod vor venstre Fløj

i 1864, drejer Vejen her af i en stump Vinkel mod Skoven Bøffelkobbøl, en Km. herfra. I den lille Forhave til Huset ved Korsvejen ved Skovhjørnet findes ved Hovedlandevejens Nordside den Grav (se Kortet, Nr. 6), som er blevet kendt af Tusinder i vort Folk og som Holger Drachmann har skrevet om i sin Skildring: „Drovre fra Grænsen“. Her faldt den 22. Februar 1864 to tapre danske Soldater, Dragon *Jens Christensen* fra Spjellerup og Infanterist *Hans Hansen* fra Kyse, begge fra Sjælland, under en Forpostkamp ved Skoven.

Løjtnant *Helms*, som kommanderede en Feltvagt lige Syd for Nybøl-Vejen, blev pludselig af sine Folk underrettet om, at der stod Preussere bag Træerne i Skoven, og at de blev beskudt bagfra. I samme Øjeblik hørte han Skud og saa en Dragonordonnans komme sprængende i fuld Karriere frem ad Vejen fra Hvilehøj. Der blev vinket til Dragonen, at Fjenden var i Skoven, hurtig kastede han sin Hest om, men sank i det samme af Sadlen, ramt af et dræbende Skud. Det var Dragon *Jens Christensen*. Ejeren af Huset ved Korsvejen, *Jør-*

*Finks Hus og Graven ved Bøffelkobbøl. Fot. 1931.

*Graven ved Bøffelkobbøl, med *Jørgen Fink* og hans Hustru.
Gammelt Fot.

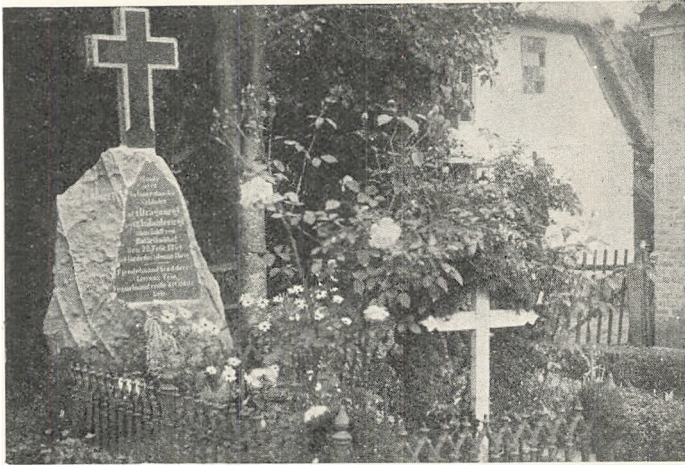
gen Fink og hans Hustru og 6-aarige Datter, havde lukket sig inde, da de saa, der var mange Krigsfolk i Skoven. De saa Dragonen komme sprængende med Karabinen i Haanden og kaste Hesten om. Der faldt et Skud, og Hesten styrtede. Finks ventede en Stund, til Fjenden var gaet tilbage fra Skoven, og gik saa ud. De løftede Dragonen op og bar ham ind i Sengen, hvor han døde. Lidt efter fandt de en Infanterist liggende død. Det var Menig Hans Hansen. Ogsaa ham tog de ind. Husmandsfolkene gemte Dragonens Sabel en Tid, men den blev taget fra dem. To Dage efter begravede de Soldaterne i den vestre Ende af deres lille Blomsterhave ved Flensborgvejen. Fink og hans Hustru passede rørende denne Grav siden til deres Død i 1905. Derefter er den i lang Tid blevet passet af deres endnu levende 81-aarige Datter, den unge Pige, som Drachmann saa levende beskrev i 1877 saaledes: „Jeg stod ved Siden af den unge Pige, i sin tarvelige, klædelige Dragt, men

*Graven i Finks Have o. Aar 1886.

med dette noget i Øjet, som ingen dansk Bondepige fra Øerne skulde kunne fremvise. Jeg stod foran den Grav, som Fædrelandskærligheden havde indviet, Pieteten smykket.“ Det var denne unge Pige, som inspirerede Drachmann til Digtet om de sønderjydske Piger. I hele Udlændighedstiden blev denne Grav smykket med dannebrogfarvede Baand, Kranse og Blomster, og er fremdeles blevet det.

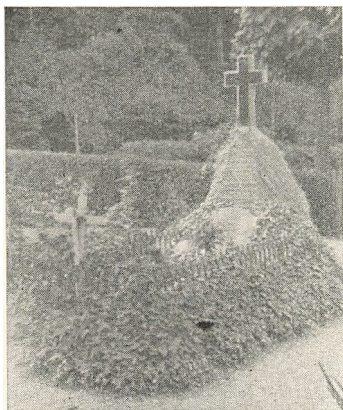
Efter Krigen rejste Finks bag Graven et Træmonument med to Stolper, med en dansk 24 pundig Kanonkugle fra Slagmarken over hver, og mellem Stolperne en stor oval Mindeplade med hvidt Kors. Paa den ene Kugle staar endnu „Minde“, paa den anden „1864“. Finks Hustru havde selv forfattet Teksten paa Pladen saaledes: *Her hviler 2de tappre Danske, en Dragon af 4de og en Inf. af 18de Regt., faldne den 22de Februar 1864.* —. Paa Graven satte de endvidere efter gammel Skik to Lys paa hver Side, og paa en cirkulær, sortmalet lille Trætavle paa Stang følgende smukke Tekst

*Graven i Finks Have o. Aar 1905.

af Hustruen: *I Jordens Muld vi henlagde De dyrebare danske Helte, Som slog for gamle Danmarks Ret, De led og kiempede med Ære, Indtil de Heltedøden fandt. Derfor vi Ærens Kranse flette, Til Minde for de danske Helte.* Senere sattes et 3 Fag Støbejernsgitter om Graven. Træmonumentet og de to smukke Mindeplader erstattedes i Begyndelsen af 19-Hundredaarene af den danske Stat af en høj Granitsten med poleret Forside og med Stenkors. Inskriptionen paa Stenen lyder: *Minde over to tapre Soldater af 4. Dragonrgt. og 18. Infanterirgt., som faldt ved Bøffelkobbøl den 22. Febr. 1864 og jordedes i denne Have. — Fjendehaand brød deres Livsens Veie, Vennehaand redte det sidste Leie.* Senere opstilledes ved Foden af Stenen en Tavle af poleret Granit med følgende Inskription: *Drig. Jens Christensen fra Spjellerup. Inf. Hans Hansen fra Kyse. —. Begge fra Sjælland.* Ved Tavlens Sider lagdes de to Kanonkugler, og en Flagstang rejstes.

Jørgen Fink og hans Hustrus Barmhertighed og rø-

*Graven ved Bøffelkobbøl.
Fot. 1931.

rende trofaste danske Sindelag skaffede dem et Navn i vort Folk. Tusinder af Danske besøgte i Udlændighedsperioden denne besungne Krigergrav og gæstede Finks smaa Stuer, hvor man indskrev sit Navn i en Fremmedbog. Finks to Fremmedbøger er nu deponeret i Museet paa Sønderborg Slot. Nu ligger der andre Bøger i Huset ved Bøffelkobbøl med

Tusinder af Navnetræk, blandt disse Kong *Christian X's* og Dronning *Alexandrines*, Kronprins *Frederiks* og Prins *Knuds* fra Besøget her under Genforeningsfestlighederne. Den Krans, Kongen ved denne Lejlighed nedlagde paa Graven, hænger nu i et Glasskab i Husets Veranda sammen med et Billede af Fink og hans Hustru. Ved at blade gennem disse Bøgers gulnede Blade, støder man ustandselig paa kendte Navne i vort Lands Historie gennem de sidste Par Menneskealdre, bl. a. paa *Holger Drachmanns*, som Finks Hustru altid med en vis Stolthed fremviste.

Nu hviler det gamle Ægtepar, Fink og hans Hustru, under Mulde paa Nybøl Kirkegaard (se denne). I Taknemlighed freder Staten deres Grav. Deres Hus havde de kort forinden deres Død solgt til Ægteparret *Christensen*, hvis Datter, Frk. *Christine Christensen*, efter Forældrenes Død bebor dette og nu pietetsfuldt passer Graven. Gravstedets Bevarelse er sikret Staten ved Dokument i 1886.

I Sommerferiedage, naar Ungdommens glade Strøm

drager forbi Krigergraven ved Bøffelkobbøl, vil man ofte se et Par Unge i stille Beskuelse af Gravmindet for de to faldne danske Soldater. De maa mindes Drachmanns Ord fra 1877 om dem:

De ligger og lytter
i Jorden dernede,
lytter til hvert Fodtrin paa den alfar Vej,
lytter om paa Landsmaal en Læbe vil bede:
sonderjydske Piger, I forglemme dem ej!

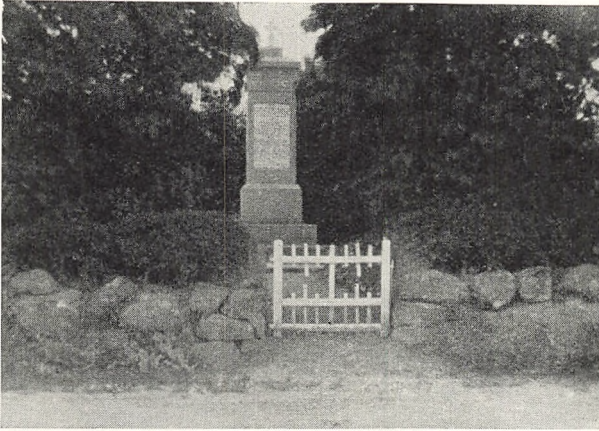
Dybbøl By.

Ved Hovedvejen rejstes i 1870 et stort Monument af Sandsten ved Dybbøl

*Monumentet ved Dybbøl By.
Fot. 1870.

By (Kortet, Nr. 7) for 25 Krigere, som faldt her den 17. Marts 1864 i haardnakket Kamp mod en Bataillon af 8. Brandenburgske Infanteriregiment. Monumentet staar bag et Stendige med Tjørnehæk og Trælaage. Det er 3,2 m højt og bestaar af Kapitæl med Marmorkors, Hovedparti, og Sokkel paa to Trins Fodstykke med foran liggende Stenplade. Under Kapitælen findes en smal, afrundet Marmorplade med Inskription: *Dette Minde sattes 1870*. Paa Hovedpartiet er dybt

*Gravstedet med Monument ved Dybbøl By. Fot. 1931.

indlagt en stor Marmorplade med følgende Inskription:
Ilvølested for 25 danske Soldater, som faldt i en haardnakked Kamp for Fædrelandet den 17. Marts 1864 imod 2. Bataillon af 8de Brandenb: Infan: Reg: — 7de Infanteri Regiment, Vaabenmester L. E. Aug. Kolbe, Menig J. Hansen, N. Meyer, N. Chr. Larsen, H. Jørg. Jørgensen, (lodret Pil), Rasm. Petersen, H. Frandsen, P. Jul. Sørensen. — 8. Infanteri Regiment, to Undercorpor: H. Carl Hansen og Chr. P. Jensen. Menig Niels Pedersen, P. P. Christensen, Hans Lauritzen, N. P. Chr. Nielsen, Chr. Andersen, Chr. Gundorph, Mads Søvnal, Erik Chr. Madsen, Niels Chr. Nielsen, F. Senius Hassing, H. Pedersen, P. Chr. Mikkelsen, Ole Chr. Jensen, Christen Sørensen, Peder Chr. Poulsen. — Derpaa have vi kiendt Kierligheden, at de satte Livet til for os.

Dybbøl.

(Kirkegaarden.)

Paa Dybbøl Kirkegaard, hvor Sejerherren fra Frederica, Generalløjtnant Bülow, som døde 1858 nær herved

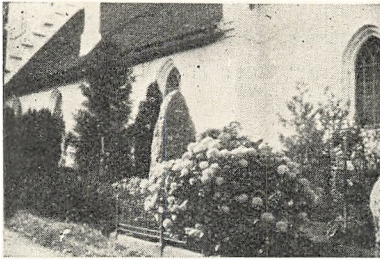
*Obelisk og Granitstenen over danske Soldater paa Dybbøl Kirkegaard. Ældre Billede.

paa sin Ejendom Sandbjerg Slot, hviler, findes et Gravsted med Obelisk af poleret Granit over 25 danske Soldater. Obelisk er tilspidset for oven, har Sokkel og 2 Trins Fodstykke. Paa Obelisk staar: *Minde over 25 tapre danske Soldater, som faldt for Konge og Fædreland den 17. Marts 1864.* —. Paa Soklen staar: *1 Cor. 3 v 3. Saa bliver nu Tro, Haab, Kjærlighed, men størst iblandt disse er Kjærligheden.* Obelisk afsløredes i Juli 1880.

Til højre for Obelisk er et Gravsted med en stor Granitsten med poleret Forside over 6 danske Soldater og 1 preussisk Soldat. Inskriptionen paa Stenen lyder: *Her hvile 7 tapre Soldater, 6 danske og 1 preussisk, som faldt i Kampen om Dybbøl 1864. Dødens Fred forener hvad Livets Kampe adskille.*

Endvidere findes et Gravsted med Marmortavle over en ukendt Soldat. Paa Tavlen staar: *Minde om en ukjendt trofast Soldat, der faldt for sit Fædreland.* — 1864.

Ved Dybbøl Kirkes Sydside ligger Dybbøl-Mølleren *Jørgen Hansens* Gravsted, som ogsaa vedligeholdes af

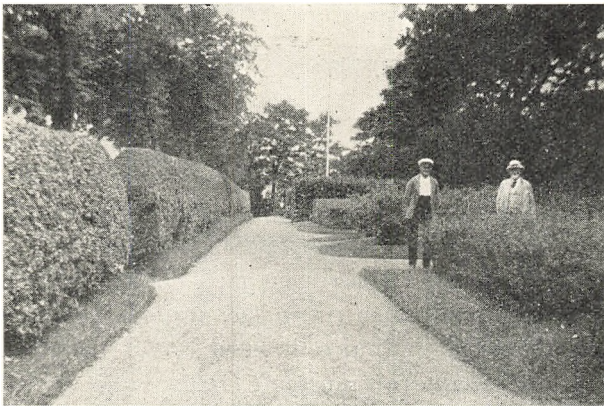

*Dybbøl-Mølleren *Jørgen Hansens*
Gravsted ved Dybbøl Kirke.
Fot. 1921.

Staten. Det er hegnet med 6 Fag Støbejernsgitter med pole-ret Forside, hvorpaa staar: † *Danske Soldater reiste dette Minde for deres Ven Dybbøl-Mølleren Jørgen Hansen.* * 22. Februar 1814, † 19. Februar 1897.

Dybbøl Mark.

Paa Terrænet i Skanserækken og bagved denne indtil Allsund findes spredt ialt 1 Begravelsesplads, 8 Gravsteder og 5 Mindestene. Her findes jordet 421 Krigere, hvoraf Hvilestederne for 7 Officerer er ubekendt.

*Begravelsespladsen S. f. Kongeskansen. Fot. 1932.

Vestligst ved Landevejen Syd for Kongeskansen findes en stor Begravelsesplads (Kortet, Nr. 8) med Tjørnehæk med 5 Trælaager. Her hviler ialt 534 danske Soldater foruden 28 preussiske. Paa en Natursten af Granit med plan Forside staar: *Hier ruhen 25 tapfere Dänen. Sie fielen am 18. April 1864.*

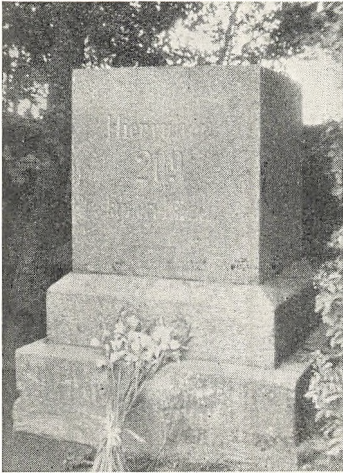
*Gravstenen paa Begravelsespladsen. Fot. 1931.

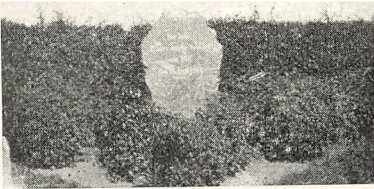
*Jernkorset paa Begravelsespladsen. Ældre Fot.

Paa et stort Jernkors paa Granitsokkel staar paa Forsiden: *Hier ruhen 100 tapfre Dänen.* Paa Bagsiden staar: *Sie fielen am 18. April 1864.*

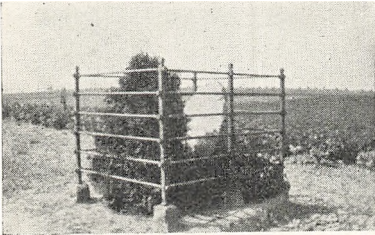
Paa en tilhugget Granitsten med Sokkel og 1 Trins Fodstykke staar: *Hier ruhen 209 tapfere Dänen.* Paa Begravelsespladsen findes desuden en Obelisk af Granit over 28 „Tapfere Preussen“. Dette vedligeholdes fra tysk Side.

*Monumentet paa Begravelses-
pladsen. Fot. 1931.

*Gravstedet N. Ø. for Konge-
skansen. Fot. 1921.

*Graven ved Dybbølbjerg.
Fot. 1921.

Ved Hegnet 500 m Nordøst for Kongeskan-
sen findes et Gravsted
(Kortet, Nr. 9) med Tjør-
nehæk med 1 Trælaage
og en Natursten af Gran-
nit med poleret Forside.
Her hviler 12 danske
Soldater. Paa Stenen
staar: *Her hvile 12 ta-
pre danske Soldater,
som faldt den 18. April
1864.* —

Ved Dybbølbjerg, 250
m S.Ø. for sidstnævnte
Grav, findes et Gravsted
(Kortet, Nr. 10) med 6
Fag højt Smedejerns-
gitter og en Natursten
af Granit med poleret
Forside. Paa Stenen
staar: *Her hvile 2 tap-
re danske Soldater,
som faldt den 18.
April 1864.* Adgangen
til Graven er sikret ved
Notarskrivelse 1912.

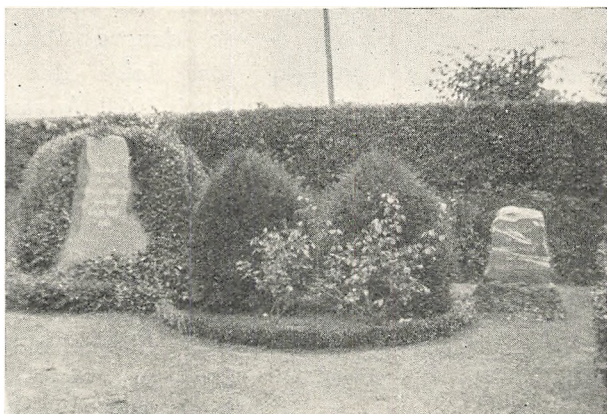
Ved Sognevejen 500
m Øst for Dybbøl-
bjerg findes et Grav-
sted (Kortet, Nr. 11)
med Tjørnehæk og
Trælaage og med 2
Natursten med poleret
Forside. Paa den søn-

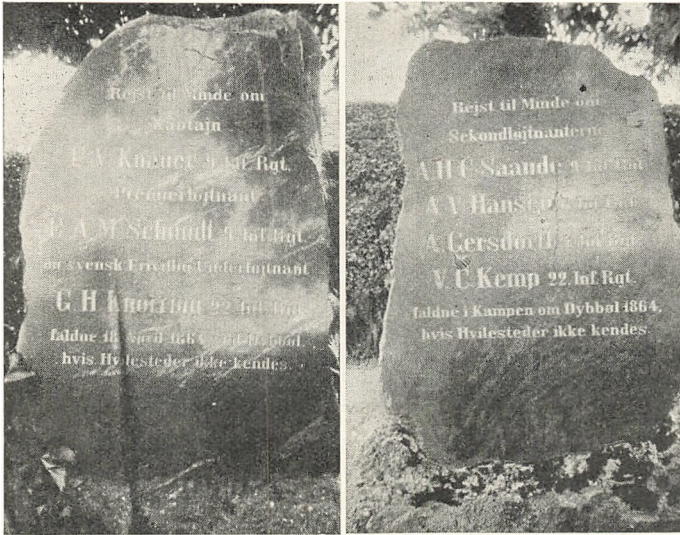
*Gravstedet 500 m Øst for Dybbølbjerg. Fot. 1930.

dre Sten staar: *Her hvile 6 tapre danske Soldater som faldt den 18. April 1864.* Paa den nordre staar: *Her hviler en tapper dansk Soldat som faldt den 18. April 1864.*

100 m Syd for Flensborgvejen findes et Gravsted (Kortet, Nr. 12) med Tjørnehæk og en Trælaage og med en Natursten med poleret Forside over 47 danske

*Gravstedet 100 m S. f. Flensborgvejen. Fot. 1933.

*2 Mindestene for faldne Officerer. Fot. 1931 og 1932.

Soldater, samt 2 Mindestene, Naturstene af Granit, begge med poleret Forside, for faldne danske Officerer. Paa Gravstenen staar: *Her hvile 47 tapre danske Soldater, som faldt den 18. April 1864.* Paa den ene Mindesten staar: *Rejst til Minde om Kaptajn C. V. Knauer 9. Inf. Rgt. Premierløjtnant E. A. M. Schmidt 9. Inf. Rgt. og svensk Frivillig Underløjtnant G. H. Knorring 22. Inf. Rgt. faldne 18. April 1864 ved Dybbøl, hvis Hvilesteder ikke kendes.* Om Knorring vides, at han jordedes ukendt af Preusserne i en af Krigergravene paa Dybbøl. Paa den anden Mindesten staar: *Rejst til Minde om Sekondløjtnanterne A. H. C. Saande 9. Inf. Rgt. A. V. Hansen 6. Inf. Rgt. A. Gersdorff 4. Inf. Rgt. V. C. Kemp 22. Inf. Rgt. faldne i Kampen om Dybbøl 1864, hvis Hvilesteder ikke kendes.*

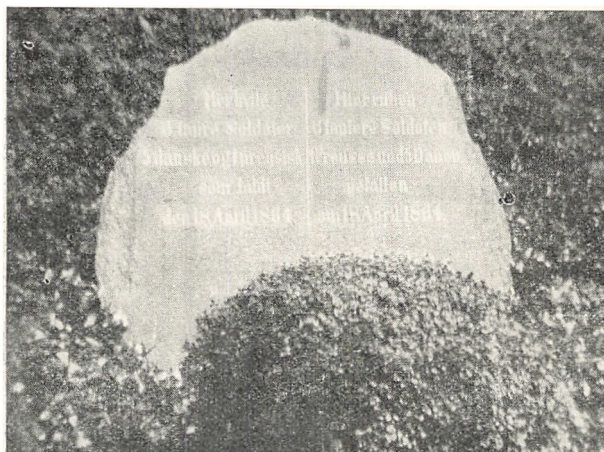
Ved Jernbanen ved Alssund findes et Gravsted (Kortet, Nr. 13) med 8 Fag højt Smedejernsgitter og en

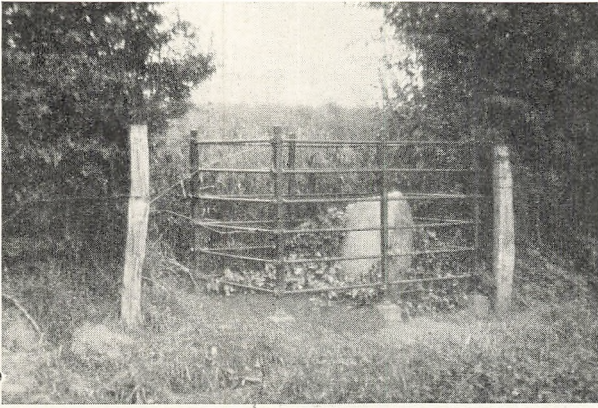
*Graven ved Jernbanen ved Allsund. Fot. 1934.

Natursten med poleret Forside over 5 danske Soldater. Paa Stenen staar: *Her hvile 5 tapre danske Soldater, som faldt den 18. April 1864.*

Ved Sydkanten af Skanse IX findes et Gravsted (Kortet, Nr. 14) med Tjørnehæk og en Trælaage og en Natursten af Granit med poleret Forside. Paa Stenen

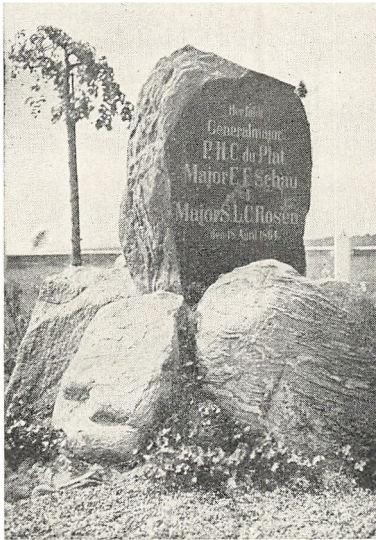

*Graven ved Skanse IX. Fot. 1927.

*Graven Nord for Skanse IX. Fot. 1930.

staar: *Her hvile 6 tapre Soldater 5 danske og 1 preussisk, som faldt den 18. April 1864.* (Lodret Streg) Hier

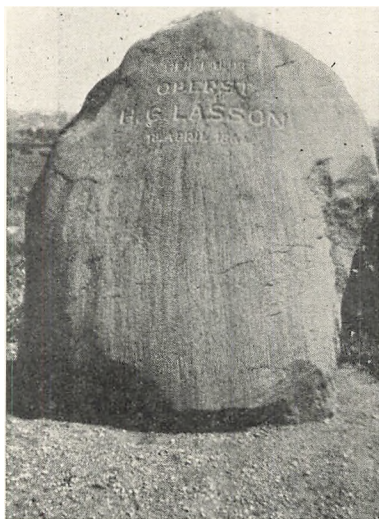

*Generalmajor du Platts, Majorerne Schaus og Rosens. Mindsten ved Flensborgvejen. Fot. 1936.

ruhen 6 tapfere Soldaten 1 Preusse und 5 Dänen, gefallen am 18. April 1864. Adgangen til Graven er sikret ifl. Notarskrivelse 1912.

200m Nord for Skanse IX findes et Gravsted (Kortet, Nr. 15) med 6 Fag højt Smedejernsgitter og med en Natursten af Granit med poleret Granit- og Murstenssokkel. Paa Stenen staar: *Her hviler Underkorporal af 16. Inf. Regt. Lars Christiansen, som faldt den 18. April 1864.* —

*Oberst Lassons Mindesten.
Fot. 1927.

(Kortet, B), en Natursten af lys Granit med Inskriptionen: *Her faldt Oberst H. G. Lasson 18. April 1864.*

Ved Flensborgvejen findes paa en af Traadnet paa Træ og med en Trælaage indhegnet Plads en Mindesten (Kortet, A), en Natursten af Granit med poleret Forside paa Sokkel af Granit og Murværk. Paa Stenen staar: *Her faldt Generalmajor P. H. C. du Plat, Major E. F. Schau og Major S. L. C. Rosen den 18. April 1864.*

Ved en Markvej Syd for Dybbøl Mølle findes en Mindesten

*Løjtnant Anckers Mindesten. Fot. 1930.

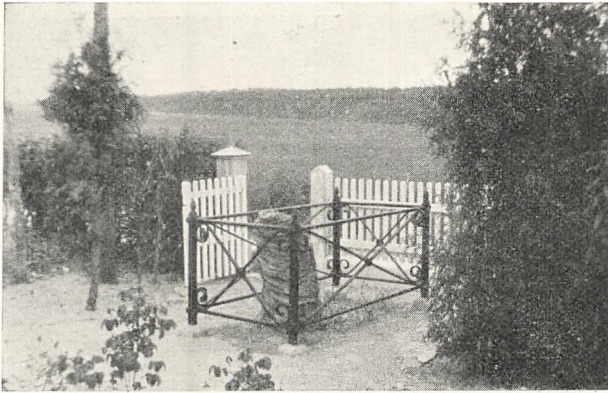
*Graven ved Brohovedskansen. Fot. 1929.

I Skanse II findes en Mindesten (Kortet, C), en Natursten med fladhugget Forside og med Inskriptionen: *1864 Schanze II Hier kæmpfte Leutnant Ancker.* Denne Sten rejstes i 1914 til Ære for Preussernes tapre Modstander, Helten fra Skanse II. Ancker er ogsaa mindet paa det store preussiske Monument paa Dybbøl i et Relief.

Endelig findes i en Have Vest for Brohovedskansen et Gravsted (Kortet, Nr. 16) med en Natursten for en ukendt dansk Soldat. Inskriptionen er: *Her hviler en dansk Soldat, faldet for Fædrelandet den 18. April 1864.*

Fuglsang.

I en Have ved Vejen ved Fuglsang i Sundeved findes Vest for Sandbjerg Mølle­dam en Krigergrav (Kortet, Nr. 2) med 4 Fag Smedejernsgitter og en Natursten med afrettet Tværbaand, over en dansk Soldat. Paa Stenen staar: † *Her hviler en dansk Soldat falden i Kampen for Fædrelandet ved Ragebøl Skov D: 17/3 1864.*

*Krigergraven ved Fuglsang. Fot. 1932.

Havnbjerg.

Paa Kirkegaarden i Havnbjerg (Hagenbjerg), Sydøst for Nordborg paa Als, findes en Krigergrav (se Billedet S. 66) med Buksbombhæk og en Granitsten med plan Forside, et lille Jernkors og en indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: † *Minde over 5 danske Soldater døde i Fædrelandets Tjeneste 1848 & 1864* ———.

Hørup.

*6 danske Soldaters Grav paa Hørup Kirkegaard. Fot. 1930.

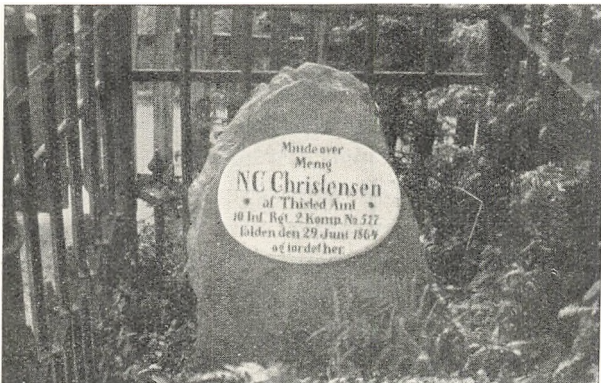
Paa Kirkegaarden i Hørup paa Als findes 2 Krigergrave. Den ene har 10 Fag Støbejernsgitter og en Natursten af Gnejs med Marmorkors og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: † *Minde over 6 danske Soldater døde paa Lazarettet i Hørup 1864.*

Den anden Grav har blot et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Hier ruhet Hans Henningsen aus Terkelstoft in Angeln, geb. d. 20. April 1845, gest in Hørup d. 29. März 1864.*

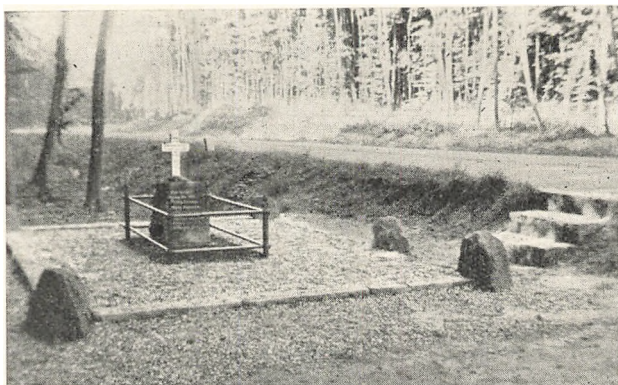
Høruphav.

Ved Vejen gennem Byen findes en Krigergrav (Kortet, Nr. 36) med 6 Fag Støbejernsgitter og en Natursten med indsat oval Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde over Menig N. C. Christensen af Thisted Amt, 10. Inf. Rgt. 2. Komp. No. 577, falden den 29. Juni 1864 og jordet her.*

Sydvest for Høruphav ved Chausseen gennem Skoven findes en anden Krigergrav (Kortet, Nr. 57) med 4 Fag Smedejernsgitter og en Natursten af Granit med Marmorkors, samt en til Stenen lænet sort Tavle af Granit med poleret Forside. Den firkantede Gravstedsplads er gruset og hegnet med Kantsten og 5 større Granitsten.

*Menig N. C. Christensens Grav i Høruphav. Fot. 1928.

*Menig L. Hansens Grav ved Høruphav. Fot. 1933.

Fra Chausseen fører et Par Trappetrin ned til Gravpladsen. Paa Marmorkorset staar: *Minde over en dansk Soldat falden i Kampen for Fædrelandet 1864.* Paa den senere anbragte Stentavle staar: *Her hviler Menig Nr. 350 af 10. Reg. 2. Komp. Ludvig Hansen, født 1841 i Haderslev. Han faldt som den sidste i Kampen paa Als d. 29. Juni 1864.* — Omringet af Preussere stak han med Bajonetten til alle Sider, men blev skudt ned. „En saadan tapper Mand burde være skaanet,“ bebrejdede Kaptajnen sine Folk.

De to Grave besøges i særlig Grad.

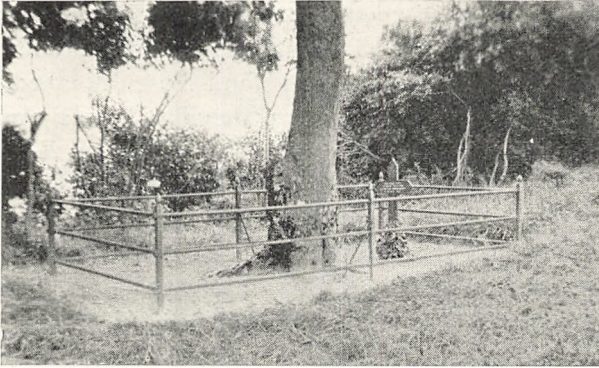
Ketting.

Foruden de to Gravsteder fra Treaarskrigen findes her fra 1864 et Gravsted (det nærmeste paa Billedet, S. 67) med 10 Fag Støbejernsgitter og en Natursten af Gnejs med aflang, firkantet Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde over 10 danske Soldater døde paa Lazaretten i Ketting 1864.*

Kær Halvø.

Efter Dybbølstillingens Fald den 18. April 1864 og 8. Brigades heltedmodige Modangreb under Oberst

Scharffenberg paa Preussernes overmægtige Storm mod Stillingen, blev vor Hær trukket over til Als. Midt i Maj afsluttedes en Vaabenstilstand for en Maaned, for at der ved neutrale Magters Mægling kunde opnaas Fred. Vaabenstilstanden forlængedes til den 26. Juni Kl. 12 Nat. Hærens Hovedstyrke stod da paa Fyen, en Trediedel paa Als under General *Steinmann* og henimod en Trediedel i Vendsyssel under General *Hegermann-Lindencrone*. Paa Als var ialt 12,000 Mand. Man vidste, at Fjenden havde i Sinde at gaa over til Als. *Steinmann* havde bestemt Underretning om paatænkt Overgang ved Sønderborg, og opstillede sine Tropper efter denne Mulighed som den farligste. Panserskibet „Rolf Krake“, som havde hjulpet Hæren godt under Dybbøls Belejring og under Stormen særlig ved at beskyde Fjendens Flanke fra Vemmingbund, posteredes i Augustenborg Fjord. Den 29. Juni om Morgenen, da Klokken slog 2 paa Sandbjerg Slot, begyndte Preusserne i den stille, lune Sommernat med overtrukken Himmel og en svag Luftning fra Nord Overgangen fra 4 Overgangssteder til Arnkilsøre, nordligst paa Kær Halvø, mod vore Troppers Opstilling her i en fyensk Egn lignende flade Terræn med høje Hegn, for at angribe vore Troppers Flanke og Ryg. „Rolf Krake“ indtraf Kl. 5 ved det nordlige Indløb til Sundet. Der kom Panik i de preussiske Baadkolonner, og al Overførsel endte. Skibets Chef troede, at vi allerede var slaaet, og „Rolf Krake“ dampede mod Nord. Den sidste Kamp for Sønderjyllands Jord var i Gang. Vore Tropper trængtes ud af Kær By, da vore Reserver sattes ind. Der kæmpedes nu haardt om Byen. De preussiske Bagladegeværers Overlegenhed mod vore Forladegeværer, og de stadig kommende fjendtlige Reserver gjorde deres Virkning. Vort Tilbagetog gik over Hørup og Høruphav til Kajnæs, hvor den smalle Tange, som forbinder Halvøen med Als, var spærret og standsede

*Graven ved Allsund. Fot. 1932.

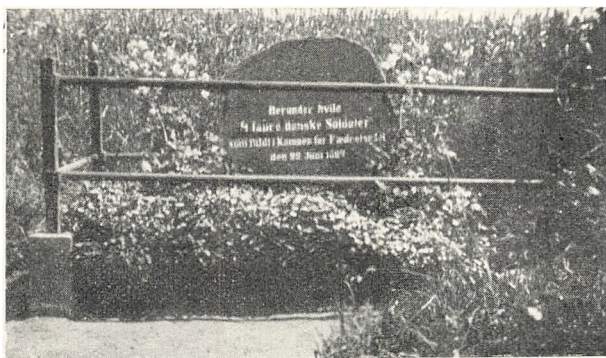
Fjenden. Om Eftermiddagen begyndte vore Troppers Indskibning til Fyen. Vi mistede o. 5000 Mand. Preusserne begravede 154 af vore døde Soldater og 6 Officerer.

Spredt over hele Kær Halvø findes uden for Kirkegaardene ialt 19 danske Krigergrave. En Mindesten for 6 faldne Officerer er rejst i Kær By. Vore Krigergrave paa Kær Halvø er følgende:

Nordligst ved Allsund findes et Gravsted (Kortet, Nr. 17) med 6 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis

*Den nordlige Grav ved Augustenborg Fjord. Fot. 1927.

*Graven Syd for Folekobbøl. Fot. 1923.

Forside staar: *Herunder hviler 22 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

Beliggende nordligst ved Augustenborg Fjord, i Nærheden af Arnkilsfred Skov, er et Gravsted (Kortet, Nr. 18) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Her under hviler Jens Petersen, 18 Regiment 7 Comp. No 450, som faldt for Fædrelandet d. 29 Juni 1864.*

Syd for Folekobbøl, ved Vejen Nord ud af Rønhave, er et Gravsted (Kortet, Nr. 19) med 4 Fag Smedejerns-

*Graven Øst for Rønhave. Fot. 1930.

*Den sydlige Grav ved Augustenborg Fjord. Fot. 1931.

gitter og en Natursten af Granit med poleret Forside, hvorpaa staar: *Herunder hvile 4 tapre danske Soldater som faldt i Kampen for Fædrelandet den 29. Juni 1864.*

Paa en Mark Øst for Rønhave, ved Nordkanten af Skoven, ligger ensomt under en enligt staaende Hængeask en med 12 Fag Smedejernsgitter hegnet Gravplads (Kortet, Nr. 20) med et stort Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 64 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

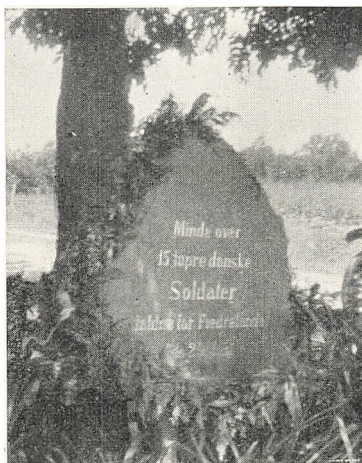
Ved et Skovhjørne ligger sydligt ved Augustenborg

*Graven ved Vrangland Gaard. Fot. 1930.

Fjord et Gravsted (Kortet, Nr. 21) med 4 Fag Smedejernsgitter og en Natursten af Granit med indlagt Jernplade, hvorpaa staar: *En dansk Soldat falden den 29. Juni 1864.*

Ved Landevejen forbi Vrangland Gaard findes et lavt liggende Gravsted (Kortet, Nr. 22) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar:

*Graven ved Hestehave Gaard.
Fot. 1930.

Herunder hviler 1 dansk Soldat som faldt for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.

Vest for Landevejen ved Hestehave Gaard findes et med 4 Fag Smedejernsgitter omgivet Gravsted (Kortet, Nr. 23) med en Natursten med poleret Forside, hvorpaa staar: *Minde over 15 tapre Soldater faldne for Fædrelandet den 29. Juni 1864.*

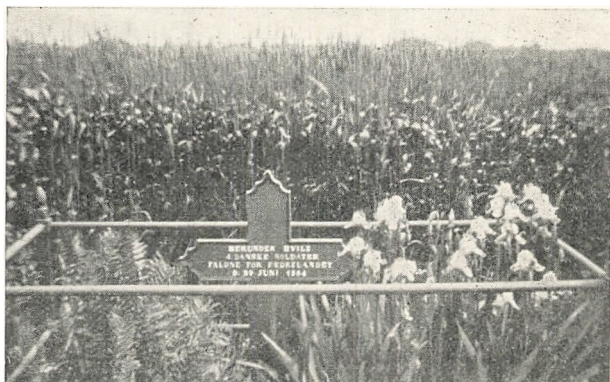
Ved Landevejen ved Pambøl Gaard paa Ulkebøl Nørremark ligger et Gravsted (Kortet, Nr. 24) med 4

*Graven ved Pambøl Gaard. Fot. 1929.

Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 5 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

Ved Landevejen Øst for Hestehave Gaard, tæt ved det førnævnte her, ligger et Gravsted (Kortet, Nr. 25) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 4 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

*Graven Øst for Hestehave Gaard. Fot. 1929.

*Graven Syd for Pambøl Gaard. Fot. 1929.

Ved Landevejen umiddelbart Syd for Pambøl Gaard ligger ved Hegnet her et Gravsted (Kortet, Nr. 26) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis For-side staar: *Herunder hvile 8 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

Ved Landevejen $\frac{3}{4}$ km. Nord for Kær By findes et Gravsted (Kortet, Nr. 27) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 15 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

*Graven Nord for Kær By. Fot. 1929.

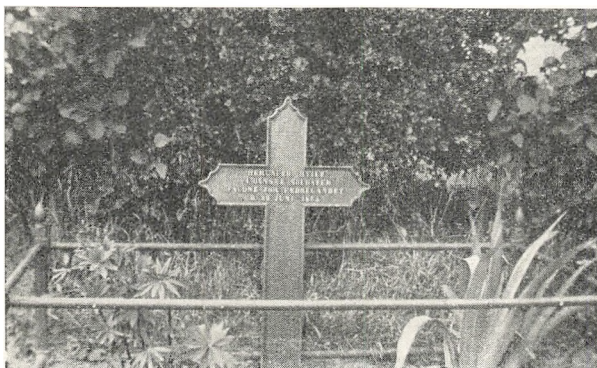
*Sydvestlige Grav ved Saksgaard. *Sydlige Grav ved Saksgaard.
Fot. 1930. Fot. 1930.

Ved et Hegn Sydvest for Saksgaard ligger et Gravsted (Kortet, Nr. 28) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hviler 1 dansk Soldat, som faldt for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

Ved et Hegn, tæt ved foran nævnte Grav ved Saks-

*Graven Nordøst for Kær By. Fot. 1933.

*Graven paa Kær Vestermark. Fot. 1932.

gaard, findes Syd for Gaarden et Gravsted (Kortet, Nr. 29) med 4 Fag Smedejærnsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hviler en dansk Soldat, som faldt for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

Ved et Hegn $\frac{1}{2}$ km. Nordøst for Kær By findes et Gravsted (Kortet, Nr. 30) med 4 Fag Smedejærnsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 2 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

*Graven Nord for Løkkegaard. Fot. 1935.

Ved et Hegnshjørne paa Kær Vestermark, $\frac{1}{2}$ km. Sydvest for Kær By, findes et Gravsted (Kortet, Nr. 31) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hvile 4 danske Soldater faldne for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

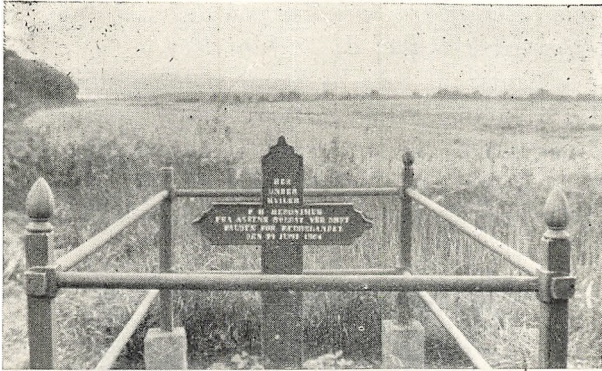
Ved den vestre Vej sydpaa fra Kær By er 250 m Nord for Løkkegaard et Gravsted (Kortet, Nr. 32), omgivet med Stengærde og 2 smukke Fag Smedejernsgitter, og paa Graven en Natursten af Granit med indlagt

*Graven ved Ellegaard. Fot. 1932.

oval Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde over Peter Hansen Holte Grydehuus, Odense Amt. Faldt i Kampen den 29 Juni 1864.*

Øst for den østre Vej sydpaa fra Kær By findes paa Marken Nord for Ellegaard et enligtliggende Gravsted (Kortet, Nr. 33) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors. Paa Gravens Fodende er en smuk Hængeask. Inskriptionen paa Korsets Forside er: *Her under hviler P. Rasmussen. Fra Kierttinge paa Laaland som faldt for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.*

*Graven Vest for Ringebæk Gaard. Fot. 1930.

Nordvest for Sønderborg ligger Vest for Ringebæk Gaard paa Marken et Gravsted (Kortet, Nr. 34) med 4 Fag Smedejernsgitter og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Her under hviler P. H. Heronimus fra Assens Soldat ved 5 Rgt falden for Fædrelandet den 29 Juni 1864.*

I Ringebæk Gaards Have, Nordvest for Sønderborg, findes et Gravsted (Kortet, Nr. 35) med Kantsten og et Jernkors, paa hvis Forside staar: *Her under hviler*

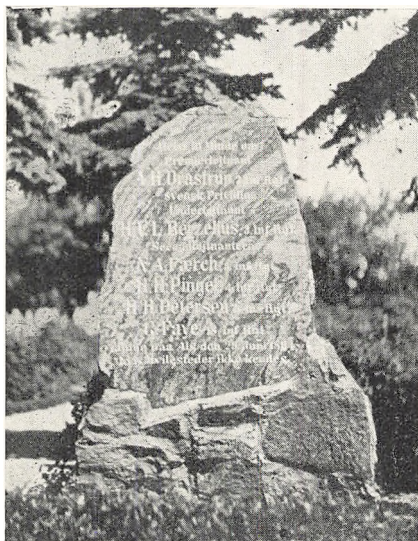

*Graven i Ringebæk Gaards Have. Fot. 1930.

Rasmus Petersen fra Svendborg 5 Regmt 5 Comp som faldt for Fædrelandet d: 29 Juni 1864.

I Vestkanten af Kær By staar en Mindesten (Kortet, D) for 6 faldne Officerer fra Kampen paa Als, hvis Hvilesteder ikke kendes, hvilket angives paa Stencn. Mindestenen er en Natursten med poleret Forside, hvorpaa staar: *Reist til Minde om Premierløjtnant A. H.*

*Mindestenen i Kær By for faldne Officerer. Fot. 1937.

Drastrup, 5 Inf. Rgt. Svensk Frivillig Underløjtnant H. V. L. Berzelius, 5 Inf. Rgt. Secondløjtnanterne N. A. Færch, 3 Inf. Rgt. H. H. Pingel, 4 Inf. Rgt. H. H. Petersen, 5 Inf. Rgt. G. Faye, 18 Inf. Rgt. Faldne paa Als den 29. Juni 1864, hvis Hvilesteder ikke kendes.

Berzelius er jordet paa Ulkebøl Kirkegaard. Han var født 1831 i Wadstena, Søn af Apoteker B. dør, Under-

løjtnant ved Jönköbings Rgt., deltog som frivillig Sekondløjtnant ved 5. Infrgt. fra 18. April 1864, kæmpede tappert under Kampen paa Als og faldt under sit Regiments Opholdelse af Preusserne ved Kær By, ukendt, henlagdes i Ulkebøl Kirke og genkendtes af en Soldat ved Regimentet med Ordene: „Det var Løjtnanten, der sang saa vakkert“. Derefter genkendtes han af Forpagteren paa Rønhave Gaard ved Navn. Preusserne jordede ham højtideligt med militær Honnør paa Ulkebøl Kirkegaard.

Lysabild.

Paa Kirkegaarden findes et Gravsted med Bukshomkant og en stor Granitsten med Marmorkors og indlagt Marmorplade over 2 danske Soldater. Paa Marmorpladen staar: *Dette Minde satte Lysabild Sogns Beboere over tvende Danske Krigere, Niels Peter Jensen, af Hjørring Amt Soldat v: 8 Inf: Reg: 7 Comp. og Hans Andersen af Præstø Amt Soldat v: 16 Inf: Reg: 2 Comp. døde paa Lazarethet i Lysabild den 14 og 15 Marts 1864. — Det er hæderlig at sætte Livet til for sit Fædreland. (To korslagte Palmegrene).*

*Graven paa Lysabild Kirkegaard. Fot. 1936.

*Obelisken paa Nordborg Kirkegaard.
Fot. 1914.

Paa samme Gravplads findes en udhugget Mindesten

*Soldat A. Andersens Grav paa Nordborg Kirkegaard. Fot. 1928.

Nordborg.

Foruden Graven med 21 danske Soldater fra 1848—50 findes her paa Kirkegaarden et stort Gravsted med høj Hæk og en stor Obelisk af Sandsten med Marmor Kors og indlagt Marmorplade over 45 danske Krigere fra 1864. Paa Marmorpladen staar: *Minde om 45 danske Krigere som offrede Livet for Fædrelandet i 1864. Denne Steen satte Beboere af Nordborg Sogn.* —

af Sandsten med Marmorkors og indlagt Marmorplade over Soldat *Anders Andersen*. Paa Pladen staar: *Anders Andersen 6 Reg. 6 Comp. Født i Ollerup ved Svendborg 30 Marts 1859. Død i Nordborg 25 Juni 1864.*

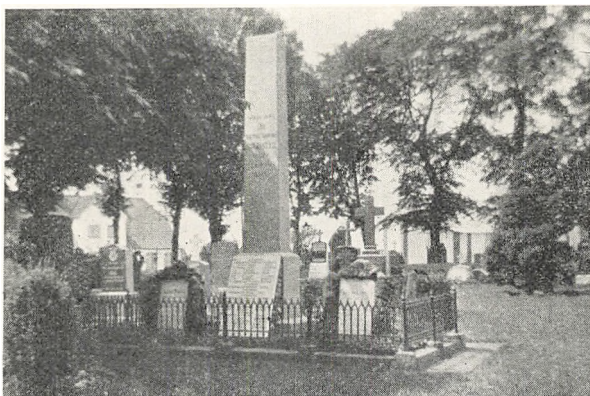
Nybøl.

*Gravstedet med Obeliskens paa Nybøl Kirkegaard. Gammelt Billede.

Foruden Gravstedet fra 1848 findes der her paa Kirkegaarden i Sundevad fra 1864 et stort Gravsted med høj Obelisk over 20 Faldne og 2 Betonen over Soldaterne *A. Petersen* og *C. Lorenzen*. Paa Kirkegaarden findes endvidere 2 andre Gravsteder for Soldaterne *F. Booth* og *J. P. Iversen*. Desuden findes der paa Galgebakken ved Sydøsthjørnet af Nybøl et stort Gravsted (Kortet. Nr. 5) for 21 danske Soldater og 64 preussiske Soldater.

Det store Gravsted har 12 Fag Støbejernsgitter paa Cementsokkel og ydre Cementunderlag.

*Gravstedet med Obelisk. Fot. 1932.

Komp. Nr.	2. Regiment.		
1. 308	Und.korp.	C. P. F. Nimb, Kallundborg	
2. 4.	Res.korp.	V. Nielsen, Vellerup	
3. 244	Menig	L. Jensen, Hanehoved	
5. 319	"	N. Jensen, Ousted	
6. 455	"	H. Frederiksen, Hundie	
6. 573	"	P. Jensen, Torpegavn	
7. 21	"	A. Poulsen, Rolighed	
8. 42	Korp.	L. A. H. Svendsen, Helsingør	
8. 75	Menig	C. P. Haasen, Lyngby	
	6. Regiment.		
2. 50	Menig	J. L. Frederiksen, Aarhus	
	8. Regiment.		
3. 270	Menig	T. A. Jensen, Hjern	
	20. Regiment.		
2. 205	Menig	H. L. Jensen, Bretning	
2. 220	"	H. P. Jacobsen, Kleismark	
2. 274	"	P. Jensen, Raude	
2. 503	"	A. L. Thomsen, Ennsønder	
7. 200	"	J. Nielsen, Ubrøds	
	22. Regiment.		
0.	84	Menig	L. A. A. Borup, Aalbørg
4.	12	"	J. Hansen, Gedsdal
4.	204	"	C. Christensen, Trødsdal
6.	75	"	E. J. Borup, København

*Marmortavlen med Navnene. Fot. 1937.

Komp. Nr.

1. 308. Und.korp.
2. 4. Res.korp.
3. 244. Menig
5. 319. "
6. 455. "
6. 573. "
7. 21. "
8. 42. Korp.

Den 4,5 m høje Obelisk af Granit med Sokkel og Fodstykke har foroven en stor Kugle og tillænet Soklen en stor, firkantet Marmortavle. Paa Obeliskens Forside staar: *Minde over 20 tapre danske Soldater faldne i Krigen 1864.* Og paa dens Bagside: *Taknemmelige Mænd & Kvinder i Nybøl Sogn satte dem dette Minde.*

Paa den tillænedede Marmortavle staar:

2. Regiment.

C. P. F. Nimb,	Kallundborg
V. Nielsen,	Vellerup
L. Jensen,	Hanehoved
N. Jensen,	Ousted
H. Frederiksen,	Hundie
P. Jensen,	Torpegavn
A. Poulsen,	Rolighed
L. A. H. Svendsen,	Helsingør

8.	131.	Menig	C. P. Hansen, 6. Regiment.	Lyngby
2.	59.	Menig	J. L. Frederiksen, 9. Regiment.	Aarhus
3.	270.	Menig	T. A. Jensen, 20. Regiment.	Hjerm
2.	205.	Menig	H. L. Jensen,	Breining
2.	218.	„	H. P. Jacobsen,	Kleismark
2.	274.	„	P. Jensen,	Rønde
2.	505.	„	A. L. Thomsen,	Emmerslev
7.	290.	„	J. Nielsen, 22. Regiment.	Illerhede
3.	118.	Menig	L. A. A. Borup,	Aalborg
4.	92.	„	J. Hansen,	Gjelsted
4.	204.	„	C. Christensen,	Tvedegaard
8.	75.	„	E. J. Borup,	København

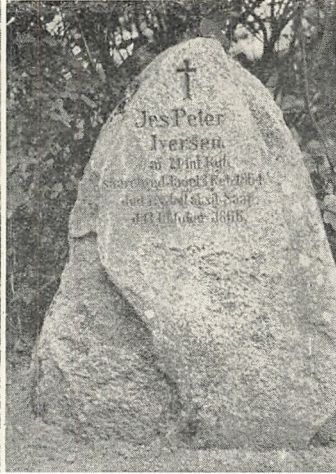
Til højre for Obelirken findes en Betonsten med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde. Christian Lorenzen, fød i Nybøl d. 3. Augst 1829. 20. Inft. Regmt. 6. Comp. No 454. Falden under Forsvaret af Skandserne ved Dybbøl d. 18. April 1864. Hvor Dit Støv end hviler, Saa hviler det i Fred! —.*

Til venstre for Obelirken findes ligeledes en Betonsten med Marmortavle, hvorpaa staar: *Minde. Andreas Petersen, fød i Stenderup d. 1. Novbr. 1850. 20. Inft. Regmt. 6. Comp. No 460. Saaret under Forsvaret af Skandserne ved Dybbøl d. 18, død paa Lazarethet i Flensborg d. 27. og jordet hersteds d. 30. April 1864. —.*

Paa Kirkegaardens to andre Gravsteder findes paa det ene et Jernkors med Inskriptionen: *Her under hviler Støvet af Menig Frederik Booth. Født i Tastrup ved Flensborg. Af 18 Rgmt: 8 Komp. Falden i Krigen 1864. —* Paa det andet findes en Natursten af Granit med poleret Forside, hvorpaa staar: *† Jes Peter Iversen, af 21. Inf. Rgt, saaret ved Jagel 5 Feb. 1864 død i Nybøl af sit Saar d 15 Oktober 1866.*

*Menig Booths Grav. Fot. 1932.

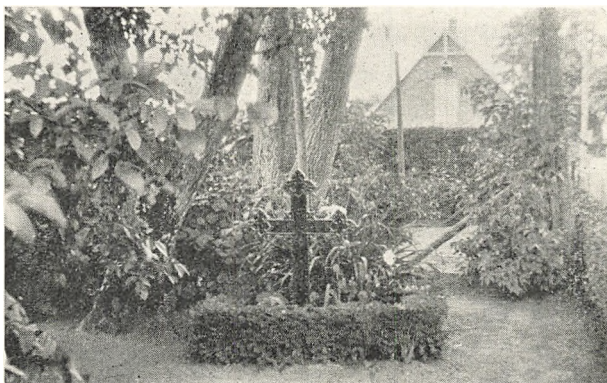
*Menig Iversens Grav. Fot. 1935.

*Gravstedet paa Galgebakken.
Fot. 1928.

Paa det store Gravsted paa Galgebakken for 21 danske og 64 preussiske faldne Soldater, der er omgivet af en Tjørnehæk, findes en Granitstøtte med poleret Forside, hvorpaa staar: *Her hvile 21 tapre danske Soldater, som faldt den 18. April 1864.* Over de preussiske Soldater er en Søjle af Granit med den tyske Ørn foroven (ses paa Billedet), der ogsaa vedligeholdes af den danske Stat.

Ragebøl.

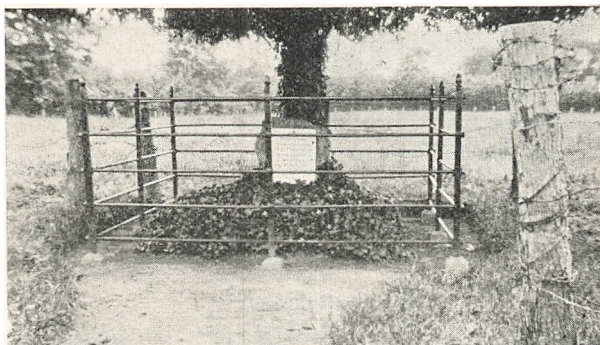

*Graven i en Have i Ragebøl. Fot. 1932.

I en Have i Ragebøl findes et Gravsted (Kortet, Nr. 4) med Jernkors over en dansk og en tysk Soldat. Paa Korsets Forside staar: *Her hviler Janatschek af 18 Prøs. Inf: Reg. 4 Komp. og Margart Petersen fra Stubberup p Fyn af 16 Reg. 3 Komp. faldne 18 April 1864.*

Refhøj.

Paa den nær ved Ragebøl Skov liggende Refhøj findes et Gravsted (Kortet, Nr. 3) med 8 Fag Smedejerns-

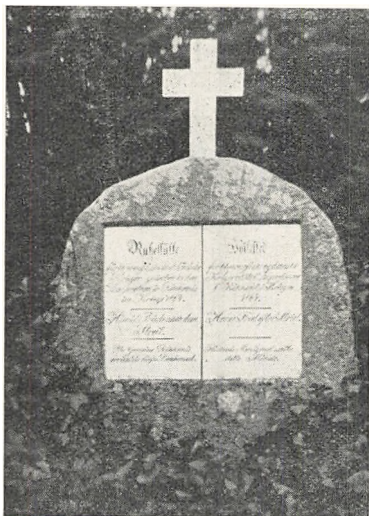
*Graven paa Refhøj. Fot. 1931.

gitter, og udenom Figtraad paa Træpæle, samt en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: † *Her under hviler 8 tapre danske Soldater af 5te Regiments 7de Compagni, faldne i Kampen for Fædrelandet den 17de Marts 1864. ——. — Fred være med deres Støv. —.*

Ringenæs.

Foruden Seier Stoffensen *Botterups* Grav fra 1848 findes her en stor Fællesgrav for 66 danske og preussiske faldne Soldater i 1864. Paa Gravstedet er en stor Natursten af Granit med Marmorkors og indlagt Marmorplade med tysk og dansk Inskription saaledes: (til venstre) *Ruhe-*

*ställe für 66 preussische und dänische Krieger, gestorben in den Lazarethen in Rinckenis im Kriege 1864. — Hier ist Friede nach dem Streit. — Die Gemeinde Rinckenis erreichte diese Denkmal. Lodret Streg. (til højre): *Hvilested for 66 preussiske og danske Krigere døde i Lazaretherne i Rinckenis i Krigen 1864. — Her er Fred efter Strid. — Rinckenis Menighed satte dette Minde.**

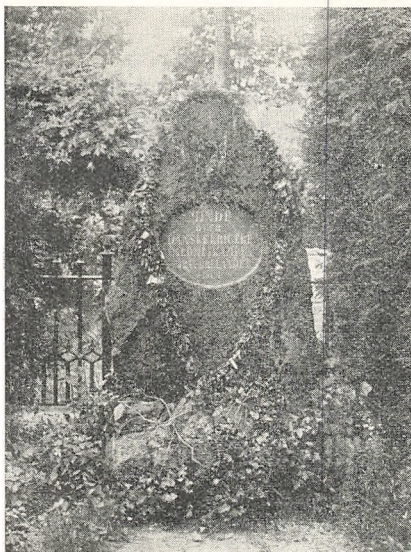
*Gravstedet fra 1864 paa Ringenæs Kirkegaard. Fot. 1932.

Sønderborg.

De 14 Grave fra 1864 paa Kirkegaarden ligger samlet omkring det Minde, som i 1880 rejstes for Faldne i

Krigen. Ligesom Gaardejer *Christen Hanssen*, Nørremølle, Fader til Nordslesvigernes afdøde Fører *H. P. Hanssen*, Nørremølle, var utrættelig virksom med at varetage Tilsynet med Krigergravene i Sundeved, var Slagtermester *J. P. Reimers* (1826—1922) i Sønderborg, Hovedlederen i det nationale Arbejde paa Land og i By paa Als, og som havde udmærket sig i Treaarskrigen, en støt og opofrende Hjælper i Virksomheden for Krigergravene paa hele Øen.

Krigergravene paa Sønderborg Kirkegaard indtager en betydelig Plads paa denne. Den store Mindesten for Faldne i 1864 er en Natursten af malmagtig Udseende med indhugget Oval og staaende paa en Stendysse. Den firkantede Plads, som omgiver den, var før Verdenskrigen hegnet med et højt og smukt Jerngitter men

*Den store Mindesten for Faldne i 1864. Fot. 1914.

er nu omgivet med en Tujahæk. Paa Stenens Oval staar: *Minde over danske Krigere faldne i Kampen for Fædrelandet 1864.* — Antallet af Faldne i det store Gravsted er ubekendt.

En anden Mindesten over Faldne i 1864 er en Natursten af Granit med stort Marmorkors og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Minde over danske Krigere faldne i Kampen for Fædre-*

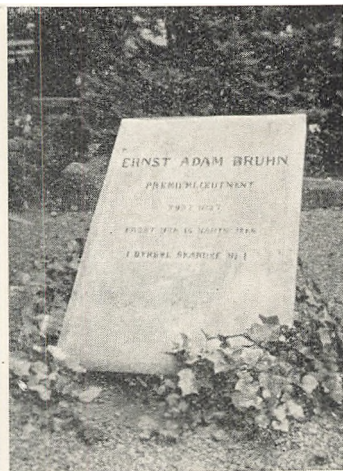
*Mindestenen for Faldne i 1864. Fot. 1932.

landet 1864. — Gravstedet er hegnet med Tujahæk.
De Faldnes Antal her er ogsaa ubekendt.

De faldne Officerers Grave er:

*Løjtnant Benzons Grav.
Fot. 1937.

*Premierl. Bruhns Grav.
Fot. 1930.

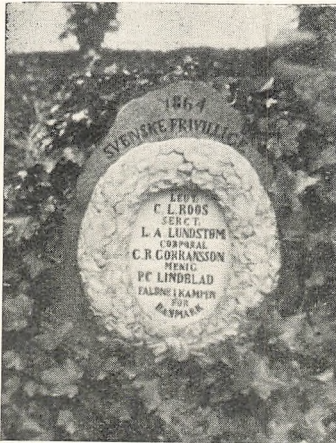
Løjtnant Benzons med Støbejernsgitter og en Marmor-tavle, hvorpaa staar: *Her under hviler en elsket Mand! Fader Søn og Broder: Ltn: Harald Friederik Severin Benz- on, født d: 25. Marts 1855. † Dybbøl den 28. Marts 1864.*

Premierløjtnant Bruhns med en Sandstenstavle, hvorpaa staar: *Ernst Adam Bruhn. Premier- lieutenant Født 1827, faldt den 16 Marts 1864 i Dyb- bøl Skandse No 1.*

Premierløjtnant Peter- sens med Støbejernsgitter og en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Harald Eduard Petersen. Pr. Lt. i 10 Reg. † Düppel d. 28. Marts 1864.*

*Premierlt. Petersens Grav. Fot. 1931.

*Svensk Frivillig, Løjtnant Roos' m. fl.s Grav. Fot. 1930.

*Løjtnant Steffensens Grav. Fot. 1930.

Svensk Frivillig, Løjtnant *Roos'*, de svenske Frivillige, Sergent *Lundströms*, Korporal *Görranssons* og Menig *Lindblads* Grav med en Natursten af Granit med Marmorkrans og herunder indlagt Marmorplade. Paa Stejnens Overkant er indhugget: 1864. *Svenske Frivillige*. Paa Marmorpladen staar: *Leut: C. L. Ross Sergt: L. A. Lundström Corporal C. A. Gorransson Menig P. C. Lindblad faldne i Kampen for Danmark.*

Løjtnant *Steffensens* med en Natursten af Gnejs med Marmorkrans og herunder indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: † *Leut: L. M. Steffensen, Falden i Kampen for Danmark 1864.* — *Kærlighed er stærkere end Døden.*

De øvrige Grave er:

*Korp. *Knippels* og Underkorp. *Gaaeis* Grav. Fot. 1930.

*Korp. *Rieffestahls* Grav. Fot. 1931.

Korporal *Knippels* og Underkorporal *Gaaeis* med en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: † *N. C. Knippel Korp. ved 5. Rgmt. 6. Kmp. født d. 26 Sept: i Faaborg 1855 falden ved Dybbøl d. 17 Marts 1864.* ——— *J. Gaaei Underkorp. ved 6 Rgmt. 2 Kmp. født d. 25. Aug. i Faaborg 1845 falden ved Dybbøl d. 20. Marts 1864.*

Korporal *Rieffestahls* med Støbejernsgitter og herpaa en oval Støbejernsplade med hvid Inskription: *Herunder hviler Corporal Peter Veile Rieffestahl som faldt for sit Fædreland 29 Juni 1864 (herunder 2 haandtrykgivende Hænder).*

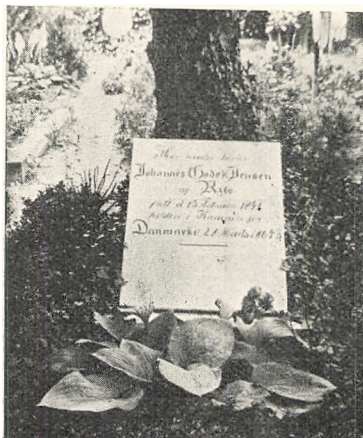

*Soldat *Haritzhöis* Grav. Fot. 1931.

Soldat *Haritzhöis* Grav med en Natursten af Granit med planhugget Forside med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Mindesteen for A. F. Haritzhöi, af 2det Regmt. født d. 9 Sept. 1859. Falden ved Dybbøl den 28 Marts 1864. + (Et Dannebrogskors, hvorunder slyngget Forziring).*

Soldat *Godsk Jensens* Grav med en Marmorplade, hvorpaa staar: *Her under hviler Johannes Godsk Jensen af Ribe, født d: 15 Februar 1841 falden i Kampen for Danmark d 28 Marts 1864. ——. Se næste Side.*

Soldat *N. Nielsens* Grav med et Jernkors med omslynget hvid Krans. Paa Korsets Forside staar: (Et korslagt Gevær og et Sværd) *Her under hviler Niels Nielsen 3 Regiment 7 Comp No 172 Født d 18 Decbr 1835. I Foerlöv Sorøe Amt paa Sjælland Haardt saaret i Træfningen paa Als d 29 Juni 1864 død d: 11 Juli samme Aar paa Lazarettet i Sønderborg. Paa Bagsiden*

*Soldat Godsk Jensens Grav.
Fot. 1930.

*Soldat Smidts Grav.
Fot. 1930.

staar: Savnet og begrædt af hans dybt sørgende Moder og Sødskende der kun finde Trøst i Haabet om Giensyn hisset Fred være med dit Støv.

Soldat Smidts Grav med en Natursten af Gnejs og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: A. C. Smidt født i Randers Saaret d. 24 Januar død paa Sønderborg Lazareth den 25 Juli 1864.

*Soldat N. Nielsens Grav. Fot. 1930.

*Konstabel S. Sørensens Grav.
Fot. 1930.

Her hviler Støvet af en brav og ærlig Kammerat, Der faldt for Danmarks Ret og Ære! Paa Dybbøl Skandse var han sat, I Minde frisk, hans Navn vil stedse være! Giv Du ham Fred, O! Gud! med alle Dem Du her har kaldet til Dit hjem. Minde reist af Compagnicommandeuren og nogle af hans Kammerater. +.

*2 danske Soldaters Grav.
Fot. 1930.

Konstabel S. Sørensens Grav med foran staaende ottekantede Jerntavle. Paa Korset staaer: *Constabel No 152 af 10d Bateria 6t Fæstningscompagni, Søren Sørensen, Mørke, af Randers Amt, falden paa Dybbøl Skandse No 8 den 8d April 1864.* Paa Tavlen staaer: (Et Blomsterhoved) *Her hviler Støvet af en brav og ærlig Kammerat, Der faldt for Danmarks Ret og Ære! Paa Dybbøl Skandse No 8 den 8d April 1864.*

Endelig findes paa den store Gravplads omkring „Mindet“ en Natursten af Gnejs med indlagt Marmorplade, hvorpaa staaer: *Her hviler To tappe danske Soldater af 10 Regiment faldne den 29 Juni 1864.*

Tandslet.

Paa Tandslet Kirkegaard paa Als findes kun

eet Gravsted, fra 1864, med 6 Fag Sten med en Jernstang og et stort Monument af Sandsten, for oven med et stort Marmorkors, omkring Monumentets øverste Dels fire Sider en Guirlande med Kvaster af Marmor og paa dets Forside en indlagt tilspidset Marmorplade, hvor-

*Monumentet paa Tandslet Kirkegaard.
Fot. 1929.

paa staar: *Minde over 4 danske Soldater døde paa Lazarettet i Tanslet 1864 Rasmus Rasmussen af 17 Reg: død d 6 Marts. Peter A. Nielsen af 22 Reg: død d 18 April. Niels M. Petersen af 6 Reg: død d 22 Mai og Niels Iensen af 6 Reg: død d 27 April. Det er kjærligt og hæderligt at ofre sit Liv for Fædrelandet.*

Beboerne betalte Størstedelen af Udgifterne til Monumentet.

Ulkebøl.

Paa den smukke Kirkegaard her paa Als findes foruden de 3 Gravsteder fra Treaarskrigen 3 Gravsteder fra 1864. Disse Gravsteder er:

*24 danske Krigeres Grav. *Svensk Frivillig, Underløjtnant
Gammelt Billede. Berzelius Grav. Fot. 1930.

Et stort Gravsted med smukt 7 Fag Smedejernsgitter og en Natursten med Marmorkors og indlagt Marmorplade over 24 danske Krigere. Paa Marmorpladen staar: † *Minde over 24 danske Krigere faldne i Kampen for Fædrelandet d. 29 Juni 1864. —.— Fred med deres Støv.*

I samme Gravsted hviler svensk Frivillig, Underløjtnant *Berzelius*. Paa en Natursten med indlagt oval Marmorplade over ham staar paa Marmorpladen: *Svensk Frivillig, Underløjtnant H. V. L. Berzelius, født d. 15. 3. 1851, falden for Danmark i Kampen paa Als d. 29. 6. 1864.* Paa Mindestenen i Kær By for faldne Officerer er *Berzelius* nævnt blandt disse Officerer, hvis Hvilesteder ikke kendes. Om *Berzelius* se iøvrigt Teksten om ham Side 136—157.

*3 danske Soldaters Grav.
Fot. 1931.

*Frivillig, cand. theol. Lunds
Grav. Fot. 1933.

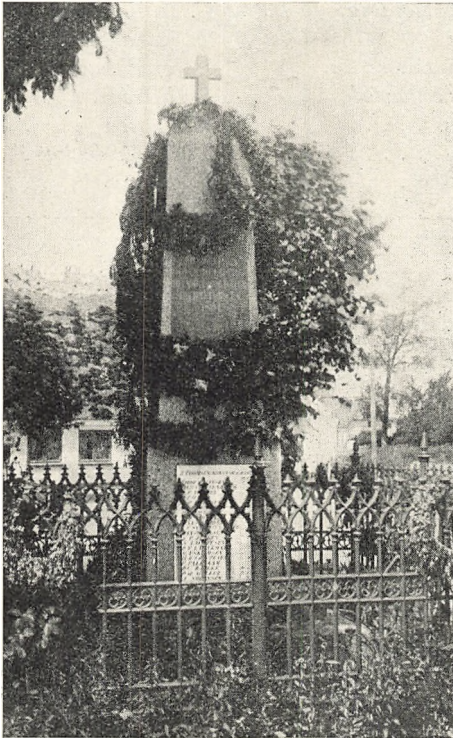
I et Gravsted uden Indhegning, alene med et Jernkors, hviler 3 danske Soldater. Paa Jernkorset staar: *Her under hviler 3 danske Soldater død paa Lazarettet i Ulkebøl 1864.*

I et anseligt Gravsted med 12 Fag Støbejernsgitter, samt et Stativ af Støbe- og Smedejern som Baggrund for en stor Natursten af Granit, hviler Frivillig, cand. theol. *P. S. Lund*. Paa Stenen er indhugget: *Peter Severin Lund. Cand. theol. Frivillig ved 18 Reg saaret den 29 Juni død den 18 Juli 1864. Han var tro indtil Døden.* — Han var ældre Halvbroder til Professor Troels-Lund.

Ullerup.

Paa Ullerup Kirkegaard i Sundeved findes foruden Graven fra 1849 3 Gravsteder fra 1864. Disse er:

Et stort med Buksbomkant indhegnet og med høje Takser bevokset Gravsted, uden Mindesmærker, men uden for dette et med 8 Fag Støbejernsgitter omgivet tilhørende Gravsted med 4 m høj Obelisk af Granit

*Gravstedet med Obeliskens paa Ullerup Kirkegaard. Fot. 1914.

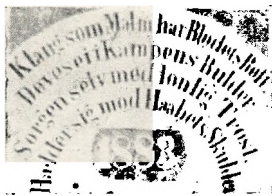
med Marmorkors, 2 indlagte Marmorplader og en løs Marmorplade over 40 danske Soldater. Obeliskens har Sokkel og et 2 Trins Fodstykke. Paa Obeliskens f'orside er foroven indhugget: *Mindesteen over 40 tapre danske*

Soldater faldne i Krigen 1864. Og paa dens Bagside staar: *Erkiendtlige Mænd og Qvinder i Ullerup Sogn satte dem dette Minde.* —.— Paa Marmorpladen paa Soklens Forside (Kolonnen til venstre) staar:

		IR. C.
J. Thomsen Konstab: 13 Bat:		C. H. Frederiksen 17 7
	IR. C.	C. Rasmussen . . . . . " "
Thor P. Hansen 2 5		J. Jørgensen . . . . . " "
Vilh. Vald. Lundsted 4		J. Nielsen 18 1
J. P. Nielsen . . . . . " 5		S. Hansen . . . . . " 8
J. Paulsen . . . . . " "		C. C. A. Neidig 20 1
H. P. Jacobsen . . . . . " 7		L. Rasmussen . . . . . " "
Mads Jensen . . . . . " "		V. C. Thomsen . . . . . " 2
H. P. Jacobsen . . . . . " "		R. Petersen . . . . . " "
Lars Olsen 4 2		P. Nielsen . . . . . " "
Hans Nielsen . . . . . " "		P. Hansen . . . . . " 4
C. F. Svendsen. C. Ser. " 8		R. J. Petersen . . . . . " "
Hans Nielsen . . . . . " 6		H. C. Ibsen . . . . . " 6
S. P. Jensen 9 1		M. Mathiesen . . . . . " "
S. Lauritsen . . . . . " "		P. Mortensen 22 5
P. T. A. Volkmann 3		C. J. Toftnos . . . . . " 7
S. Eskildsen . . . . . " "		C. Jensen . . . . . " "
H. B. Christesen 4		C. Christiansen 20 6
F. Falenkam . . . . . " 5		Død i Schweidnitz
P. C. Bjelke 16 6		T. K. Petersen 21 8
P. M. Møller 17 1		Død paa Fyen
J. Sørensen . . . . . " 2		— : —

Paa Marmorpladen paa Soklens Bagside staar:

*Fred med Eders Støv.
Her reistes denne Steen i
Juni 1866.*

Paa den til højre til Soklen tillænedede mindre Marmortavle, som opstilledes i 1883, staar:

*Klang som Malm har Blodets Røst:
Døves ei i Kampens Bulder.
Sorgen selv med lønlig Trøst,
Hælder sig mod Haabets Skulder.*

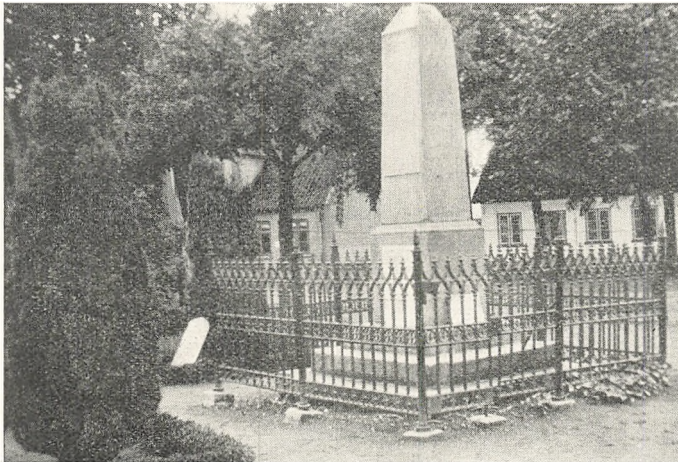
*Den tillænedede Marmortavle. Fot. 1930.

1883.

J. THOMSEN KONSTAB. 13 BÅT		C. H. FREDERIKSEN	
THOR P. HANSEN	IR. C.	C. RASMUSSEN	
VILH. VALD. LUNDSTED	2 5	J. JØRGENSEN	
J. P. NIELSEN	4	J. NIELSEN	
J. PAULSEN	5	S. HANSEN	
H.P. JACOBSEN	7	C. C. A. NEIDIG	
MADS JENSEN	7	L. RASMUSSEN	
H.P. JACOBSEN	7	V. C. THOMSEN	
LARS OLSEN	7 2	R. PETERSEN	
HANS NIELSEN	8	P. NIELSEN	
C. E. SVENDSEN C. SER	8	P. HANSEN	
HANS NIELSEN	6	R. J. PETERSEN	
S. P. JENSEN	7 1	H. C. IBSEN	
S. LAURITSEN	7 1	M. MATHIESEN	
P. TAVOLKMANN	3	P. MORTENSEN	
S. SKILDSEN	3	C. J. TOFTNØS	
H. B. CRISTESEN	4	C. JENSEN	
F. FALENKAM	5	C. CHRISTIANSEN	20
P. C. BJELKE	6	D. B. SCHWENCK	
P. M. MØLLER	17 1	T. A. PETERSEN	21
J. SØRENSEN	2	D. B. P. P. P. P.	
		FRED MED EDERS STON	
		HER BESTES DENNE STEEN	
		JUNI 1866	

*Monumentets forreste Minde-
tavle. Fot. 1933.

*Bageste Mindetavle.
Gammelt Billede.

*Monumentet paa Ullerup Kirkegaard. Fot. 1930.

*Veteran *Peter Petersens* Grav. Fot. 1930.

Menig *Lars Olsens* Grav med Buksbomkant og en Marmorplade, hvorpaa staar: *Her hviler Menig af 4. Regt. 2. Komp. Lars Olsen. * i Tjustrup Sogn d. 6. 1. 40, saaret d. 29. 6. 64, † paa Laz. i Ullerup d. 12. 8. 64.*

*Menig *Lars Olsens* Grav. Fot. 1930.

Veteran *Peter Petersens* Grav med 6 Fag Støbejernsgitter og en Natursten af Granit med poleret Forside, hvorpaa staar: † *Her*

hviler Peter Petersen født i Ullerup d. 5. 9. 1840. Menig ved 21. Inf. Rgt. 1. Komp. No. 45, saaret ved Jagel d. 3. Febr. 1864, død d. 18. 4. 1897. —.—.—.

Varnæs.

Paa Varnæs Kirkegaard i Sundeved findes alene 2 Gravsteder fra 1864. Paa den søndre Side af Kirkegar-

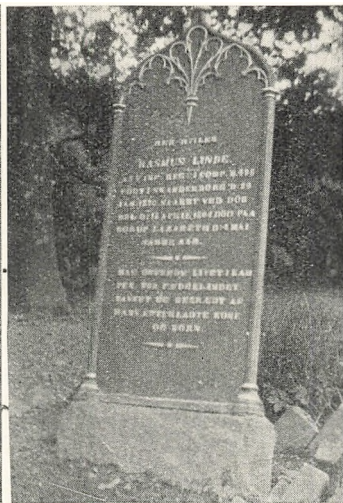
den er et langt Gravsted med Kant af Mursten og med høje Takser for 15 danske Soldater. Herpaa rejstes i 1880 en Natursten af Graasten med poleret Forside, hvorpaa staar: *Minde over 15 danske Soldater som faldt for Fædrelandet 1864.*

Paa samme Gravsted er rejst en ornamenteret Støbejernsplade over Menig *Rasmus Linde*. Dens Indskrift lyder: *Her hviler Rasmus Linde af 9 Inf: Reg: 1 Comp. N. 498 Født i Skanderborg d: 29 Jan: 1830 saaret ved Døbbel d: 18 April 1864 død paa Borup Lazareth d: 4 Mai samme Aar. —.— Han offrede Livet i Kampen for Fædrelandet, savnet og begravet af hans efterladte Kone og Børn. —.—*

Paa den østlige Side af Kirkegaarden er et Gravsted med 6 Fag Støbejernsgitter og en Natursten af Graasten med poleret Forside, hvorpaa staar: *Her hvile 10 danske og 5 preussiske Soldater, som faldt i Kampen om*

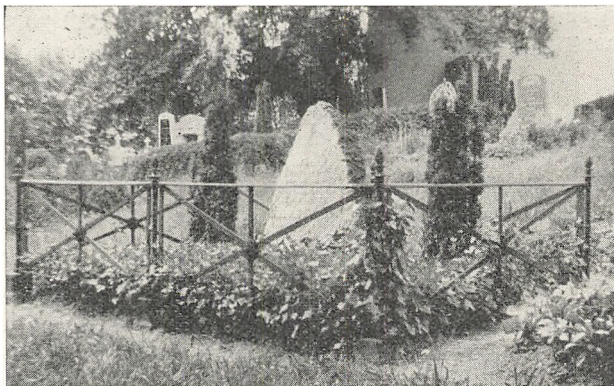

*13 danske Soldaters Grav.
Fot. 1933.

*Menig Lindes Grav.
Ældre Billede.

*10 danske og 3 preussiske Soldaters Grav. Fot. 1932.

Dybbøl i Aaret 1864. — Dødens Fred forener, hvad Livets Kamp adskiller. Graven blev først anlagt af Garderegiment Königin Augusta og havde et Trækors med samtliges Navne.

Vester-Sottrup.

*Løjtnant Schlegels Grav.
Fot. 1932.

*Officersaspirant Worms Grav.
Fot. 1932.

*37 danske Soldaters Grav. Fot. 1930.

Foruden Gravstedet fra 1849 med Obelisk over 27 danske Krigere findes der paa Kirkegaarden her i Sundved yderligere 4 Gravsteder fra 1864. Disse er:

Løjtnant *Schlegels* Grav med Kant af Betonsten og med en Betonsten med skraa Liggeflade for en indlagt Marmorplade, samt med et Marmorkors. Paa Marmorpladen staar: *Her hviler J. F. G. Schlegel, Lieutenant ved 5die Regiment, saaret d. 29 Juni, død d. 1 Juli 1864. —.*

*10 danske Soldaters Grav. Fot. 1930.

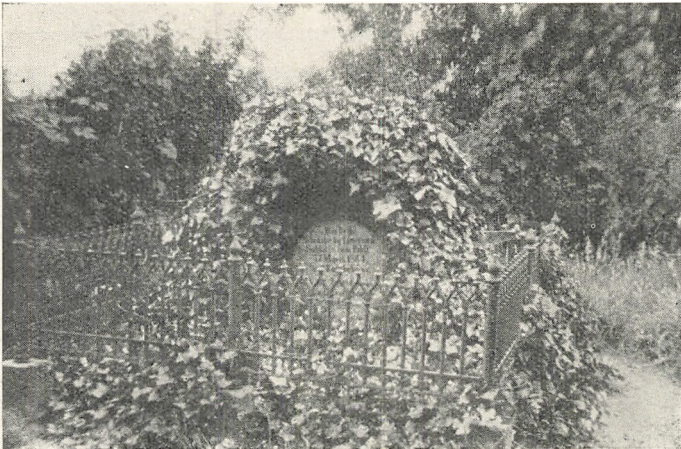
Officersaspirant *Worms* Grav, ganske som foran nævnte. Paa Marmorpladen staar: *Her hviler Julius August Worm, Officeraspirant ved 5te Regiment, saaret i Kampen paa Als d. 29 Juni, død paa Lazarethet i Snogbæk d. 6 Juli 1864. —.*

37 danske Soldaters Gravsted med en Natursten af Graasten med en tilhugget Skjoldform paa Forsiden, hvorpaa staar: *Minde over 37 tappe danske Faldne 1864.*

10 danske Soldaters Gravsted med Ligusterhæk og med en Natursten af Graasten med en tilhugget Skjoldform paa Forsiden, hvorpaa staar: *Minde over 10 tappe danske Faldne 1864.*

Øster-Sottrup.

Her findes kun eet Gravsted, fra 1864, med 8 Fag Støbejernsgitter og med en Natursten af Granit med tilhugget Oval, hvorpaa staar: *Her hvile 5 danske og 1 preussisk Soldat, som faldt 17 Marts 1864, ved Ragebølskov. — Dødens Fred forener, hvad Livets Kampe adskiller. —.*

*5 danske og 1 preussisk Soldats Grav. Fot. 1932.

B. DEN TYSKE DEL AF SØNDERJYLLAND (SYDSLESVIG) OG HOLSTEN

FRA KRIGEN 1815.

Efter vor Flaades og vor Soldateskes*) ærefulde Søslag ved København (Slaget paa Reden) den 2. April 1801, hvor den britiske Flaadeafdeling under Admiral *Nelson* ved List blev trukket ud af Angrebet paa vor stærke Defensionslinie Syd for Trekroner, blev vi i 1807 som neutral Stat stillet over for Napoleons Fordring om Østersøens fuldstændige Lukning for Englænderne som et Led i Fastlandsspærringen mod England. Vor Hær stod da i Holsten, og vor Flaade laa aftaklet i København. Derefter fulgte Englændernes Bombardement af København og Hovedstadens Kapitulation den 7. September 1807, samt Ranet af vor Flaade. Danmark—Norge stod nu paa Frankrigs og Ruslands Side over for Sverige, som pønsede paa Angreb mod Norge. Med beundringsværdig Hurtighed skabtes i Danmark et nyt Søforsvar til Farvandenens og Kysternes Beskyttelse, og fra 1808—14 stod Hæren overalt paa Kystvagt mod Englænderne, som satte sig fast paa Anholt og paa Helgoland. I 1812 havde Danmark—Norge knyttet sig endnu fastere til *Napoleon* og stillede „Den bevægelige Armédivision paa 10.000 Mand til Raadighed for ham i Holsten under Krigen mod Rusland. Aaret forløb imid-

---

*) Infanteriregimenternes Besætning paa Flaaden.

lertid uden Forstyrrelser for os. Men under Vaabenstilstanden midt i Aaret 1815 mellem de krigsførende Magter, søgte Napoleon at knytte Danmark endnu nærmere til sig. Armédivisionen forøgedes til 12.000 Mand under *Prins Frederik af Hessen* og indlemmedes i det franske 13. Armékorps under *Marchal Davout*, som ansatte Ryttergeneral, *Baron François de Lallemand* ved den danske Division, der nu benævnedes „Det danske bevægelige Auxiliærkorps“. Danmark—Norges Frelse afgang af, om Napoleon kunde knuse sine Fjender.

Den 15. August udløb Vaabenstilstanden. Frederik VI havde ønsket god Forstaaelse og Harmoni mellem de danske og franske Tropper. Dette fandt ogsaa fuldtud Sted. Over Lübeck rykkede Auxiliærkorpset mod Schwerin, hvor det fransk-danske Korps blev staaende i Linien Wismar—Schwerin. Lallemand, „Generalen med de røde Bovser“, kendt fra Blichers evigunge Fortælling i „Æ Bindstouw“ om „Messingjens“ og „Piv mæ laang Rør“, lærte vore Førere at bevare Folkenes Munterhed under de mange vanskelige Forhold. Den 2. September kom Efterretningen om, at den Hær, som Napoleon havde sendt mod Berlin, var blevet fuldstændig slaaet af *Bernadotte*. Korpset maatte nu trække sig tilbage til en Linie over *Ratzeburg*, hvor det danske Korps indrettede en forskanset Lejr Sydøst for Byen ved *Dremin*. Det havde jævnlig været i Kamp med de russiske Eskadroner, de saakaldte Kosakpulke.

I *Lejren ved Ratzeburg* blev det danske Korps staaende fra 5. September til 15. November, deltagende i Fægtninger mod General Wallmodens Korps. Bernadotte var utaalmodig efter en Afgørelse. Under dette leverede Napoleon Hovedslaget ved Leipzig midt i Oktober. Inden Efterretningen naaede København om Napoleons Nederlag, havde Frederik VI maattet erklære Rusland og Preussen Krig. Deres Troppemasser oversvømmede

nu Tyskland. Givende efter for Trykket mod Stillingen ved Ratzeburg, gik det fransk-danske Korps tilbage, det franske i Retning mod Hamburg, sikrende det danskes Tilbagetog mod Rendsborg. Vort Korps tog foreløbig Stilling bag Floden Stecknitz mellem Lübeck og Mölln, det franske Vest herfor. Mod denne Stilling rykkede Bernadotte frem med 60.000 Mand. Over for denne Overmagt maatte Davout gaa tilbage og befalede den 30. November Prins Frederik af Hessen under Tilbagegang at stille det danske Korps paa Vejen, som fra Oldeslo fører til Kiel og Rendsborg. Selv trak han sit Korps i Retning af Hamburg. I det opstaaede Hul rykkede Bernadotte, Kronprins af Sverige, ufortrøden ind i det Øjemed, at tvinge Danmark til Afstaaelse af Norge. *Wallmodens* Korps paa 16.000 Mand skulde længst mod Vest rykke over Boden mod Rendsborg. I Kampen ved *Boden* den 4. December kastede vore Tropper under General *Lasson* hans Fortropper tilbage i en hæderfuld Kamp. General *Lallemand* holdt Lübeck og fik en Overenskomst med Bernadotte om at rømme Byen mod, at Svenskerne først maatte forfølge Dagen efter. Den 7. December brød vort Korps op tidlig Morgen fra *Bornhøved*, sikret af *Lallemands* Styrker ved Hulvejen Syd for Byen. De blev angrebet af det svenske Rytteri, som trængte frem gennem Byen og kom i Kamp med vore Nord herfor opstillede Afdelinger, men kastedes efter et fortrinligt Angreb tilbage. Næste Dag naaede vort Korps Kiel. Paa Efterretning om, at *Wallmodens* Korps havde naact *Ejderkanalen* og vilde trænge frem mod *Egernførde*, brød Prins Frederik af Hessen op den 9. om Eftermiddagen og gik over *Ejderkanalen* i 5 Kolonner paa 5 Overgangssteder for at vende sig mod Vest og søge at naa Rendsborg. Den 10. December 1813 tidlig Morgen stødte han paa *Wallmodens* Korps ved *Sehested*. Da Dagen var til Ende, var *Wallmodens* Korps fuld-

stændig slaæet og kastet tilbage over Ejderkanalen ved Klvensieck. Dets Tab var henimod 2000 Mand, hvoraf 630 Faldne. Vort Tab var 650 Døde og Saarede. Bernadotte, som var forvisset om, at det danske Korps vilde blive tilintetgjort, udbrod ved Efterretningen om dets Sejr: „Der er sket et Mirakel!“ Vor Hovedstyrke, ført af General *Schulenburg*, naæde Fæstningen Rendsborg i den mørke Aften efter 6—7 Timers March. Næste Morgen ankom Lallemands efterladte Styrke ved Sehested. Med stormende Jubel modtog Rendsborg vore Tropper. Byen var illumineret. Sejren ved Sehested kunde dog ikke forandre Krigens Gang. Efter en Vaabenstilstand til 5. Januar 1814, sluttedes Freden i Kiel allerede den 14. Januar, der skilte Norge fra Danmark. Helgoland, som Englænderne havde besat, overlodes til dem.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1813.

Altona.

*Mindesmærket i Altona.
Fot. 1930.

Paa Kirkegaarden „An der Norderreihe“ i Altona findes en som Græsplæne vedligeholdt Begravelsesplads med 9 Fag Smedejernsgitter og en lav Obelisk af Granit, samt nogle delvis forvitrede Gravstene og Jernkors, til Minde om den tidligere danske Garnison i Altona. Obeliskens Sokkel har et tilspidset Hovedparti, et lavt Mellemparti, Sokkel og et Fodstykke. Paa Obeliskens Sokkel staar: *Militair Gravsted for den tidligere Danske Garnison i Altona.*

Büsum.

Den 5. September 1815 fandt en før den danske Marine smuk Søfægtning Sted ved Büsum i Nordditmarsken. Under Premierløjtnant *M. C. Klaumann* skulde en Flotilje paa 6 Kanonchalupper afgaa til Støtte for vor Søekvipage ved Glückstadt ved Elben. Den naaede gennem den slesvig-holstenske Kanal, forstærket med en Kanonchalup, men spærredes af engelske Krigsskibe fra at naa Elben og blev liggende ved Büsum. Kl. 11 blev den angrebet af 10 engelske Kanonbaade og 7 delvis med Karonader armerede Chalupper fra de britiske Krigsskibe uden for Elben, der ikke vovede sig ind i det farlige Farvand. Den hæftige Fægtning varede $4\frac{1}{2}$ Time, og efter den haarde Modtagelse maatte den dobbelt saa stærke Fjende trække sig tilbage med store Tab. Efter vore Beretninger sank endog 2 britiske Ka-

*Fra Indvielsen af Mindestenen ved Havnen i Büsum.

Fot. 1860.

*Marinegraven paa Büsum Kirkegaard.

Steen sat af Kammerater over Qvarteermester I. Chr. Olsen og Matroserne: Johan Meyer, And. Tybring, Jens I. Karrebæk, C. A. Kidsen, Andreas Bentzon, som faldt for Fædrelandet d. 5. Septbr. 1815.

Gravstedet er omgivet af 10 Fag Sten med 1 Jernstang.

*To ukendte Soldaters Grave ved Holtsee. Fot. 1929.

Holtsee.

I Nærheden af Schested ved en Bivej mellem Haby og Holtsee findes to liggende, tilhuggede Granitsten, hver med en Granitstøtte for Enden, over to ukendte danske Soldater, som er jordet her. Major *v. Gyldenfeldt* til Hohenlied har la-

*) H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814, S. 589 f., og J. C. Tuxen: Den danske og norske Sømagt, S. 598.

det Gravstenene anbringe. Den ene er rejst over en dansk Soldat, falden i Slaget ved Sehested den 10. December 1815. Paa denne Sten staar: *10. D. 1815*. Paa den anden Sten staar: *19. A. P. 1848*. Dette skal sige: „19. April 1848“ og angiver Dødsdagen for en dansk Dragon, om hvem det senere er oplyst, at hans Navn er *Peter Jensen Carlby* af 5. Dragonregiment (Randers), der døde paa Infirmeriet i Holtsee. Se herom under Holtsee, 1848—50.

Rendsborg.

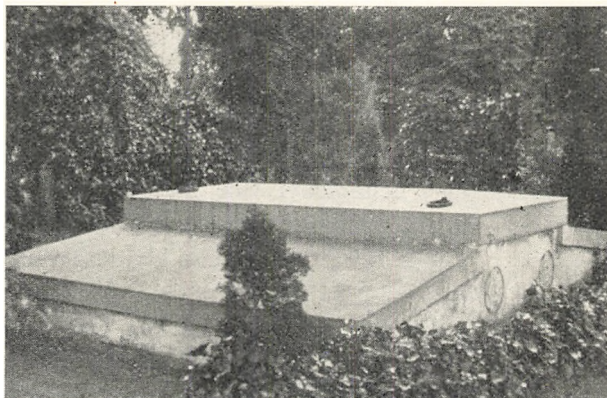
Paa *Garnisons Kirkegaarden* i Rendsborg vedligeholdes 4 Gravsteder, henholdsvis for Major *Gerstenberg* († 1850), Generalmajor *Christensen* († 1841), Oberst *Friis* († 1844) og Løjtnant *Hjort* († 1864). Endvidere vedligeholdes ved *Garnisons Kirken* et Gravsted for Generalmajor *Peymann* († 1823) og dennes Broder, Generalløjtnant *Peymann* († 1817).

Major *Gerstenbergs* Gravsted har 4 Fag Støbejernsgitter og et højt Monument af Jern. Monumentet har Kapitæl med udgaaende Kransebærere paa Hjørnerne og over Kapitælen en stor Hjelm med Fjerbusk og liggende Laurbærkrans, Hovedparti og Sokkel, hvilende paa en Granitsten. Hovedpartiets øverste Del har et Baand med stiliserede Blade. Paa dets Forside staar: *Georg Adolph Wilhelm von Gerstenberg Major der*

*Artillerimajor *Gerstenbergs* Gravsted. Fot. 1933.

Artillerie Ritter der Orden des Dannebrog's und der Ehrenlegion. Paa højre Side af Monumentets Hovedparti staar: Geboren d. 24ten Jan. 1778. Gestorben d. 16ten Jan. 1850. Paa venstre Side: Denkmal errichtet von seinen Waffenbrüdern.

*Generalmajor Christensens Gravsted. Ældre Billede.

Generalmajor *Christensens* Gravsted er en muret Hvælving, overdækket med 3 svære Sandstensplader. Paa den øverste Plade staar: *Hier ruhet Generalmajor Oberdeichinspector Dr. phil. Claus Heinrich von Christensen geb. 2. Janr. 1768. gest. 8. März 1841.*

Oberst *Friis'* Gravsted har 4 Fag Stenpiller med Jernkæde og et Monument af Jern med Kapitæl, Hovedparti og Sokkel. Paa Monumentets Forside staar: *Hier ruhet C. F. M. v. Friis. Ingenieur Obrist. Ritter v. Dannebrog decorirt mit der goldnen Medaille v. 2ten April 1801, geb. den 5ten März 1782, gest. den 14ten Juli 1844.*

Løjtnant *Hjorts* Gravsted, ikke indhegnet, har en stor Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Lieutenant Hans Peter Hjort * 20. Decbr. 1856. † 26. Febr. 1864.*

*Ingeniør oberst Friis' Gravsted.
Fot. 1933.

*Løjtnant Hjorts Gravsted.
Fot. 1929.

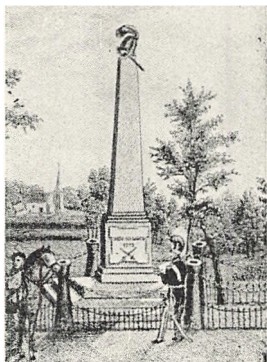
Ved *Garnisons Kirken* i Rendsborg har Københavns uheldige Forsvarer i 1807, Generalmajor *Hinrich v. Peymann*, sammen med sin Tvillingebroder, Generalløjtnant

*Generalerne Peymanns Fællesgrav. Fot. 1930.

C. F. v. Peymann, faact deres Fællesgrav langs Kirke-
muren. Paa Grund af Hovedstadens Kapitulation med
den danske Flaades Overgivelse til Englænderne dømtes
Generalmajor Peymann fra Ære, Liv og Gods, men be-
naadedes til Afsked uden Pension og med Ophold i
Citadellet. Efter Napoleons Fald toges han til Naade.
Gravstedet har 4 Fag Smedejernsgitter med 4 Stenstøt-
ter og langs Gitterets Vestside en lodret staaende, om-
rammet Sandstensplade, paa hvis øverste Felt staar:
*In einem Grabe ruhend harren der Auferstehung die
beyden Bryder.* (Hvilende i samme Grav afventer begge
Brødre Opstandelsen). Under en Tværliste staar til ven-
stre: *Hinrich Ernst v. Peymann General Major und
Groskreutz vom Dannebrog gebohren den 22 May 1737
gestorben den 28 Januar 1825.* (Lodret adskillende og
affaldet Stykke). Til højre staar: *Christian Friederich
v. Peymann General Lieutenant und Groskreutz vom
Dannebrog gebohren den 22 May 1737 gestorben den
27 April 1817.* Under Inskriptionerne staar: *Friede sey
mit Ihrer Asche.*

Sehested.

Efter et Litografi af
Sehested-Monumentet.

Til Minde om Slaget ved Sehe-
sted den 10. December 1813
rejstes her et af vore smukkeste
militære Mindesmærker, som
ikke kom til at se ganske ud
som vedstaaende Afbildning af
det kendte Litografi med Obe-
liskens Top prydet med Sværd
og en Rytterhjælm, og en Ryt-
terofficer fra Fyenske Dragon-
regiment staaende ved dens
Fod. Den straalende danske
Sejr ved Sehested er i Tidens

Løb i mærkelig Grad traadt i Skyggen for Sejrene ved Fredericia og Isted.

Under „Det danske Auxiliærkorps“ Tilbagegang gennem Holsten for „Nordarmeen“ under Bernadotte for at naa Fæstningen Rendsborg stødte det i Dagingen, omtrent 9000 Mand stærk under Prins Frederik af Hessen, Nord for Ejderen ved Sehested paa et lige saa stort Korps under Generalløjtnant, Greve Wallmoden. Vort Korps greb straks Offensiven, og det lykkedes Prinsen at isolere Fjendens Avantgarde og angribe hans Hovedstyrke, inden den var opmarcheret. Da Mørket faldt paa, var Wallmodens Korps slaaet og kastet tilbage over Ejderkanalen, og Prinsen naaede uhindret at undsætte Rendsborg. Tabene af Faldne og Saarede paa begge Sider var omtrent lige store, omkring 650. De Faldnes Grave paa Kamppladsen kendes ikke nøje.

En fransk Officer ved Prins Eckmühls Armée har i et Manuskript „de danske Troppers Hæderskrans“*) udtalt sig med stor Sympati om vore Tropper. Paa-virket heraf og i Følelsen af at vor smukke Vaabendaad fortjente et varigt Minde, rejstes der ved Bidrag fra Kongehuset, Officerskorpserne, slesvigske og holstenske Byer, forskellige militære og civile Personer et pragtfuldt Monument, efter Tegning af to danske Officerer, og udført af bornholmsk Sandsten, som skænkedes af Landgreve Carl af Hessen. Det er ca. 5 m højt, indbefattet Obelirken og Sokkelen, og staar paa et af tre Trin bestaaende Fundament af Granit. Paa Sokkelens fire Sider er indlagt Bronzeplader med op-højede Prydelser og Indskrifter, mod Nord: DEN X DECEMBER MDCCCXIII, mod Syd et Vaabenskjold, hvorunder to korslagte Sværd, med Frederik VI's Navnechiffer kronet med en Hjælm og omgivet af

*) Ill. Tid. 21. Dec. 1913: „Affæren ved Sehested den 10. Dec. 1813“, af Oberst V. S. Tychsen.

Krigsemblemer, mod Øst Førernes Navne med General, Priins Frederik af Hessens i Spidsen, og mod Vest Navnene paa de i Slaget deltagende Troppaafdelinger. Monumentet er omgivet af et Jerngitter, hvis Piller dannes af 12 af Fr. VI skænkede Kanoner, som hviler paa Tapperne paa murede Fundamenter og bærer en Kugle foroven paa Munden. Mellem Kanonerne er forneden anbragt et lavt Jerngitter, foroven mellem Hovederne er ophængt Kæder af Jern. Den grønne Plads, hvorpaa Monumentet staar, og hvor Vejene til Kiel, Rendsborg og Egernførde skilles, er hegnet af Træer.

Monumentet tilhørte oprindelig den danske Stat, men overgik efter Krigen 1864 til den preussiske, som overlod det til Sehested Gods. Det istandsattes 1894 for første Gang efter Krigen 1864 af den danske Stat. Paa Hundredaarsdagen for Slaget lod det danske Krigsministerium lægge en Laurbærkrans med røde og hvide Baand, signeret i Guld med: „Fra Danmark“.

Den højtidelige Indvielse af Sehested-Monumentet er skildret i Schleswig-Holstein-Lauenburgische *Provinzialberichte*, 1823, med en atter fra Originalen afvigende litografisk Afbildning af Monumentet. Indvielsen fandt Sted paa „Valdemar den 2.s-Dag“ den 28. Juni 1822. Samtlige Militærafdelinger fra de nærliggende Garnisoner var opstillet paa Pladsen, nemlig Oldenborgske, Holstenske, Slesvigske Infanteriregiment, Slesvigske og Lauenborgske Jægerkorps, og nogle sekspundige Batterier med de to i Slaget crobrede Kanoner. Paa Grund af den snævre Plads var Afdelingerne opstillet i Dobbeltlinie omkring Monumentet. Paa de tilstødende høje Steder havde en talrig Menneskemængde fra de nærliggende Byer taget Plads. Festligt hævede Monumentets pyramideformede Obelisk sig over Menneskemassen. Fra Monumentets Fod ledede Generalmajor. Hertug Holstein-Beck som Overarkommande-

Sehested-Monumentet. Fot. 1913.

rende samtlige Tropper, som blev opstillet og ordnet Kl. 10. Kl. 11 kom Scjrherren fra Sehested, Prins *Frederik af Hessen* til Stede, omgivet af sin Generalstab og en Mængde Officerer af alle Grader fra de ikke

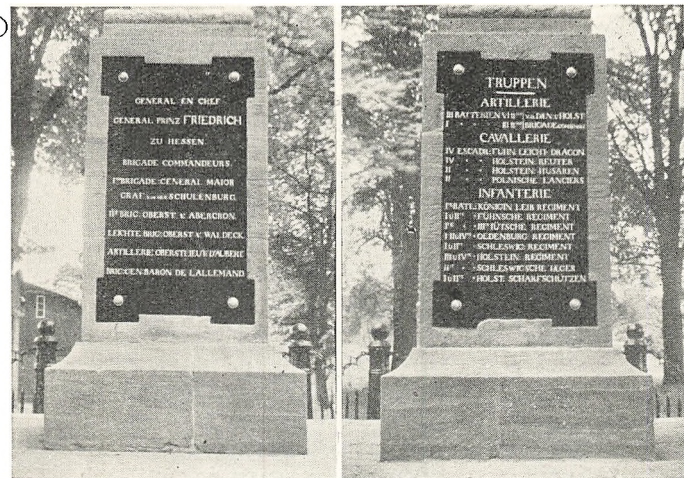

tilstedeværende Regimenter. Ved Prinsens Ankomst modtoges han med militær Honnør og Honnørmarchen. Under Musik passerede han Fronterne af, og hans gamle Vaabenbrødre modtog deres elskede Fører med straalende Blikke. Da Musikken hørte op, spillede Oldenborgske Regiments Musikkorps Nationalsangen, og alle Officererne samledes omkring Monumentet. Kap-tajn *v. Krohn* traadte derefter hen til Monumentet og holdt Indvielsestalen paa Tysk. Synlig rørt udbragte herefter Prinsen det første Leve med Ordene: „Heil dem Könige! Segen dem Vaterlande!“ — Alle raabte Hurra, Musikkorpset spillede Tusch, Tropperne afgav skiftevis Salver og 27 Kanoner fyrede. Saa udbragte Hertug Holstein-Beck et Leve for: „Unsere braven Waffenbrüder vom 10. Dezember, und ihr tapferer Führer!“, der besvaredes paa samme Maade med Jubelraab, Musik, Salver og Kanonsalut. Endelig udbragte Prins Frederik det tredje Leve for: „Dem Wehr, Lehr- und Nährstande!“, ligeledes under samme Jubeltilkendegivelse. Inden Prinsen forlod Monumentet, mindede han sine tilstedeværende Vaabenbrødre om at erindre den hellige Pligt, efter militær Skik at vise de Faldne den sidste Ære. Hans hjertelige Ord bragte Taarer frem hos mange. Selv tog han nu Kommandoen over hele Styrken, og lod Fodfolket afgive tre Salver og Artilleriet Minutskud. Efter det sidste Skud bad alle Tropperne under sænkede Vaaben en stille Bøn. Han overgav herefter atter Kommandoen til Hertugen. Alle Tropper defilerede derpaa forbi Monumentet og Prinsen. Paa en Græsmark nær ved Monumentet trakteredes Soldaterne med Forfriskninger, og der spilledes til Dans for dem. For Officererne og de særlig af Prinsen indbudte var der i en lang Løvgang i Godsets Have dækket Bord med Mad og Vin. Her saas foruden Officererne Godsejere, Præster, Lærde, Kunstnere og endog et Par Bøn-

*Monumentets Bronzeplader mod Nord og Syd.

der i deres jævne Klæder. I Taler erindrede man vor Hærs Tapperhed, vore Døde, ligeledes Fjendens Døde, og man omtalte det smukke Mecklenborgske Jæger-

*Monumentets Bronzeplader mod Øst og Vest.

korps og dets Prins, i hvilket saa mange fandt Død og Fangenskab. Man besøgte deres Grave, dér, hvor de faldt paa deres Heste. — Klokken 17 gav Prinsen Ordre til Afmarch, Tropperne defilerede atter forbi ham, og hjertevarmt trykkede han hver bereden Førers Haand til Afsked. De mange Tilskuere tog derpaa hjem.

Paa Monumentets Østside har Bronzepladen følgende Indskrift:

GENERAL EN CHEF GENERAL PRINZ *FRIEDRICH*
ZU HESSEN. BRIGADE COMMANDEURS. ITER BRI-
GADE: GENERAL MAJOR GRAF VON DER SCHULEN-
BURG. IIT BRIG: OBERST v. ABERCRON. LEICHTE
BRIG: OBERST v. WALDECK. ARTILLERIE OBERST-
LIEUT: D'AUBERT. BRIG: GEN: BARON DE LALLE-
MAND.

Og paa den vestre følgende:

TRUPPEN

ARTILLERIE

III BATTERIEN VI $\mathcal{H}^{DER}$ } v. D. DÄN: U. HOLST:
I = = III $\mathcal{H}^{DER}$ } BRIGADE COMBINIRT

CAVALLERIE

IV ESCADR: FÜHN: LEICHTE: DRAGON.
IV = = HOLSTEIN: REUTER
II = = HOLSTEIN: HUSAREN
II = = POLNISCHE LANCIERS

INFANTERIE

ITE BATL: KÖNIGIN LEIB REGIMENT
IuIITE = FÜHNISCHE REGIMENT
ITE = = IIIITE JÜTSCHER REGIMENT
I IIuIVITE = OLDENBURG: REGIMENT
IuIITE = SCHLESW: REGIMENT
IIIuIVITE = HOLSTEIN: REGIMENT
IITE = = SCHLESWIGSCHE JÄGER
IuIITE = HOLST: SCHARFSCHÜTZEN.

Man vil i Nutiden nok kunne finde det besynderligt, at et dansk Monument har faaet tysk Tekst paa Mindepladerne. Saadan har næppe Samtiden opfattet det. Thi man maa erindre, at Riget dengang var tosproget, og at vore sydligste Afdelinger, specielt i Holsten og Lauenborg, var tysktalende, og at Tysk dengang i visse Kredse var det som finere, foretrukne Sprog hernede.

General de Lallemand var fra fransk Side tilforordnet vort Hjelpekorps. Det er ham, Blicher lader den tidligere Dragon fortælle om i „Æ Bindstouv“.

De deltagende Afdelingers danske Navne var: Fyenske Regiment lette Dragoner, Holstenske Rytterregiment, Holstenske (gule) Husarer, Lancenéreskadronerne, Dronningens Livregiment, Fyenske Infanteriregiment, 5. Jydske Infanteriregiment, Oldenborgske Infanteriregiment, Slesvigske Infanteriregiment, Holstenske Infanteriregiment, Slesvigske Jægerkorps, Holstenske Skarpskyttekorps, samt Danske og Holstenske Artilleribrigade.

FRA KRIGEN 1848—50.

Slesvig, vort elskede, omstridte Land!
 Du, som saa haardt bliver tyngt af Aaget,
 ej fra dit Moderland vristes du kan;
 thi du er bunden ved Hjertet og Sproget.
 Brødre, hold ud, holder tappert ud,
 stol paa vor Sag, men dog først paa Gud.
 Slesvig, Slesvig, omstridte Land.

Th. Thaulow.

Ingen dansk Mand eller Kvinde, som med opladt Sind drager fra Sted til Sted i Sydslesvig, vil undgaa at føle Hjertet beklemt af de mange Minder, som her taler til én om Kampene fra vor Oldtid til Nutiden, alt om Hævdelsen af vor oldgamle Grænse ved Danvirke og Ejderen. Sælsomt rinder vore skønneste Sange én i Hu hernede fra. Om vort Lands Historie er her

skrevet med Runer, og med Faldnes Navne paa Nutidsstene. Som det største Minde ligger Danevirke som Udtryk for vort Folks magtfulde Virke fra Oldtidsdage. Og over Lyrskov Hede hvisker Lyngen om Kong Magnus vældige Sejr over Venderfolket. Nutidsstenene taler om Nederlag og Sejr, mest om Sejr. Minderne fra Paa-skeslaget ved Danevirke og Slesvig taler om vor hæderfulde Kamp og Tilbagegang for Overmagt, Egernfælde om vor Marines sørgelige Tab af Linieskibet Christian VIII, men Isteds brune Hede synger Sejrshymne om Istedslaget, og Mysunde og Frederiksstad bringer Bud om slesvig-holstenske endelige Nederlag. Da Hæren atter i 1850 stod ved Danevirke og Afdelingerne drog hjem herfra, rejste Sejren for vor Ret vort Folks Selvbevidsthed og Tillid til sin Styrke. Digteren kunde med Føje sige i sit skønne Digt „Mit Fædreland! staa fast“:

Og naar du har værget om din Ære,
 og naar du Kampen for dit Liv har stridt,
 da kan du stolt af dine Minder være,
 da løft kun du dit Hoved frit.
 Da tæl med Stolthed dine døde,
 og bind en Krans af Roser røde,
 og smyk med den paa Fredens Dag
 Danmarks sejrrige Flag.

P. H.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1848—50.

Brodersby.

Efter den sejrrige Kamp ved Mysunde den 12. September 1850 blev der paa Brodersby Kirkegaard ved Slien, nær Stedet, hvor Kong Erik myrdedes, begravet 22, hvortil senere kom 2, der faldt i Smaafægtninger, og 4, som døde af Sygdom. Ialt hviler her 28 Krigere Vest for Kirken i et stort Gravsted, omgivet af 26 Fag Granitpiller med 2 Jernstænger. Paa dets Midte er rejst en stor Natursten med indhugget Oval, hvori staar:

*Gravstedet paa Brodersby Kirkegaard. Fot. 1912.

Denne Steen satte det Danske Folk over 28 trofaste Sønner som hengave Livet for Fædrelandet. — Paa samme Gravplads findes desuden et Gravsted fra 1864.

Bustrup Dam (ved Slesvig).

Ved Hærens Ankomst til Danevirke i 1850 efter Slaget ved Isted viste det sig, at en stor Del af Frederiksberg Kirkegaard vilde medgaa, hvis vi vedblev at begrave vore Døde der. Der anvistes da en Plads i Ud-kanten af Frederiksberg paa en Bakke umiddelbart ved Bustrup Dams Bred. Stedet saa sørgeligt ud, kun en Sandbakke, omgivet af lignende paa de to Sider, og paa Kammen af Bakken var indrettet Kanonstillinger. Til denne Plads drog hver Søndag og Onsdag Morgen Ligvognene hen, som Regel 4 til 5 Bøndervogne, hver med sin Kiste, langsomt kørende frem gennem Forstaden Frederiksberg. Her blev alle de, som døde paa Got-torp eller paa de andre Lazaretter i Frederiksberg, samt de Faldne fra Forpoststillingen, begravet. Her lagdes de under stille Bøn. Ingen fulgte uden de militære Bærere, ingen Salut afgaves over dem, thi det for-

*Monumentet ved Bustrup Dam. Gammelt Billede o. 1900.

bød Krigssituationen. I den taagede, triste Morgen nedlagdes her mangan ædel Sæd. Her blev de første, straks efter Slaget, begravet uden Kister, lagt oven paa hinanden, Ven og Fjende sammen. Senere blev Kisterne sat 3 til 4 oven paa hinanden. Det blev herved muligt paa en Plads, som kun er 20 m lang og 14 m bred, at rumme op imod 500 Faldne.

Nu er Stedet skønt. Nogle Aar efter blev hele Pladsen planeret og hegnet med et Trægitter, en Tjørnehæk blev plantet indenfor, og i den forreste Side af Pladsen ud mod Vandet, der kun er adskilt herfra ved en smal Fodsti, muredes et Fodstykke af hugne Sten

i Cement, 5 m højt og 5,5 m bredt, og herpaa rejstes et skønt Monument, en Obelisk af poleret Granit.

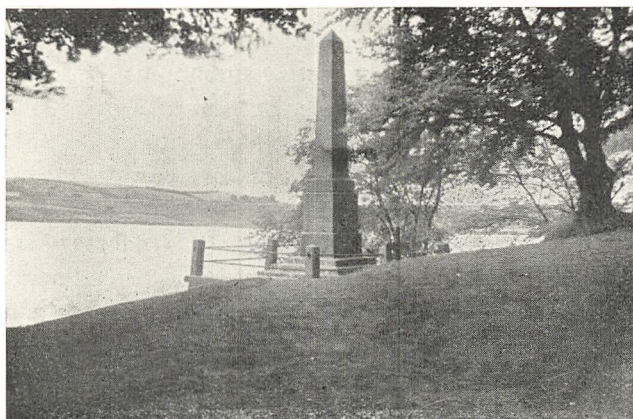
Monumentet afsløredes en smuk Junidag 1853. Efter endt Gudstjeneste samlede en stor Mængde, saavel fra Slesvig som fra Nabobyerne Flensborg, Rendsborg og Husum, paa Gottorp. Med Sejrherren fra Fredericia, General *Bülow*, fulgt af Sejrherren fra Isted, General *Krogh*, i Spidsen, satte det lange Tog Kl. 14 sig i Bevægelse ud gennem Frederiksberg til Pladsen, hvor Infanteri og Rytteri, samt et Halvbatteri fra Rendsborg stod opstillet. En lille Del af Toget gik ind paa den ringe Kirkegaard, Resten tilligemed en stor Del af Byens Folk besatte Højderne omkring den. Efter at en Sørgekoral var blæst, afsløredes Monumentet med en Tale af Feltpræst *Høyer Møller*:

„.... Korಾಲens Toner har allerede sagt os, hvilket Præg denne Festdag bærer. Hvor ofte aabnedes ikke disse Porte i den tidlige Morgenstund, hvor ofte fyldtes ikke dette Rum med dem, der midt i Kampens Tid trængte til at høre et Fredens Ord, saavel som dem, der her skiltes fra deres Venner! — Høsten er forbi! Ladden er fuld! Her er ikke een Fodsbred Jord uden at den dækker et Menneskes Hjerte. Derfor skal disse Porte aldrig oplukkes mere, for at nye Grave kan føjes til gamle. For 5 Aar siden var Arbejdet ikke begyndt, og allerede er det forbi! — Ogsaa denne Ager er blevet en Jordeplads for Fremmede, som de hilses her. — Som Fremmede, der havde forladt Hus og Hjem, for at forskafe Folket Synet af dets Histories hellige Steder, blev de jordet paa denne Ager, der aldrig blev indviet til at modtage dem i sit Skød. — Vistnok var dette Sted ikke helliget, før de første Rækker lagdes herved. Men hvem vil nægte, at det er det? Indviet er det ved Guds Ord, der er talt over hver enkelt, og ved den Bøn, der hørtes hver Morgen, indviet ved de mange

Suk og Taarer, der fulgte dem fra det fjerne, og som blev deres Ligfølge. Nu er det en hellig Plet for hele Folket. Thi dertil har de selv indviet det, saa sandt som ingen Daad er højere end den at ofre sig selv, og intet Offer dyrere end Livet! — Vi har et andet Hverv i dette Øjeblik. — Vistnok skal den Dag aldrig komme, da det Folk, hvortil ogsaa disse hørte, skal blive tavst og glemsomt, og tie med hvad det véd om den Daad, disse var med at fuldbringe. Det er den ene Slægts Kraft og styrkende Bevidsthed, at den tror, at de kommende Slægter ikke vil glemme, hvad Fædrene fuldbragte. Men, naar vi alligevel staar for at rejse denne Sten i et helt Folks Navn, da er det ikke fordi Folket selv frygter for, at det uden den skal blive utaknemligt, men det er for at denne Sten, hugget af den haarde Granit, skal bære deres Minde *ligesaa* frisk og ligesaa varmt til Børnene, som det i Dag er for Fædrene. — Derfor satte Fædrelandet denne Sten, at det gamle ved den altid skal holde sig nyt, og at Sønnernes Hjerte altid maa brænde ved at skue Mindet om Brødrenes Troskab. Ikke derfor stilles Støtten op, at den skal bevare Erindringen om det adskilte, at den skal fastholde Tanken om Strid og Trætte. Nej, den skal være et Minde om Modet paa Stridens Dag, og — hvorfor ikke sige det — om Trofastheden paa Frafaldets Dag. Den staar paa Oldtidsmindernes rige Jordbund, stillet op ved Danebods Vold! Volden blev rejst i Bedrifternes Dage ved den gamle Grænse. Støtten har hævet sig ved Fornyelsen deraf! Da var det en Kvinde, der fik Navnet „de Danskes Trøst“. Ogsaa dette Navn kunde vi have skrevet paa denne Sten. Thi paa Jorden havde Danmark ingen anden Vold og intet andet Værn end dem. I, som førte dem, ved, at de fortjente dette Navn, og hele Folket er enigt om at give dem det. Men, der er andre, der deler denne Grav med dem, derfor er

Stenen sat over „de Trofaste“. Det er et Navn fælles for Stenene ved Ejderens Strand og for Minderne ved Sliens Bredder. Kampens Dage er endt, Vagterne er trukket tilbage, men paa Grænsen bliver „de Trofaste“ tilbage. Hvor er der vel bedre Vagt at finde? Naar Bølgen ruller didovre fra, fra Volden, hvor Højen skraaner, og bringer Hilsen om Troskab fra gamle Dage, da vender den tilbage igen med Hilsen om Troskab i det nye. Det er Baandet mellem Fortid og Nutid, det er vort Haab for al vor Fremtid. Saa sømmer det sig vel for os, for Verdens Store som for de Ringe, at ty i vor Bøn til Ham, der er vor Tilflugt og det stærke Taarn for vore Fjenders Aasyn. Barmhjertige Fader! Vi giver dig Æren for, at vi i denne Stund ståar paa dette Sted. Var du ikke gaaet foran os ved Nat og ved Dag, da var vi aldrig kommet her. Vi priser og takker dig fordi du ikke lod denne dyre Sæd være saact forgæves, men har ladet det hele Folk finde Høsten! Vi beder dig, du, i hvis Haand Kongernes Hjerter er som Vandbække, du, som bøjer alles Hjerter hvorhen du vil, du, som holdt Troskaben brændende i deres Hjerter, der hviler her, væk du den

*Monumentet ved Bustrup Dam. Fot. 1933.

hos alle, saa dette Ord „de Trofaste“ ikke maa være en Betegnelse alene for dette Sted, men maa blive det ogsaa for denne By og for alle dem, der deler Fædreland med os!“ — Efter Talen og Afsløringen afgaves Salut over de Faldne.

Gravpladsen, med de henimod 500 faldne Venner og Fjender, er i Dag med Græs og uden Indhegning. Monumentet er en Obelisk af poleret Granit, 6,5 m høj, staaende paa et Fodstykke af Granit med 3 Trin, og indhegnet med 6 Fag Sten med 2 Jernstænger. Paa Soklens Forside staar: *Denne Steen satte det danske Folk over trofaste Sønner, som hengave Livet for Fædrelandet i Tidsrummet fra 1. August 1850—1. Februar 1851.* Paa Bagsiden staar: *Guds Fred være med Eder!*

Foran Monumentet findes et uindhegnet Gravsted med et stort Jernkors over Kommandersergent *Thønnesen*. Paa Korset staar: *Hans Søren Edvard Thønnesen. Commandeersergeant ved 6te Res. Bataillon, fød den 25. Decbr. 1825, død den 21. Jan. 1851 i Slesvig.*

Bünsdorf.

Paa Kirkegaarden i Bünsdorf, Hütten Amt, mellem Danevirke og Rendsborg, hviler 1 Overjæger og 2 Underjægere af 2. Jægerkorps, som var blandt de Faldne fra Kampen ved Stenten Mølle. De blev af Fjenden indbragt til Landsbyen Bünsdorf og begravet her. De Faldne er Overjæger *Erik Niels Peter Sørensen Nyhuse* og Underjægerne *Christian Andersen Skibvold* og *Henrik Christian Eiler Meelløse*. Paa Graven findes en stor Granitsten med poleret Forside. Den er hegnet med 8 Fag Sten med 1 Jernstang. Paa Mindestenen staar: *Denne Steen satte det danske Folk over trofaste Sønner som hengave Livet for Fædrelandet d. 8de August 1850.* — I samme Grav hviler en slesvig-holstensk Jæger, over hvem der findes 1 Jernkors, som vedligeholdes

*Graven paa Bünsdorf Kirkegaard. Fot. 1937.

af os, og med Inskription: C. D. Bahde von Rathmannsdorf. 2. S. H. Jægere. 4. Comp. gef. d. 8. Aug. 1850.

Duvensted Skov.

I Duvensted Skov, Hütten Amt, rejstes senere en Mindesten over en falden Jæger *Egeløv* fra Kampen ved Stenten Mølle. Graven er indhegnet med 2 Stenkanter af Natursten. Paa Mindestenen, en stor Natursten med indlagt Jernplade, staar paa Pladen: *Her hviler Menig af 2. danske Jægerkorps 1. Komp. No. 97 Jens Christensen Egeløv af Maribo Amt, falden i Affæren ved Stenten Mølle d. 8. Aug. 1850.* Skøn ligger denne Naturgrav her ved en Vej gennem Bøgeskoven.

*Graven i Duvensted Skov. Fot. 1930.

Egernførde.

„Hvad vilde du vel i den lumske Bugt,
du Havets knejsende Svane!
for, vingestækket og indelukt,
at finde din bratte Bane?“

Minderne fra Egernførde er om den triste Begivenhed, som Skærtorsdag den 5. April 1849 fandt Sted paa Fjorden nær Byen, hvor en Del af vor Flaaede skulde ødelægge de to fjendtlige Batterier paa begge Sider af Fjorden og bibringe Insurgenterne og Tyskerne den Tro, at en større Landgang paatænkte. Fulgt af mange Uheld drev vort stolte Linieskib „Christian den 8de“ og Fregatten „Gefion“ ind mod Sydbatteriet. „Gefion“ maatte overgive sig, og „Christian den 8de“ kom i Brand og sprang i Luften. Tabet af to af vore stolteste og bedste Orlogsmænd bragte Sorg i Landet. Men Digteren trøstede Danmark i følgende Strofer:

„Moder! Moder! hør det dog,
dine Børn med Danebrog
dansed op i Skyen.“

Ulykken fik dog ingen Indflydelse paa Krigens Gang. Til Søs var Danmarks Overlegenhed for stor til, at Tabet af et Par Skibe kunde gøre nogen Forandring heri.

Aaret forud havde en Fægtning fundet Sted den 21. April 1848 ved Strandvejen, ved Sandkro, en Fjerding Vej Syd for Egernførde. Vi mistede 6 Mand, som den 25. April blev begravet paa Kirkegaarden ved Christians Plejehus, senere kaldet den gamle Soldaterkirkegaard, nu Anlæget ved Stranden.

Her i Anlæget findes paa en Vej Gravstedet med 10 Fag Sten med 1 Jernkæde. Midt paa Graven staar en stor Natursten af Granit med poleret Forside. Inskriptionen paa den lyder: *Denne Steen satte det danske Folk over Ole Chr. Henriksen Hornblæser af 5 Lin. Bat. 1. Comp., Søren Andersen Erikstrup og Anders*

*Mindestenen i Anlægget ved Egernførde. Fot. 1929.

Petersen Vang Menige af 9de Lin. Bat. 1 Comp., Poul Sørensen Jeberg, Jens Madsen Ormslev og Anders Lauritzen Laurberg af 1ste Lægercorps 5die Comp., som faldt for Fædrelandt D. 21de April 1848.

*

Paa Kirkegaarden i Egernførde ligger i en Udkant Graven, omgivet af Trægrupper, der gemmer Offrene fra Marinens Kamp den 5. April 1849. Her hviler af Marinen, ifølge Høyer Møllers Beretning, Premierløjtnanterne *Marstrand* og *Skibsted*, Skibslæge *Schmidt*, Underskibslæge *Ibsen*, Sekretær *Ernst*, Maanedsløjtnant *Boje* og Kadetterne *Wolff* og *Braëm*, foruden alle de, som bragtes saarede i Land eller fandtes senere, og de, som døde paa Sygehuset i Egernførde i April Maaned. Endvidere hviler her de Faldne af 4. Linie-Bataillons Depotkompagni.

Efter Egernførde Kirkebog begravedes fra Linieskibet *Christian* d. 8de i April Maaned paa Kirkegaarden: Premierløjtnant *Marstrand*, Overlæge *Schmidt*, samt 42 danske Soldater og Matroser, og fra Fregatten *Gefion*: Matros *Johan Feyh* (Helbefaren *Poul Feyk*), Marinesoldat *Jens Meelløse* fra Melløse, Frederiksborg Amt, 22 Aar, Premierløjtnant *Viggo Skibsted*, f. paa Hammermøllen ved Helsingør, 34 Aar, Matros *Chr. Nielsen*, f. i

Kirkeby (Ribe Amt), 20 Aar, og Marinesoldat *Carl Dalgaard*, f. i København, 25 Aar. Endvidere de ved Linieskibet *Christian d. 8des* Eksplosion dræbte og efterhaanden optrukne af Vandet — i April Maaned: Soldat *Andreas Jürgensen* fra Egelev paa Falster, Matros *Jacob Axelsen* fra Svendborg, Soldat Nr. 624 (Navn ubekendt) fra Rørbæk paa Lolland, 2 Matroser (ubekendte), 1 Soldat og 1 Matros (do.), et ukendeligt Lig, Søkadet *Braëm* fra København, 1 Matros (ubekendt), Soldat *Hans Gunslov* fra Gunsleb paa Sjælland, Matros *Claus Sørensen*, Hjem ubekendt, 5 Matroser, ubekendte, Soldat af 4. Batl. fra Skjerner (Hans Petersen Skjerne), Matros *Jens Jensen*, et ukendeligt Lig, 1 Soldat fra Skjelstof (Ib Nielsen, Skjelstofte?), Soldat *Overup* fra Overup (Anders Jensen Overup?), Matros *Christian Fr. Overup* fra Aarhus, 1 Soldat fra Stupperup (Peter Petersen Stubberup?), 1 Soldat fra Vejlebykov, 1 Matros, ubekendt, et ukendeligt Lig, Soldat *Frederik Holletoft* fra Borreskov, Matros *Anders Chr. Hedegaard* fra Aarhus, Kaptajn i Fodfolket *Hohlenberg*, Marine-Kaptajnløjtnant *Krieger* fra København, Matros *E. A. Ohlsen* fra Holmen i København, Soldat *Andreas Oendebye* fra Lolland (Anders Olsen Vindebye?), *J. H. S.* (Johannes Hansen Manø eller Jochum Hansen), Matros *Peter Larsen* fra Snesere, 1 Soldat Nr. 631 fra Vester-Uttersløv (Hans Chr. Vesterulslev?), Soldat Nr. 648 *Danemar* (Jørgen Corneliussen Danemarre?), Soldat Nr. 643 *Vesterborg* (Lauritz Peter Vesterborg Smaahuse?), — i Maj Maaned: Soldat Nr. 117 af 4. Batl. *Messlunde* (Anders Hansen Nebbellund?), 1 Lig, ubetegnet, Soldat Nr. 610 *Veilebykov* (Jørgen Mortensen Veilebykov?), Matros Nr. 40, uden Navn, Dele af Legemer fra Vraget, Soldat Skibs Nr. 606 *Roerbeck* fra Roerbeck (Denne og den den 13. April fundne sandsynligvis Jørgen Larsen Rørbæk og Lars Jørgensen Rørbæk), Matros *Andres Nielsen Holme*, 1 ukendeligt Lig, — i Juni Maaned: Dele af Menneskelegemer ved Vraget, 1 Matros, ukendelig, 1 Soldat, ukendelig, 2 Matroser, ukendelige, og et ukendeligt Lig. Enkelte af de nævnte Officerer o. a. blev senere begravet andetsteds.

Da Fregatten „*Thetis*“ i 1850 vendte tilbage til Egernførde Havn efter Slaget ved Isted, lavede Skibstømmermændene et Gitter af Egetræ om Begravelsespladsen og satte enkelte Egekors paa den. Dette Gitter er senere erstattet med et Støbejernsgitter.

*Monumentet og Officerstavlerne paa Marinegraven i Egernførde. Ældre Billede.

Midt paa Graven var i Begyndelsen af 1854 rejst det knapt 4 m høje Monument, en Søjle af poleret Granit med Inskription. Som foran anført, var det Meningen, at dette Monument skulde afsløres med stor Højtidelighed. Forholdene synes hernede særlig at byde det. Ulykken havde netop her et større Krav end Lykken, at de Faldne ved Egernførde skulde have samme Lov som deres Brødre for Trofasthed. Som det var sket Aaret forud i Frederiksstad, ønskede den kommande-

rende General, General Bülow, at samle en større Troppestyrke ved Højtideligheden. Men en Forespørgsel denne Gang hos Krigsministeren tilintetgjorde Ønsket

Den 10. Januar 1854 ved Middagstid fandt Højtideligheden Sted. Til Stede var kommet saavel General *Bülow* med Stab fra Flensborg, General *Krogh* fra Kiel, Generalerne *Flindt* og *Thestrup* fra Slesvig og General *Krabbe* fra Rendsborg, samt en stor Mængde, navnlig Militære, fra de nærliggende Byer, ligesom ogsaa enkelte fra Egernførde. Fra Borgerskolen gik i stærkt Snevejr Processionen med Musik i Spidsen gennem Byen og over Broen op til Kirkegaarden, hvor det lille Detachment fra Garnisonen paraderede. Efter at Musikken havde blæst en Koral, holdt Feltprovst *Høyer Møller* Talen, hvorefter Afsløringen fandt Sted. I sin Tale sagde *Høyer Møller* bl. a.:

„Vinteren er kommet. Sneen har lagt sig paa vore Sletter fjern og nær. Fuglesangen tier her i Lunden, men Sommer er det i Danmarks Hjerte. Varmt som altid slaar det ogsaa nu for sine Børn. Moderen maa tale, fordi hendes Sønner tier. Paa dette Sted er der for hende en Trang mere end andetsteds til at tale. Indvielsens Højtid har forsamlet os. — Kendemærket er rejst! — Saaledes som den søfarende, der i Stormen mister sit Anker, lægger sine Mærker ud, for at han atter, naar Stormen er forbi, kan søge det og finde det, saaledes har vort Folk ogsaa under Stormen gemt sine Kendemærker, for at det kunde søge sine Børn op. Hver en Plet er nu gennemsøgt, for at ingen skulde glemmes. De mange er fundet og den enkelte er ikke gaaet forbi. Og nu sættes Udkaarelsens Tegn, hvor de ligger. — Mine Brødre! Vi har ofte vandret den Gang sammen, vi ogsaa gaar i Dag. Vi har allerede ofte før været samlet for at fuldende det samme Hverv som i dette Øjeblik. Og dog er der Forskel paa dengang og

nu. Thi ingensinde har vi haft anden Erindring end Sejrens stolte, opløftende Minder. Til de Faldnes Grave knyttede sig bestandig Folkets Ophøjelse. Men i Dag staar her paa dette Sted Hjemsegelsen for os med en Myndighed som ellers aldrig før. I har ikke glemt den usigelige Smerte, der i første Øjeblik bragte Folket til at forstumme i Forsagthed over, hvad der var sket, og i Forventning om de Ting, der syntes at skulle komme over det! I mindes hin Dags Ulykke, hvorom Rygtet foer over Landet, som naar Skyggerne farer over Marken ved Foraarstide. Ak, hvorfor skal vi nu tale om de to dejlige Fugle, der fløj fra Moderens Rede, for aldrig mere at vende tilbage, om det tunge Slag, der netop ramte os, hvor vi mindst havde ventet det. Vi, der hængte ved Aarhundreders stolte Minder, vi lærte nu ogsaa at forstaa Sangen om „Vinteren der led og Isen der brast“, vi oplevede den, og i senest Aar skal vi vel mindes, at „vi saa en Vaar med bedrøvet Øje!“ I var de lykkelige, men var disse ikke under alt dette det samme som I? Drog ikke ogsaa de ud i Ungdomshaab og med Mandemod? Stod de ikke trofast i Døden som i Livet, saa tro, at selv dér, hvor Troskab skulde bevise sig under Lydighed indtil Døden, dér hvor Haabet om Sejr var veget fra dem, hvor Ærens Frelse ene stod tilbage, dér var ingen, ikke en eneste, der svigtede. — Men, netop fordi hin Dags Aften ikke var som Ofrene fortjente det, sætter Moderen samme Kendemærke over disse Sønner som over alle dem, der var lykkeligere. — Skibet gaar sin Gang over Havet, ingen kan se dets Spor, ingen kan pege paa dets Vej, og dog bringer det de kosteligste Varer til det Sted, hvortil det er udsendt. Bar ikke ogsaa disse Skibe ad de forunderlige Veje, ad hvilken Han, hvis Veje ikke er vore Veje, og hvis Tanker ikke er vore Tanker, førte dem, kostelige Frugter for det Folk, der klædte sig i Sorg over dem? Hvor

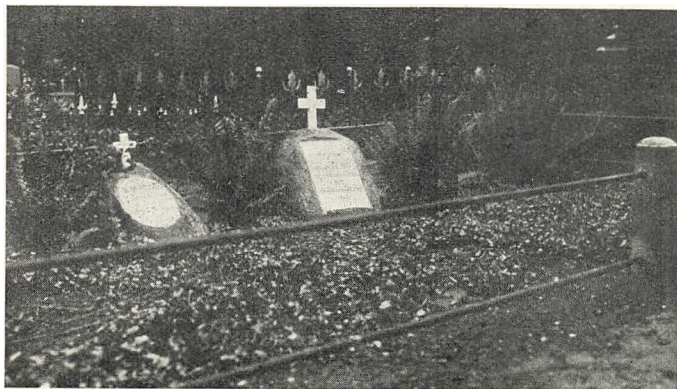
mangen Gerning staar ikke ofte saa ensom, saa uforstaaelig, uden al Sammenhæng, at det synes som var den uden Evne til at avle nogen ny Fremtid. Og dog viste Herren sig atter som den, der forvandler det Tørre til Vandkilder. Saaledes ogsaa med hin Smertens Dag: Folket sætter netop denne Sten, for at den skal vidne om, at heller ikke disses Blod er faldet til Jorden uden Frugt, for at den skal minde om den Kærlighed, der ikke svækkedes, men styrkedes i hine Dage. Stenen rejses som et Vidne, ikke om Sukket, der steg fra Folkets Bryst, men om den rene Begejstring, den glade Opofrelse, den genfødte Hengivelse, der udgik fra Hjem søgelsen paa dette Sted, og om den Død, der bragte Hilsen til os alle: Vi har intet større Offer at bringe end det, vi bragte; hvis endnu mere var os givet, havde vi ikke holdt det tilbage! — Langt fra dette Sted, hvor Vesterhavets Bølger rejser sig mod Stranden har vi rejst en anden Sten. Her, hvor Østersøens Vover skyller op mod Landet staar Vidnesbyrdets Sten. Begge skal de vidne om Herrens store Navn saavel i Fornedrelsen som i Ophøjelsen, saavel i Nederlaget som i Sejren! Ham være Lov, Pris og Ære. Thi da vort Hjertes Glæde var forbi, da vor Dans forvandlede til Sorg, da vort Hoveds Krone var affaldet, da vort Hjerte var blevet svagt og vore Øjne dunkle, da var Han den samme, hvis Kraft fuldkommes i Skrøbelighed. Derfor være Hans Navn velsignet i Evighed. Amen.“

Det 5,8 m høje Monument af Granit er en poleret, delt Søjle, staaende paa et 5 Trin trappeformet og cirkulært Fodstykke, og anbragt midt paa Marinegravnen, som er omgivet med 20 Fag Støbejerns-Gitter. Paa Søjleens Forside, under Kapitælen, staar: *Denne Steen satte det danske Folk over trofaste Sønner som hengave Livet for Fædrelandet d. 5. April 1849.* Paa Soklens

udhugne buede Firkant staar: *Guds Fred være med Eder!*

Paa Marinegraven findes 4 Marmortavler over Premierløjtnanterne *Marstrand* og *Skibsted*, Søkadet *Braëm* og Skibslæge *Schmidt*. De har henholdsvis Inskriptionerne: *Osvald Marstrand Premierlieutenant i Sø Etaten død den 5. April 1849. Han faldt for Fædrelandet — Vigo Skibsted Premierlieutenant i Sø Etaten død den 19. April 1849. Han faldt for Fædrelandet! — Henry Braëm Søcadet død den 5. April 1849. Han faldt for Fædrelandet! — Rasmus Schmidt Skibslæge paa Gefion død den 5. April 1849. Han faldt for Fædrelandet!*

Paa Kirkegaarden findes desuden et med 6 Fag Sten med 2 Jernstænger omgivet landmilitært Gravsted, hvor der findes en Natursten af Granit med Marmorkors og med indlagt oval Marmorplade, hvorpaa staar: *P. M. Lindholm. Dragoner 1te Drag: Reg: 1te Escadron. død d. 17. Aug: 1850. Et Offer for Fædrelandet.* Endvidere en Natursten af Granit med Marmorkors og med indlagt firkantet Marmorplade, hvorpaa staar: *Her hviler Capitain T. C. Møller. født i Fredericia d: 14. Mai 1823, død i Eckernförde d: 4. Apr: 1865. Yder-*

*Det landmilitære Gravsted paa Egernførde Kirkegaard. Fot. 1931.

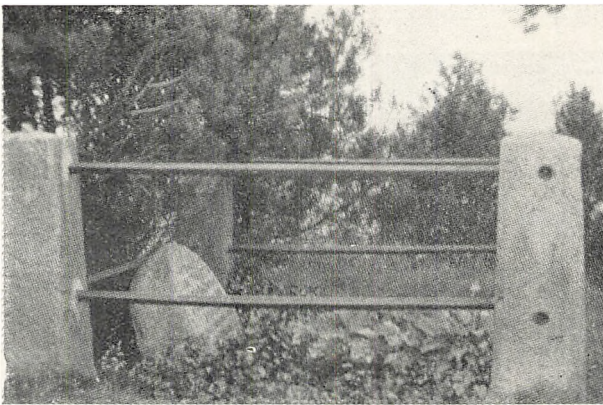
ligere findes et smukt ornamenteret Jernkors med Inskription: *Her hviler Hendrik Vandall. Født d: 9. Januar 1828 død d: 11. Febr: 1851. Fred med dit Støv.* — Ligeledes et almindeligt Jernkors uden Inskription.

Engbro.

Nordvest for Slesvig.

Blandt de Faldne i Istedslaget den 25. Juli 1850 var Sekondløjtnant *Chr. Brorson* ved 3. Liniebataillon. Da hans Kammerater ikke kunde føre ham med, begravede de ham paa Toppen af den store lynggroede Kæmpehøj, som ligger lidt Nord for Engbro paa Skraaningen ved Bollingsted Aa, ved en Bivej, 1½ Mil Nordvest for Slesvig. Beliggenheden er smuk. Fra Kæmpehøjen er der vid Udsigt til en stor Del af Kamppladsen, som ligger Øst for Højen og Landevejen Flensborg—Slesvig. Kun faa finder hen til denne ensomme Grav. Egnens Folk siger om Brorson, at han ligger i Jorden og lytter, om nogen paa Dansk beder en Bøn.

Kæmpehøjen er indhegnet og tilplantet med Bjerg-

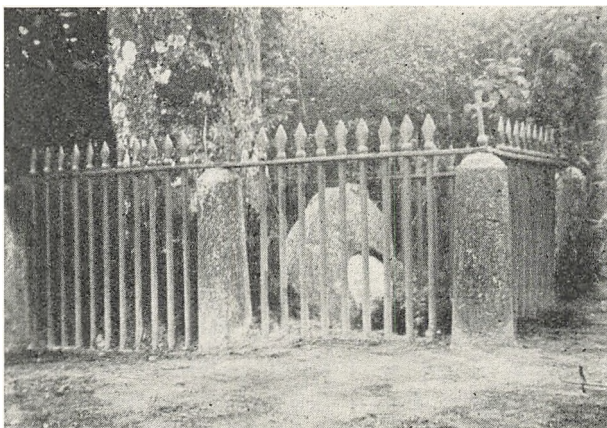

*Sekondløjtnant Brorsons Grav paa Kæmpehøjen ved Engbro. Fot. 1932.

fyr. Den velholdte Grav er omgivet af 4 Fag Sten med 2 Jernstænger. Paa Graven er rejst en plansleben Granitblok, hvorpaa staar: *Secondlieutenant Christian Peter Harald Brorson af 3die Linie Infanterie Bataillon, som faldt for Fædrelandet d. 25de Juli 1850.*

Falkenberg.

Ved Hovedlandevejen Nord for Slesvig.

*En dansk Artillerists Grav ved Falkenberg. Ældre Billede.

Da den danske Hær rykkede tilbage fra Slesvig efter Slaget Paaskedag den 23. April 1848, stod en Tid Løjtnant *Gluds* Kanondeling ved Gottorp. Her fik en Konstabel en Kugle i Brystet. Glud vilde ikke lade ham tilbage, men tog ham med, da Delingen forlod Slottet. Lidt uden for Slottet døde Konstabelen, og da han vanskelig kunde føres med længere, begravedes han i et lille Buskads nær ved Hvilkro, tre Fjerdingsvej Nord for Slesvig. Otte Uger senere bemærkede en Hyrde-dreng, at Hunde havde kradset Jorden op, og at en Haand var kommet til Syne. Han fik Folk ud, der

gravede Liget op og jordede det umiddelbart ved Hovedlandevejen. Saaledes blev Graven liggende indtil efter Slaget ved Isted, da General *Flindt* lod sætte et sort Trækors paa den. Trækorset var senere enten revet ned med Vold eller blæst om. Da Stedet ligger udsat for Overlast, enedes Komiteen om, at der maatte sættes et Mindesmærke af stærk Beskaffenhed paa Graven over den ukendte Soldat. Om Graven sattes 6 Fag Stenpiller med et stærkt Smedejerns Gitter med Spydodder og indenfor en stor Natursten af Granit med indhugget Oval, hvorpaa staar: *En dansk Artillerist falden for sit Fædreland d. 23 Apr. 1848.*

Indvielsen fandt Sted den 2. Februar 1852. Kl. 12 samledes en stor Procession ved Hvilckro, hvorfra den med Regimentsmusik i Spidsen, der blæste en Koral, gik til Graven. Her i Nærheden var opstillet et Fodfolkskomando og et Batteri. Ved Graven talte Feltprovst *Høyer Møller*: Ved Siden af den alfare Vej er han lagt, hvis Navn ingen af os kender, og hvis Skikkelse ingen af os saa. I Kampens Hede traf en Kugle ham i det højre Bryst. Ikke langt herfra udaandede han sit sidste Suk, og hans Brødre dækkede ham her med et ringe Lag af den Jord, han havde købt med sit Blod. I 8 Uger var han skjult, da rakes hans Haand frem, som for at bede om Fred i sin Grav, og man sænkede ham dybere ned. I 4 Aar var Sneen ved Vinter hans Liglagen, og ved Høst hvirvlede Træerne det gule Løv over Graven. Kærlige Hænder satte af og til et Kors paa hans Grav, men aldrig stod der noget Navn paa det. Ingen vidste det. Manden uden Navn har samlet os, fordi han skænkede sit Liv for sine Brødre, og ingen kan vise større Kærlighed end den, der sætter Livet til for sine Brødre. Et dejligt Navn har han erhvervet sig: Brodernavnet! Og dette Mindesmærke skal vidne for den vejfarende, at Danmark er blevet

ham i Moders Sted, at hele Folket er hans Sødskende, som har beredt hans Grav, og at fremmede er blevet hans Venner, for at ære ham i Graven. Vi indvier dette Sted til at være helligt. Det være et Minde for hver den, som drager Syd paa, om Sønnernes Kærlighed til deres Moder, og for dem, som drager Nord paa, at Moderen glemmer ikke at hædre sine Sønner. Lad ogsaa denne Plet være hellig for dem, som kommer efter os. Herren holde hver Voldsmand borte fra dette Sted.

Efter at Æressalut var afgivet og en Salme afsunget, endte Højtideligheden med en stille Bøn.

Det er senere oplyst, at den faldne Soldat er Konstabel *Morten Nielsen Taarup* af 6. Batteri (Jessen), Nr. 112, født paa Fyen.

Farensted.

Da Oberst Krabbe med 1. Brigade, efter haard Kamp ved Bøglund og Nørre Farensted med den fjendtlige Brigade Abercron paa vor Hærs venstre Flanke under Istedslaget, hen ad Aftenen fulgte efter Fjenden Syd paa mod Mysunde. blev en Del af de Faldne efterladt og begravedes Dagen efter paa Nørre Farensted Kirkegaard. Det var Premierløjtnant *Strauss* af 1. Reservebataillon, den unge frivillige Sekondløjtnant *Lorenzen*, og 16 Underofficerer og Menige.

Den store Krigergrav paa Kirkegaarden, hvor ogsaa slesvig-holstenske Krigere er begravet, er omgivet af 10 Fag Sten med 2 Jernstænger. Paa Graven findes en stor Natursten af Granit med indhugget og sleben Oval, hvori staar: *Denne Steen satte det Danske Folk over 18 trofaste Sønner, som hengave Livet for Fædrelandet. — 1850.* Foran Stenen staar to Marmortavler med Inskription, til venstre: *Premierlieutenant Henrik Theodor v. Strauss, af 1ste Reservebataillon, falden for*

Fædrelandet d. 25 Juli 1850. — til højre: Sekondlieutenant Peter Eduard v. Lorenzen, af 5die Jægercorps, falden for Fædrelandet d. 25 Juli 1850. —

Til venstre for Mindestenen findes en lignende stor Granitsten med indlagt oval Marmorplade, hvorpaa staar: *Hier ruhen 45 Schlesw.Holsteinische und 13*

*Krigergraven i Farensted. Ældre Billede.

dänische Krieger gefallen am 25 Juli 1850. Diese Tafel widmete dem Andenken der Kameraden der Schlesw. Holst. Kampfgenossenverein in Schleswig am 25. Juli 1872.

Paa Gravstedets venstre Side findes desuden en Obelisk af Sandsten med 3 Marmorplader paa Forsiden og 2 paa Bagsiden samt med Marmorkors over senere døde Deltagere i Krigen 1848—50 af Familien Bay. Her hviler ialt 58.

Flensborg.

Flensborg! Danskerfolkets gamle
tit omstridte Grænsestad,
hver en Gang dit Navn jeg nævner
banker Hjertet i mig glad;
Du har set vort Folk i Trængsel,
Du har Sejrens Sødme smagt,
men i Sorgen som i Glæden
var med Troskab du i Pagt.

Tro du var mod svorne Eder,
tro din Konge, Land og Flæg,
altid var dit lyse Valgsprog:
Efter Natten kommer Dag;
Du har ofte paa vor Fjende
hilst fra Taarnets Vægtergang
Dine tvende stolte Løver
stod til Forsvar tit paa Sprang.

Flensborgs gamle Kirkegaard.

Intet Sted findes et skønnere Mindested for vore faldne Krigere end paa Flensborgs gamle Kirkegaard, Sankt Marie Kirkegaard, indviet 1813. Med opladt Sind og Betagelse har siden Treaarskrigen Danske valfartet hertil og følt Storheden, Stilheden og Mindernes Væld i Hjertet. Ingen gaar herfra uden med en stille Bøn paa Læben. Kirkegaardens Skønhed overvælder én, Mindesmærkerne og Gravene taler deres tavse Sprog til én, fortæller om Bov, om Isteddagens og Mysundes Helte, om vore Sejre, men ogsaa om de Faldnes Minde fra 1864. Her findes Pladsen, hvor Kong Frederik VII lod rejse 51 Marmortavler over Faldne fra Istedslaget, og hvorpaa Mindehøjen, „Kæmpehøjen“, rejstes i 1862. Under Højen hviler General *Scheppe-grell*, Oberst *Læssøe* og Oberst *Trepka*, og senere jordedes her efter eget Ønske Frederiksstads tapre Forsvarer, Oberst *Helgesen* (1858), og Sejerherren fra Isted, Generalløjtnant *Krogh* (1860). Efter Kampen ved

Sankelmark i 1864 begravedes her 60 Faldne. Hvor mange danske Krigere Kirkegaarden dækker over, kan ikke angives nærmere end til over Tusind og ligesaa mange slesvig-holstenske og tyske. Tre Dage efter Istedslaget jordedes her 30 Officerer og 465 Underofficerer

Fra Flensborgs gamle Kirkegaard 1862. I Forgrunden *Mindehøjen*, bag denne det bortførte Gravminde — *Isted-Løven* — og i Baggrunden det smukke *Kapel*.

og Menige. I det hele hviler her fra Trearskrigen 41 Officerer og 779 Underofficerer og Menige, samt fra Krigen 1864 9 Officerer og 164 Underofficerer og Menige. Hvert Aar paa Isteddagen, den 25. Juli, smykker Flensborgere, og Danske Nord fra, *Mindehøjen* og Gravene med Sommerens skønneste Blomster.

Nord for *Mindehøjen* rejstes *Isteddagen* 1862 paa en ryddet Plads Bissens stolte og værdige Gravmæle, *Isted-Løven*, som nedreves af Tyskerne den 23. Februar 1864, og senere førtes til Kadetanstaltens Gaard i Lichterfelde ved Berlin, hvor den endnu staar. Ved Kirke-

gaardens Hovedindgang mod Nord findes det smukke Kapel, bygget af Arkitekt Axel Bundsen.

*

Medens vor Hær efter Sejren ved Isted rykkede til Danevirke, bevægede et langt, sørgeligt Vogntog sig langsomt mod Flensborg. Det bragte de saarede til Lazaretterne. Stille og taalmodige laa de i Halmen, ventende længselsfuldt paa at naa frem til den kærlige Pleje, der var beredt dem. Atter viste Flensborg denne Dag, bedre maaske end nogensinde før, sit gode danske Sindelag. Den uudtømmelige Kærlighed og Taknemmelighed, som Byens viste vore lidende Soldater, hører til de skønneste Minder fra Krigen. Ikke mindre smuk var Deltagelsen ved Jordfæstelsen af de Faldne.

General Kroghs Tak til Hæren fra Slesvig By, Dagen efter Slaget ved Isted, fortjener at mindes her:

„Soldater! I have i Gaar retfærdiggjort mine Forventninger. Efter en anstrængende March og efter at have kæmpet Dagen i Forvejen under Savn af Ro og Hvile, have I besejret en kraftig Modstand og kastet Fjenden ud af hans faste Stilling, tilbage til Slien.

Soldater! Atter staa I paa det gamle Danevirke. — Men nye Kampe, nye Anstrængelser vente Eder! I ville bestaa og udholde disse med samme Aand og Kraft som hidtil!

En mønsterværdig Disciplin og Orden har fundet Sted ved Besættelsen af Slesvig; jeg haaber, at den fremdeles vil blive iagttaget af Eder.

Soldater! Jeg takker Eder!

Krogh.“

Ved Danevirke sang Soldaterne nu P. Fabers klingende og jævne Vers af „Dengang jeg drog af Sted“ til J. O. E. Hornemans ildnende Melodi, som under Verdenskrigen blev kendt viden om. Af Versene blev vel ikke mindst begejstret sunget det om deres Konge, Frederik VII:

:/: Vi byde Fjenden Trods, /:
 naar Kongen er med os,
 ja, naar Kongen er med os.
 Med draget Sværd han staar,
 han snakker ej, men slaar;
 saa dansk som han var ingen Konge her i mange Aar.
 De lade, som de tror, at han inte mer er fri,
 og selv vil de dog ha' ham i det tyske Slaveri.
 — Se, derfor vil jeg slaas som tapper Landsoldat.
 Hurra, Hurra, Hurra!

Ligesom „Tipperary“ er blevet den engelske Nation hellig, saaledes blev „Landsoldaten“ det ogsaa for vor.

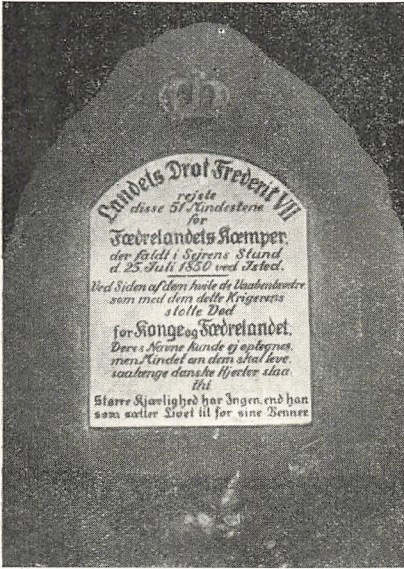
Frederik VII viede de døde Helte fra Istedslaget paa Flensborg Kirkegaard og 5 tidligere Faldne et taknemmeligt Minde ved at lade opstille 51 Marmortavler paa deres Grave. Den 24. November 1850 blev en Mindedag i Flensborg, da Mindestenene indviedes. Til Trods for det daarlige Vejr med ruskende Regn havde en stor Mennekemængde samlet sig, fordi det gjaldt de kære Døde. I et stille, uforstyrret Tog gik man til den store Grav og sang her „Wie sie so sanft ruhen“, hvorpaa Pastor *Christensen* talte, Derefter sang man:

Ein Wort des Königs, der seine Kriger liebt,
 Setzt diese Steine hier zu Erinnerung
 Der tapfern Helden, welche gekämpft,
 Welche geblutet und treu gestorben.

O schlummert Alle sanft! bis der Engel ruft:
 Danias Söhne steigt aus der dunklen Gruft!
 Geht brave Streiter ein zu dem Frieden,
 Welchen die Gottheit dem Edlen schenket!

Paa Graven var opstillet en stor Sten, som Billedhugger *Klerwing* af egen Drift og paa egen Bekostning havde rejst de Faldne. Den har en stor Marmortavle med Inskription, hvorover der paa Stenen findes en

Kongekrone. „Han kan være stolt af det Had, den gode Sags Fjender har vist ham“, skrev Flensburger Zeitung 28. November. Stenens Inskription lyder:

*Klewings Mindesten paa Mindehøjen
paa Flensborgs gamle Kirkegaard.
Fot. 1934.

Landets Drot Frederik VII reiste disse 51 Mindestene for Fædrelandets Kæmper, der faldt i Sejrens Stund, d. 25. Juli 1850 ved Isted. Ved Siden af dem hvile de Vaabenbrødre, som med dem delte Kriegerens stolte Død for Konge og Fædreland. Deres Navne kunde ei optegnes, men Mindet om dem skal leve, saalænge danske Hjerter slaae, thi Større Kjærlighed har Ingen end som sætter Livet til for sine Venner

han som sætter Livet til for sine Venner.

Stenen har i Petit endvidere: Donatus de H. A. Klew. A.D. MDCCCL $\frac{XXIV}{XI}$. Paa Latin siges: Skænket af H. A. Klewing i Aaret 1850 den 24. November.

Marmortavlerne 1—48 rejstes over de i Istedslaget eller som Følge af dette Faldne, 49—51 over tidligere Faldne. De rejstes over 1. Generalmajor Schleppegrell, 2. Oberst Læssøe, 3. Oberst Trepka, 4. Premierlt. Freiesleben, 5. Kaptajn Møller, 6. Major de Saint-Aubain, 7. Ritm. Meyer, 8. Kaptajn J. Mathiesen, 9. Kaptajn Lunddahl, 10. Kaptajn C. Mathiessen, 11. Premierlt. Beckmann,

12. Kaptajn Baggesen, 13. Premierlt. Blom, 14. Sekondlt. Rousing, 15. Sekondlt. Lindorph, 16. Premierlt. Bache, 17. Sekondlt. Albrechtsen, 18. Premierlt. Falkenskjold, 19. Premierlt. Carstensen, 20. Løjtnant Ohmeyer, 21. Sekondlt. Kofoed, 22. Sekondlt. Printzen, 23. Premierlt. Fønss, 24. Premierlt. Beck, 25. Sekondlt. Bodenhoff, 26. Premierlt. Gautesen, 27. Premierlt. Nellemann, 28. Premierlt. Møller, 29. Premierlt., Baron Gyldenchrone, 30. Premierlt. Kall, 31. Sekondlt. Garde, 32. Sekondlt. Mariboe, 33. Sekondlt. Harpøth, 34. Premierlt. Christensen, 35. Sergent Weiss, 36. Overkommandersergent Goldschadt, 37. Sergent Dreyer, 38. Underofficer Flechtner, 39. Frivillig Sergent Binau, 40. Sergent Jansen, 41. Menig Andresen, 42. Menig Glandrup, 43. Menig Lautrup, 44. Menig Kjøbenhavn, 45. Menig Søllerød, 46. Jæger Oerslykke, 47. Menig Nyrup, 48. Menig Walter, samt 49. Løjtnant Wedege, 50. Kaptajn Bonnichsen, 51. Løjtnant Seehusen.

Det var om vore Julihelte, N. F. S. Grundtvig skrev i „Danskeren“ 17. August 1850 sin inderlige Sang „Det var en Sommermorgen“, denne Sang, som hører til dem, der ikke forstummer i vort Folk. Den fortæller om en Dag, der var skælsættende, en Dag, der ikke glemmes, om Kamp og Sejr, men ogsaa om Ofret, der maatte bringes. Den beder om Guds Fred med vore Døde, og Tanken standser sluttelig ved sidste Vers:

Og hver Gang Danmark græder
 Guldaarer med Guldklang,
 og hver Gang Øjet perler
 ved liflig Vemods-Sang,
 da hvælte Rosentelte
 dem selv ved Havets Bred,
 hvor Danmarks Juli-Helte
 fik deres Lejested.

Siden da er allerede i den tidlige Morgenstund den 25. Juli altid Besøgende paa den gamle Kirkegaard og lægger Blomster paa Gravene og ved Mindestenene. Dagen over kommer der Besøgende, der en kort Stund dvæler ved Minderne, en stille Oplevelse, som Danske Nord for Grænsen i større og større Tal gennem Aarene genoplever, naar de gæster Flensborg Julidagen paa Sommerbesøg. Det er Mindets Røst, der taler her, Mindet, der nynner mangt et stille Ord fra Grundtvigs Sang inderligt og vækkende til Eftertanke, om det værdifulde, der maa betales for.

*

Mindehøjtiden paa Flensborg Kirkegaard og Sejrsmindet om Isteddagen havde givet Genklang i vort Folk. Det gav sig Udtryk om et stærkt Sindsbillede paa Nationens Kraft ved et Gravmæle af stor Virkning for de faldne Helte. Ved en Landsindsamling skulde der rejses et Mindesmærke paa Flensborg Kirkegaard for Danske, faldet i vor tørste slesvigske Krig 1848—50 og begravet her. Det overlodes Professor H. V. Bissen at fremstille Mindesmærket, som han modellerede som en Løve af imponerende Størrelse, *Isted-Løven*, der i opret siddende Stilling vender Blikket stolt mod Syd. Den bronzestøbte Løve opstilledes Nord for den store Gravhøj, der kort forinden var opkastet paa det Sted, hvor Juli-Heltene hviler. Afsløringen fandt Sted paa 12-Aarsdagen for Slaget ved Isted, den 25. Juli 1862. Højtideligheden formede sig som en usædvanlig Minde-dag af national Betydning. Flensborg husede Tusinder Gæster i flere Dage. Professor H. N. Clausen holdt Hovedtalen ved Afsløringen, og Studenter-Sangforeningen fra København sang flere Sange.

*

Idéen om Rejsning af et Monument stammede fra *Orla Lehmann*, der i disse Aar ogsaa fattede Tan-

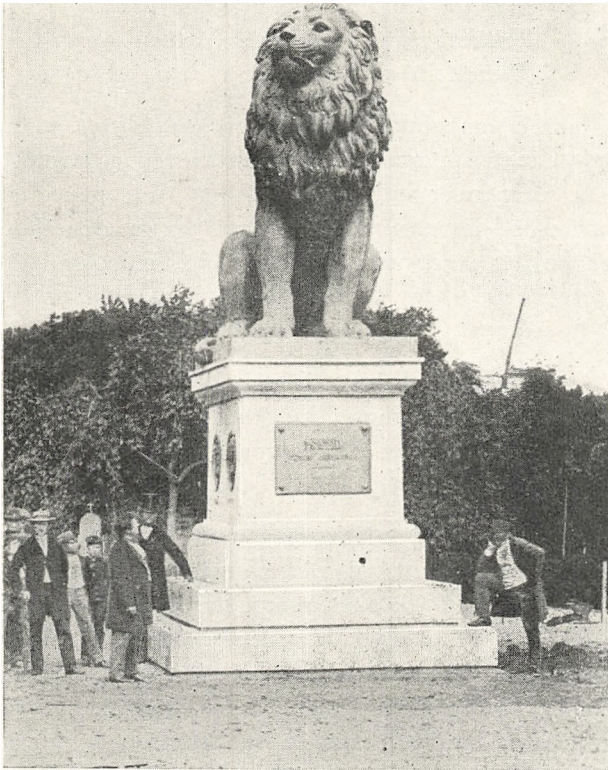

ken om „Skamlingbankestøtten“. Hvor stor Tilslutningen om at rejse „Løve-monumentet“ var alene i Mellemslesvig, viser de mange Bidrag hertil, som indkom fra Landbefolkningen. Fra Vis og Ugle Herreder drejede det sig alene om 6—700 Personer, et talende Vidnesbyrd om Befolkningens loyale Sindelag.

I Begyndelsen af Juli Maaned havde Professor *Bissen* fuldendt sin stolte Løve, og denne var blevet støbt i Bronze af Gibser og Metalstøber *T. C. Thomsen* i Nørrebro Søgade i København. Den afgik nu paa et som hollandsk Tjalk bygget Fartøj med en flensborgsk Skipper til Flensborg. Paa Grund af en vedholdende Vestenvind er Tjalken den 16. Juli kun naaet til Fyen, og Sejlfartøjet maa slæbes til Flensborg af et udsendt Dampskib, som to Dage efter velbeholdent kan aflevere den kostbare Last.

Paa Flensborg gamle Kirkegaard var Fundamentet nu anbragt midt paa Kirkegaarden, og den lange Gravhøj over de faldne Officerers Grave var ved at fuldendes. Paa et Underlag af store Klippestykker var Fundamentet rejst, 6 m langt og 5 m bredt, og opbygget af 18—20 firkantede Granitblokke fra Uddevalla.

Et Par Dage før den højtidelige Afsløring af Mindesmærket skulde finde Sted, var Løven anbragt paa Fodstykket og frembød et imponerende Skue. Den kunde endog ses fra Fjorden. Løven er 3,8 m høj, hvilende paa en Bronzeplint. Dens herlige, stolte Hoved, fuldt af Kraft, er ligesom Overkroppen drejet lidt til højre. Dens spejdende Blik er rettet lige mod Syd. Paa den 3,4 m høje Sokkels Sider af Granitkvadre er fæstet 4 Bronze-Portrætmedailloner, 70 cm i Diameter, ved Lovens venstre Side af Generalløjtnant *Krogh* (bagest), og Oberst *Læssøe*, ved Løvens højre Side af Oberst *Helgesen* (bagest) og Generalmajor *Schlepppegrell*. Portrætterne er i Profil med Ansigterne mod hinanden,

Isted-Løven færdigopstillet paa Flensborg Kirkegaard.
Fot. 1862.

Navnene staar under Medaillonerne. Paa Soklens For-
side er en Bronzeplade med Inskriptionen:

ISTED

Den 25. Juli 1850

---

*Det danske Folk rejste
dette Minde.*

Paa Bagsidens Bronzeplade staar C. Plougs Vers:

*Trofaste Kæmper i Farens Stund
mandig har værnet vor Odelsgrund.
Troskab skal Vagt ved Graven være.
Manddom skal skærme Arv og Ære.*

Pladsen omkring Monumentet var blevet planeret, nogle Grave var rømmet, den var blevet indhegnet med smaa Grantræer og saa smuk ud. Midt paa Pladsen staar Isted-Løven nu som Vagt foran den færdige Gravhøj og skuer ud over denne. I „Fædrelandet“ den 25. Juli 1862 skrev Chr. Winther i Spidsen af Bladet om Løven:

Han rejser just sin stærke Lænd,
Mens fra hans Øjne jager
Mod Syd et Blik alvorligt hen,
Som spørger: Hvad behager?!

Arbejderne paa Kirkegaarden er ledet af Ingeniørkaptajn *Thulstrup* og Billedhugger *Klæving*. Metalstøber *Thomsen* fra København har opstillet Løven.

Omtrent 10 m Syd for Mindesmærket hæver den 5 m høje og 20 m lange Gravhøj sig over den 250 kvm aflange Plads, hegnet med unge Grantræer. Udhugne Granitsten danner Terrasser og Nicher paa Siderne af Højen, som i sin aflange Form har en Række svagt fremspringende og afrundede Hjørner. I de af Stenene dannede Nicher er de Marmortavler anbragt, som Kong Frederik VII lod opstille paa de Faldnes Grave den 24. November 1850, samt 6 nyanbragte Gravminder. I alle Mellemlum og paa alle Terrasser staar forskellige Mos- og Græsarter, Vedbender og andre Slyngplanter, Fuchsier, Azaleer, Akacier, Bregner, Roser og smaa Grantræer i frodig Vækst. Det hele har et skønt og fredeligt Præg.

Paa Gravhøjens *nordlige* Skraaning, nærmest Løven, er opstillet Mindestenene for Generalløjtnant *Krogh*, Generalmajor *Schlepppegrell*, Oberst *Læssøe*, Oberst *Helgesen*, Kaptajn *C. H. Baggesen* og Premierlt. *G. H. Carstensen*.

Paa den *vestlige* Side for: Major *de Saint-Aubain*, Oberst *Trepka*, Ritmester *E. Meyer*, Sekondlt. *Rousing*, Premierlt. *Fønss*, Premierlt. *Falkenskjold*, Kaptajn *I. Mathiesen*, Kaptajn *C. Mathiessen*, Sekondlt. *Garde*, Sekondlt. *Ohmeyer*, Premierlt. *M. Ørsted*, Premierlt. *Bache*, Student *Krestensen*, Menig *Lautrup*, Premierlt. Baron *Güldenchrone*, Sekondlt. *Harpöth*, Menig *Chr. Andresen*, Sekondlt. *Engelbrecht*, Menig *Kjøbenhavn*, Kommandersergent *L. Jensen*, Kaptajn *F. Møller*, Sergeant *Jansen*, Underofficer *K. Flechtner* og Premierlt. *I. Ludvigsen*. I Midten af denne Side af Højen er opstillet *den store Mindesten* med Marmortavle, hvis Inskription begynder med „*Landets Drot Frederik VII reiste disse 51 Mindestene for Fædrelandets Kæmper, som faldt i Seirens Stund den 25de Juli 1850 ved Isted*“, som Billedhugger *Klewning* skænkede de Faldne til Erindring.

Paa den *østlige* Side for: Sergeant *Weiss*, Menig *I. Glandrup*, Jæger *I. Oerslykke*, Sekondlt. *Lindorph*, Kaptajn *Lunddahl*, Sergeant *Dreyer*, Premierlt. *Gautesen*, Premierlt. *E. Christensen*, Premierlt. *Bechmann*, Overkommandersergent *Goldschadt*, Premierlt. *Freiesleben*, Premierlt. *Nellemann*, Løjtnant *Seehusen*, Premierlt. *Beck*, Menig *G. Walter*, friv. Sergeant *Binau*, Kommandersergent *Schäffer*, Menig *Søllerød*, og Sekondlt. *Bodenhoff*.

Paa den *sydlige* Side endelig for: Premierlt. *Blom*, Kaptajn *Bonnichsen*, Bombarder *Ringe*, Sekondlt. *Printzen*, Premierlt. *Kall*, Løjtnant *Wedege*, Menig *Rousing* og Premierlt. *F. Møller*.

Ved en senere Ordning flyttedes Gravminderne for Kaptajn *Bonnichsen*, Løjtnanterne *Seehusen* og *We-dege*, Sekondlt. *Engelbrecht*, Kommandersergent *Jensen*, og Student *Krestensen* til deres Grave uden for Højen. Menig *Rousings* flyttedes ogsaa andetsteds hen. I Stedet for sattes paa Højen Gravminder for Sekondløjtnanterne *Albrechtsen*, *Kofoed* og *Mariboe* samt for Menig *Nyrup*.

Syd for Mindehøjen er der 20 m fra denne rejst en høj Flagstang i lige Linie med Midten af Højen, Mindesmærket og Kapellets Kuppel. Hele Anlægget danner et harmonisk Hele, en Pryd for St. Marie Kirkegaard. Flensborgerne har fulgt Begivenhederne paa deres Kirkegaard med stigende Interesse og Glæde. „Kæmpehøjen“, som Mindehøjen benævnes, og „Kongestenen“ derpaa, der er Klewings skænkede Sten, samt Højens hele Skønhed vækker Beundring, ligesom Løve-Monumentets Storhed i Virkning betager dem. Kun den tyske og holstenske Presse surmuler og taler om hensigtsløs Bortfjernelse af Flensborgernes Grave og Gravsten.

*

Det hele er nu færdig til Afsløringen ved Højtideligheden den 25. Juli. *Flensborg Borgerforening* har indbudt 200 københavnske Studenter til at deltage i Afsløringen af Mindesmærket og havde særlig henvendt sig til Studentersangforeningen, for at denne ved at sende en Del af sine Medlemmer kunde medvirke ved Højtideligheden. Men allerede forinden var Studenterforeningen blevet overrasket ved at modtage en Indbydelse til Dagene forud at besøge Slesvig By, som ønskede at modtage dansk Ungdom og høre danske Toner i sin Befolkning, trods det slesvig-holstenske Partis Sindelag. En endnu glædeligere Tilkendegivelse for Studenterforeningen var tillige, at Bønderne i

Hütten Amt, altsaa i en af Slesvigs sydligste Egne, ogsaa sendte Indbydelse til at deltage i en folkelig Fest hos dem. Turen gik med Dampskib til Kiel. Byen viste sin „Gesinnungstüchtigkeit“ ved barnagtige og ganske uskyldige Demonstrationer. Man enedes derfor om ikke at synge en eneste Sang paa holstensk Grund, ikke heller at afhylle den nye Fane. I Rendsborg overraskedes man ved Hurraraab fra en Mængde Infanterister, straks efter saa man Officererne, som bød hjertelig Velkommen. Det gjorde et dybt Indtryk. Man følte sig atter paa dansk Grund. Taler og Sang afveksledes. I Slesvig hilste en stor Menneskemængde med levende Hurraraab Studenterne. Under Samværet paa Raadhuset blev der afsunget en Sang „Til Slesvig“ af C. Ploug. Under Salut fra Maageøen tog man til Baads over Slien til Haddeby, besaa den mærkelige Kirke og sang et Vers af H. P. Holsts Mindesang „Slumrer sødt i Slesvigs Jord“ ved Officersgravene. Man besteg Volden og nød Udsigten. Om Aftenen vendte man tilbage over Slien, ledet af Blaalys fra de forreste Baade. Dagen efter var der Køretur til Danevirkestillingen og om Aftenen Bal. Den efterfølgende Dag gik Turen til Aschepeel til Hütten Bønderne. Her blev Modtagelsen ligesaa straalende som i Slesvig. Studenterne modtoges ved Indgangen til Landsbyen af unge, nydelige Bønderpiger, og her stødte et talrigt Selskab af rendsborgske Officerer med deres Damer til. Turen gik til Vogns til Ascheberg og Hütten Bjerge, paa hvis højeste Punkt en Mindesten rejstes senere med Inskriptionen „Den 24. Juli 1862“. Samværet var hjerteligt, man spiste i store Telte, og der blev danset livligt. Samme Dag rejste Studenterne under store Ovationer fra Slesvig til Flensborg.

Om Aftenen den 24. Juli var en stor Menneskemængde samlet ved Dampskibsbroen i Flensborg, der

var smykket med Grønt og Flag, for at modtage de af Borgerforeningen indbudte Københavnerne. De ankom Kl. 18 med Dampskibet „Flora“ og hilstes med Kanon-salut paa 18 Skud, Musik og Mængdens Hurraraab. Borgerforeningens Direktør, Kammerraad *P. Hansen*, modtog Københavnerne med en Tale: „Ærede Gæster! Velkommen her i *den gamle, kongelige Sø- og Handelsstad Flensborg!* Gid de faa Dage, som vi nu skal leve sammen med hinanden, maa knytte Venskabs- og Broderbaandet fastere og fastere mellem de sydlige og nordlige Beboere af gamle Danmark. Gid De ikke maa forlade os, uden at have faaet det Indtryk, at vi Slesvigere er en virkelig levende Gren af den gamle danske Stamme. Medlemmer af Borgerforeningen! Et Hurra for vore københavnske Gæster!“ Efter Folke-massens 9 Gange gentagne Hurra, takkede Kandidat *Rimestad* i Gæsternes Navn for den hjertelige Modtagelse, der var vist dem af den saavel i fredelige som i krigerske Tider tro Stad Flensborg, og udbragte et Hurra for dens Beboere. Toget satte sig derpaa i Bevægelse til Borgerforeningens store Gaard paa Hovedgaden. I Festsalen var alle Værterne til Stede, og her bød Fysikus *Duseberg* Gæsterne Velkommen. Han mindede om, at Stedet ikke alene havde været Vidne til festlig Glæde, men ogsaa til mange Sorgens Optrin. Efter Slaget ved Isted var hertil ført Hundreder af saarede Krigere. Her havde mange vaandet sig i Smer-te, og mange havde udaandet deres sidste Suk. Stedet var herved blevet et helligt Sted, dyrebart for hele Landet.

Halvanden Time efter „Flora“s Ankomst lagde Dampskibene „Diana“ (fra Korsør, Svendborg og Sønderborg) og „Albion“ (fra Aarhus, Fredericia og Aarø-sund) til ved Dampskibsbroen, og lignende Modtagelse fandt Sted. Kl. 20 var der Sammenkomst af Gæster og

Værter i en stor offentlig og smukt oplyst Have med Transparenter udenfor Byen. Kl. 22 $\frac{1}{2}$ skulde Jernbanetogget ankomme med Studenterne fra Slesvig. Størsteparten fra Haven var i Tide gaaet til Banegaarden for at modtage dem. Studenterne kom rettidigt og blev budt Velkommen af Kammerraad Hansen paa Peronen, et Musikkorps spillede Nationalmelodier, og med Musikkorpset i Spidsen og under Sang drog man til Borgerforeningens Gaard, hvor Fysikus Duseberg talte. Omtrent samtidig ankom den lille Damper „Hertha“ til Havnen med et Antal Festdeltagere, hvoriblandt to Ministre. Af Regeringens Medlemmer er nu ankommet Marineminister *Bille*, Indenrigsminister *O. Lehmann*, Ministeren for Hertugdømmet Slesvig, Kammerherre *Wolfhagen* og Krigsminister *Thestrup*. Som den sidste nulevende Overfører fra Trearskrigen er tillige ankommet Generalløjtnant *Moltke* i Spidsen for en militær Deputation paa 70 Officerer, Underofficerer og Menige. I Morgen Fredag den 25. Juli oprinder den store Festdag med Isted-Løvens Afsløring ved „Kæmpehøjen“.

*

Festdagens Morgen vækkedes Byens stærkt forøgede Befolkning ved Reveille af Brigademusikkorpset. Paa Gaderne bølger store Menneskemasser, deriblandt et stort Antal Officerer, Underofficerer og Menige af alle Vaabenarter, mange Vaabenbrødre og Invalider, Studenter fra København og enkelte fra Christiania, københavnske Borgere, Gejstlige fra Slesvig Stift og Landboerne fra Omegnen. Skibene i Havnen flager. Fra de offentlige Bygninger og fra et stort Antal Privatboliger vajer Dannebrog. Om Formiddagen ankommer Dampskibene „Haderslev“ (fra Jyllands Østkyst og Nordslesvig) og „Zephyr“ med et Sejlfartøj paa Slæbetov (fra Nyborg og Svendborg) med et meget stort

Antal Fremmede, der med Nød og næppe naar rettidig til Aflørringsfesten. Denne fandt Sted Kl. 12 og overværedes af en uhyre stor Menneskemængde.

Nærmest det tilslørede Monument havde ca. 3000 Personer, med Adgangstegn fra Monumentkomitéen, Plads paa en afspærret Del af Kirkegaarden. Borgerkorpset sørgede for Ordenens Vedligeholdelse. Den garnisonerende 21. Infanteribataillon samt Deputationer fra de forskellige Laug var opstillet i Nærheden. Paa en Mark ved Kirkegaarden var et Batteri af 2. Artilleriregiment i Rendsborg kørt op. Nærmest ved Talerstolen stod et stort Antal Civil- og Militærembedsmænd, hvoriblandt Ministrene Bille, Wolfhagen, Lehmann og Thestrup, Konferensraad Madvig, Kammerherre Ste-mann og Overpræsident, Kammerherre Rosen. Af andre Notabiliteter saas Professor Bissen, Professor Hartmann og Professor H. C. Andersen. Endvidere saas flere Hundrede Vaabenbrødre med Faner, Invalider, Militærdeputationer, Eleverne fra Tønder Seminarium med en Mængde Faner og rødkantede, hvide Huer, de Faldnes Slægtninge og mange flere.

Højtideligheden begyndte med en Salme paa 4 Vers af *F. Hammerich* paa Melodien „Vor Gud han er saa fast en Borg“. Dens 2 sidste Vers lyder:

Hvor rejst den staar hin Klippeblok
 Med Løvens stolte Mærke,
 Hvor du fandt Hvile, Helteflok,
 Du trofaste, du stærke,
 Udraabes skal det vidt:
 Han lagde Staal i Arm
 Og Løvemod i Barm
 Og Glans i Eftermælet!

Det skal med Runer ristet staa
 I Nordens stille Dale,
 Fra Slægt til Slægt som Sandsagn gaa,
 Og Hjerterne husvale!

Lad Fredens Engel fly,
 Lad Kampen atter gny;
 Er Herren Skærm og Skjold,
 Da, trods al Fjendevold,
 Staar Nordens Grænse hegnet!

Under lydløs Stilhed holdt Professor *H. N. Clausen* derpaa fra Talerstolen sin mandige Hovedtale:

„Vi staar paa indviet Jordbund. Den har ikke alene sin Del i den Fred, som Kirken har lagt over det fælles Hvilested for de trætte Mennesker, men den har sin særlige Indvielse. Den er indviet ved blodige Ofre, som den fosterlandske Jord taknemlig har optaget i sit Skød, indviet ved Taarer, som er udpresset af blødende, dybtsaarede Hjerter; Danmarks Konge har indviet Stedet ved at bevare de Faldnes Navne for Efterslægten, og Danmarks Folk har valfartet herved med Vemod og med Tak. Mange Tanker, tilbageskuende og fremadskuende, er vakt til Liv imellem disse Grave, har dvælet dér og dér fundet Klarhed og Skikkelse. Manges Sind — det vil vi tro — er her blevet draget bort fra de skæve og krumme Afveje tilbage til Sandhed, Retfærdighed og Troskab — thi Graven er en alvorfuld Lærer og Paaminder — og manges Sjæl er her, hvor Stilheden er saa talende, blevet paa ny opildnet, gennemglødet af hellig Følelse for Fædreland og Konge.

Tolv Aar ligger imellem hin Afgørelsens blodige Dag og denne Højtidstime; og hvad Digteren dengang sang, hvor fuldt og stærkt genklinger det ikke her i enhvers Bryst: „Slumrer sødt i Slesvigs Jord! — *Dyrekøbt den blev ved Eder.*“ Ja, dyrt er allerede nu Slesvigs Jord blevet købt, — og endnu dyrere skal den vel købes. Der ligger bag den Gravhøj en *Fortids-Historie*, rig paa det, der formørker og forgifter Menneskenes og Folkenes Liv. Der drager sig skumle Skygger og blodige Skygger igennem den. Aarhundreder tilbage i Tiden, og vi møder kun Delinger og Splittelser, flere og flere. — Aarhundreder frem, og vi har Frugterne deraf i avindsfulde Rænkespil og fjendtlige Brydninger, der møder os med alt, hvad der udklækkes i de urene, gærende Stoffer. — Og over for alt dette: en Statsstyrelse hverken klarsynet eller villiestærk, uden Mod til at føre igennem ad Gerningernes Vej, uden Fasthed til at beholde Maalet skarpt for Øje, for med sikre Skridt at naa hen til Rigets Fenhed, Delenes

Sammenføjning til et Hele. Af en saadan Fortid — hvor Dragesæden kunde uforstyrret brede sig i yppig Vækst — vilde der kun have udviklet sig en Nutid med Splid og Tvedragt, den lige Vej til Opløsning og Død; thi vi véd det, „hvert Rige, som er splidagtigt mod sig selv, lægges øde; hver Stad og hvert Hus, som er splidagtigt mod sig selv, kan ikke bestaa.“ Der maatte brydes med denne Fortid; og Bruddet — smertefuldt, men velgørende — er sket ved den sejrige Bedrift, hvorom denne Gravhøj taler til os og skal tale til vore Efterkommere. — Hvor tit maa ikke Sønnerne i fjerde Led sone Fædrenes Skyld! Men derfor kan den danske Mand og Kvinde ikke færdes paa slesvigsk Grund, uden at usigelig Alvor opfylder Sjælen. Fædrelandets Fortid med al dens Forvirring og Spænding, Splid og Svækkelse, med alt, hvad der i Tidernes Løb er forsømt og forset og forbrudt, stiger her levende frem for Tanken: og som Slutningspunkt i denne Forhistorie — lader os betænke det vel — staar en Gravklynge, Gravhøjen paa Flensborg Kirkegaard.

Men i Slesvigs Land hviler ogsaa Fædrelandets *Fremtid*. Herfra skal udgaa en lysere og friere Fremtid, det haaber vi til Gud. Og naar Tvivl og Mistrøstighed vil bespænde vort Bryst for denne Fremtid, da skal Kæmpehøjen her for vore Øjne bortmane den usalige Aand. Vi mindes — og vi glemmer den aldrig — den jublende Glæde, der greb alle Danskes Sjæl og brød frem over alles Læber ved Budskabet om Isteddagens Hæder og Sejr; selv, hvor Sejrsbudskabet tillige var Sorgens Budskab, hvor den haarde Smerte, sønderknusende Smerte i Følge med sig, selv dér løste Suk og Klage sig i Tak og Lovprisning. Thi Sejren var et *Tegn fra Himlen*, var os Pant derpaa, at Gud den Almægtige, Ham over Himmel og Jord, er stærk i de svage, naar de svage Kræfter griber til det, der af Gud er givet Fædrene og Sønnerne til Odel og Eje. Denne Tro er og den skal være vort Anker. Uden denne Tro gaar Mennesket til Grunde; uden den er den Stærkestes Styrke Afmagt, den Klogestes Klogskab Misgerning. Er det end saa, at Magten paa den syndige Jord træder kun altfor lidt i Rettens Sted, saa er og bliver dog ogsaa den *gode Ret en Magt*. Den er og bliver det i Kraft af den Lovgivning, som Gud selv har indskrevet i Menneskenes Bryst. Den er det *først*, fordi Bevidstheden om Sagens Sandhed og Retfærdighed giver baade Pen og Sværd en indtrængende Kraft, som ikke tilegnes ved Kunst eller Kløgt; og den er det dernæst fordi, hvor langt end Statskløgtens og Sædelærens Lovbog ligger

2.

fra hinanden, et Kristenfolk ikke kan blive staaende alene, hvor det kæmper for Liv, et frit og selvstændigt og hæderligt Liv. Gud Herren hjælper Mennesket ved Mennesker. Folkerettens Love er ogsaa hellige Love; Retsbevidstheden er i den kristne Verden — i vor Verdensdel i det mindste — ikke lagt saaledes i Dvale, at den jo kan vækkes, og hvor Overmodet og Overmagtens Retskrænkelse gaar ud over et vist Maal, dér — det er den kristelige Fortrøstning til Gud og Mennesker — paakalder et Folk ikke forgæves Folkenes Hjælp i Folkerettens Navn, ikkun at det vides om dette Folk, at det selv staar rede til at vove det yderste, opofre det dyrebareste. Men det yderste er ikke Dansken for yderlig, det dyrebareste er ham ikke for dyrt, hvor det gælder Slesvigs Land, gælder om, at det danske Kronland imellem Kongeaa og Ejderstrøm bliver bevaret, ikke blot saa helt og ubeskaaret, men som sundt og kraftigt Lem paa det danske Statslegeme, at den tusindaarige Grænsesten imellem Danmarks Rige, imellem det skandinaviske og det romerske Rige bliver staaende uforrykket, at den tusindaarige Grundvold bliver det faste Værn ikke alene imod tysk Vaabenmagt, men imod tysk Indblanding under enhver Form, at vort ædle, vort dejlige Modersmaal, efter lange Tidens Forkvælelse og Mishandling, bliver genoprejt med Ære og skærmet i sin Ret, saavidt som det endnu lever paa Folkets Tunge.

For den Fremtid har de Mænd, hvis Minde vi hædre og vel-signe, ofret Liv og Blod. Og skal denne Fremtid blive til Virkelighed, da gælder det først og sidst om: at *Troens Aand* og *Manddommens Aand* maa besjæle og gennemtrænge det danske Folk, gøre det enigt, standhaftigt og stærkt, ikke blot i Farens Stund, der spænder Sener og Muskler, men ogsaa i de lange Prøvelsens Dage, der tærer stærkt paa Mandens Kraft.

Saa stig da frem, mægtige Skikkelse, dannet af ædel Kunstnerhaand! Kast dit Dække! Knejs over de sejrige Hertes Grav, som Sindbillede paa Nordboens Arv fra Slægt til Slægt: detaarvaagne, uforfærdede, udholdende Mandemod!"

Nu faldt Dækket, og med Betagelse og Beundring mens i det samme en Solstraale fra den let overskyede Himmel i Glimt oplyste Løven, saa den store Folke-mængde Sydslesvigeren, Professor H. V. Bissens prægtige, over 7 m høje, Monument. Saa fortsatte Professor Clausen:

„Saa staa du ædle Sejersmindel ved den sidste af vore Heltegrave, rejst af et taknemligt Folk. Du staaer ikke udæskende — Danmarks gamle Rige er ikke sammensanket ved Rov, og Danmarks Politik har intet tilfælles med det graadige Rovdyrs, — men som du er taget fra Danmarks og Slesvigs Vaabenskjold, saaledes vil du kalde til trofast, heltmodigt Forsvar mod enhver, som vil bryde vor Grænsefred. Men her — paa Stedet, der prædiker Fred efter Strid — vil vi nedbede Fred fra Fredens Hjem; Fred over Gravene og deres Minde, Fred over Stad og Land; Fred over Konge og Folk.“

*Isted-Løven bag ved Mindehøjen, set fra Sydvest.
I Baggrunden Kapellet. Fot. 1862.*

Nu hilstes den majestætiske Løve med ni Gange tordnende Hurra fra de mange Tusinder, der var grebet af Øjeblikkets Højtidelighed, og Kongesalut paa 27 Skud fra de 6 Kanoner i Batteriet forkyndte samtidig over Land og By Afsløringsøjeblikket, Kl. 12³/₄. Brigademusikken spillede til 2 Vers af „Kong Christian“, hvorefter der til Musikkens Toner af Melodien „Danmark, dejligst Vang og Vænge“ blev afsunget følgende Sang af C. Ploug:

Hellig Graven er, hvor stærke
 Heltes Støv er lagt,
 Som har under Danmarks Mærke
 Deres Offer bragt,
 Der, saa trofaste sin kække,
 Strid i Slagets første Række,
 Der i Trængselen og Nøden
 Glade gik i Døden.

Hellig Jorden er, som vædet
 Blev af deres Blod!
 Senest Slægt opsøge Stedet
 Skal, hvor Slaget stod!
 Kløver-Tæppet, Kornets Bølge
 Kampens dybe Fodspor dølge;
 Tanken dog det skete skue
 Skal, og Hjertet lue.

Hellig Landet skal os være
 Hvorom Striden gjaldt,
 For hvis Fred og Ret og Ære
 Vore Brødre faldt!
 Ofte truet, ofte fristet,
 Halvt i fremmed Trældom listet,
 Skal ved Blodet, der er rundet,
 Fast det være bundet!

Slesvigs Sønner! mange Grave
 Eder vi betro;
 Rundt i Eders fagre Have
 Mindets Roser gro;
 I paa dem vil Vare tage,
 Og forny paa Kampens Dage,
 Da forvist I skulle mærke,
 Blodets Baand er stærke!

Lad os skue frem i Tiden
 Frejdig, uforsagt!
 Er vort hele Folk kun liden,
 Stor er Troskabs Magt!
 End har Danmarks gamle Løve
 Aldrig skyet en Styrkeprøve!
 End den springe kan i Vrede
 Over *Isted Hede!*

Flensborgs Overpræsident, Kammerherre *Rosen*, udbragte saa et „Gud bevare Kongen og Fædrelandet!“, der atter hilstes med 9 Gange tordnende Hurra, Musikken spillede „Den tapre Landsoldat“, hele Menneskemængden istemte begejstret Sangen, og Højtideligheden endte med, at Studentersangforeningen betagende smukt sang *H. P. Holsts* dejlige Sang „Slumrer sødt i Slsvigs Jord“ til *Hartmanns* skønne Melodi.

Ligesom ved Afsløringen Sjettejulidagen 1858 i Fredericia af Bissens prægtige „Landsoldaten“, saaledes flokkedes Mængden efter Højtideligheden paa Flensborg gamle Kirkegaard i Beskuelse af hans stolte Sejers-Mindesmærke „Isted-Løven“, og ikke mindst dvælende ved Heltenes Billeder paa Monumentets Sider i Genkendelse og Taknemlighed.

Løve-Monumentet blev kendt Landet over ved en af Billedhugger *H. C. Brix* i København fremstillet ret stor Miniature-Kopi i blank Bronze og Granit, som kunde købes for 4 Rd. Talrige Fremstillinger i Gips fremkom særlig i mange danske Hjem og blev bevaret langt frem i Tiden.

Højtideligheden i Flensborg var forløbet paa smukkeste Maade, uden Mislyd fra nogen Side. Den var naturligtvis en højst uvelkommen Begivenhed for den tyske, men navnlig den holstenske Presse. „Nationalzeitung“ talte om tyske Moddemonstrationer, der skulde have fundet Sted; „Altonaer Merkur“ mente, at Festen var blevet „paaoktroyeret“ Flensborgerne fra København, og at man ikke alt for haardt skulde bedømme Byens Indvaanere herfor; i en hel Spalte forsikrede Bladet om, at alle Beretninger om en hjertelig Modtagelse var usande; „Itzehoer Nachrichten“ fandt, at hele Festen var ren Quark. De store hamborgske Blade ignorerede Festen, kun „Korrespondenten“ refererede. vel ikke særlig venligt, men heller ikke forvansket.

Monumentets Portræt-Medailloner efter Gipsafstøbninger i „Borgerforeningen“ i Flensborg, af Billedhugger G. A. P a r i s.

Paa Monumentes venstre Side:
Oberst *Læssøe* (forrest). Sejrherrren, Generallojtnant *Krogh*.

Paa Monumentets højre Side:
Oberst *Helgesen*. Generalmajor *Schlepppegrell* (forrest).

Da den store historiske Mindefest paa Flensborg Kirkegaard var til Ende, og Monumentkomiteens Medlemmer, *Clausen, Købke, Larsen, Lüttichau* og *Wilsters* Hverv hermed var afsluttet, fulgte paa Mindedagens Aften en storslaaet Folkefest i Marieskov, Nord for Byen. I flere Timer var Vejen til Festpladsen fyldt med uoverskuelige Vognrækker, det kneb med at give

Plads for Menneskemassen, der med Faner, Musik og syngende Fædrelandssange drog til Skoven i Tusindtal. I Festen, hvori deltog 12000 Mennesker, og hvor Studenterangerne tiljubledes, vekslede Taler og Sang under de blafrende kulørte Lampers Skær. Den følgende Dag var der Udflugt til en stor national Fest i Graa- sten, og Søndag afrejste Hovedmassen af Gæsterne.

*

Isted-Løvens Skæbne kender enhver Dansk. Bissen, født i Slesvig By, og død 1868, oplevede Preussernes Hærværk. Da den tyske Hær under General Wrangel i Februar 1864 havde besat Flensborg, fulgte lejede Haandlangere, Haandværkere fra Altona, med den. Disse forsøgte Natten til den 22. Februar at ødelægge Monumentet, men fik kun Løvens Hale afrevet. Efter Indsigelse fra Flensborgernes Side, standsedes Hærværket. Wrangels Ønske om at se Løven som Trofæ i Berlin var imidlertid brændende, og den 26. om Morgenen begyndte man selv Nedrivningen af Monumentet, som den 28. var endt. En behjertet Flensborger, Billedhugger *Paris*, havde Aftenen forud set sit Snit til at tage Afstøbninger af Portrætmedaillonerne, som fik Plads i „Borgerforeningen“. Preusserne fjernede først Medaillonerne og de to Bronzetavler fra Monumentet. Løven parteredes i 6 Stykker, Hovedet afsavedes, og under alt dette led det ædle Kunstværk, særlig Løvens Hoved, Overlast. „Kreuzzeitung“ (Berlin) protesterede, og fra dansk Side lød harmfulde Protester i Bladene, særlig var Professor *Frederik Schierns* „Om Vandalismen mod Gravmonumentet i Flensborg“ i „Fædrelandet“ bemærkelsesværdig. Wrangel blev betænkelig. Trofaste Flensborgere tilbød at flytte Monumentet andetsteds hen i Byen og vilde endog afkøbe Preusserne det. Det afsloges. Det havde kostet 24.000 Rd. Løvens Stykker slæbtes først til Gæstgiver Nissens Gaard i Rødegade, hvor et af Forbenene forsvandt, men fandtes igen. Derefter førtes de til Stænderbygningens Have (det senere „Casino“), hvor de henlaa et Par Aar. I Januar 1867 befalede Preussens Konge, at den af Generalfeltmarskal, Greve Wrangel „fjernede“ Flensborg-Løve skulde opstilles i Tøjhuset i Berlin som Trofæ. Den ankom Maaneden efter hertil, dog uden Plint og Sokkel, og opstilledes i Tøjhusgaarden efter Restaurering paa en lav Stensokkel. De ødelagte Dele af Løven var blevet fuldstændiggjort i Berlin ved Anvendelse af Bronze fra en i 1866 erobret

østrigsk Kanon. Løvens Hoved var fornyet. „Derved har den gamle Ørkenkonges Aasyn faaet et fuldstændig forandret, ungdommeligt Udseende,“ skriver *Karl Brügge* i Flensborg i „Flensburger Norddeutsche Zeitung“ 24. Juli til 25. Oktober 1912 i sine Artikler i „Nachlese“ om Krigergravene og Flensborg-Løven. Dette er vistnok rigtigt, hvad en Sammenligning med hosstaaende Billede antyder; jævnfør ogsaa Arkivar *A. Holst-Jørgensens* Artikler herom i „Illustreret Tidende“ den 22. Juni og 20. Juli 1919. I 1878 overførtes Isted-Løven til Haupt-

Isted-Løven i Lichterfelde, Berlin.

Kadettenanstaltens Gaard i Gross Lichterfelde, en af Berlins sydlige Villaforstæder, efter Kejser Wilhelms Befaling. Og her staar den endnu, uden Plint, skuende mod Nordvest.

Portrætmedaillonerne af Bronze forblev paa Tøjhuset i Berlin. I 1899 overlodes de Oberst Roth til Ophængning i Fod-Artilleriregimentet Enckes Officerskasino i Magdeburg. Regimentet havde kæmpet paa Dybbøl. De er efter Verdenskrigen overført til Kiel til Schleswig-Holsteinische Landeshalle. Inskriptionernes Skæbne er ukendt.

Af Løve-Monumentets Sokkel, tegnet af Arkitekt *J. D. Herholdt*, blev nogle sønderrevne Dele anvendt til Portstøtter ved den sydlige og østlige Indgang til den nye Kirkegaard ved Mollegade, hvor Gustav Johannsen og Jens Jessen hviler. Resterne blev anvendt i Flensborg. Den vansirende Sokkel til Løven i

Lichterfelde er kun 1,8 m høj. For- og Bagsidens Bronzetavler er med Hensigt beskaaret efter et for smalt Felt. Foran mangler „Det danske Folk reiste dette Minde“.

I en tilgroet Park ved Wannsee ved Berlin har en Berliner rejst en Kopi af Løven i Lichterfelde med Prins Friedrich Carls Portrætmedaillon paa Soklens Forside og en Tavle med en Forherligelse af Overgangen til Als i 1864 paa Bagsiden. Dette falske Løve-Monument taler i sin Smagløshed for sig selv.

Det er en Selvfølge, at Slesvig-Holstenerne hoverede over den af dem forhadte Isted-Løves Fjernelse og Molest. I et Flyveblad skrev J. D. Clasen i Egernførde en Nidvise, der ender med:

Aus deinen Klauen, Leu!
Ist Schleswig-Holstein frei!

I en anden Nidvise, som med Forkærlighed blev sunget paa Melodien til „Den tapre Landsoldat“, og tilsigtedes en „befriet“ Dansk, hedder det i Visen „Die Löwe, han er død!“, „Den tapre Sören Sörensens Klagelied“, i Omkvædet:

O, Satans Angst og Nød!
Die Löwe, ihm er død!
O weh, o weh, o weh!

I Tabene efter vore heltedmodige Kampe mod tidobelt Overmagt i 1864 var der i Harmen over Rovet af Isted-Løvens Gravminde i vort Folk en Smerte, som lever endnu, over Tabet af Symbolet for det danske Folks udholdende Mandemod. *Carl Ploug* skrev i sit Digt „Løven“ om den bortslæbte Løve, der paa Flensborg Kirkegaard sad ej blot som Kampens Minde, men skulde til Fortid Fremtid binde:

Der sidder den nu og bier og tier,
til Folkeaanden sig selv befrier.
Men ser den Gengældelsens Dag frembryde,
den skal som en Morgenklokke lyde.

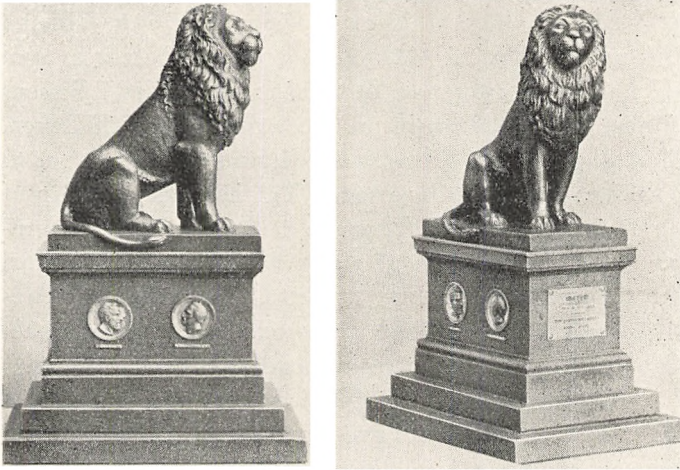
*

Isted-Løven fandtes ikke mere paa Flensborg gamle Kirkegaard. Tilbage var kun Bissens store Gipsmodel af Løven, som i lang Tid stod i et Telegrafvær-

senet tilhørende Skur i Matrielgaarden i København ved Bissens Atelier. Efter Sønnen, Professor Vilhelm Bissens Udtalelse i 1912 maa denne nu betragtes som ikke mere eksisterende. Modellen var færdig i Bissens Atelier inden Udgangen af 1859. Støbningen af Løven, Medaillonerne, Officerernes Efternavne hertil, samt Tavlerne paabegyndtes nogen Tid herefter hos Gipser og Metalstøber T. C. Thomsen i Nørrebro Søgade, nuværende Læssøesgade 17. Han var begyndt som Karl hos Thorvaldsen og blev senere Gipser i Bissens Atelier. I dette Støberi kom Zink- og Bronzestøberfirmaet Lauritz Rasmussen til Huse i over 50 Aar, indtil 1896.

I Ny Carlsberg Glyptotek i København findes Bissens første Udkast til Løve-Monumentet i Voks, 26 cm højt og dateret 2./7. 59. Denne Model i Voks havde Bissen under et Ophold hos en Broder i Paris modelleret i den zoologiske Have „Jardin des Plantes“, hvor han kunde gøre Studier efter Løver. Hjemme fandtes ingen. En anden Skitse i brændt Ler, 45,5 cm høj, som ligner Originalen i Hovedsagen, findes i Hirschsprungske Samling i København. Den har tilhørt Maleren Joachim Skovgaard.

I 1862 havde Sønderjyden, Billedhugger *H. C. Brix* med Bistand af Bissen udført et Billedhuggerarbejde af Løve-monumentet med de 4 Basreliefportrætter og Indskrifterne ganske ligt Originalen i 1/16 Del Størrelse i blank Bronze og Granit. Det er 45,5 cm højt. To Eksemplarer overrakte Kong Frederik VII. De findes paa Jægerspris og paa Rosenborg (oprindelig paa Lyksborg). Et Eksempel findes ligeledes paa Tøjhusmuseet i København. I dette er Løven og Plinten af Bronze, ligeledes de forgyldte Medailloner. Disse er indvendig fastgjort med Skruebolte. Soklen og Fundamentet er af Zink, malet udvendig som rød svensk Granit. Plinten er bagtil til venstre signeret: Brix &

„Brix & Dittmar“s Miniature-Monument paa Tøjhusmuseet.
Fot. 1940.

Dittmar.*) Af dette Arbejde findes adskillige i farvelagt Gips rundt i Landet. Paa 60-Aarsdagen for Istedslaget fremkom i 1910 lignende Gengivelser hos G. A. Paris i Flensborg, hos Carl Stender i København, og hos Carl Budde-Lund i København. Direktør W. Stender skænkede en Gengivelse i Bronze og Marmor til Frederiksborg Museet.

*

Størsteparten af de i Slaget ved Isted Faldne ligger paa den Plads paa Flensborg gamle Kirkegaard, hvor Mindehøjen („Kæmpehøjen“) rejstes i 1862. Gravene kan derfor ikke mere paapeges. Synlige Minder er paa Mindehøjen kun „Kongestenen“ og de 54 Marmortavler

*) Monumentets Totalhøjde 45,5 cm, Lovens Højde (uden Plint) 23 cm, Plinten 1,7 cm høj, Soklens Overflade 13,9×30,2 cm, Sidefladerne (uden Kehler) 8×20,3 cm, For- og Bagflade 8×11,5 cm, Medaillonerne 4,4 cm i Diameter, de to Bronzeplader 5,2×7,2 cm, Grundfladen 21,5×30,3 cm, nederste Trin 2,5 cm højt.

*Mindehøjen paa Flensborgs gamle Kirkegaard. Gammelt Billede.

med Inskriptioner over de Faldne (Generalløjtnant Krogh og Oberst Helgesen jordedes senere her efter eget Ønske blandt Isted-Kæmperne). Mindehøjen er nu omgivet af et let Smedejerns Gitter. Arealet til Løve-Monumentet og Mindehøjen overlodes Krigsministeriet til vedvarende Besiddelse i 1862. Mindetavlernes Inskriptioner er, anført efter Navnene i alfabetisk Orden, følgende:

1. *Secondlieutenant Frederik Magnus v. Albrechtsen, af 1ste Forstærknings Bataillon, født 1827, falden i Slaget ved Isted d. 25. Juli 1850. ———*

*Parti fra Mindehøjens Nordside. Øverst „Kongestenen“. Neden-
under (fra v.) Oberst *Trepka*, Generalløjtnant *Krogh* og Sekond-
løjtnant *Maribo*s Tavler. Nederst (fra v.) Major *de Saint-Aubain*,
Generalmajor *Schlepp*egrell, Oberst *Helgesen*, Oberst *Læssøe* og
Premierløjtnant *Fønss'* Tavler. Med Flensborgernes mange Kranse
og Blomster. Gammelt Billede.

2. *Menig Chr. Andresen, af 15de Bataillon, født 1820, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
5. *Premierlieutenant Vilhelm v. Bache, af 4de Forstærknings Bataillon, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
4. *Capitain Carl Harald v. Baggesen, af 3die Linie Infanterie Bataillon, født 1817, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
5. *Premierlieutenant Peter Christian v. Bechmann, af 2den Reserve Bataillon, født 1822, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
6. *Premierlieutenant Harald Vilhelm v. Beck, af 5die Forstærknings Bataillon, født 1825, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*

7. *Frivillig Sergeant Binau, af 1ste Reservø Jægercorps, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
8. *Premierlieutenant Gustav v. Blom, Generalstabsaspirant, tjenstgjørende ved 12te lette Bataillon, født 1826, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
9. *Secondlieutenant Andreas Carl Herman Rosing v. Bodenhoff, af 5die Reservø Jægercorps, født 1825, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
10. *Premierlieutenant Gustav H. v. Carstensen, af Artilleriet, født 1824, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
11. *Premierlieutenant Erik Adolph Hans Top v. Christensen, af 5die Forstærknings Bataillon, født 1824, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 28. Aug. 1850. ———*
12. *Sergeant Dreyer, af 5die Linie Bataillon, 1. Comp., født 1812, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
15. *Premierlieutenant Johan Sigismund v. Falkenskjold, af 2det Forstærknings Jægercorps, født 1817, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
14. *Her imellem disse Brøve, som stred og faldt for Fædrelandet, hviler min elskede Søn, Karl G. Flechtner, Underofficer ved 5die Forstærknings Bataillon, født den 26de Septbr. 1829, faldet i Slaget ved Isted den 25de Juli 1850. ———*
15. *Premierlieutenant Carl Emil v. Freiesleben, af 4de Forstærknings Bataillon, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
16. *Premierlieutenant Valdemar v. Fønss, af 12te lette Infanterie Bataillon, født d. 9. Aug. 1829, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
17. *Secondlieutenant Peter Jacob Svane v. Garde, af*

- 5die Reserve Jægercorps, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
18. Premierlieutenant Carl Peter Christian v. Gautesen, af 2den Forstærknings Jægercorps, født 1824, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
19. Menig Jørgen Knud Glandrup, af 15de Bataillon, 2. Comp. No 47, født 1824, saaret i Slaget ved Idsted d. 25., død d. 28. Juli 1850. ———
20. Commandeersergeant Goldschadt, af 2det Jægercorps, født 1805, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
21. Premierlieutenant Johan Vilhelm, Baron af Gylденcrone, af 5die Reserve Jægercorps, født i Skanderborg d. 15. Marts 1850, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———

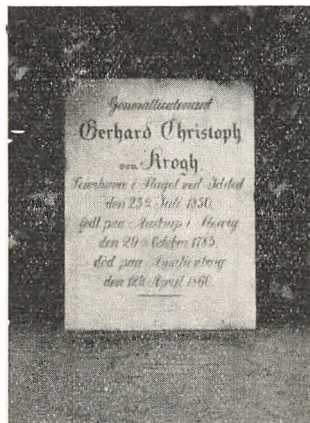

*Oberst Helgesens Tavle.

Fot. 1929.

22. Secondlieutenant Søren Erik v. Harpøth, af 12te lette Infanterie Bataillon, født 1825, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 15. Aug. 1850. ———
23. Oberst Hans v. Helgesen, Commandant over Fæstningen Rendsborg, født 1795, Forsvarer af Frederiksstad i 1850, død d. 28de Februar 1858. ———
24. Sergeant Jansen, af 5die Forstærknings Bataillon, født 1825, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
25. Premierlieutenant Herman David Monrad v. Kall, af Ingenieurcorpset, født 1826, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———

26. *Menig Kjøbenhavn, af 1ste Forstærknings Jægercorps, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
27. *Secondlieutenant Jens Harald v. Kofoed, af 5die Forstærknings Bataillon, født 1851, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*

*Generallojtnant Kroghs Tavle.

28. *Generallieutenant Gerhard Christoph von Krogh, Seierherre i Slaget ved Idsted den 25de Juli 1850, født paa Aastrup i Slesvig den 29de October 1785, død paa Amalienborg den 12te April 1860. ———*
29. *Menig Lautrup, af 15de Bataillon, født 1824, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
30. *Secondlieutenant Carl Hugo Vilhelm v. Lindorph, af 2det Forstærknings Jægercorps, født 1825, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
31. *Premierlieutenant af Infanteriet, Johan Ludvig v. Ludvigsen, født 1826, saaret ved Solbro d. 25. Juli 1850, død d. 6. Decbr. 1855. ———*
32. *Capitain Ludvig Frederik August v. Luddahl, af 1ste Reserve Bataillon, født 1820, falden i Slaget*

*Oberst Læssøes Tavle.

- ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
35. Oberst af Generalstaben Werner Hans Frederik Abrahamson v. Læssøe, Commandeur for 12te lette Inf. Bataillon, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. —
34. Secondlieutenant Alexander Leopold August v. Mariboe, af 1ste lette Bataillon, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
35. Capitain Johannes Ludvig Frederik v. Mathiesen, af 1ste lette Infanterie Bataillon, født 1808, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
36. Capitain Christian v. Mathiessen, af 1ste Forstærknings Jægercorps, født 1807, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
37. Ritmester Ernst Henrik August v. Meyer, af 4de Dragon Regiment, født 1802, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
38. Capitain Frederik Christian Nicolai v. Møller, af 5die Forstærknings Bataillon, født 1811, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 28. Juli 1850. ———
39. Premierlieutenant Jørgen Adolph Peter v. Møller, af Artilleriet, født 1824, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
40. Premierlieutenant Jens Peter Sophus v. Nellemann, af 4de Dragon Regiment, født 1850, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
41. Menig Knud Jensen Nyrup, af 2den Forstærknings

*Fra Mindehøjens Nordside. Fot. 1928.

*Jægercorps, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli,
død d. 1. Aug. 1850. ———*

42. *Jæger Jacob Christensen Oerslykke, af 2den Re-
serve Bataillon, saaret i Slaget ved Idsted d. 25.,
død d. 30. Juli 1850. ———*

*Oberst *Læssøe*, Oberst *Helgesen* og Oberst *Trepkas*
smykkede Tavler. Fot. 1929.

45. *Lieutenant Carl Vilhelm v. Ohmeyer, af 2det Forstærknings Jægercorps, født 1816, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
44. *Secondlieutenant Sophus Harald Theodor v. Printzen, af 15de Linie-Infanterie Bataillon, født 1827, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*
45. *Bombardeur Thomas Christian Ringe, af 7. Batteri, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død paa Flensb. Lasareth d. 10. Aug. 1850. ———*
46. *Secondlieutenant Caspar Vilhelm v. Rousing, af 4de Linie Infanterie Bataillon, født 1824, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———*

*Major de Saint-Aubains Tavle.

47. *Major Anton Philip de Saint-Aubain, Commandeur for 4de Forstærknings Bataillon, født 1809, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 27. Juli 1850. ———*
48. *Commandeersergeant Schäffer, af 2den Reserve Bataillon, født 1824, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 27. Juli 1850. ———*

*Gen.m. Schleppegrells Tavle.

*Oberst Trepkas Tavle.

49. Generalmajor Frederik Adolph v. Schleppegrell, Commandeur for 2den Armee Division, født 1792, saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død d. 26. Juli 1850. ———
50. Menig Søllerød, af 2den Bataillon, 2. Comp. No 214, saaret i Slaget ved Idsted d. 25., død d. 28. Juli 1850. ———
51. Oberst Johann Christian Mathias v. Trepka, Commandeur for 15de Linie Inf: Bataillon, født 1809, falden i Slaget ved Idsted d. 25. Juli 1850. ———
52. Menig Gottfried J. Walter, af 4de Linie Bataillon 1. C. No 75, født d. 25. Decbr. 1827, saaret i Slaget ved Idsted d. 25., død d. 30. Juli 1850. ———
53. Sergeant Weiss, af 2den Forstærknings Jægercorps, født 1819, saaret i Slaget ved Idsted d. 25., død d. 26. Juli 1850. ———
54. Magnus Thorvald v. Ørsted, Premierlieutenant ved 4de Forstærknings Bataillon, født d. 11. Juni 1827, saaret ved Idsted d. 25. Juli 1850, død d. 15. August 1850. Joh. 15v15. Dette Minde blev opreist af hans Kammeraler ———

*Bov-Monumentet paa Flensborgs gamle Kirkegaard.
Ældre Billede.

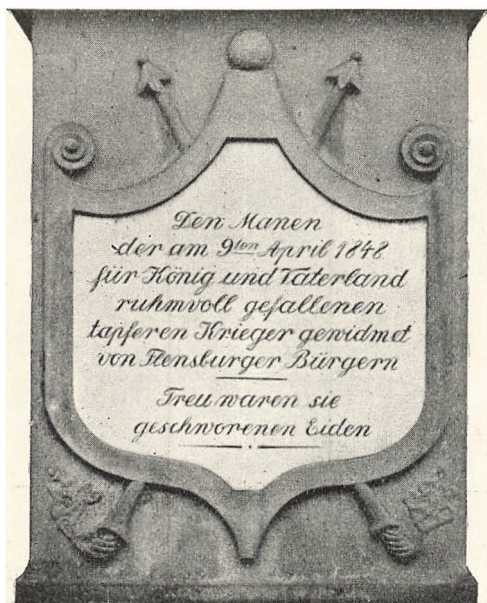
Paa Flensborgs gamle Kirkegaard findes foruden Gravpladsen, hvorpaa Mindehøjen rejstes, to andre Gravpladser fra Treaarskrigen, nemlig en Vest for Mindehøjen og en Nordvest for denne.

Gravpladsen Vest for Mindehøjen.

Her findes det smukke, saakaldte *Bov-Monument* med

Flensborgernes manende Inskription, samt Minder over *Danske Krigere 1848—50 og 1864*, et andet, ligeledes for saadanne, for Kaptajn *Bonnichsen*, Kommandersergent *L. Jensen*, Menig *P. S. Jensen*, Menig *Kragh*, Underkorporal *J. C. Madsen*, svensk Soldat *Maggeby*, norsk Jæger *B. Olsen*, svensk Husar *Runquist*, svensk Korporal *Schildt*, Løjtnant *Seehusen*, Kommandersergent *Sønderskou*, Løjtnant *Wedege*, Officersaspirant *Øst*, og for *svenske Grenaderer*. De svenske Soldater og den norske Jæger tilhørte det svensk-norske Besættelseskorps i Nordslesvig under Vaabenhvilen 1849—50.

Bov-Monumentet er en 4 m høj delt Obelisk af Sandsten med Kapitæl, Sokkel og et tre Trins Fodstykke. Paa Kapitælen er en Kalk, en Hjælm og et Sværd som

*Mindetavlen paa Bov-Monumentet i Flensborg. Fot 1932.

symbolske Prydelser. Paa Obeliskens Overdel findes under Kapitælen et Baand af Stjerner, herunder paa Forsiden 2 korslagte Palmegrene med Baand. Paa Obeliskens nederste Dels Forside er et ornamenteret Skjold med indlagt Marmorplade. Skjoldets Spids bærer foroven en Kugle og til Siderne herfor 2 Spyddodder paa Skaft. Under Skjoldet rager 2 Dødsfakler ned. Paa Marmortavlen staar: *Den Manen der am 9ten April 1848 für König und Vaterland ruhmvoll gefallenen tapferen Krieger gewidmet von Flensburger Bürgern ——— Treu waren sie geschworenen Eiden ———*. Dette siger: *Viet de den 9de April 1848 for Konge og Fædreland ærefuldt faldne, tapre Krigeres Sjæle af Flensborg Borgere. — Tro var de mod de svorne Eder. —*

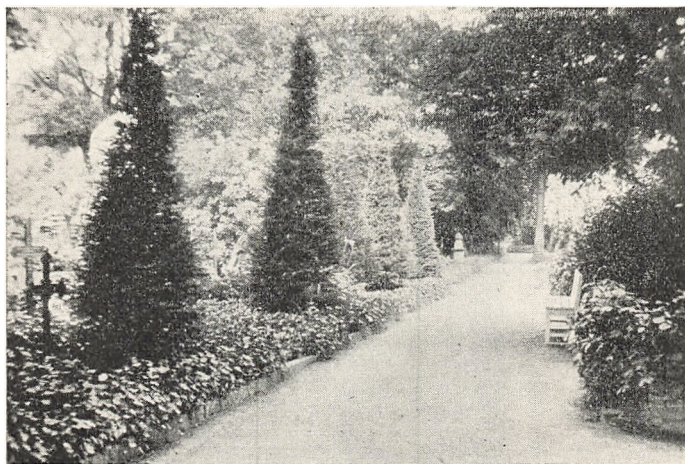
Talrige Danske har i taknemlig Beundring staaet foran dette smukke og værdige Monument, som trofaste Flensborgere rejste over faldne danske Krigere fra Slaget ved Bov, og læst den tyske Tekst paa Mindetavlen

*Mindestene (til venstre og højre) for danske Krigere i 1848—50 og 1864. Fot. 1933.

mod Øst. Flensborgernes Talesprog var dengang særlig Plattysk ved Siden af Dansk. Derfor har ingen fundet det unaturligt, at Teksten blev paa Tysk. Den er skrevet under Indtrykket af Sejren ved Bov fra vor Hærs og Flaades første Møde med Oprørerne. Sejren gav den danske Hær Selvtillid og Tro paa sine Førere. Vore Tab var kun 15 Døde og Saarede.

2. Pinsedag den 9. Juni 1851 fandt den højtidelige Indvielse af Monumentet Sted paa Kirkegaarden (Jvf. Flensburger Zeitung, 10. Juni 1851). Dette er lavet af de danske Krigermonumenters Skaber, Billedhugger *Klewning* i Flensborg. Indhyllet i Sort stod det ved Kirkegaardens Vestside ved de Faldnes Grave, omgivet af Dannebrogspaner. Et Detachment fra Garnisonen havde dannet Karré om Monumentet. Med Sørgefaner foran kom nu fra Hovedindgangen til Kirkegaarden Processionen af militære og civile Embedsmænd fra Byen og tog Opstilling inden for det militære Æreskommando.

*Parti fra den vestre Gravplads paa Flensborgs gl. Kirkegaard.
Fot. 1930.

Den danske Præst, Pastor *Graae*, talte herefter, og da Monumentet var afsløret, affyrede Kommandoet tre Gange Salver, hvorefter det militære Musikkorps afsluttede Festen med Sørgemusik.

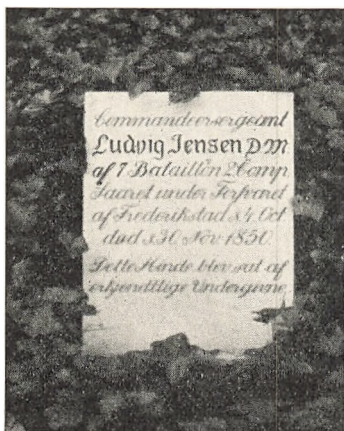
Mindestenen for danske Krigere 1848—50 og 1864, til venstre for Bov-Monumentet, er en tilhugget Granitsten med poleret Forside, hvorpaa staar: † *Denne Sten er rejst til Minde om tapre danske Krigere, som faldt for Fædrelandet i 1848—50 og 1864, og hvile her.* —. —. Tidligere stod her 2 Rækker Gravkors af Træ med Inskription. De Faldnes Antal her er ubekendt.

Mindestenen for danske Krigere 1848—50 og 1864, til højre for Bov-Monumentet, er ganske tilsvarende førømtalte og med samme Inskription, ligesom de Faldnes Antal er ubekendt. Ogsaa her stod tidligere 2 Rækker Gravkors af Træ med Inskription.

Kaptajn *Bonnichsens*. Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Capitain Bonche v. Bonnichsen af 10de Infanterie Bataillon, født 1805, falden i Slaget*

*Kaptajn *Bonnichsens* Grav.
Fot. 1929.

*Kommandersergent L. Jensens Grav. Fot. 1931.

hvis Forside staar: *Peder Sophus Jensen, fød d. 15. Juli 1826 i Odense. Haardt saaret i Slaget ved Idsted d. 25. Juli, død i Flensborg d. 12. Aug. 1850.* Paa Bagsiden staar: *Af 4de Forstærkn. Bataillon, 1= Comp. No 235.*

ved Slesvig d. 25. April 1848 ———.

Kommandersergent L. Jensens Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Commandeersergent Ludvig Jensen D.M. af 7. Bataillon 2 Comp. Saaret under Forsvaret af Frederikstad d. 30. Nov. 1850. Dette Minde blev sat af erkjendtlige Undergivne.*

Menig P. S. Jensens Grav med Jernkors, paa

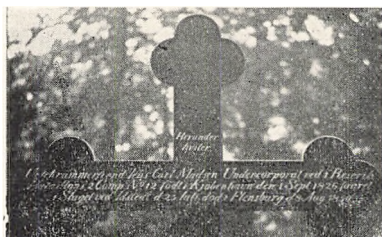

*Menig P. S. Jensens Grav. Fot. 1930.

*Menig Kraghs Grav. Fot. 1937.

Menig *Kraghs* Grav med et Jærnkors, paa hvis Forside alene staar: (Øverst et Englemotiv) *Iohan Sundorph Kragh.* (Maaske falden i 1864?)

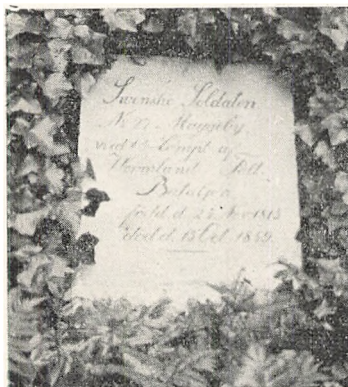

*Underkorp. J. C. Madsens Gravkors.
Fot. 1937.

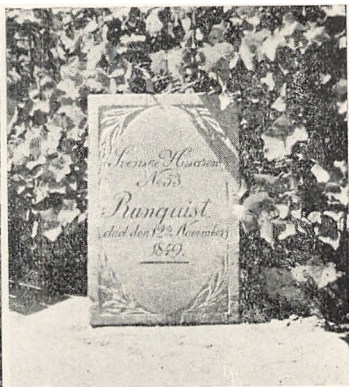
Underkorporal J. C. Madsens Grav med et Jærnkors, paa hvis Forside staar: *Herunder hviler Urtekræmmerensøend lens Carl Madsen Undercorporal ved 1. Reserve Bataillons 2 Comp: No 12, født i Kjöbenhavn den 1. Sept: 1826, saa-*

ret i Slaget ved Idstedt d: 25. Juli død i Flensburg d: 8. Aug: 1850. Paa Korsets Bagside staar endvidere: Fra Fredens Syssel bort han stævnet, at værne om sit Födeland. Blandt Danmarks Helte blev han nævnet thi blodig Fal ham mindes kan.

Svensk Soldat *Maggebys* Grav med en Kalkstenstavle,

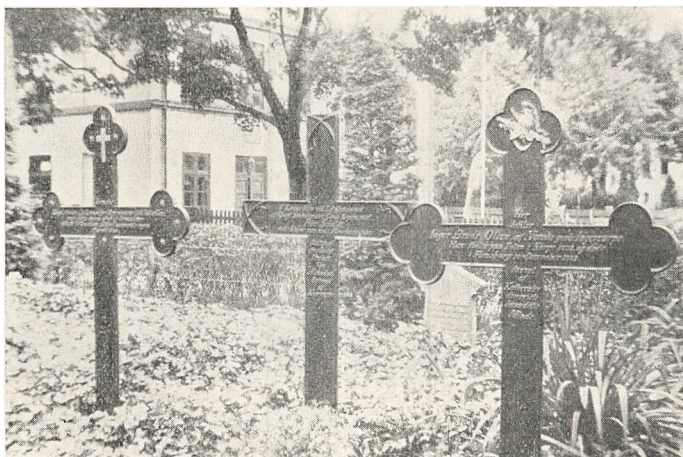
*Svensk Soldat *Maggebys* Grav.
Fot. 1931.

*Svensk Husar *Runquists* Grav.
Fot. 1931.

hvorpaa staar: *Svenske Soldaten No. 27 Maggeby, viid 1ste Compt. af Wermland Fält Bataljon, född d. 24. Nov. 1815, död d. 15. Oct. 1849.* ———.

Svensk Husar *Runquists* Grav med en ornamenteret, rød Kalkstenstavle, hvorpaa staar: *Svenske Husaren No 55 Runquist død den 12te November 1849.* ———.

*Svenske Grenaderers, Svensk Korporal *Schildts* og Norsk Jæger *B. Olsens* Grave. Fot. 1930.

Norsk Jæger *B. Olsens* Grav med et Jernkors, hvorpaa staar: (Øverst militære Emblemer) *Her hviler læger Brede Olsen, af Norske geob: lägercorps. Han fødtes paa Toten i Norge 1829, og döde i Flensburg 50te December 1849. Savnet af Kamerater der reiste ham dette Minde.*

Svensk Korporal *Schildts* Grav med et Jernkors, hvorpaa staar: *V: Korporalen vid Lif Kompaniet af Kongl: Svenska 24de Linie Regimentet, Pehr Schildt, fød i Skåne 1825 död i Flensburg 1850. Rättskaffens Soldat, Trofast Vän, Älskad och Saknad af Kamrater.*

Løjtnant *Seehusens Grav* med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Lieutenant v. Seehusen af 5die Reserve Bataillon saaret i Fægtningen ved Ulderup d. 6. April død d. 14. April 1849.*

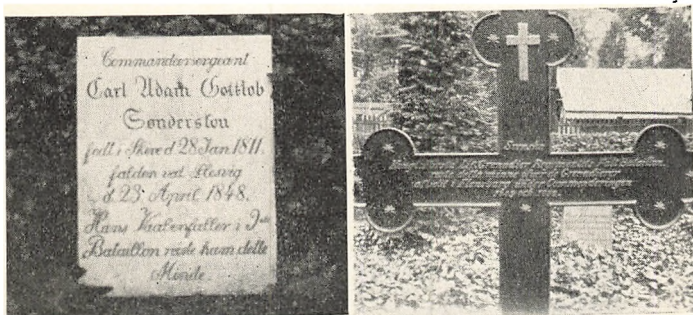
*Løjtnant *Seehusens Grav.*
Fot. 1930.

*Løjtnant *Wedeges Grav.*
Fot. 1931.

Løjtnant *Wedeges Grav* med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Lieutenant Ulrik Christian v. Wedege af 11te Linie Bataillon, født 1816 saaret i Affairen ved Flensborg d. 9. April død d. 12. April 1848.*

Kommandersergent *Sønderskous Grav* med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Commandeersergeant Carl Adam Gottlob Sønderskou født i Skive d. 28. Jan. 1811, falden ved Slesvig d. 25. April 1848. Hans Vaabenfæller i 9de Bataillon reiste ham dette Minde.*

Svenske Grenaderers Grav med et Jernkors med Stjerner. Paa Korsets Forside staar: *† Svenska Kongl: Första Lif-Grenadier Regimentets Fält Bataillon reste detta minne öfver de Grenadierer aflidit i Flensburg*

*Kommandersergent Sønderkous Grav. Fot. 1931.

*Svenske Grenaderers Grav. Fot. 1930.

under Commenderingen 1849 och 1850. Paa Korsets Bagside staar:

*Om ni hemma eller fjerran falla,
Hvilken jord, som än vårt stoft betäcker;
I vårt rätta Hem vi samlas alla
När ur gravvens slummer Gud oss väcker.*

Gravpladsen Nordvest for Mindehøjen.

Her findes et lavt Monument af Sandsten for *Danske Soldater, døde paa Lazaretterne i Flensborg*, for Menig *Albertsen* (1856), Menig *Blom* (1855), svensk Soldat *Borgfeldt*, Sekondløjtnant *Engelbrecht*, svensk Husar *Engqvist*, Korporal *Henningsen* (1859), Student *A. T. Krestensen*, og for Menig *J. Nielsen* (1855).

Monumentet for danske Soldater, døde paa Lazaretterne i Flensborg i 1848—50 og 1864, er en smuk, lav Obelisk af Sandsten med høj, stærkt udarbejdet Kapitæl, hvorpaa staar en Urne, og 2 Trins Fodstykke, øverst med Kehl. Urnen med 2 Hanke er foroven prydet med et Baand med Laurbærblade, forneden rundt omkring med lange lancetformede Blade. Kapitælen har paa Siderne udarbejdede Motiver, forrest en Stjerne. Paa Obe-

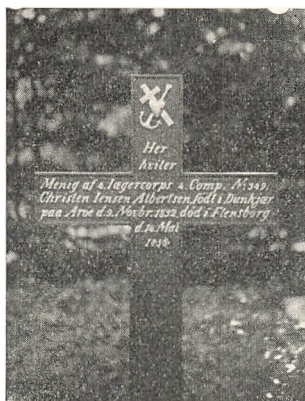
liskens 2 Sider findes i en afrundet indhugget Form symbolske Motiver, paa Forsiden staar: † *Denne Sten er reist til Minde om de paa Lazaretherne i Flensborg i Krigsaarene 1848—50 og 1864 døde danske Soldater.* Herunder i en halvmaaneformet Udhugning en liggende Palmegren.

*Monumentet for danske Soldater, døde paa Lazaretherne i Flensborg. Gammelt Billede.

Menig *Albertsens* Grav med et Jernkors med Inskriptionen: (3 religiøse Symboler) *Her hviler Menig af 4. Lægercorps 4. Comp. No 349. Christen Iensen Albertsen, født i Dunkjær paa Årøe d. 3. Noobr. 1832, død i Flensborg d. 14. Mai 1856.*

Menig *Bloms* Grav med et Jernkors med Inskriptionen: (3religiøse Symboler) *Her hviler Ludvig Nielsen*

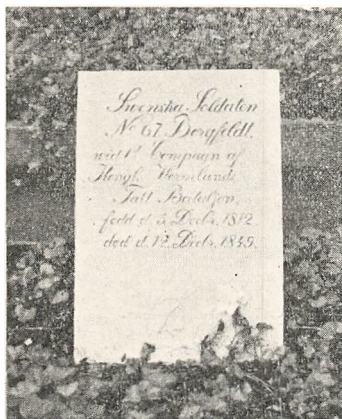
*Menig Albertsens Grav.
Fot. 1931.

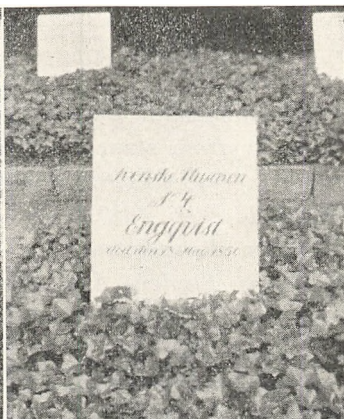
*Menig Bloms Grav.
Fot. 1931.

Blom, Menig i 4. Jægercorps 4. Compagnie, født d. 16. Juni 1854 i Skodborg, død d. 10. Octbr. 1855.

Svensk Soldat Borgfeldts Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Svenska Soldaten No 67, Borgfeldt, mid*

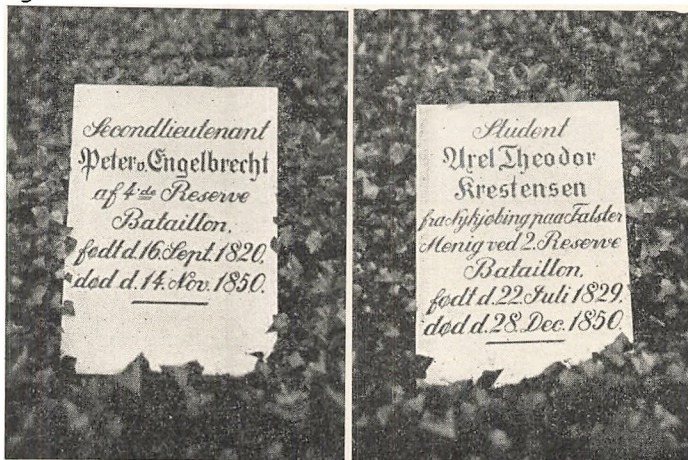
*Svensk Soldat Borgfeldts Grav.
Fot. 1930.

*Svensk Husar Engqvists Grav.
Fot. 1937.

1st Compagn af Kongl. Wermlands Fält Bataljon, fødd d. 5. Decbr. 1812, død d. 12. Decbr. 1849.

Svensk Husar Engqvists Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Svenske Husaren N:4. Engqvist død den 18. May 1850.*

*Sekondlt. Engelbrechts Grav.
Fot. 1931.

*Student Krestensens Grav.
Fot. 1931.

Sekondløjtnant *Engelbrechts* Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Secondlieutenant Peter v. Engelbrecht af 4de Reserve Bataillon. født d. 16. Sept. 1820, død d. 14. Nov. 1850.* ———

Student *Krestensens* Grav med en Marmortavle, hvorpaa staar: *Student Axel Theodor Krestensen fra Nykjøbing paa Falster, Menig ved 2. Reserve Bataillon. født d. 22. Juli 1829, død d. 28. Dec. 1850.* ———.

Korporal *Henningsens* Grav med et Jernkors og en Marmortavle. Paa Jernkorset staar: (5 religiøse Symboler) *Her hviler Corporal og Gymnastiklærer Ludvøig Henningsen, af 4. Iægercorps 4. Compagnie, født i Kjø-*

benhaon d. 25. April 1855, død i Flensborg d. 16. Juni 1859. Paa den foran stillede Marmortavle staar: *Et Minde reist af hans Kammerater.* ———.

Menig J. Nielsens Grav med et Jernkors, hvorpaa staar: (3 religiøse Symboler) *Her hviler lens Nielsen,*

*Korporal Henningsens Grav. Fot. 1931.

*Menig J. Nielsens Grav. Fot. 1931.

Menig ved 4. Jægercorps 4. Compagnie, født d. 11. Febr. 1829. i Stubberup paa Sjælland, død d. 17. Aug. 1855.

Foruden de her omtalte Grave findes der paa disse 2 Begravelsespladser en Række Grave fra Krigen 1864.

Frederiksstad.

Nu med en banket Trøje
 Bortdrog da von der Tann,
 For al sin Flid og Møje
 Han fik kun bare Vand;
 Han længe nok proberte,
 At jage Dansken bort,
 Dog hvad han bombarderte,
 Det hjalp ham ikke stort.
 Vi kan dog Pladsen holde
 Trods Tyskens bittere Harm;
 Thi skønt vi er kun Knolde,
 Vi har en kraftig Arm.

H. B. Thyregod,
 (Underoff.v.4.Komp.1.Res.Batl.)

Saaledes skrev Underofficer Thyregod i Flensburger Zeitung, 29. November 1850, i et Digt paa 7 Vers, „*Danskeren i Skandsen ved Frederiksstad*, Natten mellem den 4de og 5te Oktober 1850“, efter v. d. Tanns mislykkede Storm paa Frederiksstad. Oberstløjtnant *Helgesen* havde heltemodigt forsvaret Byen under Belejrningen fra 29. September—4. Oktober 1850 med en ringe Styrke paa kun 1600 Mand og 6 Feltkanoner mod Oberst *v. d. Tanns* 9.000 Mand og 60 svære Kanoner. I Dage fra 29. September—5. Oktober overøstes Frederiksstad med Bomber. Den 4. Oktober, Helgesens Fødselsdag, tog Ilden ved Middagstid saadan til, at tilsidst hele den sydlige Bydel brændte. Om Eftermiddagen taltes 40—50 Skud i Minuttet. Det var, som om Jorden rystede. Helgesen besvarede ikke Ilden, men gemte Kanonerne til Stormen. Da det mørknedes, stormede Fjenden frem i 3 Kolonner, men det lykkedes ingen af disse at trænge igennem vor yderste Linie. Slesvig-Holstenerne maatte trække sig tilbage med store Tab. Under Belejrningen mistede de 700 Mand, vi kun Halvdelen heraf. Kampen her og ved Fideren og Marskdigerne blev vor sidste i

Treaarskrigen. Med denne Sejr var Oprørernes Magt brudt. I en Soldatervise skrev Ad. v. d. Recke om Helgesen:

Endnu en Helt vi ære — er han ej General,
saa burde han det være, han er en Kærnekarl.
Saa længe Bølger rulle mod Frederiksstad, min Ven.
Mon her vi skulde glemme den tapre *Helgesen*?

*Monumentet ved Evangelisk Kirke i Frederiksstad. Fot. 1931.

Ved Evangelisk Kirke indviedes den 15. Januar 1855 det her værende Monument over 55 danske Soldater, faldne under Belejringen af Frederiksstad. Samme Dag indviedes ogsaa Monumentet paa den nye Kirkegaard, Øst for Byen, samt Monumentet paa Koldenbüttel Kirkegaard, en Fjerdingvej Nordvest for Frederiksstad. (Se om dette under Koldenbüttel).

De under Bombardementet faldne danske Soldater nedlagdes om Nætterne, naar der var Ro dertil, i en Grav lige Nord for Evangelisk Kirke. Monumentet, en 3 m høj Obelisk af Granit med Kapitæl, Sokkel og et 3 Trins Forstykke, har paa Obeliskens Forside et paasat stort Marmorkors, hvorover staar: *Denne Steen satte det danske Folk over 55 trofaste Sønner, — Under Korset*

staar: som satte Livet til for Fædrelandet i Dagene fra d. 29. Sepr.—5die Octbr. 1850.

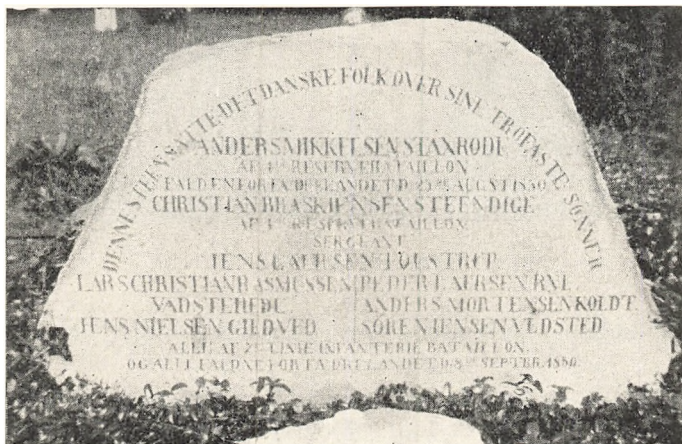
Paa Indvielsesdagen ankom den kommanderende General. Generalløjtnant *Bülow* med Stab, Brigadekommandøren, Generalmajor *Thestrup*, 2. Bataillon fra Husum og Tønning, samt et Halvbatteri fra Slesvig. Alene Oberst *Helgesen*, Helten fra Frederiksstad og den som nærmest kunde ventes til Stede, manglede, trods flere Indbydelser hertil. Hans Gigt fik Skylden, men hans Blufærdighed og Afsky for offentlig Fremtræden var Aarsagen til Udeblivelsen. En stor Menneskemængde fra Byen og nærliggende Byer var forsamlet paa Torvet, da Processionen Kl. 12 satte sig i Bevægelse herfra til Kirkegaarden. Ved Graven talte Feltprovst *Høyer-Møller*, som udtalte: Nu er Betalingens Time kommen! Der staar Beviset for, at Folket ikke har glemt denne Grav. Nu afgøres noget af vor Gæld ved den Gave, der skal hædre dem, som hengave Livet. Her hviler ingen af dem, som ejede berømte Navne, men alene de, som efter fuldendt Gerning nedlagdes her uden Sang og uden Højtid, stille i de tavse Nætter, der fulgte paa de travle Dage. En glimrende Daad var hver Dags Gerning. Den gav dem Navn. Ved Ejderens Bred staar nu Stenen med det nye Navn, de vandt sig, „de Trofaste“. I, som saa dem, og I, som hørte om dem, véd, at der i de Dage kun var eet Ord paa alles Læber, eet Navn i alles Munde, da der var Døds Forstyrrelse over Staden her, og da Budstikken løb fra Ejderens Bred til Skagens hvide Banker, fra Vesterhav til de liflige Øer om deres Daad, da gik som én Tanke gennem Folket: lad os sætte dem et Minde! Der staar Stenen, som ej blot skal vidne om Fortids Tapperhed og Troskab til kommende Slægter, men ogsaa være et Vidne om, hvorfra Sejren kommer, et Vidne om, at Folket ikke alene vidste at bede: Herre! hjælp os! men ogsaa vidste at give Ham

Æren. Ved denne Flod stod mangen Kamp. Hvor Vandtets Værn er sat af Gud, blev Værget ofte draget. Fra Nord til dette Sted drog vorc Fædre. Hvo havde tænkt, at ogsaa vi skulde komme til at følge deres Spor? Saa staa da disse Minder om Frederiksstads Helte! Se, hvor hastigt Ejderens Vande ruller mod Havet! Husk, hvor dybt Ejderens Navn er indgravet i Danmarks Hjerter! Disse Støtter skal staa som tavse, alvorlige Vogtere paa Grænsen, der i deres Tavshed raaber højt: Trofast var Herren i de Trofaste! Hidtil har Han hjulpet! —

Efter Talen afgav Fodfolket Salver og Artilleriet Minutskud, hvorefter Musikkorpset spillede.

*

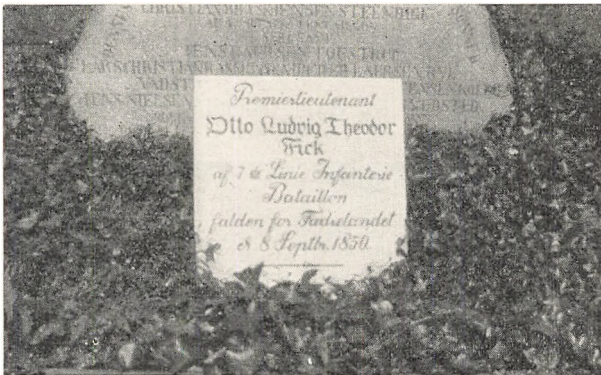
Ved en Recognoscering den 8. September 1850 mod Süderstabel faldt Løjtnanterne *O. L. T. Fick* og *C. A. Wendt* og 6 Menige af 7 Liniebataillon, samt en Menig af 4. Reservebataillon. Wendt førtes til København og begravedes der. Medens Kanonerne sendte deres Hilsen fra Mysunde, blev de øvrige jordet paa *Frederiksstads nye Kirkegaard*, Øst for Byen, den 12. September. Sam-

*Mindestenen paa Kirkegaarden i Frederiksstad. Fot. 1930.

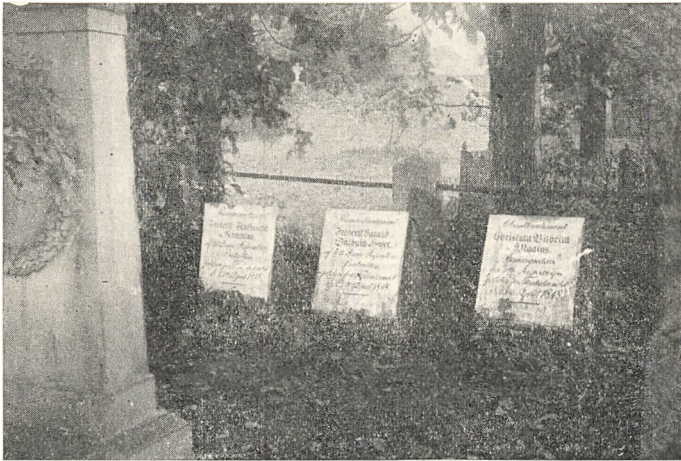
tidig med Monumentet paa Evangelisk Kirkegaard rejstes her paa deres Grav en smuk Natursten af Granit med poleret Forside, 2 m bred og 1,2 m høj, hvorpaa 8 Faldnes Navne er indhugget. Graven er indhegnet med 18 Fag Sten med 1 Jernstang. Paa den smukke Sten staar: (i en Bue over Navnene) *Denne Steen satte det danske Folk over sine trofaste Sønner Anders Mikkel-sen Staxrode af 4de Reservebataillon falden for Fædrelandet d. 25de Augst 1850. Christian Brask Iensen Steendige af 4de Reservebataillon. Sergeant Iens Laur-sen Toustrup. Lars Christian Rasmussen Vadstehede. Iens Nielsen Giedved. (lille lodret Streg) Peder Laursen Rye. Anders Mortensen Koldt. Sören Iensen Vedsted. Alle af 7de Linie Infanterie Bataillon, og alle faldne for Fædrelandet d. 8de Septbr. 1850.*

*Premierløjtnant Ficks Grav. Fot. 1931.

I samme Gravsted hviler Premierløjtnant O. L. T. Fick, over hvem en Marmortavle er opstillet foran Mindestenen, og med Inskriptionen: *Premierlieutenant Otto Ludvig Theodor Fick af 7de Linie Infanterie Bataillon falden for Fædrelandet d. 8. Septbr. 1850.* ———.

Haddeby.

*Gravstedet fra 1848 paa Haddeby Kirkegaard. Gammelt Billede.

Paa Kirkegaarden her findes et Gravsted fra 1848, foruden et fra 1864. Efter Slaget ved Slesvig den 25. April 1848 begravede Preusserne deres egne Faldne sammen med vore paa Frederiksberg Kirkegaard. Det samme var Tilfældet for de i og ved Bustrup i vor Avantgardekamp ved Danevirke Faldne, som lagdes i samme Gravsted paa Haddeby Kirkegaard, hvor Preusserne rejste en Granitstøtte med Inskriptionen: „*Den 27 Kriegern, wølche am ersten Ostertage 1848 in und um Bustrup gefallen sind.*“ Vore Faldnes Antal her er ubekendt. Komiteen opstillede 5 Marmortavler over de 5 faldne danske Officerer, Oberstløjtnant *Magius* og Premierløjtnanterne *Hoyer* og *Rømeling*, og indhegnede Graven med 10 Fag Sten med en Jernstang. Officerernes Grave, paa Billedet set fra venstre, er:

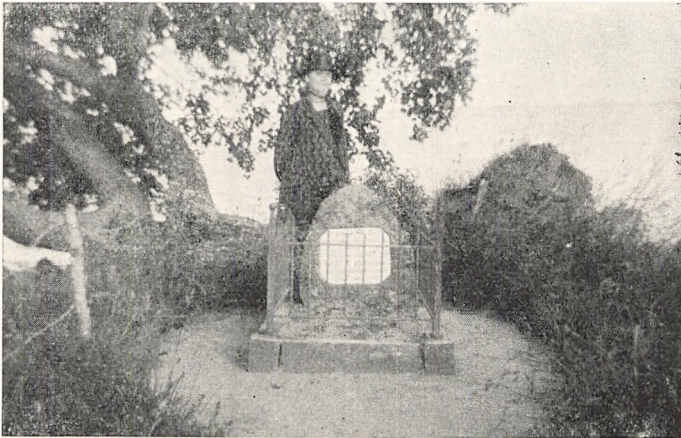
Premierløjtnant *Rømelings* Grav, paa hvis Tavle staar: *Premierlieutenant Frederik Ferdinand v. Røme-*

ling. af 11te Linie Infanterie Bataillon falden for Fædrelandet d. 25de April 1848. ———.

Premierløjtnant *Hoyers* Grav, paa hvis Tavle staar: *Premierlieutenant Frederik Harald Balduin v. Hoyer. af 4de Linie Infanteri Bataillon falden for Fædrelandet d. 25de April 1848.* ———.

Oberstløjtnant *Magius'* Grav, paa hvis Tavle staar: *Oberstlieutenant Christian Vilhelm v. Magius. Commandeur for 5die Jægercorps falden for Fædrelandet d. 25de April 1848.* ———.

Holnæs.

*Marinegraven paa Holnæs. Fot. 1927.

Ved det sydlige Indløb til Flensborg Fjord ligger paa Odden her paa Holnæs den første danske Sømand, Kvartermester *Niels Børgesen* fra Dampskibet „Hekla“, der i 1848 fandt Heltedøden, begravet. Da Korvetten „Najaden“ sammen med „Hekla“ og to Kanonbaade laa Øst for Holnæs den 7. April 1848, aabnede et Par Feltkanoner i Land Ilden mod Skibene, men „Hekla“ bragte dem snart til Tavshed. I denne Fægting faldt Kvarter-

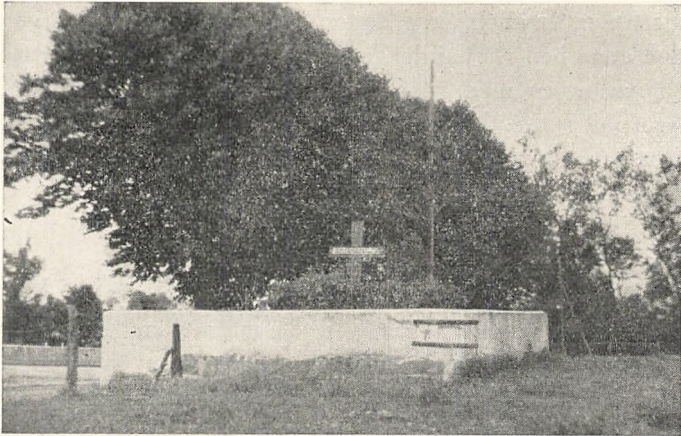
mesteren. Graven ,som ligger ved Lyksborgvejen, hvor den gaar ned til Vandet, har 4 Fag Smedejernsgitter og en Natursten med indlagt ottekantet ny Marmorplade, hvorpaa staar: *Denne Sten satte det danske Folk over Kvartermester Niels T. Børgesen, som faldt for Fædrelandet den 7. April 1848.*

Holtsee.

Ved Siden af den fra 1815 værende Granitsten over en ukendt Soldats Grav ved Vejen mellem Haby og Holtsee ved Sehested findes en tilsvarende Granitsten med Inskriptionen: *19. A. P. 1848.* Herunder hviler en som ukendt Soldat jordet Dragon *Peter Jensen Carlby* af 5. Dragonregiment (Randers), der blev dødelig saaret paa sin Post ved Aschepel den 18. April 1848. Friskarnerne førte ham med til Holtsee, hvor de havde Infirmeri. Her døde han og begravedes ved Siden af Soldaten fra 1813. Major *v. Gyldenfeld* til Hohenlied lod Gravstenene anbringe. Se Billedet under 1813, S. 168.

Husby.

Ved Møllen i Husby, 4 km Sydvest for Slesvig By, findes et Gravsted, omgivet af en lav Betonmur, og her indenfor er et 8 Fag Smedejernsgitter og et stort Jernkors. Den 25. April 1848 faldt her paa vor Stillings højre Fløj under Slaget ved Slesvig 7 fyenske Dragoner af 6. Dragonregiments 1. Eskadron under Ritmester *Würtzens* kække Indhug mod Preusserne for at redde Løjtnant *Götszches* 2 Kanoner Vest for Byen. Kanonerne reddedes herved. Lidt længere fremme paa Vejen stødte Eskadronen paa omkringvendende preussiske Haubitser, som brød Angrebets Voldsomhed, og fra alle Hegn beskød Fjendens Fodfolk nu den tætte Ryttermasse. Eskadronen maatte tilbage i vild Karriere. Estandardføreren faldt med Eskadronens Mærke i Ar-

*Fyenske Dragoners Gravsted ved Møllen i Husby. Fot. 1932.

men. Estandarden pryder nu Garnisonskirken i Potsdam. Da Eskadronen igen samlede sig uden for Fjendens Ild, savnedes foruden flere Befalingsmænd omtrent 40 Menige. Damer i Odense skænkede senere Eskadronen en ny Estandard.

Bønderne begravde samme Dag 7 Dragoner af Eskadronen og 1 Korporal ¹⁾ af 3. Dragonregiment paa Marken ved Foden af en Kæmpehøj. For indsamlede Midler i Eskadronen og med Tilskud fra Komitéen købte Oberstløjtnant Würtzen efter Slaget ved Isted i 1850 Gravpladsen og rejste her det store, enkle Jernkors, staaende paa en Granitfod. Bevarelsen af Gravstedet sikredes Krigsministeriet i 1901.

Paa Jernkorsets Forside staar: *Her hviler Støvet af Danske af 6te Dragon Regiments 1ste Escadron, som for Preussiske Kugler fandt Heltedöden for Konge og Fädreland i Slaget ved Slesvig den 25de April 1848.* Paa Bagsiden staar: *Dette Minde blev reist Dem af deres Escadronskammerater som deltog i Affairen ved Husbye*

¹⁾ Jvf. *Høyer Møllers Beretning 1859*, S. 34.

*da de Danske efter Slaget ved Idsted d: 25 Juli 1850
gjenvandt Slesvig. Fred med denne Grav.*

Husum.

Paa Vestre Kirkegaard i Husum findes 5 Gravsteder, nemlig et stort for faldne danske Krigere fra Forsvaret af Frederiksstad i 1850, Løjtnant *Vaupells*, samt Oberst og Oberstinde *Wagners* Gravsted.

Gravstedet for Faldne fra Frederiksstads Forsvar, der er begravet i Husum, er omgivet med et smukt 8 Fags Støbejernsgitter.

De Begravnens Antal er ubekendt. Paa Gravstedet havde en Del af Beboerne i Husum allerede Nytaarsdag 1851 rejst et stort og smukt Monument over de Faldne. Bag Monumentet staar en stor Hængeask. Monumentet er en af Sandsten tilspidset Obelisk med Kapitæl, Hovedparti og Sokkel paa et to Trins Fodstykke paa Underlag. Paa Kapitælen er af Marmor en Krone øverst

*Monumentet i Husum over Faldne fra Frederiksstads Forsvar. Fot. 1936.

og herunder en Laurbærkrans. Paa Obeliskens Hovedparti findes to indlagte, firkantede Marmorplader. Den øverste er prydet med militære Emblemer: til venstre en Danebrogshane, til højre en Hjælm med Hestehaarshale, bag Hjælmen korslagte Vaaben, og herunder to liggende Kanoner, hvorunder to Rækker Kanonkugler. Paa den nederste store Marmorplade staar: *Den bei der heldenmüthigen Vertheidigung von Friedrichstadt im Herbst 1850 gefallenen Dänischen Krieger gewidmet.* Dette siger: *Viet de i Frederiksstads heltmodige*

Forsvar i Efteraaret 1850 faldne danske Krigere. Paa Soklens Forside er i et cirkulært Indsnit en udhugget, smukt formet Urne med Ører, Laag med Top, og Fod. Monumentet virker ædelt og skønt. Gravstedets Gitter rejstes af Komitéen i November 1879.

Løjtnant Vaupells Grav er omgivet af 4 Fag Sten med en Jernstang. Komitéen stillede en Marmorstavle paa Graven. Senere afløstes Tavlen af et stort Jernmonument med et udskaarret Kors med Bladfigurer, staaende paa en

*Løjtnant J. Vaupells Grav.
Fot. 1932.

ottesidet Sokkel med 4 udskaarne Sider med samme Bladfigurer. Løjtnant Vaupell ved 4. Reservebataillon faldt under Stormen paa Frederiksstad. Paa Soklens Forside staar: *Lieutenant Jon Vaupell, født 4 August 1828, Faldt i Stormen paa Frederiksstad 4 October 1850.*

*Oberst og Oberstinde
Wagners Grav* har to
Sandstenstavler, til ven-
stre Oberstindens, hvor-
paa staar: *Frau Auguste
v: Wagner geb: Müller
Gattin des Obersten v:
Wagner, geb: zu Fell-
bach in Wirtemberg d:
15t August 1770, gest: zu
Husum den 19t November
1847.* Paa Oberstens Tavle
staar: *Oberst Friedr. Carl
v: Wagner Ritter v: D:
u: Dbgsm. geb: zu Kö-
nigsbron in Wirtemberg
d: 17t Mærz 1766, gest:
zu Husum d: 5t Iul. 1847.*

*Oberst og Oberstinde Wagners
Grav. Fot. 1932.

Isted.

Det var paa Isted-Hede
og saa i Øvre-Stolk,
for gamle Danmarks Ære
da stred det danske Folk;
ja, for den danske Tunge
og for det danske Land
stred Heltene de unge
som gamle Hildetand.

Der faldt den bolde *Læssøe*
i Heltemanddomsaar,
og for den danske Løve
det var et Hjertesaar.

N. F. S. Grundtvig.

En god Mils Vej Nord for Slesvig By ligger Isted
brune Hede. Her sejrede den danske Hær paa 40.000
Mand under General *Krogh* i Slaget ved Isted den 25.

Juli 1850 over den slesvig-holstenske Hær paa 27.000 Mand under General *Willisen*. Medens den danske Hær lejrede sig om Aftenen ved Danevirke, efter den haarde Kampdag fra den tidlige Morgenstund, flygtede Willisens slagne Hær til Rendsborg. Det var Trearskrigens blodigste Kamp. Vore Tab var over 3500 Mand, Slesvig-Holstenernes over 5000 Mand. Her faldt Oberst *Frederik Læssøe*, medens han med sin berømmelige 12. lette Ba-taillon satte Angrebet an paa Grydeskov, i Fjendens Centrum mellem Isted Sø og Langsø, ramt af en Kugle i Brystet. Paa det Sted ved Sydøstkanten af Isted Sø, hvor han faldt, rejstes kort efter en mindre, tilhugget Granitstøtte med den enkle Inskription, lodret paa Støt- tens øverste Halvdel: *Her faldt Læssøe*. Ved den gamle Grusgrav her rejstes i 1900 til 50-Aarsdagen i Stedet for denne enkle Sten en stor, fortil afskaaret Mindesten af Granit, hvorpaa staar: *Her faldt Oberst W. H. F. A.*

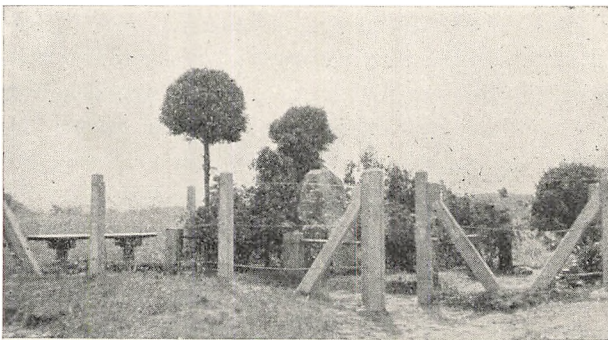

*Oberst *Læssøes* Mindesten ved Isted. Fot. 1905.

Læssøe 25. Juli 1850. Pladsen er omgivet af 8 Fag Sten med en svær Jernstang, og her udenom af Jerntraad paa Stolper af armeret Beton. En Bænk findes herved. Bevarelsen af Arealet med Mindestenen og en Adgangssti er tilsikret Krigsministeriet.

Efter den foregaaende Dags Kamp ved Helligbæk, skulde Læssøe som Fører for den senere højre Kolonnes Avantgarde med 12. lette Bataillon og 2 Kanoner i 2. Division under Generalmajor *Schleppegrell* tidlig Morgen Kl. 1½ rykke frem i Hovedkolonnen fra Helligbæk ad Mysundevejen, for over Stolk at svinge sydvest paa og kaste Fjendens Centrum ved Grydeskov mellem de to Søer. Vejret var taaget, og det regnede smaat, hvorved Oversigten hindredes. Medens 12. lette Bataillon kastede de slesvig-holstenske Skytter tilbage til Nordkanten af Grydeskov, hørte Læssøe en voldsom Skydning til venstre for sig ved Øvre Stolk. „Det maa Schleppegrell selv klare!“ udbrod Læssøe og ordnede 12. lette Bataillon til Angreb paa Grydeskov. 2. Reservebataillon var nu ved at komme frem til Raadighed. Da Læssøe havde udgivet sine Befalinger, opmuntrede han sine Sønderjyder med Tilraabet: „Lad os nu vise Fjenden, at vi er den 12. Bataillon!“ Han red op paa en Høj, tæt ud for den nordlige Spids af Grydeskov, for at iagttage sine Sidetroppe. Højen laa indenfor Geværskudsafstand fra Skoven. Hans ellers føjelige Rødkimmel vilde først ikke derop, men han tvang den dertil og galoperede op ad Højen, fulgt af sin Adjudant, Premierløjtnant *Aarøe*, Stabs-hornisten og Ordonnansen, en Nord-slesviger, der havde fulgt Læssøe i alle tre Felttog. Ryttergruppen tiltrak sig Fjendens Opmærksomhed, og en Regn af Riffelkugler sendtes mod den. Faa Øjeblikke efter segnede Stabs-hornisten om, kort efter ligeledes Ordonnansen. For at formaa Læssøe til at forlade denne farlige Plads, sagde *Aarøe* til sin Chef: „Hr. Oberst! Fjenden sigter paa

Flæsket, men det gaar ud over Ærterne!“ — „Er De bange for en Smule Kugle, kan De ride ned!“ svarede Læssøe. For den voldsomme Kugleregn standsede vore Skytter. Aarøe sendtes afsted for at hente 2. Reservebataillon hurtig frem til Foden af Højen. Næppe havde Aarøe overbragt sin Befaling, før han saa Læssøes Skimmel jage forbi sig, blodig og uden Rytter. I et Øjeblik var han paa Højen, hvor han fandt sin Chef med gennemskudt Bryst. Klokken var 6 Morgen. Flere Officerer, deriblandt Kaptajn *Rist* og Overlæge *Fevøile*, ilede til for at bringe Obersten bort. „Lad mig ligge,“ sagde Læssøe henvendt til *Rist*, „og hils min Moder. — Men vil I gøre Eders Oberst en Tjeneste, inden han dør, saa tag Skoven!“ Dermed udaandede han, knap 39 Aar gammel, den danske Hærs lyse Haab, til det sidste opfyldt af Tanken for sit Fædreland og sin Moder. Læssøe var ugift. Hans Moder var ham det kæreste paa Jorden. Læssøes sidste Ønske blev hurtigt opfyldt. Klokken 6¹/₄ stormede 12. lette Bataillon, fulgt af Kompagnierne *Rist* og *Krabbe*, *Grydeskov*. Det fjendtlige Jægerkorps kastedes tilbage ind i *Kathrineskov* efter fortvivlet Modstand.

*Mindestenen for *Læssøe* med Omgivelser ved Isted.
Fot. 1934.

Læssøe førtes tilbage til Kapellet paa Flensborg Gamle Kirkegaard og lagdes i et særligt Værelse. Et Øjenvidne skrev i „Fædrelandet“ om Besøget her: „Intet Ansigt var saa skønt i Døden som Læssøes, hvert Træk bar endnu det levende Præg af en stolt, høj Aand, fuld af Liv, besjælet af en mandig Villie. Den ædelt formede Pande syntes endnu at gemme Feltherrens Tanker. Jeg kan ikke tænke mig noget skønnere Billede af en falden Helt end dette.“

Læssøe jordedes sammen med Kæmperne fra Isted paa Flensborg Gamle Kirkegaard og hviler under Kæmpehøjen. Et Minde sattes ham her i Portrætmedaillon en lige over for General Kroghs paa Isted-Løvens Sokkel. Som et andet synligt Minde om ham rejstes i 1907 en stor Bautasten i det tidligere Grænseskel mellem Nørre- og Sønderjylland ved Sønderlandevej, Syd for Kolding, lige over for Gaarden Bellevue, hvor Læssøe 16. Juli 1848 mødtes med Diplomaterne, for at forhandle om Grænselinien under Vaabenhvilen.*) Stenen har Inskriptionen: *Oberst Læssøe faldt for Danmark d. 25. Juli 1850.* Og herunder H. C. Andersens Linier om ham:

*Hans Liv var ungt,
men evigt ungt
staar ogsaa hans Eftermæle.*

Endelig er Læssøe mindet i Professor *V. Irmingers* pragtfulde, store Maleri paa Frederiksborg af ham til Hest paa Højen ved Grydeskov.

Stedet, hvor Læssøe faldt, besøges aarlig af *Isted-Gildets* Medlemmer, som med dets Formand, Bibliotekar, Dr. phil. *Viggo v. Holstein-Rathlou*, Aarhus, og Krigsministeriets Tillidsmand i Slesvig, Vandrelærer *Jørgen Jørgensen*, den 25. Juli tager til Mindestederne omkring Slesvig og Isted. Paa Michaëlis Kirkegaard i Slesvig smykkes først Gravene i den tidlige Morgenstund. Paa

*) Hector Boeck: 12. Bataillons Historie 1679—1929. S. 359.

Automobil medføres Guirlander, Kranse og Blomster. Paa Smaagaards Grav i Haven i Nybjernt lægges en Krans. Læssøes Mindesten smykkes med Guirlander, og der lægges en Kranse mellem det Væld af blomstrende Roser, som smykker dette Sted. Schleppegrells Mindesten ved Vejen til Stolk smykkes med Guirlander og her nedlægges en Kranse. Paa Nordbergs Grav i Skoven ved Popholt lægges en Kranse og Blomster. Videre gaar Vejen til Brorsons Grav paa Toppen af Kæmpehøjen ved Engbro, hvor der lægges en Kranse, og herefter smykkes Graven ved Falkenberg, i Husby, ved Nykro og de andre Isted-Grave i og ved Slesvig By. Traditionen tro, samles man til Kaffe i Isted Kro, hvorfra der sendes Hilsener til Gildebrødre og -Søstre og Venner i Syd-slesvig og Danmark.

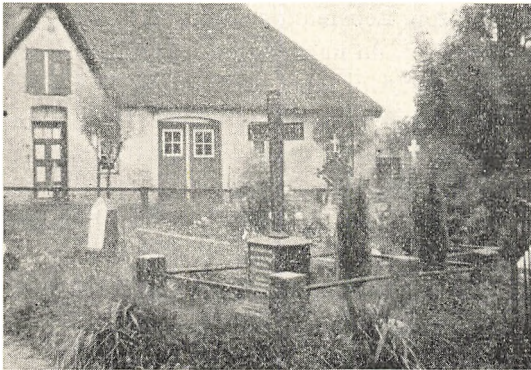

*Monumentet i Koldenbüttel over Faldne ved Frederiksstad. Fot. 1929.

Koldenbüttel.

Paa Kirkegaarden her findes ved Kirken et langt Gravsted med 15 Fag Sten med 1 Jernstang og en 5,2 m høj Søjle af poleret Granit over 24 faldne danske Soldater fra Stormen paa Frederiksstad (se denne) den 4. Oktober 1850. Søjlen har svagt tilspidset Kapitæl, Hovedparti og todelt Sok-

kel paa 5 Trins cirkulært Fodstykke. Paa Søjlen findes paasat et stort Marmorkors, hvorunder staar: *Denne Steen satte det danske Folk over 24 trofaste Sønner.* Paa den nederste Del af Soklen staar paa et indhugget, rektangulært Felt: *De hengave Livet for Fædrelandet d. 4de Octbr. 1850 ved Frederikstad.*

*Sekondløjtnant *Wadskærs* Grav. Fot. 1930.

Desuden findes her Sekondløjtnant *Wadskærs* Grav med 6 Fag Sten med 1 Jernstang og med et stort Jernkors paa Jernsokkel. Jernmonumentet er ganske tilsvarende Løjtnant Vaupells i Husum. Paa Soklens Forside staar: *Secondlieutenant Carl Ludvig Viggo v. Wadskör, af 4de Reserve Bataillon. Falden for Fædrelandet d. 4de October 1850.*

Den 4. Oktober var Stormen paa Frederiksstad afslaaet. Glæden blandt alle Danske var stor. Valpladsen skulde nu afsøges, og det var ingen let Sag. De Faldne blev trukket frem fra sammenstyrtede Diger, fra dybe Grave og fra bundløst Mudder. De bragtes til Koldenbüttel Kirke i dennes snævre Rum. Mandag Aften den 7. Oktober, da Solen gik ned, var to store Grave kastede paa Kirkegaarden, den ene til de 24 Danske, den anden

til 74 Insurgenter og 6 Civile. I en særlig Grav blev Sekondløjtnant *Wadskær* lagt. 1. Reservebataillon havde Vagt ved Begravelsen. En stor Menneskemængde omringede Kirkegaarden, som maatte afspærres. Kun Lensmanden i Koldenbüttel var til Stede af Civile, for at se de Døde fra fjendtlig Side, om nogen skulde kendes. Een for een bares de Faldne ud af Kirken. Uniformen afgjorde Pladsen. Lensmanden stod ved Døren, saa hver Falden i Ansigtet, da han paa en Gang kastede sig over en udbaaren med Udraabet: „O! det er min sidste, min eneste Søn!“ Sønnen bragtes til hans Hjem. Snart var Gravene fulde. Uden Kiste laa de alle. Et uudsletteligt Indtryk gjorde det paa Feltprovst *Høyer Møller*, som sagde de Faldne Tak og forrettede Jordpaakastelsen, ligesom paa dem, der bad Bønnen over dem.

Den 11. Januar 1853 indhegnedes „de Trofastes“ Grav med Jerngitter, og Søjlen rejstes paa den.

*Mindestenen paa Gravstedet for danske Krigere 1850—51. Fot. 1934.

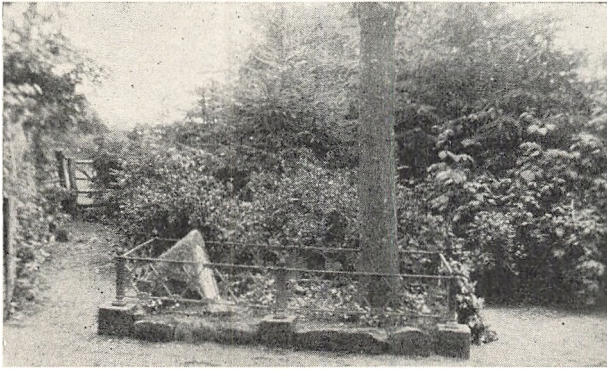
Lyksborg.

Paa Lyksborg gamle Kirkegaard findes, foruden det store Gravsted med Søjle fra 1864, et Gravsted for 9 danske Krigere, som døde paa Lazarettet her i 1850—51. Dette Gravsted er hegnet med 12 Fag Sten med 1 Jernstang og har en Natursten af Granit med poleret For-side, hvorpaa staar: *Denne Steen satte det*

danske Folk over 9 trofaste Sønner, som døde for Fædrelandet i Aarene 1850 og 1851. ———.

Nybjernt.

I en Have i Nybjernt, 1 Mil Nord for Slesvig By, findes et Gravsted for en dansk Soldat, som faldt her efter Slaget ved Isted under Hærens Fremrykning til Danevirke. En Bonde fra Nybjernt fandt ham dødelig saaret paa Engen ved Landevejen. Under Transporten døde Soldaten. Bonden jordede ham i Stilhed i sin Have. Feltprovst Høyer Møller fandt Graven og lod den istand-

*Menig L. C. Jensen Smaagaards Grav i Nybjernt. Fot. 1930.

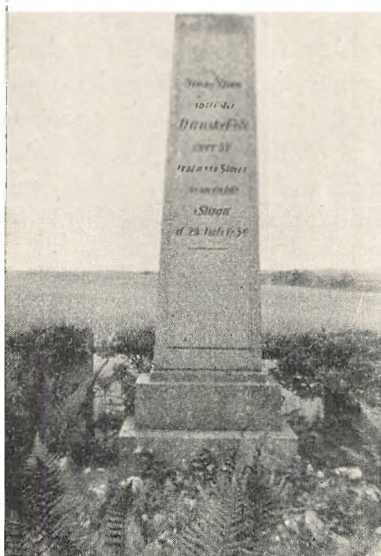
sætte. Gravstedet har 6 Fag Støbejernsgitter og en Granitsten med planhugget Forside, hvorpaa staar: *Her hviler Lauritz Chr. Jensen Smaagaard, af 2. Forst. Bat. 4. Comp. Nr. 51, som satte Livet til for sit Fædreland d. 25. Juli 1850. Fred være med dig.*

Nykro.

Paa en Mark ved Nykro, en halv Mil Nordvest for Slesvig By, findes et stort Gravsted for 37 danske Krigere, faldne i Slaget ved Isted den 25. Juli 1850. Da

Oberst *Schepelern* den 26. Juli stod her med sin Brigade, lod han Omegnen afsøge og fandt 37 af vore Faldne, som han lod begrave paa et højtliggende Sted

*Gravstedet med Obelisk ved Nykro. Fot. 1932.

paa en Mark ved Ud-kanten af en lille Skov. Ejerinden overlod straks Komitéen Pladsen uden Vederlag. Gravstedet har 14 Fag Sten med 2 Jernstænger og en 3,5 m høj Obelisk af Granit. Obelirken staar paa 2 Trins Fodstykke, og paa det op-højede Felt paa dens Forside staar: *Denne Steen satte det Danske Folk over 37 tro-faste Sønner, som faldt i Slaget d. 25 Juli 1850.* ———.

Oversø.

Under Hærens Tilbagegang den 24. April 1848 efter Slaget ved Slesvig fandt der denne Dag Syd for Flensborg i Terrænet omkring Oversø og Bilskov Kro en Arrieregardekamp Sted. 2. Jægerkorps under Oberstløjtnant *Styrup* stod i Oversø og maatte trække sig tilbage ud i Oversø Mose for overlegne Styrker. Her angrebes det af mecklenburgske Dragoner og hannoveransk Fodfolk. Oberstløjtnant *Styrup* faldt her og jordedes paa Oversø Kirkegaard, hvor ogsaa 2 af hans Underjægere jordedes.

*Oberstløjtnant Styrups og 2 Underjægeres Gravsted
i Oversø. Ældre Billede.

Paa det med Kantsten forsynede, nu fælles Gravsted findes til venstre en Betonsten med Marmorplade og overliggende Kanonkugle for de to Underjægere, og til højre en lignende for Oberstløjtnant Styrup. Paa Marmorpladen for Underjægerne staar: *Her hvile Underjægerne ved 2det Jægercorps Niels Mathiasen Borsholm og Søren Jensen Fersløv, faldne for Fædrelandet d. 24. April 1848.* ——. Paa Marmorpladen for Oberstløjtnant Styrup staar: *Her hviler Commandeur for 2det Jægercorps Oberstlieutenant, Jacob Hansen v. Styrup falden for Fædrelandet d. 24. April 1848.* ——.

Popholt.

Under Kampen ved Helligbæk, Dagen før Istedslaget, saaredes under 9. Liniebataillons Kamp ved Stenderup Skove den 24. Juli 1850 Sekondløjtnant Nordberg i Underlivet. Ambulancesoldater bar ham tilbage og efterlod ham i Stenderup Skov, siddende op ad et Træ, da Baaren var gaaet itu. Ved deres Tilbage-

*Sekondløjtnant Nordbergs Grav
i Skoven ved Popholt. Fot. 1930.

komst fandtes Løjtnanten ikke her. Den 11. August 1850 havde Løjtnantens Fader, Krigsassessor, Postmester *C. F. E. Nordberg* i Nykøbing, Mors, endnu ingen Oplysning om Sønnens Skæbne og henvendte sig i „Flensburger Korrespondent“ for 15. August s. A.*) om Oplysning om Sønnens sørgelige Skæbne, hvad enten han var levende eller død. I „Thyras Vold“ for 15. August

1930 fortæller en Indsender, at da Ambulancesoldaterne kom tilbage, fandt de Løjtnanten siddende ved Træet, hans Hoved var faldet ned paa Brystet, han var død. De stødte ham til Hvile i Stenderup Vesterskov, ved Popholt, ved Stedet, hvor han var død. Da Graven var blevet bekendt, kom hvert Aar i lang Tid en sørgeklædt Kvinde og lagde Blomster paa Graven.

Naar man fra Nord kommer ad Slesvig Landevej og passerer Stenderup Skovene, findes paa højre Haand her et Skilt med „Nach dem dänischen Grab“. En Jernlaage fører ind til Skoven, hvor en Træplade angiver: „Til Løjtnant v. Nordbergs Grav“. Lidt inde til venstre ad en græsbegroet Sti ligger Graven mellem Kæmpebregner og slanke Bøge. Et betagende smukt Hvilested!

Da Graven var blevet kendt, hædrede Kong Frede-

*) Jvf. Arkivar *A. Holst Jørgensens* Artikel herom i „Thyras Vold“, 15. November 1930.

rik VII Løjtnant Nordberg ved at sætte et stort Trækors paa Graven. Denne er omgivet af 4 Fag Sten med 1 Jernstang, har en Marmortavle, støttet til en Granitsten, samt bag denne det store Trækors. Paa Marmortavlen staar: *Secondlieutenant Vilhelm Carl Joseph v. Nordberg, af 9de Linie Infanterie Bataillon, født 1827, falden i Fægtningen ved Helligbæk d. 24 Juli 1850.* —. Ege-Trækorset har en Zinkplade, hvorpaa staar: *Kong Frederik VII Folkekjære satte dette Minde.*

I særlig Grad er denne Grav blevet besøgt af Turister. Jvf. *Thorkild Grønlunds „Alfarveje og Bedesteder“*, S. 205.

Slesvig.

Fra Als til Danevirke,
fra Sli til Ægirs Dør
skal Danmarks Løver springe
paa Gylden Grund som før;
hos Angler og hos Friser
i genfødt Vennelag
skal synges Kæmpeviser
om Sejrens Julidag.

N. F. S. Grundtvig.

Her nede ved Danevirke, i Slesvig By, ved Sliens skønne Bredder, bærer Minderne særlig Vidne om vore Faldne paa Sejrens Julidag, Slaget ved Isted den 25. Juli 1850, men ogsaa om vor hæderfulde Kamp i Slaget ved Slesvig den 23. April 1848. Mindesmærkerne og de Faldnes Grave findes fra disse Slagdage særlig paa *Frederiksberg Kirkegaard*, Syd for Gottorp Slot, og paa *Michaëlis Kirkegaard* i den gamle Bydel. Fra Slaget ved Isted findes desuden Gravpladsen ved Bustrup Dam, og fra Slaget ved Slesvig og fra Krigen 1864 Gravene paa Haddeby Kirkegaard. (Se om disse under Bustrup og Haddeby). Fra Kampdagene ved Danevirke i 1864 findes Mindesmærkerne og Gravene for de Faldne særlig paa *Militær-Kirkegården* i Skoven ved Flensborg Landevej.

Paa Frederiksberg Kirkegaard findes fra Treaarskrigen og nærliggende Tid ialt 10 Gravsteder, paa Michaëlis Kirkegaard 10 Gravsteder, samt Mindestenen for tyske faldne Krigere i Slaget ved Slesvig og Kampen ved Bilskov Kro. Paa Militær-Kirkegaarden findes ialt 20 Gravsteder, samt det østrigske Kapel.

Frederiksberg Kirkegaard.

*Officers-Gravstedet i Slesvig ved Frederiksberg Kirke. Fot. 1931.

Det største Gravsted her ligger ved den nordlige Side af Frederiksberg Kirke og har i en Halvcirkel om et Bed af Vedbend et stort Jernkors og 10 Marmortavler over faldne Officerer, samt en Marmortavle for faldne danske Soldater i Slaget ved Slesvig, opstillet i Midten foran Jernkorset.

Paa Mindetavlen over *danske Soldater* staar: *Minde over her jordede danske Soldater faldne i Slaget ved Slesvig d. 25 April 1848.*

Paa Jernkorset paa en Jernsokkel, foroven med militære Emblemer, forneden med et Englemotiv, staar:

Her høiler Capitain Carl Frederik von Obel af den 13de Linieinfanterie Bataillon, født i Haderslev den 10de October 1806, falden ved Slesvig den 25de April 1848.

Paa Marmortavlerne for de 10 øvrige Officerer staar, fra venstre:

Secondlieutenant Niels Johannes v. Lund af 5die Jægercorps, falden for Fædrelandet i Slaget ved Slesvig d. 25. April 1848. —.

Premierlieutenant Carl Frederik Pogwisch v. Stricker af 11te Linie Infanteri Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Slesvig d. 25 April 1848. —.

Capitain Wilhelm Adolph v. Friederichsen, af 7de Infanterie Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Slesvig d. 25 April 1848. —.

Capitain Carl v. Høeberg, af 2det Jægercorps, falden for Fædrelandet i Slaget ved Slesvig d. 25 April 1848. —.

Premierlieutenant William v. Tronnier, af 10de lette Infanterie Bataillon, saaret i Kamp for Fædrelandet d. 25 April 1848, død d. 1 Mai samme Aar. —.

Capitain Christian Frederik v. Kurtzhals, af 11de Linie Infanterie Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Slesvig d. 25 April 1848. —.

Premierlieutenant Vilhelm Otto v. Orlamundt, af 5die Forstærknings Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Isted d. 25 Juli 1850. —.

Premierlieutenant Christian Carl Frederik v. Breede, af 5te Forstærknings Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Isted d. 25 Juli 1850. —.

Premierlieutenant Heinrich v. Behrmann af 2 Reservø Bataillon død d. 11 Nov 1850 paa Gottorp Lazareth.

Secondlieutenant Theodor Henrik Viborg v. Pontoppidan, af 5 Linie Infanterie Bataillon, falden for Fædrelandet i Slaget ved Isted d. 25 Juli 1850. —.

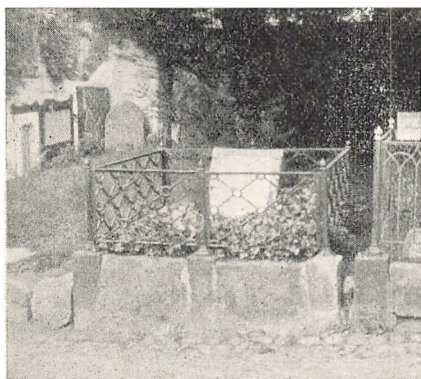
Lidt østligere paa samme Side af Kirken findes Kap-tajn ved 12. Bataillon *Mechlenburgs* Grav, tidligere med

*Kaptajn Mechlenburgs Grav. Fot. 1930.

6 Fag Støbejernsgitter, nu alene med Kantstenene, og en Marmorplade, hvorpaa staar: *Capitain C. E. V. Mechlenburg født d. 25 Noobr. 1802 saaret ved Slesvig d. 23 April død d. 19 Mai 1848.*

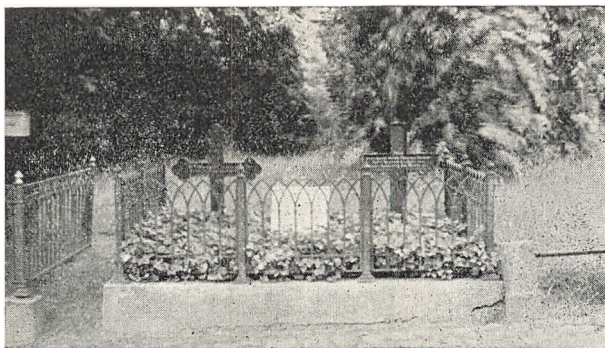
Paa Arealet Øst for Gangen fra den nordlige Indgangslaage til Kirken ligger Premierløjtnant *Wedelfeldts* Grav med 6

*Premierløjtnant *Wedelfeldts* Grav. Fot. 1931.

6 Fag Støbejernsgitter og en Sandstensplade med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Herunder hviler Premierlieutenant af Infanter. Frederik Adolph Wedelfeldt R. af D. født d. 25de Juli 1826, død d. 2den April 1851 paa Lazarethet i Slesvig. —.*

Nogle Skridt herfra findes et fælles Gravsted med 7 Fag Støbejernsgitter for (fra venstre) Dyrnlæge *Hansen*, med Jernkors, Sekondløjtnant *Brøndum*, med Marmortavle, og et Barn *Redøhl*, med Jernkors. Inskriptionerne er:

*Dyrnlæge *Hansens* og Sekondløjtnant *Brøndums* Gravsted.
Fot. 1933.

T: I. Hansen fra Randers, Dyrnlæge af den Danske Armee.

Secondlieutenant Berthel Christian Brøndum, af 5 Reserve Jægercorps, født d. 25. Mai 1814, død paa Gottorp Slot d. 9. Febr. 1851.—.

Peter Bernhard Malta Optatus Redøhl født i Nestved d. 4 Juni 1844, dødt i Schlesvig d. 21 Marts 1854.

Bag ved disse Grave findes der langs Kirkegaardens østlige Grænse 4 ikke indhegnede Grave for 4 Menige, de 3 døde efter Treaarskrigen. Paa deres Jernkors staar henholdsvis:

Einar Th. Staal Wellmann. af 1st Forstærk: Bataill: død 15 Febr. 1850. Sat af Kammerater.

Undercorporal af 6de Bataillons 4 Compagni Erik Mikkelsen, født i Gammelby 1854 død i Slesvig 1858 Fred være med dit Støv.

Menig af 6te Linie Bataillons 1 Compagni Mathias Christian Ahrentsen død d. 10de August 1858.

Menig af 6te Linie Bataillons 1 Compagni Niels Plougborg Olesen. død d. 8de August 1858.

I 1940 fandtes paa Kirkegaardens østre Side en tilgroet dansk Officersgrav. Paa Graven er en Granitsten med indlagt Marmorplade, hvorpaa efter Opgivende staar: *Premierlieutenant Hermann Johann v. Silkeborg Dannebrogsmænd født den 25. December 1817 død den 27. August 1857. Kammerater rejste ham dette Minde.*

*Generalmajor Flindts Gravsted. Fot. 1931.

Endelig findes paa samme Areal, noget nærmere ved Kirken, Generalmajor *Flindts* Familiegravsted med 8 Fag Sten med 1 Jernstang og en Natursten af Granit med poleret Forside, hvorpaa staar: *Generalmajorinde Anna Caroline Flindt, født Flindt, født d. 25 Octbr. 1797, død d. 5 Septbr. 1854.* — *Marie Elisabeth Flindt, født d. 10 Octbr. 1828, død d. 20 Sept. 1855.* — *Generalmajor Carl Ludvig Henrik v. Flindt, født d. 28 Mai 1792, død d. 5 Marts 1856.* —.

Generalmajor Flindt blev ved Oprørets Udbrud fængslet i Itzeho og holdtes fangen af Oprørerne til

hen paa Efteraaret. Han var Kommandør for 2. Kaval-
leribrigade i Ryes Korps, var ved Isted Kommandør for
Reserve-Kavalleriet og var fra 1851 til sin Død Kom-
mandant i Sydslesvig.

Michaëlis Kirkegaard.

Paaskeklokken kimed mildt fra den danske Kyst.
meldte over Lande dog om saa haard en Dyst.
Slutter Kreds og staar fast, alle danske Mænd!
Gud han raader, naar vi fange Sejer igen.

Listet var i Mulm og Nat hid den tyske Hær,
knap de danske Drengene fik Tid at spænde Sværd.

— — — —

C. Ploug.

Michaëlis Kirkegaard gemmer særlig Faldne fra
Slaget ved Slesvig, Paaskedag den 23. April 1848,
dernæst Faldne fra Slaget ved Isted, 25. Juli 1850, samt
Faldne i Tiden 1850—51. Ialt hviler her fra Trears-
krigen 170 Faldne, hvoraf 159 Underofficerer og Menige,
alle paa en nu med Tjørnehæk indhegnet stor Begravel-
sesplads Nord for Michaëlis Kirke. Paa Begravelses-
pladsen findes en Obelisk for vore Faldne i 1848—50,
7 danske Gravsteder, samt en Mindesten over tyske
faldne Soldater ved Slesvig og Bilskov i 1848 og et Grav-
sted for tysk Premierløjtnant Fricke.

Midt paa den store Begravelsesplads rejstes i 1852 den
3,5 m høje, tilspidsede Obelisk af sleben Granit med
Sokkel og 3 Trins Fodstykke. Begravelsespladsen var
dengang omgivet med Granitpiller og Jernstænger. Den
er nu hegnet med en Tjørnehæk med Smedejernslaage
mellem 2 Stolper af armeret Beton. Paa Obeliskens
Forside staar: *Denne Steen satte det Danske Folk over
170 trofaste Sønner, der hengave Livet for Fædrelandet
1848—50.*

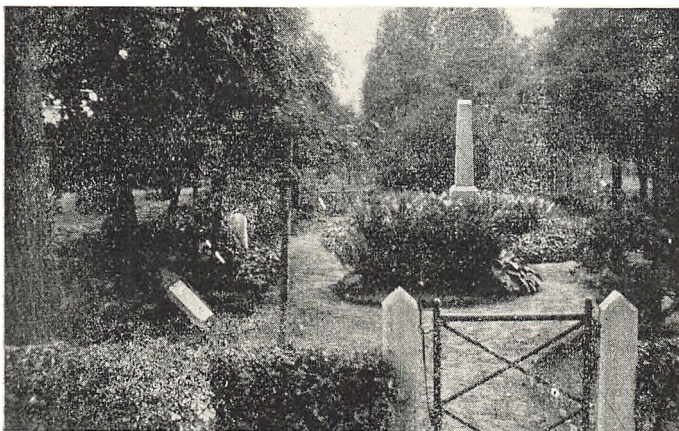
Indvielsen fandt Sted den 25. April 1852. Infanteri

*Monumentet paa Michaëlis Kirkegaard.
Ældre Billede.

og Artilleri paraderede. Mange Militære og Civile gik i Procession fra Ravens Hotel op paa Kirkegaarden, hvor Feltprovst *Høyer Møller* talte ved Monumentet: Kærlighed hører aldrig op! Kærlighed til de Døde har kaldt os for at betale Kærlighedens Gæld. Netop i Dag for 4 Aar siden, da „kimed Paaskeklokken fra den danske Kyst, og meldte om saa haard en Dyst“, netop her paa Kampens Sted. Men vort Folk opgav ikke Haabet, men stolede paa Ham, der raader for, naar vi skulde fange Sejr igen. I 4 Aar har vi baaret paa Løftet og stridt for at indløse det, thi Kærligheden hører aldrig

op. I dette Øjeblik er vi kommet for at indfri det. Kærligheden gør ingen Forskel! Hist hviler Kæmperne fra Paaskedag, her de Tapre fra Mysunde, hist de Faldne fra Isted, som vi har opsøgt paa Marker og i Moser og baaret hid for at betale dem vor Kærligheds Gæld, — her hviler de enkelte, som ofrede Livet i de taagede Morgenfægtninger, og hvis Fald sjældent omtales, — hist ligger de Lidende, der faldt for Sygdomme, og ved Siden af dem de, som var sat til deres Vogtere. Ofret var det samme. Den lange Række hist henne aabnes med to Par Brødre, to Mødres dyre Offer for Fædrelandet. Denne enkle Sten er Vidnesbyrdet fra den fælles Moder, at alle var hendes Sønner. *Stærk og fast* er Stenen, stærk som Troskaben, fast som Kærligheden. *Størst* er den af dem alle. Og naar de mange, der kendte og elskede Brødrene her, drage hid for at spørge: hvor har I lagt dem? da vil vi føre dem her hen og sige: I denne Kreds findes den, du søger. Herren tog Staven fra dem. De hviler broderligt ved Siden af hverandre. Vort Folk har kun eet Hjerte for dem, derfor fik de kun eet

*Begravelsespladsen paa Michaëlis Kirkegaard. Fot. 1931.

Minde. — Som Kærlighed har sat dette, saa indvies det til Kærlighedens Pleje! Velsignet være enhver, som freder om det, velsignet hver dansk Kvinde, som dækker det med Kranse! Lovet, priset og takket være Du, barmhjertige Fader! som bevarede Kærligheden indtil denne Dag. Bevar den altid i de kommende Dage hos det hele Folk, at det maa kendes, at det er dit Folk!

Efter Talen afgav Infanteriet og Artilleriet skiftevis Salut. De tilstedeværende Damer lagde Kranse paa Graven, som senere beplantedes og indrettedes med Gange.

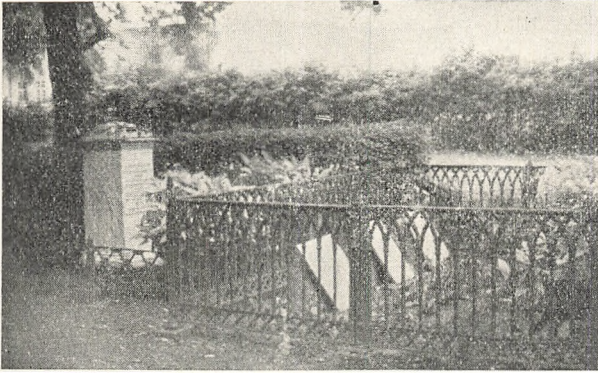
De danske Gravsteder er: Brødrene *Dalgas' Gravsted* har 8 Fag Støbejernsgitter og et firkan-

*Brødrene *Dalgas' Gravsted*.
Fot. 1931.

tet Marmormonument med Kapitæl med en liggende Laurbærkrans, og Fodstykke. Paa Monumentets Forside staar: *Carlo Dalgas født den 9de November 1821 i Neapel. Falden ved Muhlhorst den 31. December 1850. — Ernesto Dalgas født den 20de April 1823 i Neapel. Falden ved Midsunde den 12te September 1850.* De var Brødre til Oberst E. M. Dalgas. Carlo Dalgas var Premierløjtnant og en lovende Dyremaler.

Officererne *Schaus Gravsted* med 8 Fag Støbejernsgitter og 3 Marmorplader, paa hvilke henholdsvis staar fra venstre: *Minde over Capitain af Artilleriet Hans*

*Officererne Schaus Gravsted. Fot. 1933.

Boe v. Schau født d. 19. April 1821, falden i Kampen ved Mysunde d. 12. Septbr. 1850. —.

Premierlieutenant Waldemar v. Schau af det 2det Artilleri-Regiment født d. 18. August 1856, død d. 7. Juli 1859. —.

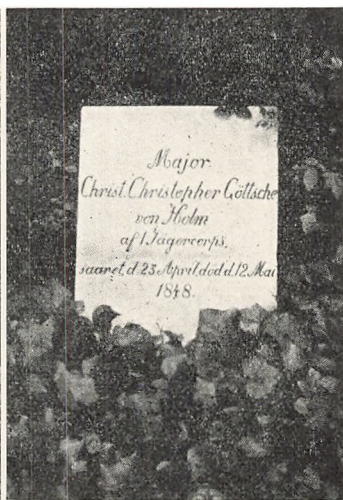
Secondlieutenant Harald v. Schau af 1te Reservejægercorps født d. 29. Marts 1829, død d. 15. Janr. 1851. —.

Sekondløjtnant C. F. Hansens Gravsted, der er uindhegnet og har en Marmortavle, hvorpaa staar: Secondlieutenant Carl Frederik v. Hansen af 5. Liniebataillon, falden d. 25. Juli 1850 ———.

Polytekniker Ristings Gravsted, der er uindhegnet og har et Monument af Sandsten med Marmorkors og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: Her hviler Støvet af min kjære, elskede Søn, Polytechniker Alexius Risting født d. 17. Juli 1826, død d. 27. Octbr. 1850. For Konge og Fædreland kjempede han modig i Slaget ved Isted, men maatte senere udaande sit Liv paa Sygeleiet i Slesvig, elsket og afholdt af Mange, saavel og begravet af hans dybtsørgende Moder og Sødskende. I Jesu Navn! Fred være med hans Støv!

*Seklt. C. F. Hansens Grav. *Polytekn. A. Ristings Grav.
Fot. 1930.

*Kaptajn Hammeleffs Grav.
Fot. 1930.

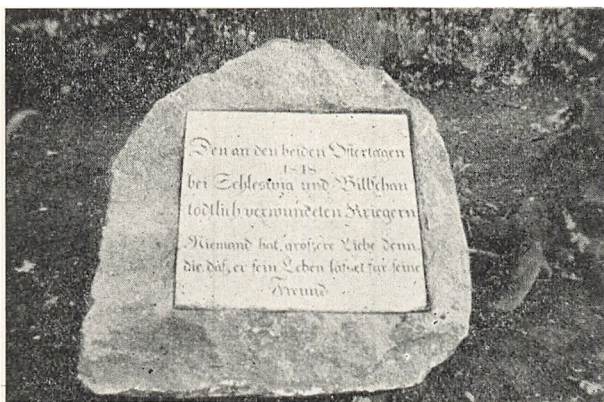
*Major Holms Grav.
Fot. 1933.

Kaptajn *Hammeleffs Gravsted*, der er uindhegnet og har en Natursten af Granit med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Peter Henrik v. Hammeleff Kapitain i 6te Reservø-Bataillion (og for neden) falden 8de August 1850 ved Stenten Mölle.*

Major *Holms Gravsted*, der er uindhegnet og har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Major Christ. Christopher Göttsche von Holm af 1 Jägercorps, saaret, d. 25 April, død d. 12 Mai 1848.*

Toldassistent *Nielsens Gravsted*, der er uindhegnet og har et stort Jernkors, hvorpaa staar: (øverst paa Korset) *Toldassistent (henover Korsarmene) Wilh: N. G. Nielsen af Aarøe, f: i Ribe 4 Febr: 1828, d: i Slesvig 8 Marts 1881.* „Af Aarøe“ udsiger: Af Aarøes Strejfkorps.

Endvidere findes en *Mindesten over tyske Faldne* ved Slesvig og Bilskov i 1848. De Faldnes Antal er ubekendt. Mindestenen er en Granitsten med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Den an den beiden Ostertagen 1848 bei Schleswig und Billschau tödtlich verwundeten Kriegern*
Niemand hat grössere Liebe denn die daß er sein Leben für seine Arme

*Mindesten over tyske Faldne ved Slesvig og Bilskov.
Fot. 1934.

Kriegern. Niemand hat grössere Liebe denn die, dasz er sein Leben lasset für seine Freunde.

Og endelig et Gravsted, der er uindhegnet og har et Jernkors med Jernplade for tysk Premierløjtnant *C. W. T. Fricke*, død 1848.

Uden for den store Begravelsesplads, Sydvest for Kirken, findes „*Madam*“ *Esselbachs Gravsted* med 6 Fag Jernstolper med Jernkæder med 3 Sandstenstavler for *F. Esselbach*, død 1840, *Madam Esselbach*, død 1869, og *J. S. Seest og Hustru M. E.*, døde 1853 og 1847. *Madam Esselbachs Tavle* er falset paa Kanterne og har en Roset paa hvert Hjørne. Paa Tavlen staar *Dorothea Elisabeth Cathr: Johanna Esselbach geb: Seest, geb: 21 October 1808, gest: 19 November 1869. — Befiehl dem Herrn deine Wege, und hoffe auf ihn, er wirlds wohl machens. Pl: 57,5.*

Madam Esselbach var til sin Død Ejer af det kendte Hotel i Slesvig, „*Stadt Hamburg*“, hvor de danske Officerer i Treaarskrigen og i 1864 i deres Fritid havde et behageligt Samlingssted hos den dygtige og elskværdige Værtinde. Hun blev mindet som en moderlig Værtinde

**Madam Esselbachs Grav*, her med lodretstillet Tavle.
Fot. 1937.

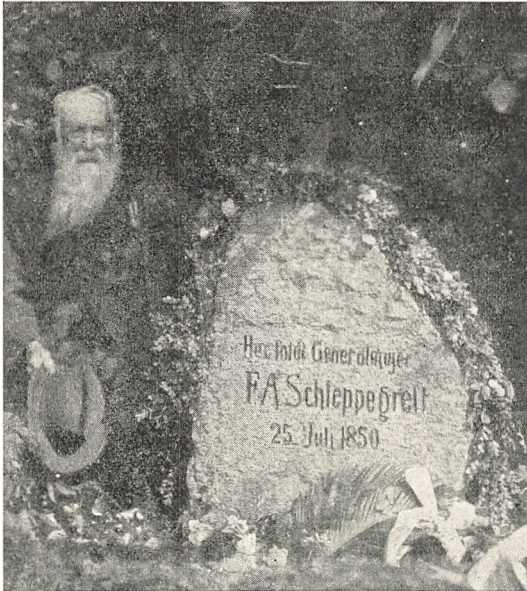
for hele det danske Officerskorps. I Taknemlighed fre-
des nu om hendes Grav.

Stolk.

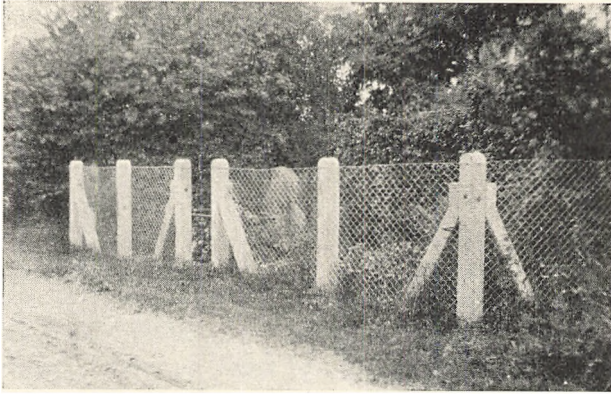
Der faldt den gamle Nordmand,
den djærve *Schlepppegrell*;
han regned mer ej Kugler,
end Hagl det haarde Fjæld.

N. F. S. Grundtvig.

Ved en Bivej, 500 m Syd for Øvre Stolk, findes paa
det Sted, hvor Generalmajor *F. A. Schlepppegrell* faldt
den 25. Juli 1850 i Slaget ved Isted, en med 4 Fag Sten
og en Jernstang indhegnet Plads med en stor Mindesten,
en Natursten af Granit. Pladsen er yderligere hegnet
med 7 Fag Stolper af armeret Beton, hvorpaa er sat et

*Mindstenen for Generalmajor *Schlepppegrell*
ved Stolk. Gammelt Billede.

*Mindestenen for Generalmajor Schleppegrell med Omgivelser. Fot. 1930.

Traadnet. Paa Mindestenen staar: *Her faldt Generalmajor F. A. Schleppegrell 25. Juli 1850.*

Kort Tid efter Slaget ved Isted rejstes, samtidig med den enkle Granitstøtte for Oberst Læssøe ved Isted, en lignende Granitstøtte her for Generalmajor Schleppegrell med den enkle Inskription paa langs af Stenen: *Her faldt Schleppegrell.* Denne Stenstøtte afløstes til Halvtredsaarsdagen i Aaret 1900 af den store Mindesten. Mindestenen blev i mange Aar med trofast Omhu passet af en nærboende gammel dansk Soldat, *Henning Gregersen*, som stod ved 12. Infanteriregiment i 1864. Veteranen med Krigsmedaillen fra 1864, der ses paa ovenstaaende Billede, holdt Mindestenen smykket.

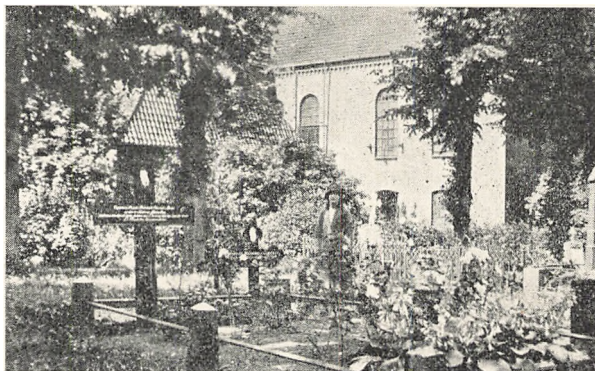
Generalmajor *Schleppegrell* var Trearskrigens iltre og afholdte Fører, elsket af Soldaterne for sine opmuntrende Ord og Ligeformhed, rask og udholdende, hvor det gik haardest til. I Slaget ved Isted førte han 2. Armédivision paa vor venstre Fløj. Medens Oberst *Krabbes* Brigade Klokken 5 Morgen rykkede frem ad Mysundevej mod Vedelsvang og snart kom i heftig

Kamp her med Brigaden Abercron, bøjede Schleppegrells Hovedkolonne af ad Vejen over Klapholt og Øvre Stolk med 12. lette Bataillon og 2 Granatkanoner under Løjtnant Lønborg som Avantgarde under Oberst *Læssøe*. Schleppegrell paaskyndte ivrigt Marchen. Snart naaede Læssøe uden for Øvre Stolk og saa fjendtlige Tropper til højre for sig i Eggen ned mod Grydeskov. Mod disse rykkede Læssøe nu til Angreb. Ved Vejssammenstødet Syd for Øvre Stolk støttede Batteriet *Baggesen* Læssøes Angreb. Bag Batteriet holdt Schleppegrell med sin Stab paa Marken her. Han var i prægtigt Humør, hoppede i Sadelen og daskede med Benene paa Hestens Sider, som han plejede, naar han var vel tilpas. Kanon- og Geværilden lød omkring ham. „Er det ikke den herligste Musik, man kan høre!“ udbød han glad. Da lød pludselig Skydning bag ham fra Øvre Stolk. Skydningen tiltog i Voldsomhed. Det var *v. d. Horsts* slesvig-holstenske Brigade, som ubemærket var naaet frem til den sydlige Udkant af Landsbyen. Baggesens Kanoner tog Front mod Byen og begyndte Skydningen herimod, men omsværmedes snart af fjendtlige Skytter. Mod disse foretog vort Rytteri nu Sværmangreb, medens Baggesen søgte at redde nogle af sine Kanoner. Under den fortvivlede Kamp var Schleppegrell ikke vejet fra sin Plads. Han vidste, at hans Reserver under Oberstløjtnant *Henckel* snart maatte indfinde sig ved Øvre Stolk og forandre Kampens Gang. Han lod derfor Kanonerne holde ud til det yderste og sendte raske Ryttere frem mod den overlegne og bag Hegnene veldækkede Fjende. Flokken omkring ham blev stadig tyndere, men at vige faldt ham ikke ind. Ritmester *Meyers* Indhug blev afslaaet, og nogle Kanoner taget. Fjendens Skyttesværme viste Bøssepiberne bag hvert Hegn og fyldte Vejene. Schleppegrell vilde dog endnu engang forsøge Lykken. Han opfordrede de faa endnu tilbage-

blevne Dragoner til et lige saa kækt som haabløst Indhug og fulgte selv med sammen med sin Stabschef hen ad Vejen. Ved Fjendens heftige Ild brødes snart efter Rytternes Linie. Schleppegrell selv segnede til Jorden, ramt af en Geværkugle i Panden. Ved Siden af ham laa Stabschefen, Oberstløjtnant *Bülow* haardt saaret. Klokken var da 7¹/₂. Schleppegrell faldt som en Helt. Havde Schleppegrell blot kunnet holde ud et Kvarter endnu, vilde han have set Bladet vende sig, da Henckels forsinkede Reserve Kl. 7³/₄ kastede Slesvig-Holstenerne ud af Øvre Stolk.

Schleppegrell jordedes paa Flensborg Gamle Kirkegaard og hviler under Kæmpehøjen. Han blev mindet ved Portrætmedaillonen af ham paa Isted-Løvens Sokkel. I hans tidligere Garnisonsby Aalborg rejstes en Statue af Billedhugger *A. Poulsen* af ham. Ogsaa er han mindet i Professor *Otto Baches* store Maleri paa Frederiksborg af ham, angribende ved Øvre Stolk.

Tønning.

*Kaptajn *Buhls* og Militærlæge *Clausens* Gravsted i Tønning. Fot. 1927.

Paa den gamle Kirkegaard i Tønning findes kun eet Gravsted, fra Treaarskrigen, med Kaptajn *Buhls* og Militærlæge *Clausens* Grave. Gravstedet har 6 Fag Sten med en Jernstang og to Jernkors. Kaptajn *Buhls* Gravkors er enkelt med et Englemotiv for oven. Paa Korset staar: *Capitain Frants Reinholt Conrad v. Buhl af den 4de Reserve Bataillon, født den 17 April 1816, falden ved Tønning den 29 Septbr. 1850. Et Minde fra Kammeraterne.* Militærlæge *Clausens* Gravkors har for oven ligeledes et Englemotiv. Paa Korsets Forside staar: *August . Heinrich . Clausen . Militair-Læge. Ridder af . Dbrg.* Paa Bagsiden findes for oven over hinanden liggende Kors, Anker og Hjerte, og paa Korsarmene staar: *født i Husum 1812, død d 5 Decembr. 1852.*

FRA KRIGEN 1864.

Jens var aldrig bange,
 men der var for mange;
 heller bort at trække
 end Gevær at strække;
 slaas han saa, vi kunde
 nylig ved *Mysunde*,
 og ved *Bustrup* lærte han af os Respekt;
 vor Jens han nok fra *Dannevirke* drog,
 men han tog med uplettet *Dannebrog*.
 Stolt med oprejst Pande,
 frejdigt kan du stande,
 du har gjort din Pligt, du tapre Landsoldat!
 W. R.

Mindesmærkerne og Gravstederne fra 1864 i Sydslesvig angaar særlig Faldne i Kampen ved *Mysunde* den 2. Februar, Kampen ved *Selk*, *Kongshøj* og *Jagel* den 3. Februar, Kampen ved *Sankelmark* den 6. Februar, samt Faldne og Saarede fra Kampene ved *Dybbøl*. Størsteparten af de Faldne hviler paa Militær-Kirke-

gaarden i Slesvig By og paa Flensborg Gamle Kirkegaard. Krigens største Mindesmærke findes ved Sankelmark.

I *Kampen ved Mysunde* angreb Prins *Friedrich Carl* med 10.000 Preussere i stærk Taage vore Skanser *a* og *b*, som med en Styrke paa 2000 Mand forsvarede af 1. og 18. Infanteriregiment, understøttet af Dele af 5. Regiment. Trods Fjendens 64 Kanoner mod vore 20 og det, at hans Infanteri i Taagen naaede helt ind mod Skanserne, maatte Prinsen for at redde nogle for langt fremkomne Afdelinger Kl. 16 søge Vaabenstilstand under Paaskud af at ville opsamle Døde og Saarede. Fjenden mistede 200, vi hen imod 150 Mand. Prinsens Korps trak nu længere mod Nord og gik den 6. Februar over Slien ved Kappel, men da havde vi allerede forladt Danevirke.

Ved Middagstid den 5. Februar angreb Østrigerne med stor Heflighed og Overlegenhed et af os fremsendt Rekognosceringskommando fra Danevirke mod *Selk og Jagel*, Syd herfor. Det lykkedes Østrigerne at fordrive vore Forposter her, og Kampen kom herefter til at staa om *Kongshøj*. Trods glimrende Modstand og kække Bajonetangreb, kastedes vore Tropper tilbage til Danevirke ved *Bustrup*, som det ikke lykkedes Østrigerne at tage.

I den haarde Vinter var Oversvømmelserne foran Danevirke tilfrosne, Isningen blev uoverkommelig, efter flere Nætters Bivuakering under aaben Himmel var vore Tropper udmattede. General *de Meza* indsaa Uholdbarheden under saa vanskelige Forhold af sin 11 Mil lange Modstandslinie. Ved et sammenkaldt Krigsraad den 4. Februar om Aftenen besluttedes det at forlade Danevirke og gaa tilbage til vore Flankestillinger ved Dybbøl og Fredericia om Aftenen den 5. Februar. I den kolde Vinternat, med svagt Snefog fra Nord og ad

spejlglatte Veje gik den danske Hær, uanfægtet af Fjenden nordpaa mod Flensborg, østligt ad Mysundevejen Styrken fra Mysunde, midterst Hovedstyrken ad Flensborgvejen, og vestligt Styrken i Frederiksstad ad Husumvejen. Nattemarchen, under de sværeste Forhold, blev udført beundringsværdigt af vor Hær.

Under Hovedstyrkens Tilbagegang ad Flensborgvejen var 8. Brigade Arrièregarde indtil Oversø. Her gik den igennem 7. Brigade (1. og 11. Regiment) under Oberst *Max Müller*, der Syd for *Sankelmark Sø* skulde standse Fjenden. Først op ad Dagen den 6. Februar naaede Østrigerne os. Kl. 15 begyndte General *Nostitz'* Brigade Kampen Syd for Oversø. Kampen blev heftig, da Fjendens Styrke ved Forstærkning naaede op til 6000 Mand og 16 Kanoner mod vore 2800 Mand og 2 Kanoner, og det lykkedes ham at kaste os tilbage. En Tid saa det derefter ud, som om vi havde Overtaget, men da fjendtligt Fodfolk paa vor venstre Fløj naaede Munkvolstrup, indtog Fjenden Bilskov Kro. Det var da blevet mørkt, og Kampen standsede. Vi udstillede Forposter nogle Hundrede Meter nordligere. Vi havde mistet 800 Mand, Fjenden godt 400, begge Parter mange Officerer. Næste Morgen, den 7. Februar, brød den danske Hær op fra Flensborg og gik med Størstedelen til Dybbøl.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1864.

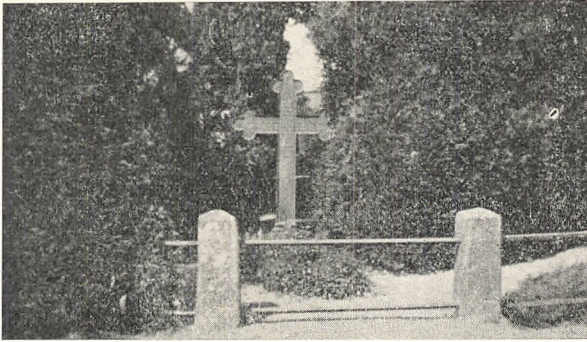
Tak for din Daad!

Du vidste Udvej, og du vidste Raad:
Fremad gaar Vejen til Hæder og Ære,
fremad bestandig skal Løsenet være,
Dansken skal sejre, og Fjenden skal fly.
Fremad! Fremad! Fremad paany.

P. Hansen.

Brodersby.

*2 Fæstningskonstablers og 1 Menigs Grav i Brodersby,
Fot. 1927.

Paa Brodersby Kirkegaard, Nord for Mysunde ved Sliens sydlige Bred, hviler i samme store Gravsted som de Faldne fra Mysunde i 1850 i Gravstedets sydlige Ende 3 danske Soldater, faldne den 2. Februar 1864 ved Mysunde. Paa det store Jernkors over dem staar: *Her hvile 5 tapre danske Soldater Fæstningskonstablerne H. C. Nielsen, „Skarnvød“, og M. A. Spønningsen, „Faarup“, samt Menig af 8. Inf. Rgt. J. P. Hansen, „Hjorlunde“, faldne i Kampen ved Mysunde 2. Februar 1864.*

Flensborg.

Den gamle Kirkegaard.

Paa *Gravpladsen Vest for Mindehøjen*, „Kæmpehøjen“, er et stort Antal Faldne fra 1864 mindet i Inskriptionen paa de to før omtalte Mindestene for Faldne 1848—50 og 1864. Paa Gravpladsen findes 9 Grave, for Kaptajn *J. O. Hansen*, Menig *U. Hansen*, Korporal *Jacobi*, Sekondløjtnant *Lund*, Løjtnant *Neergaard*, Vaabenmester *Obel*, Løjtnant *G. A. P. Petersen*, Menig *H. R. Petersen*, og Officersaspirant *Øst*.

*Kaptajn J. O. Hansens Grav.
Fot. 1937.

*Sekondlt. Lunds Grav.
Fot. 1930.

Kaptajn *Hansens* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Capitain J. O. Hansen 1. Rgt. falden ved Sankelmark d. 6. Februar 1864.* ———.

Sekondløjtnant *Lunds* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Sekondlieutenant P. D. Lund 9. Rgt. falden ved Sankelmark 6/2. 1864.*

Løjtnant *Neergaards* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Lieutenant Alfred Neergaard af 20de Regiment født 5. Oct. 1840 saaret ved Dybbøl 18. April død 22. Juni 1864.* ———.

Løjtnant *Petersens* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Lieutenant G. L. P. Petersen af Frederiksminde født 26. Febr. 1841, saaret ved Dybbøl 18. død 27. April 1864.* ———.

Officersaspirant *Østs* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Officersaspirant R. Th. A. Øst 22. Rgt, saaret 18/4. † 22/4. 1864.*

Vaabenmester *Obels* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Vaabenmester O. F. Obel 11. Rgt. saaret 6/2. † 21/4. 1864.*

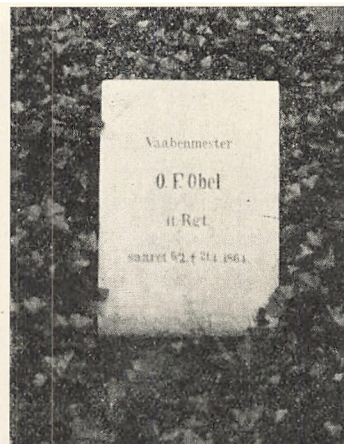
*Lojtnant Neergaards Grav.
Fot. 1929.

*Lojtnant G. L. P. Petersens Grav. Fot. 1930.

*Officersaspirant Østs Grav.

*Vaabenmester Obels Grav.

Fot. 1931.

*Korporal Jacobis Grav.
Fot. 1937.

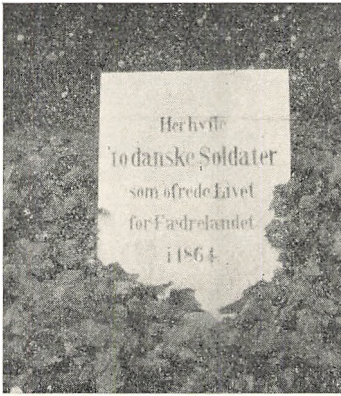
*Menig U. Hansens Grav.
Fot. 1929.

Korporal *Jacobis* Grav har et Jernkors, foroven med 3 Stjerner og Sørgemotiv. Paa Korset staar: *Corporal Gung Peder Sørens Jacobi 21. Reg. 2. Comp. fød. 26. Septbr. 1859 falden ved Klosterbro d. 5. Februar 1864.*

Menig *U. Hansens* Grav har et ornamenteret Monument med Marmorkors og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Her hviler Støvet af Ulrik Hansen, 9. Reg. 6 Comp. No 4, fra Rude Eskildstrup paa Sjælland, saaret ved Dybbel 18 April, död i Flensborg 7 Mai 1864. — Du har gjort Din Pligt! Fred med Dit Støv! —*

Menig *H. R. Petersens* Grav har et Jernkors, foroven med et Englemotiv. Paa Korset staar: *Herunder hviler Hans R. Petersen, fra Hjortkjær, 21. Inf: Rg: 1. Comp: født d. 20. Marts 1859, död i Typhus d. 10. Febr: 1864.*

Paa Grævpladsen Nord for Mindehøjen findes, foruden Monumentet for danske Soldater, døde paa Lazaretterne i Flensborg 1848—50 og 1864 (foran om-

*En af de tre Mindetavler over 6 ukendte Soldater fra 1864.
Fot. 1931.

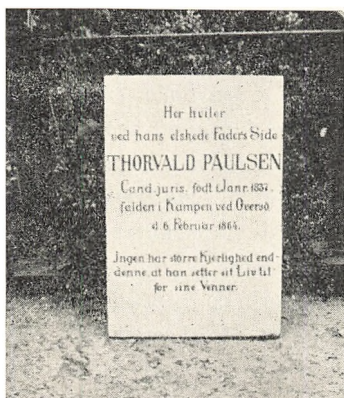
*Monumentet for Faldne ved Mysunde 1864.
Fot. 1929.

talt S. 242), 5 Marmortavler over 6 danske Soldater fra 1864, samt Monumentet over Faldne ved Mysunde 6. Februar 1864.

Paa de tre Grave med 6 ukendte danske Soldater fra 1864 findes paa hver en Marmortavle, hvorpaa staar: *Her hviler to danske Soldater som ofrede Livet for Fædrelandet i 1864.*

Monumentet for Faldne ved Mysunde 1864 er af Sandsten med ornamenteret Kapitæl, hvorover et stort Kors med Laurbærkrans. Paa den indlagte Marmorplade staar: *Her hviler Premlt. G. V. R. K. Seyfarth af 3. Inf.-Rgt. Sekondlt. L. G. F. Klubien af Artilleriet samt 6 Konstabler af 6. Fæstningskomp. 6 Menige af 3. Inf.-Rgt. 20 Menige af 18. Inf.-Rgt. som ofrede Livet for Konge og Fædreland i Kampen ved Mysunde d. 2. Febr. 1864. — Deres Daad vil ikke glemmes saalænge danske Hjærter slaa.*

I Række med de civile Gravsteder paa den nordlige Del af Kirkegaarden findes cand. jur. *T. Paulsens* Grav i samme Gravsted, hvor den i Flensborg fødte, trofast dansk-sindede Professor i Kiel *Chr. Paulsen*, hans Fader, hviler under et skønt Monument med et Relief med en Engel. Juristen, Professor Paulsen (1798—1854) var Vækkeren af den danske Nationalitetskamp i Slesvig. Paa cand. jur. Paulsens Marmortavle her staar: *Her hviler ved hans elskede Faders Side Thorvald Paulsen Cand. juris, født 1. Janr: 1857, falden i Kampen ved Oversö d. 6. Februar 1864. Ingen har større Kjerlighed end denne, at han setter sit Liv til for sine Venner.*

*Cand. jur. *T. Paulsens* Grav.
Fot. 1931.

Kirkegaarden i Møllegade.

Paa Flensborgs nye Kirkegaard i Møllegade vedligeholdes kun eet Gravsted, Løjtnant *Kloppenborgs*. Gravstedet er hegnet med 4 Fag Betonsten med en Jernstang og har en Granitsten med Kors af Sandsten og poleret Forside,

*Løjtnant *Kloppenborgs* Grav.
Fot. 1933.

hvorpaa staar: *Jacob Hansen Kloppenborg, Lieutenant og Dannebrogsmænd født i Gram d. 15. Januar 1793, død i Flensborg Langfredag d. 14. April 1876. — Tjente 4 Konger tro og hæderlig.*

Kloppenborg havde deltaget i Krigen 1813 ved Oberstløjtnant v. *Späths* Holstenske Husarer, overgik til Holstenske Lansenerregiment, deltog som frivillig Overvagtimester i Treaarskrigen ved 5. Dragonregiment med Tapperhed, gjorde som 72aarig Tjeneste ved Hestedepotet i 1864 og udnævntes til Løjtnant. Om sine Livsoplevelser udgav han en meget læst Bog: *En gammel Soldats Erindringer* (2. Udgave 1872).

Haddeby.

Foruden Officersgravene fra 1848 paa Haddeby Kirkegaard findes der her et stort med 22 Fag Støbejernsgitter indhegnet Gravsted for danske og østrigske Faldne i 1864. Paa Gravstedet findes et stort Jernkors over

*Det store Gravsted for Faldne 1864 i Haddeby.
Gammelt Billede.

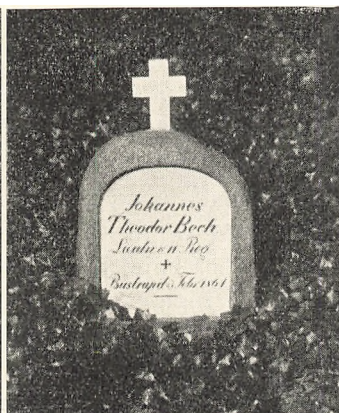
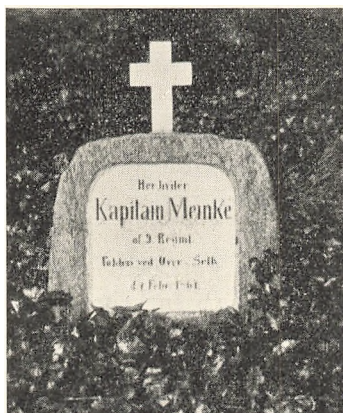
36 danske Soldater, Kap-
tajn *Meinkes* og Løjtnant
Bechs Grave, samt et
Monument af Sandsten
med Marmorkors og 2
indlagte Marmorplader
over østrigske Krigere.

Paa det smukke, 1,8 m
høje Jernkors over dan-
ske Faldne staar: *Over
36 Danske Soldater af
1. 9, 11 og 20 Rgmt. fal-
den paa Kongshøi og
Danevirke den 5. Febru-
ar 1864.* Neden under
findes et stort hvidt Da-
nebrogskors.

Kaptajn *Meinkes* Grav
har en Natursten med Marmorkors og indlagt Marmor-
plade, hvorpaa staar: *Her hviler Kaptajn Meinke af 9.
Regmt. Falden ved Over-Selk d. 4. Febr. 1864.*

*Jernkorset over danske Faldne
i 1864. I Baggrunden det østrig-
ske Monument. Fot. 1929.

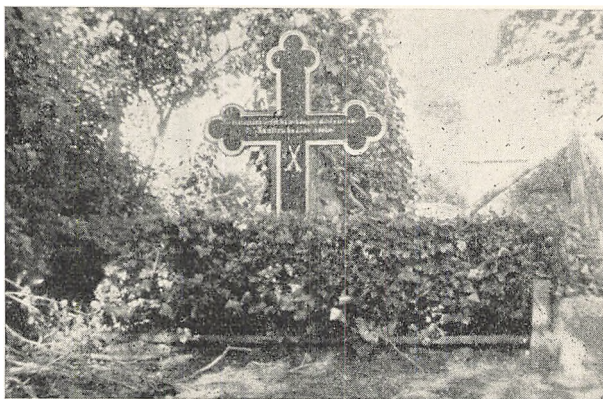

*Kaptajn *Meinckes* og Løjtnant *Bechs* Grave. Fot. 1929.

Løjtnant *Bechs* Grav har lignende Natursten, paa hvis Marmorplade staar: *Johannes Theodor Bech Lieutn: v: 11" Reg: + Bustrup d: 5. Febr. 1864. —.*

Jagel.

*Gravstedet ved Jagel med Korsets Bagside.
Ældre Billede.

Lige Nord for Jagel, Syd for Danevirke, findes ved den vestre Landevejskant et med 4 Fag Sten og 1 Jernstang, tidligere her indenfor med et Støbejernsgitter, hegnet Gravsted med et stort Jernkors over 5 danske Soldater, faldne ved Jagel den 5. Februar 1864. Korset rejstes af Sankt Johannes Kloster i Slesvig By. Det af Komitéen i Foraaret 1880 opstillede Gitter blev som flere lignende borttaget til Anvendelse under Verdenskrigen 1914—18 af Tyskerne.

Det 1,5 m høje Jernkors har paa Forsiden foroven en Sommerfugl, forned en Engel samt Inskriptionen: *Hier ruhen 5 tapfere dänische Krieger.* Paa Korsets Bagside staar: *Gefallen im Gefecht bei Jagel d. 5. Febr. 1864. Sanft ruhe Ihre Asche!* Herunder findes 2 korslagte Dødsfakler.

Lyksborg.

*Gravpladsen med Monumentet for Faldne i 1864 i Lyksborg.
Ældre Billede.

Paa Lyksborg Gamle Kirkegaard findes, foruden Gravstedet med Mindestenen for „Trofaste Sønner“ i 1850—51, en stor Gravplads med Søjle-Monument for danske og tyske Soldater, døde paa Lyksborg Lazaret 1864, samt Menig *P. Jürgensens* og Frivillig *Riis'* Grave.

Monumentet fra 1864 er en oval Søjle af Sandsten med ornamenteret Kapitæl med Marmoroverdel med Kors, Sokkel og to Trins Fodstykke. Gravpladsen er hegnet med 20 Fag Smedejernsgitter, og Søjlen er omgivet af en cirkulær Rand af Grønt. Her hviler 23 danske og 14 tyske Soldater. Paa Kapitæleens Marmoroverdel staar fortil: *Reist i 1885*. Overdelen havde tidligere en opret staaende flad Marmorsten med udhugget Skjold med stort C x (Christian X) og militære Emblemer paa Bagsiden, hvilende paa 2 Trins Marmorfodstykke. Paa Søjleens Forside staar: *Her hviler 23 danske og 14 tyske*

*Soldater døde paa Lyksborg i Krigen 1864. — Neden-
under staar: Hier ruhen 25 dänische und 14 deutsche
Soldaten im Kriege 1864 auf Glücksburg gestorben. —
Paa Søjlens Bagside staar:*

Danske Soldater

---

1. Inf. Rgt. E. Nielsen (Kjöge)	† 24. April
— C. J. E. Hansen (Kjöbenhavn)	† 16. Mai
— S. Frederiksen (Rye)	† 18. Juni
3. Inf. Rgt. H. Hansen (Holmstrup)	† 24. Juli
— H. C. Petersen (Værslöv)	† 24. —
— J. Petersen (Brederöd)	† 26. —
— R. Hansen (Thorslunde)	† 1. August
4. Inf. Rgt. P. Andersen (Taastrup)	† 21. Juli
— N. Gregersen (Slagelse)	† 26. —
— F. Andresen (Rakböl)	† 11. August
5. Inf. Rgt. J. Clausen (Öster Rosted)	† 8. Juli
— J. Guttormsen (Steenlille)	† 8. —
— H. S. Brogaard (Öster Hæsinge)	† 15. —
— P. Jörgensen (Roerslevmark)	† 19. —
— K. R. Bonde (Sönder Broby)	† 21. —
— P. Hansen (Askö)	† 25. —
— H. Rasmussen (Kjerteminde)	† 26. —
— H. Hansen (Moderup)	† 17. August
8. Inf. Rgt. J. Frederiksen (Bjernesse)	† 14. Juli
— H. Andersen (Veilebymark)	† 15. —
— P. C. Riis (Bornholm)	† 25. —
— F. H. Christensen (Kjöge)	† 28. August
22. Inf. Rgt. P. Jörgensen (Taastrup)	† 29. April

Deutsche Soldaten

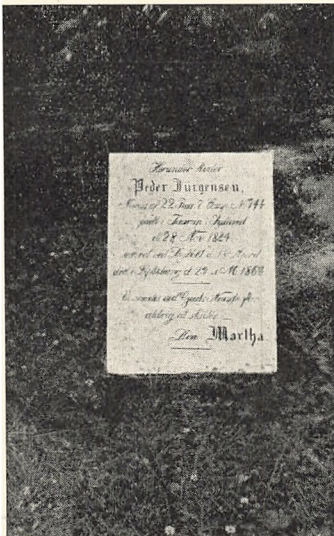
A. Reike.	C. Oland.
W. Bork.	H. Müller.
J. H. Ferlemann.	W. Lehmrie.
A. H. J. Peronitz.	W. Hoppe.
G. W. Höhne.	C. Maas.
O. Bischoff.	M. Käter.
C. Raker.	P. Henningsen.

*Monumentet for Faldne
i 1864. Fot. 1934.

*Søjle's Bagside.
Fot. 1932.

*Menig P. Jørgensens Grav.
Fot. 1934.

*Frivillig Riis' Grav.
Fot. 1935.

Menig *Jørgensens* Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Herunder hviler Peder Jürgensen, Menig af 22 Reg. 7 Comp. No 144, født i Taarup i Jylland d. 28 Nov. 1824, saaret ved Dybbel d. 18 April, død i Lyksborg d. 29 s. M. 1864. — Vi mødes ved Guds Naade for aldrig at skilles. — Din Martha. —*

Frivillig *Riis'* Grav har et Monument af Sandsten med Marmorkors og indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *† Peter Christian Riis f. d. 25 Fbr. 1841 i St. Clemens Sogn paa Bornholm. Han var trofast, ærlig og oprigtig i al sin Færd. Han var elsket af sine nærmeste, agtet og afholdt af alle som kjendte ham. Da Danmark trængte til sine Sønner, forlod han frivillig den fædrene Arne, som han elskede frem for nogen Plet paa Jorden for at stille sig i de Kæmpendes Rækker. Paa Als bragte han Fædrelandet det høieste Offer, og paa Glücksborg udaandede han sit sidste Suk d. 25. Juli 1864.*

Overselk.

*Gravstedet i Haven i Overselk. Ældre Billede.

I en Have ved afd. *C. F. Matzens* Gaard i Overselk, Syd for Danevirke, er overordentlig smukt beliggende et stort Gravsted, hvori hviler 4 danske Soldater, østrigsk Major *Ritter von Stampfe* og 50 østrigske Soldater, faldne den 3. Februar 1864 her ved Overselk. Godt 100 m Syd for Gaarden findes paa et Dige ved en Markvej et andet Gravsted for en dansk Soldat, Menig *N. Christensen*, ogsaa faldet samme Dag. Disse smukt beliggende Gravsteder blev i en Aarrække omhyggeligt vedligeholdt af Gaardejer Matzen, som ses paa omstaaende Billede.

Gravstedet i *Haven i Overselk* har 12 Fag Sten med 1 Jernstang. For Enden af Gravstedet, nærmest Gaarden, findes over de danske Soldaters Grav en Natursten af Granit (tidligere med Marmorkors) med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Her hvile 4 danske Soldater af 1ste Inf. Rgt., faldne i Kampen for Fædrelandet den 3die Februar 1864. — Fred være med deres Støv.* Vor Soldatergrav er nu forlænget ud over Indhegningen med Grønt. Over den østrigske Majors Grav findes en Natursten af Granit med Jernkors og indlagt Jernplade, belagt med hvid Emaille. Over de østrigske Soldaters Grav findes et Jernkors.

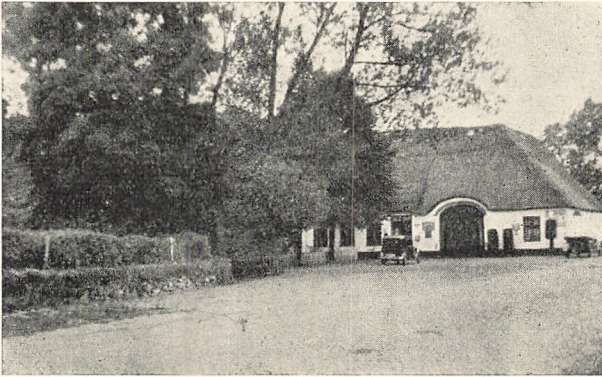
Menig *Christensens* Grav paa Diget ved Overselk er uindhegnet og har en Natursten af Granit med indlagt Jernplade, hvorpaa staar: *Her hviler Forgylder Niels Christensen, Menig ved 1. Inf. Rgt. 5. Komp.*

*Menig *N. Christensens* Grav paa Diget ved Overselk. Ældre Billede.

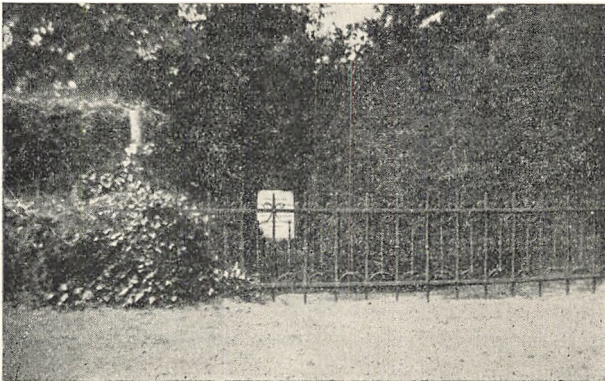
Nr. 504, født 1859 i Sigersholm. Han faldt her den 5. Febr. 1864. Fred være med hans Stöv.

Oversø.

*Gravstedet ved Oversø Kro. Fot. 1932.

Ved Flensborg Landevej, ved Oversø Kro, findes en med et stort Smedejernsgitter hegnet Gravplads, hvor Sekondløjtnant, Baron *Dirckinck-Holmfeldts* Grav og 68 østrigske og danske Krigeres Grave fra 1864 findes.

*Seklt., Baron *Dirckinck-Holmfeldts* Grav. Fot. 1932.

Sekondløjtnant, Baron *Dirckinck-Holmfeldts* Grav har en muret Stensætning med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *I denne Grav hviler Sekondløjtnant ved 1. Inf-Rgt J. C. I. Baron Dirckinck-Holmfeldt falden ved Sankelmark den 6te Februar 1864. —*

Over de østrigske og danske Krigeres Grave findes en planhugget Granitsten med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: (To korslagte Palmegrene øverst) *Hier ruhen 68 tapfre österreichische und dänische Krieger. Friede Ihrer Asche! gef. am 6/2 1864.* Mindesmærket vedligeholdes fra østrigsk Side.

Sankelmark.

Paa eget Initiativ og som Gave til det danske Krigsministerium skænkede Etatsraad, Tømremester *G. F. Bock* i København (død 1910) det af ham bekostede 8 m

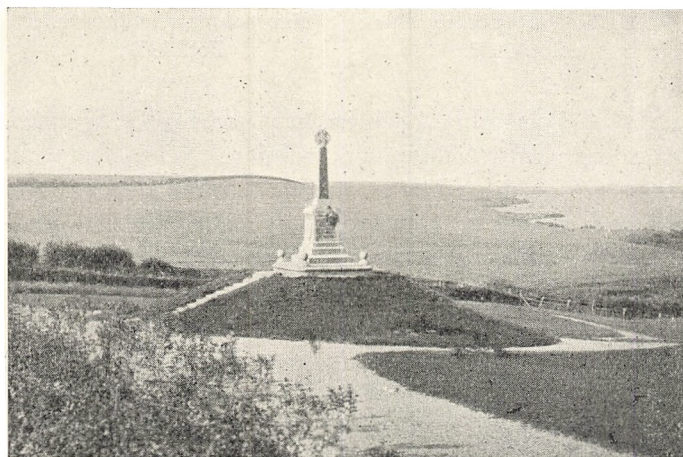
**Sankelmark-Monumentet*, set fra Øst. Fot. fra Indvielsesdagen den 21. September 1889. Omkring Monumentet danske, østrigske og preussiske Officerer. I Baggrunden Sankelmark Sø og Sankelmark Skov.

højé og meget anselige *Sankelmark-Monument* med tilhørende smukke Plads Øst for Sankelmark Sø i Aaret 1889. Den 6. Februar 1889 lagdes i Stilhed Grundstenen til Monumentet. Tilladelse til dets Opførelse var indhentet hos den preussiske Regering af det danske Krigsministerium. Formaalet med dets Opførelse var ikke alene at mindes de danske Soldater, som her fandt Heltedøden den 6. Februar 1864, men tillige at gengælde Østrigerne den smukke Maade, hvorpaa de havde mindet Sankelmarkskampen ved Opførelsen af et stort Monument i Kapelstil paa Militær-Kirkegaarden i Slesvig By ved den store Fællesgrav for danske og østrigske Soldater, som tildels som saarede blev ført til Slesvig fra Sankelmark og døde paa Lazaret i Slesvig. Paa en Marmortavle i Kapellet er efter Indskriften „*Auch der Feinde gedenket die unglücklich aber tapfer im Dienste ihres Königs gekämpft u. geblutet haben*“ (Ogsaa skal mindes de Fjender, som har kæmpet og blødt ulykkeligt men tappert i deres Konges Tjeneste) Navnene paa de danske Faldne opført. Se herom under Slesvig 1864. Sankelmark-Monumentets Opførelse paa det Sted, hvor alene Danske og Østrigere mødtes i Kamp, skulde tillige være et Gensvar paa den østrigske Greve *Heinrich Attems* Tale ved Kapelmonumentet i Slesvig kort forinden, hvor denne udtalte: „Jeg taler i alle Østrigeres og frem for alt i den østrigske Armés Aand, naar jeg siger: Vi rækker Eder Haanden over *vore* Dødes Grave; lad alt Nag være glemt og endt!“. Sankelmark-Monumentet skulde derfor, foruden en Mindetavle paa Monumentets Nordside for de danske Krigere, ogsaa have en Mindetavle paa dets Sydside for de østrigske.

Monumentet indviedes den 21. September 1889. Det er rejst paa det Sted Vest for Flensborg—Slesvig Hovedvejen, nær Sankelmark Sø, hvor 1. Infanteriregiment afsløg det østrigske Rytteris Angreb. Det er omgivet

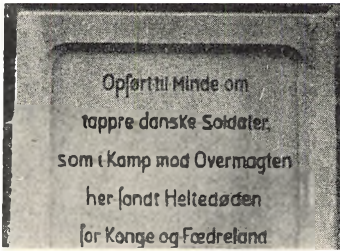
paa det til Anlæg beplantede Areal af en Tjørnehæk langs Landevejen, ellers af Jord- og Stendiger, delvis med Tjørn og Pigtraad paa Træpæle. Lige over for, Øst for Landevejen, var forlængst af Østrigerne rejst et stort Sejrsmonument paa Bakken her. Ved Siden af Landevejen, ud for Skoven, var ligeledes rejst et mindre Monument, som, foruden Hovedinskriptionen ud

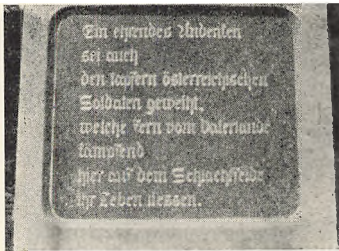
*Sankelmark-Monumentet, set fra Nord. Ældre Billede.

mod Vejen, paa Bagsiden har en Insikription, der paa Tysk omtaler de tapre danske Modstandere, af hvilke nogle er jordet her. Dette er saaledes et Gravmonument.

Sankelmark-Monumentet, efter Tegning af Professor *Vilhelm Dahlerup*, er en Obelisk af poleret Granit med Kapitæl, Sokkel og tre Trins Fodstykke, hvilende paa et af tildannet Granit og Murværk højt Fundament. Det staar paa en 5 m høj Jordhøj. Kapitælen bestaar af et udskaaret, retvinklet og ligesidet Kors med indsat cirkulær Krans. Paa Obeliskens østre og vestre Side staar: 1864 6' Februar. Overgangen til Soklen dannes

*Fra Soklens nordre Side.
Fot. 1932.

*Fra Soklens søndre Side.
Fot. 1931.

af et Mellemstykke. Soklen har udarbejdet Overdel. Paa dens nordre Side, paa et udhugget, planslebet Felt, staar: *Opført til Minde om tappre danske Soldater, som i Kamp mod Overmagten her fandt Heltedøden for Konge og Fædreland.* Paa Soklens søndre Side, i et lignende Felt, staar: *Ein ehrendes Andenken sei auch den tapferen*

*Rigsvaabnet paa Soklens to Sider. Fot. 1932.

österreichischen Soldaten geweiht, welche fern vom Vaterlande kœmpfend hier auf dem Schlachtfelde ihr Leben liessen.

Paa Soklens østre og vestre Side er i ophøjet Arbejde anbragt begge Steder det danske Rigsvaaben, et hjerterformet Skjold med de tre Løver og ni Hjerter, hvorover Kronen. Det rektangulære Fundament har paa hvert Hjørne en tilspidset, lav Støtte med Kugle foroven. Fra Øst fører 10 Trappetrin op til Monumentet.

Til Afsløringen den 21. September 1889 afgik om Eftermiddagen fra Jernbanehotellet i Flensborg til Monumentpladsen et Vogntog paa 8 Vogne med de preussiske Officerer, Generalløjtnant *Scherff* og Generalmajor *Renthe-Fink* i første Vogn, daværende Justitsraad *Bock* og den østrigske Oberstløjtnant, Ritter *v. Guggenberger* fra Graz i anden Vogn, de danske Veteraner fra Sankelmark, Oberstløjtnant *v. Buchwald* og Kaptajnerne *Sørensen* og *Weisz*, de første danske Officerer, som efter 1864 i Uniform betraadte Slesvigs Jord, i den følgende, og herefter Professor *Dahlerup* og Indbudte fra Flensborg. Rigsdagsmand *Gustav Johannsen* meldte fra, ligesom de danske Slesvigere demonstrerede med deres Udeblivelse fra Højtideligheden af Hensyn til Monumentets dansk-tyske Karakter, som „Flensborg Avis“ med god Ret tog Afstand fra. Ved Monumentet talte Justitsraad *Bock* og lod Klokkeren halv fire dette afsløre, hvorefter Kransene henlagdes derved. Et tysk Militær-Musikkorps fra Flensborg musicerede. Inden man forlod Monumentet, opfordrede den preussiske Generalløjtnant de tilstedeværende til at mindes de Faldne. Derefter gik man over paa den anden Side af Vejen og besaa det østrigske Slagmonument. Henad Aftenen var der Festmiddag paa Hotellet.

Slesvig.

(Hernede ved Slien med Hjertet beklemt.)

De traadte Danmarks Grænseskel og Gærde under Fod,
 Det Sted som Danmarks Sønner beseglet har med Blod,
 Da Vint'rens barske Vinde blæste op med Sne og Frost.
 Ved gamle Dannevirke, hvor Soldaten stod paa Post.
W. Nielsen.

Militær-Kirkegaarden.

Paa Militær-Kirkegaarden i Skoven ved Flensborg Landevej findes Gravene fra 1864. Paa den *sydøstlige* Del af Kirkegaarden er en stor Begravelsesplads med

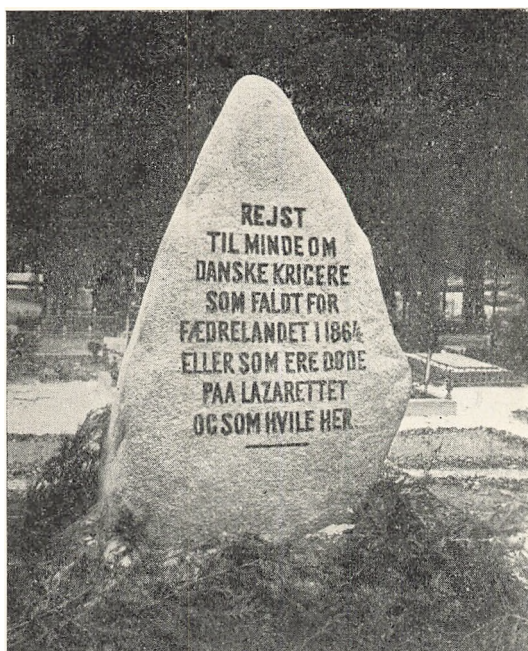

*Danske Skolebørn og Lærere fra Ansgar-Skolen i Slesvig By lægger Kranse paa de danske Krigergrave paa Militær-Kirkegaarden i Slesvig den 3. Febr. 1939.

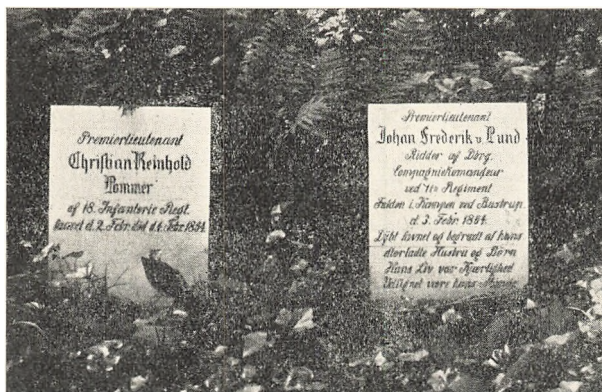
flere lange Rabatter med Grave uden andre Mindesmærker end en stor Granitsten med Inskription. Endvidere findes her Gravene for Premierløjtnanterne *Lommer* og *Lund*, Menig *Aumont*, Underkorporal *Mogenssen*, Menig *Rosing* og Korporal *Cornelsen*. Paa den østlige Del af Kirkegaarden findes Gravene for Ritmester *v. Buchwald*, Premierløjtnant *Warberg* og Løjtnant *Møller-Holst*.

Mindesmærket og Gravene paa den sydøstlige Del: *Mindestenen for faldne Danske i 1864* er en stor, lys Natursten af Granit, hvorpaa staar: *Rejst til Minde om danske Krigere som faldt for Fædrelandet i 1864 eller som ere døde paa Lazarettet og som hvile her.* —

Premierløjtnanterne *Lommers* og *Lunds* Gravsted har 8 Fag Smedejernsgitter og en Marmortavle over hver. Paa *Lommers* staar: *Premierlieutenant Christian Rein-*

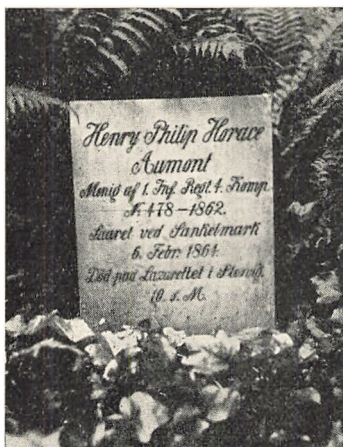

*Mindestenen for Faldne 1864. Ældre Billede.

*Premierløjtnanterne Lommers og Lunds Gravsted.
Fot. 1929.

hold Lommer af 18. Infanterie Regt. saaret d. 2. Febr. död 4. Febr. 1864. Paa Lunds staar: Premierlieutenant Johan Frederik v. Lund Ridder af Dbrg. Compagniecommandeur ved 11te Regiment Falden i Kampen ved Bustrup d. 5. Febr. 1864. Dybt savnet og begravet af hans efterladte Hustru og Børn. Hans Liv var Kjærlighed. Velsignet være hans Minde.

*Menig Aumonts Grav.
Fot. 1937.

*Underkorp. Mogensens Grav.
Fot. 1934.

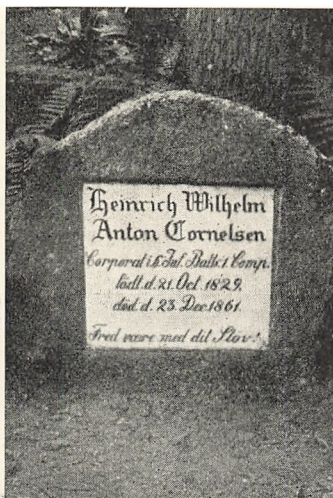
Menig Aumonts Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Henry Philip Horace Aumont. Menig af 1. Inf. Regt. 4. Komp. No 478 — 1862. Saaret ved Sankelmark 6. Febr. 1864. Död paa Lazarettet i Slesvig 10. s. M.*

Underkorporal Mogensens Grav har en Marmortavle, hvorpaa staar: *Herunder hviler Undercorporal Mogens C. Mogensen født i Hjerring falden ved Oversø d. 6. Februar 1864. Fred med Dit Støv Dit Minde lever.*

Soldat Rosings Grav har et stort Jernkors med Bladmotiver, foroven en Sommerfugl, forneden en Engel. Paa Korset staar: *Johannes Ludvig Rosing født i Grön-*

*Menig Rosings Grav.
Fot. 1932.

*Korporal Cornelsens Grav.
Fot. 1929.

*Ritmester v. Buchwalds Grav.
Fot. 1932.

land 19de Juny 1840,
död 5die Marts 1864
efter Kampen ved
Oversøe 6te Febr: s. A.

Korporal Cornelsens
Grav har en Natursten
med indlagt Marmor-
plade, hvorpaa staar:
*Heinrich Wilhelm Anton
Cornelsen Corporal
i 6. Inf. Batls. 1.
Comp. født d. 21. Oct.
1829, död d. 23. Dec.
1861. Fred være med
dit Stöv!*

Gravene paa den øst-
lige Del:

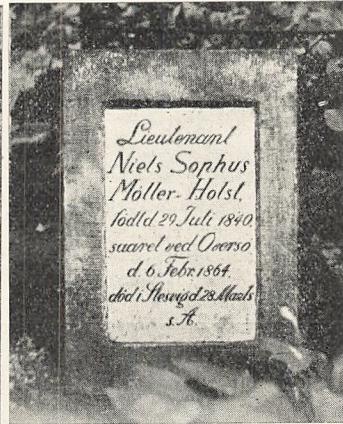
Ritmester v. Buch-

vøldts Grav har en Natursten af Granit, hvorpaa der foroven er indsat cirkulært i Marmor Slægtens Vaabenskjold, forneden en Marmortavle med Inskriptionen: Ritmester og Escadronchef i det 4de Dragon Regiment Carl Aurel v. Buchwald Kammerjunker Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, født i Slesvig d: 5 Januar 1815, død sammesteds d: 12 Januar 1859.

*Premierløjtnant Warbergs Grav. Fot. 1932.

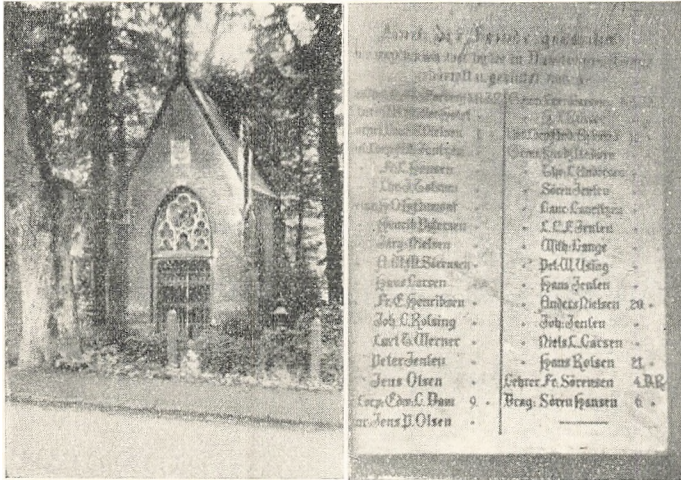
*Løjtnant Møller-Holsts Grav. Fot. 1937.

Premierløjtnant *Warbergs* Grav har en Sandstens-tavle med Ramme og med Inskriptionen: *Premierlieutenant Carl Frederik T. Warberg ved 11 Inft: Reg., født d: 11 Marts 1852, saaret ved Oversø d: 6 Febr., død i Slesvig d: 10 Febr. 1864.*

Løjtnant *Møller-Holsts* Grav har en Sandstensplade med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Lieutenant Niels Sophus Møller-Holst, født d. 29 Juli 1840, saaret ved Oversø, d. 6 Febr. 1864, død i Slesvig d. 28 Marts s. A.*

Tæt inden for Indgangen til Kirkegaarden findes det af Østrigerne byggede *Minde-Kapel* for deres her paa

Slesvig Lazaret Døde i 1864. Kapellet har en Gitterdør, gennem hvilken der kan ses ind til Bagvæggen, som er dækket af 5 store Marmortavler, hvoraf de to indeholder Navnene paa 76 Østrigere; desforuden er mindet 55 danske Krigere, døde i Slesvig. Den midterste Tavle har Inskriptionen: „Oesterreich ehret das Andenken

*Det østrigske Minde-Kapel.
Fot. 1932.

*Parti af den højre Mindetavle
med danske Faldnes Navne.
Fot. 1937.

seiner tapferen Söhne aus den Reihen des kaiserlichen Heeres welche 1864 gegen Dänemark gekämpft und für Euch Schleswiger geblutet haben. — Sie erlagen ihren Wunden in dieser Stadt und liegen unter dieser Erde.“ Efter Østrigernes Navne paa den højre Tavle staar: *Auch der Feinde gedenket die unglücklich aber tapfer im Dienste ihres Königs gekämpft u. ~~ge~~blutet haben.* (Ogsaa mindes de Fjender, som ulykkelig men tappert har kæmpet og blødt i deres Konges Tjeneste):

31

Pr: Ltnt: C. F. T. Warberg d. 11. I. R.	Gemr: Carl Larsen d. 9. I. R.
Ltnt: N. S. Møller-Holst "	" H. F. Reimer "
Corprl: Laur. S. Nielsen 1. "	Unt: Corp: And. Rested 11. "
Unt: Corp: A. Jantzen "	Gemr: Knud Madsen "
" Fr. C. Hansen "	" Tho. L. Andersen "
" Chr. J. Tolsum "	" Søren Jensen "
Gemr: H. C. H. Aumont "	" Laur. Lauritzen "
" Henrik Petersen "	" C. C. F. Jensen "
" Jørg. Nielsen "	" Wilh. Lange "
" A. W. M. Sørensen "	" Pet. W. Ussing "
" Hans Larsen "	" Hans Jensen "
" Fr. E. Henriksen "	" Anders Nielsen 20. "
" Joh. L. Rolsing "	" Joh. Jensen "
" Carl T. Werner "	" Niels C. Larsen "
" Peter Jensen "	" Hans Rolsen 21. "
" Jens Olsen "	Lehrer: Fr. Sørensen 4. D. R.
Unt: Corp: Edw. L. Dam 9. "	Drag: Søren Hansen 6. "
Gemr: Jens P. Olsen "	—————

Alle disse er døde paa Lazarettet i Slesvig.

C. TYSKLAND (UDENFOR SLESVIG OG HOLSTEN)

De i Afsnittene under *C. Tyskland (udenfor Slesvig og Holsten)*, *D. Czekoslovakiet*, *E. Polen* omhandlede Mindesmærker og Kriegergrave vedrører alene *danske Krigere, som er taget til Fange under Krigen 1864 og døde i Fangenskab*. De fandt saaledes ikke Døden under Udøvelsen af deres smukke Kald som Soldat, at forsvare Sønderjyllands Jord, men de ofrede ligesom deres faldne Brødre Livet for Fædrelandet og skal mindes lige saa meget som dem, der faldt for Fjendens Kugler eller døde af Saar eller Sygdom paa Lazarettene.

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1864.

Altona.

Se herom under „Mindesteder fra Krigen 1815“, Side 166. Altona er nu udskilt fra Provinsen Holsten.

Cosel.

*Den danske Krigergrav i Cosel, Schlesien. Fot. 1936.

Paa Kirkegaarden i Cosel i Schlesien findes et Gravsted med lav Stenmur og en stor Tavle af schlesisk Marmor paa et Stenunderlag over de danske Menige *H. Steffensen, I. Hansen og J. P. Hansen*. Paa Tavlen staar: *In der Kriegsgefangenschaft starben hier u. ruhen in Gott drei dänische Krieger:*

Hans Steffensen. 5 I. R. 6 Cp. 499.

Iver Hansen. 9 I. R. 7 Cp. 525.

Iens Peter Hansen. 5 I. R. 1 Cp. 26. ———

Sov roligt, sødt i fremmed Iord.

I slog for Danmarks Smerter.

I mindes skal ved Dannebrog.

Af alle danske Hjerter!

— . . —
Aar 1864.

Cüstrin.

*En dansk Krigergrav (Menig Albrechtsens) i Cüstrin, Brandenburg. Fot. 1928.

Paa Garnisons-Kirkegaarden i Cüstrin i Brandenburg findes 4 Gravsteder for de danske Menige *C. Andersen*, *C. Albrechtsen*, *J. Lassen* og *J. Larsen*. Alle 4 Gravsteder har ens et enkelt Jernkors paa Stensokkel. Paa Jernkorset staar kun Navn og 1864. Paa Albrechtsens staar: *Chr. Albrechtsen. 1864*. Over Graven er en Jordforhøjning med Grønt.

Glogau.

Paa Garnisons-Kirkegaarden i Glogau i Nedreslesien findes et Gravsted med 4 Marmortavler for de danske Krigere, Menig *N. Hansen*, Underkorporal *H. Christensen*, og de Menige *H. C. Hansen* og *J. C. Nielsen*. Gravstedet er med Grønt og foran det er 5 Smaabuske af Buksbom. Paa Marmortavlerne staar fra venstre: *Niels Hansen. 17. danske Regt. død 5. Mai 1864. Under Corporal Hans Christensen. 22. danske Regt. død 15. Mai 1864.*

Hans Christian Hansen. 22. danske Regt. død 16. Mai 1864. Jens Christian Nielsen. 20. danske Regt. død 5. Juni 1864.

*Den danske Krigergrav i Glogau, Nedreschlesien.
Fot. 1928.

Magdeburg.

Paa Ny Militær-Kirkegaard i Magdeburg i Sachsen findes et Gravsted for 6 danske Soldater: *C. Andersen*, *C. Larsen*, *C. Jensen*, *C. Lundbo*, *P. Thaysen* og *C. Andersen*. Disse var tidligere begravet paa den nu nedlagte Gamle Militær-Kirkegaard i Byen. Se herom Side 11—16. Gravstedet har Ligusterhæk med Indgang mellem 2 Betonstolper med Jernkæde, samt en stor, lys

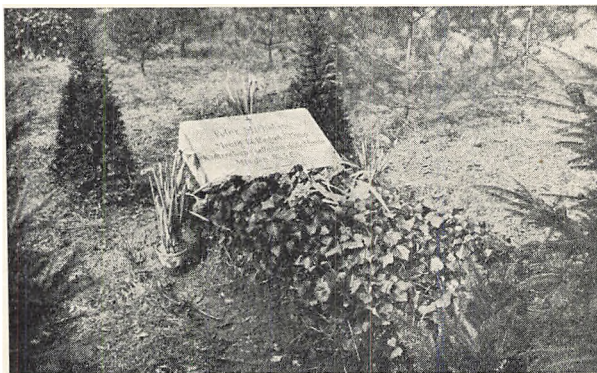

*Den danske Krigergrav i Magdeburg, Sachsen. Fot. 1928.

Natursten af Granit med indlagt Marmorplade. Paa Pladen staar: † *Her hvile følgende, under Krigen 1864 i Magdeburg døde danske Soldater:*

9. Inf. Regt. C. Andersen Meirup † 22. Febr.
 11. — — C. Larsen Mosemark † 21. Marts
 „ — — C. Jensen Hæstrup † 5. August
 21. — — C. Lundbo Nordborg † 22. Febr.
 „ — — P. Thaysen Rinckenæs † 28. Marts
 „ — — C. Andersen Kegenæs † 12. August
 — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Minden.

*Den danske Kriegergrav i Minden, Westfalen. Fot. 1931.

I Minden i Westfalen findes kun een dansk Kriegergrav, nemlig paa Gamle Kirkegaard for Menig P. Michelsen. Graven er uindhegnet og har en tyk Sandstenstavle, hvorpaa staar: † *Peter Michelsen Menig 17. Regmt. 4. Comp. Kammeraterne satte ham dette Minde. Minden 16. 5. 64. — . — .*

Neisse.

Paa Garnisons-Kirkegaarden i Neisse i Overschlesien

findes 5 danske Krigergrave for de Menige R. Marqvardsen, P. Overgaard og H. C. Petersen. Gravene er uindhegnede og har hver en stor Marmorplade af schlesisk Marmor.

Paa Marqvardsens Tavle staar: *Her under hviler dansk Soldat Rasmus Marqvardsen, af 18. Inf. Reg. 8. Comp. födt i Maribo Amt 1840, död i Neisse 1864. Fangne Kammerater satte dette Minde. Fred med dit Stöv.*

*Menig Marqvardsens Grav i Neisse. Fot. 1929.

*Menig Overgaards Grav i Neisse. Fot. 1929.

Paa Overgaards Tavle staar: † *Her under hviler Peter Overgaard, Menig i det 7. danske Inf. Rgt. 1. Batal. 1. Comp. No 44. — . — Födt 1858 i Kjöbenhavn död i Fangenskabet i Neisse d. 5. April 1864. — Dette Minde sattes ham af hans fangne Landsmænd og Krigskammerater.*

Paa H. C. Petersens Tavle staar: *Her under hviler dansk Soldat Hemming C. Petersen af 18. Inf. Rgt.*

*Menig H. C. Petersens Grav i Neisse. Fot. 1929.

5. Comp. født i Maribo Amt 1840 død i Neisse 1864. —
 Færgne Kammerater satte dette Minde. —
 Altid savnet! Aldrig glemt!

Schweidnitz.

Paa Evangelisk Garnisons-Kirkegaard i Schweidnitz i Nedreschlesien findes et stort med Mahognihæk indhegnet Gravsted for 7 danske Krigsfanger, de Menige A. Christensen, C. Christiansen, N. Jensen, P. Carstensen, A. Christensen, H. Jensen, og for Underkorporal O. Andersen. Hver Grav har en Marmortavle af schlesisk Marmor. Paa Marmortavlerne, fra venstre, staar:

Her under hviler Menig Andreas Christensen af 22. danske Inf. Rgt. 2. Comp., født i Kongeriget Danmark, død som Krigsfange d. 25. August 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Her under hviler Menig Christen Christiansen af 20. danske Inf. Rgt. 6. Comp., født i Hertugdømmet Slesvig, død som Krigsfange d. 22. Juli 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Her under hviler Menig Niels Jensen af 4. danske

*7 danske Krigsfangers Gravsted i Schweidnitz. Fot. 1933.

Fæstningscompagni, født i Kongeriget Danmark, død som Krigsfange d. 31. Mai 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

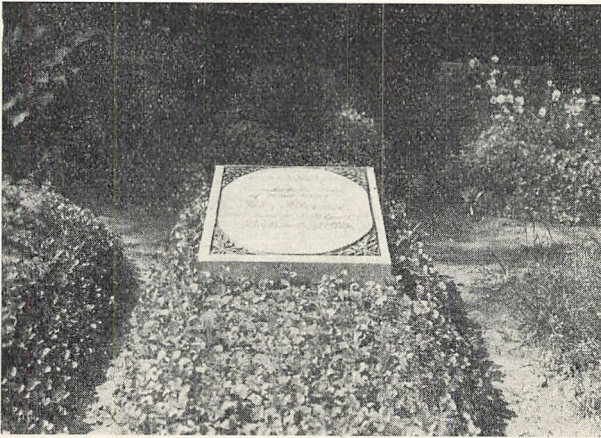
Her under hviler Menig Peter Carstensen af 18. danske Inf. Rgt. 5. Comp., født i Hertugdømmet Slesvig, død som Krigsfange d. 22. Mai 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Her under hviler Menig Andreas Christensen af 22. danske Inf. Rgt. 2. Comp., født i Kongeriget Danmark, død som Krigsfange d. 25. August 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Her under hviler Menig Hans Jensen af 16. danske Inf. Rgt. 6. Comp., født i Kongeriget Danmark, død som Krigsfange d. 19. Mai 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Her under hviler Undercorporal Ole Andersen af 2. danske Inf. Rgt. 6. Comp., født i Kongeriget Danmark, død som Krigsfange d. 6. Mai 1864 i Schweidnitz. — Sat af det danske Krigsministerium i 1886.

Spandau.

*Den danske Krigergrav i Spandau, Sachsen. Fot. 1933.

Her findes kun een dansk Krigergrav, nemlig for Soldat *P. Petersen*, som i 1864 jordedes paa Gammel Garnisons-Kirkegaard, men ved denne Kirkegaards Nedlæggelse overførtes til „Ehrenfriedhof der Stadt Spandau“ i 1955. Graven er uindhegnet og har en smuk, svær Sandstenstavle, hvorpaa staar: (foroven) *Pauli Brev til Rom. 15 v. 55.* (Herunder): *Her under hviler Stövet af Dansk Soldat Peter Petersen. Död i Spandau d. 50. April 1864. Fred med dit Stöv.*

Torgau.

Paa Garnisons-Kirkegaarden i Torgau i Sachsen findes 4 Gravsteder for 5 danske Krigsfanger, nemlig for Soldaterne *N. Hansen*, *N. Jørgensen* og *H. P. Josephsen*, *P. Jørgensen*, samt *A. Jensen*. Gravstederne er uindhegnede og har hver en svær Sandstenstavle.

Paa Soldat *N. Hansens* Tavle staar: *Herunder hvile den Danske Soldat Niels Hansen af 2. I. R. 1. C. Död som Krigsfange i Torgau 1864.*

*Soldat N. Hansens Grav i Torgau. Fot. 1928.

*Soldaterne N. Jørgensens og H. P. Josephsens Grav i Torgau. Fot. 1928.

Paa Soldaterne *N. Jørgensens* og *H. P. Josephsens* Tavle staar: *Herunder hvile de danske Soldater Niels Jørgensen af 5. I. R. 6. Cmp. og Hendrik Peter Josephsen af 20. I. R. 2. Cmp. Døde som Krigsfanger i Torgau 1864.*

Paa Soldat *P. Jørgensens* Tavle staar: *Herunder hviler den danske Soldat Peter Jørgensen af 2. I. R. 5. Cmp. Död som Krigsfange i Torgau 1864.*

*Soldat P. Jørgensens Grav i Torgau. Fot. 1928.

*Soldat A. Jensens Grav i Torgau. Fot. 1928.

Paa Soldat *A. Jensens* Tavle staar: *Herunder hvile den Danske Soldat Anders Jensen af 9. I. R. 6. Cp. Död som Krigsfange i Torgau. 1864.*

Wittenberg.

Paa Gammel evangelisk Kirkegaard i Wittenberg i Brandenburg findes kun een dansk Kriegergrav, for Menig *L. Andersen*. For Enden af den kuplede Grav findes

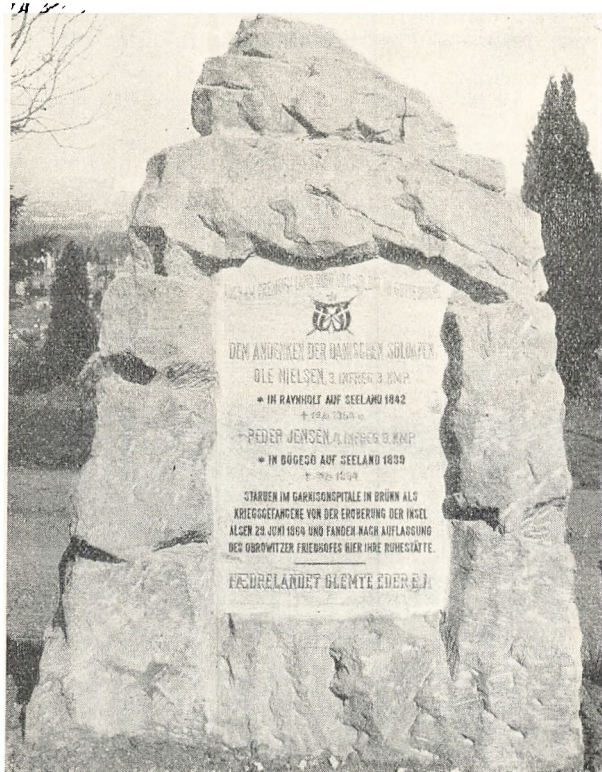
*Menig *L. Andersen*s Grav i Wittenberg i Brandenburg. Fot. 1937.

en stor Sandstenstavle med Inskriptionen: *Hier ruhet fern von seiner Heimat der Dänische Kriegsgefangene Lauritz Andersen 6. Comp. 1. Regt. No. 214. geb. im Octb. 1856 zu Gjentofte bei Kopenhagen, gest. 15. Sep. 1864 im Garn. Lazar. zu Wittenberg, nachdem er bei Oeversee in Gefangenschaft gerathen war. Jesaia 55, 8: Denn meine Gedanken sind nicht eure Gedanken und eure Wege sind nicht meine Wege. Jesaia 28, 29: Sein Rath ist wunderbarlich und führet es herrlich hinaus.*

D. CZEKOSLOVAKIET
MINDESTEDET FRA KRIGEN 1864.

Brünn.

Paa Centralkirkegaarden i Brünn findes kun eet Gravsted, for Soldaterne *O. Nielsen* og *P. Jensen*. Angaaende dette Gravsted jvf. herom Side 16—18.

*Menig *O. Nielsens* og Menig *P. Jensens* Grav i Brünn.
Fot. 1937.

Gravstedet er uindhegnet og har en Natursten med indlagt Marmorplade, hvorpaa staar: *Auch im fremden Land ruht der Soldat in Gottes Hand.* (Herunder 2 korslagte Dannebrogspaner med Guirlande og Krone over.) *Dem Andenken der dänischen Soldaten: Ole Nielsen. 5. Infreg. 5. Kmp. * in Ravnholt auf Seeland 1842 † 16/8. 1864 u. Peder Jensen. 4. Infreg. 8. Kmp. * in Bögesö auf Seeland 1859 † 5/18. 1864. Starben im Garnisonspitale in Brünn als Kriegsgefangene von der Eroberung der Insel Alsen 29. Juni 1864 und fanden nach Auflassung des Obrowitzer Friedhofes hier ihre Ruhestätte. — Fædrelandet glemte Eder ej!*

E. POLEN

MINDESTEDERNE FRA KRIGEN 1864.

Graudenz.

I Graudenz i Polen findes paa Gammel Garnisonskirkegaard kun een dansk Krigergrav, for Menig S. P.

‡Menig S. P. Petersens og Menig N. Hansen Veilbyes Grav i Graudenz. Fot. 1929.

Petersen og Menig N. Hansen Veilbye. Gravstedet har Betonindfatning og en Marmortavle af schlesisk Marmor, hvorpaa staar: (Til venstre) Søren Peter Petersen af det Kgl. danske 20 Inft. Regmt. 5 Comp No 102, født 1840, död d. 16 Juni 1864. (Lodret Streg) (Til Højre) Niels Hansen Veilbye af det Kgl. danske 2 Inft. Regmt. 6 Comp. No 556, født d. 12 Juni 1855, död d. 5 Juni 1864. — (under vandret Streg) Som brave Soldater have begge kjæmpet for deres Konge og Fædreland og sidst ved Dybböl d. 18. April 1864. —

Posen.

I Posen i Polen findes paa Garnisons-Kirkegaarden 5 danske Krigergrave, for Soldaterne *C. Andersen, C. Davidsen og P. Sørensen*. Gravene er kuplede og har hver en Marmortavle af schlesisk Marmor, hvilende paa Sokkel.

*Soldat *C. Andersens* Grav i Posen (t. højre). Fot. 1929.

Paa Soldat *C. Andersens* Tavle staar: *Herunder hviler Christen Andersen af 22. Inf. Rgm. 8. Cmp. död i en Alder af 34 Aar d. 5. Augst. 1864. Dette Minde sattes af hans Krigskammerater.*

*Soldat *P. Sørensens* Grav (midterste). Soldat *C. Davidsens* Grav (til højre). Fot. 1929.

Paa Soldat *C. Davidsens* Tavle staar: *Herunder hviler Christen Davidsen af 8. Inf. Rgm. 5. Cmp. död i en Alder af 25 Aar d. 4. Juli 1864. Dette Minde sattes af hans Krigskammerater.*

Paa Soldat *P. Sørensens* Tavle staar: *Herunder hviler Peter Sørensen af 2. Art. Rgm. 10. Bat. död i en Alder af 24 Aar d. 21. Mai 1864. Dette Minde sattes af hans Krigskammerater.*

III. NORGE

FRA KRIGEN 1864.

(Søkampen ved Helgoland).

Vort Fødeland var altid rigt paa raske Orlogshelte, der ansaa Tapperhed for Pligt og skjælv ej, naar det gældte. Saa var vor Juel, vor Adeler, vor Tordenskjold og mange fler. Vort Fødeland var altid rigt paa raske Orlogshelte.

K. L. Rahbek.

Den danske Marinegrav i Kristianssand.

Medens den danske Hær til Verdens Beundring kæmpede den haarde Kamp paa Dybbøl mod vore to overmægtige Modstandere, Preussen og Østrig, kom i Marts Efterretningen om, at en stor østrigsk Flaadestyrke var undervejs herop, for i Forbindelse med den preussiske Søstyrke at berøve os det Herredømme paa Søen, som sikrede os Forbindelsen med Fyen, Als og Jylland, og som tillod os uhindret at færdes i vore Farvande som i den dybeste Fred. Der dannedes da en *Nordsø-Eskadre* under Orlogskaptajn *Edouard Suenson*, der i Begyndelsen af Maj 1864 bestod af Fregatterne „Niels Juel“ og „Jylland“, samt Korvetten „Heimdal“. Paa Efterretning om, at den østrigske Søstyrke passerede Kanalen, stod Suenson med sin Eskadre den 6. Maj ud fra Kristianssand Syd paa mod Helgoland. To Dage efter mødtes den engelske Fregat „Aurora“, som Dagen forud havde været i Forbindelse med de østrig-preussiske Skibe. Suenson stod derefter videre Syd paa for at møde dem. Om Morgenen den 9. Maj traf Eskadren Kaptajnløjt-

nant *Hammer*, som ledede vort Forsvar af Vesterhavsoerne. Der aftaltes Afmærkning af Smaldyb som Retrætested. Klokkeren fik man den fjendtlige Flaade i Sigte, bestaaende af to østrigske Fregatter „Schwartzenberg“ og „Radetzky“, samt tre preussiske Skibe, en Hjuldamp og to Kanonbaade, alt under Kommando af den dygtige østrigske Admiral *Tegetthoff*. Artilleristisk var Styrkerne jævnyrdige. Eskadrene nærmede sig hinanden, den danske i tætsluttet Kølvaandsorden, de Allieredes i Frontorden, der dog snart forandrede sig til brudt Kølvaandsorden med de preussiske Skibe bagest. Ti Kvartmil Sydøst for Helgoland aabnede Østrigerne Ilden paa 4 km's Afstand. Kort efter var Kampen i Gang. *Tegetthoff* søgte at løbe foran den danske Eskadre, men *Suenson* drejede til Bagbord, og begge Parter løb derefter i en Bue jævnsides, Preusserne bagest, nærmest Centrum, *Suenson*'s Skibe yderst. *Suenson* nærmede sig Modstanderne til 400 m's Afstand, uden at det dog lykkedes ham at komme foran om Østrigerne og ind mellem disse og Preusserne. Vore tapre Marinere fyrede af Hjertet løs. Klokkeren 15.50 opdagede *Suenson*, at Fortoppen paa *Tegetthoff*'s Flagskib „Schwartzenberg“ var skudt i Brand. Under Ildens knitrende Lucr lød de danske Gutters Hurra over Vandet. *Tegetthoff* opgav Kampen, flygtede ind paa neutralt, engelsk Territorium under Helgoland med sin Flaade, og undgik derved større Tab. Forfølgelsen fra dansk Side glippede ved, at „Jylland“'s Ratliner blev overskudt, netop da Skibet skulde sætte efter Fjenden. Vi havde 14 Døde og 51 Saarede, Østrigerne havde 57 Døde og 85 Saarede. Preusserne havde ingen Tab. Deres Skibe holdt sig lige ved Skudvidde. Ved Midnat var man paa „Schwartzenberg“ Herre over Branden, og begunstigede af Mørket løb de Allieredes Skibe derefter over til Cuxhafen.

Suenson's Sejr vakte under den modløse Stemning i

Monumentet i Kristianssand over de faldne danske
Søkrigere ved Helgoland. Fot. 1940.

vort Folk stor Glæde og Begejstring. Den fik dog ingen Eftervirkning militært. Glæden fandt et saa overstrømmende Udtryk i den tordnende Jubel, hvormed Københavns Befolkning fra Langelinie, Toldboden og fra den af tætpakkede Smaabaade myldrende Inderred hilste

vore fra Kampen hjemvendende Skibe. Suenson blev hædret ved Monumentet for ham, udført af *Th. Stein*, der afslørede den 9. Maj 1889 i Nyboder i København. Ogsaa er han mindet i *Otto Baches* smukke Maleri af ham paa „Niels Juels“ Kommandobro, der findes paa Frederiksborg-Museet.

*

Den paafølgende Morgen efter Kampen — netop som Vaabenhvilen begyndte — gik Suenson efter Ordre til *Kristianssand*. Da Eskadren under de vajende Dannebrog stod ind ad Løbet mellem Klipperne for at jorde de Døde, strømmede Byens Indbyggere til Havnen for at spørge Nyt. Var Glæden stor over den danske Sejr, blev den hjertelige Deltagelse, hvormed Befolkningen viste sin Sorg ved Modtagelsen af vore Faldne endnu større. Om Aftenen bragtes Hundrede Kranse ombord. Fortidens Baand og Fædrenes Gerninger knyttede sig rørende til Tanken om de Faldne. Som et Genskær af Norges og Danmarks fordums Samliv var den sejrige Eskadres Nærværelse. Man mindedes de fleraarige, mandige og udholdende Kampe mod det mægtige Englands overvældende Flaade. De ældste kunde fortælle om, hvorledes de som Børn havde set mange Orlogsmænd med de samme Flag staa ind mod Byen, men med en Besætning, der stundom talte flere Nordmænd end Danske, og hvorledes Byen med Uro og Spænding havde spurgt Nyt fra Søen, Nyt fra Norges Kyster, der havde krævet Ofre blandt Landets Børn. Det var den fælles Stræben, de fælles Bedrifter i en nær Fortid, som nu med uimodstaaelig Magt forvandlede de faldne Stamfæller til Landsmænd, de nu skulde stede til Hvile i Fædrelandets Jord. Kristianssands Indbyggere viste paa rørende Vis vore Faldne deres Hyldest, ikke blot ved det smukke Monument, de rejste over de Faldnes Grav, men ogsaa ved den Omhu, hvormed de siden

freder om den, og aarlig mindes Helgolandsdagens Kæmperc.

Dagen efter Eskadrens Ankomst, den 13. Maj 1864, fandt der i Kristianssand en ligesaa storartet som sjælden Højtidelighed Sted, beretter „Kristianssands Stiftsavis“ for 18. Maj, idet de faldne Danske ved Helgoland jordedes denne Dag. Fra Klokken 16 lød Sørgesalut fra Orlogsskibene, Butikkerne lukkedes, og de i Lejr liggende Tropper og Borgerkorpset dannede Spalier fra Landingsstedet ved Toldbodbyggen lige til Kirkegaarden. Klokken 17 forkyndte Kirkeklokkerne, at de Faldne var landsatte, og at Processionen satte sig i Bevægelse. Den aabnedes med det danske Marine-Musik-korps, efterfulgt af to Dannebrogspaner. Derpaa kom parvis de faldne Heltes Kister, dækkede med Dannebrog og rigt pyntet med Kranse og Blomster, som Stadens Damer havde bragt om Bord. Kisterne bares og fulgtes af de Faldnes Kammerater. Efter disse kom de danske Søofficerer og Byens samtlige Gejstlige, hvortil sluttede sig Militærets og Borgerkorpsets Officerer, øvrige militære og civile Autoriteter samt en stor Del af Byens Borgere. Langsomt bevægede Toget sig gennem de med Grønt bestrøede Gader og ledsagedes paa begge Sider af en talløs, tavs Menneskemængde. Henved Kl. 18 naaedes Kirkegaarden, hvor en stor Fællesgrav var opkastet paa en aaben Plads, og Side om Side nedsendtes nu de 15 Faldne. Der blev saa afsunget følgende 4 Vers af Pastor U. Sagen:

(Mel. Hvo ved, hvor nær mig er min Ende.)

Hvor skønt at slaa for Fædrelandet,
Og drage hjem i Sejrens Glans.
— Men Sejrens Fryd er vemodblandet,
Thi blodbestænkt er Ærens Krans,
Og blegt og stille er det Tog,
Som dækkes nu af Dannebrog.

Nys vifted' den i Sejersgløden
 Stolt over sine Tapre ned, —
 Nu dækker den dem mildt i Døden,
 Og vier dem til Gravens Fred.
 Den sidste Strid de har stridt ud,
 Den sidste Sejer gi'er Naadens Gud.

Gud signe Jer, I tapre Døde,
 Som ofred Danmark Liv og Blod.
 Hav Tak, fordi I vilde bløde,
 Hvor Kampen nylig hedest stod.
 O, hæderfuld er Heltens Død,
 Paa blodigt Dæk er Hvilen sød.

Den bedste Sejer er i Himlen,
 I Jesu Favn, i Jesu Tro,
 Der er det godt fra Verdensvrимlen
 At samles til sin Frelsers Ro,
 Til evig, salig Sejersfred
 I Jesu Christi Kærlighed.

Derefter holdt Stiftprovst *Lassen* en varm og hjertelig Tale, henpegende paa Livets og Dødens dybe Alvor og dvælende ved det skønne i Kampen og Døden for et elsket Fædreland. Talen sluttede med en inderlig Bøn for Danmarks Fremtid, dets Hæder, Frihed og Selvstændighed.

Herefter tolkede Rektor *Friis* i bevægede Ord Norges Sympati for dets betrængte Broderfolk i følgende Tale:

Ære være de gæve danske Mænd, hvis dødelige Levninger her er nedsænket i vort Fædrelands Jord.

Ære være deres Ihukommelse, thi de døde den Tapres Død i Kampen for Fædrelandet, — dette arme, betrængte, men just derfor dobbelt inderlig elskede Fædreland, for hvis hellige Sag de saa frejdigt hengav deres Liv og som i denne Tid begræder Tabet af saa mange af sine bedste Sønner. Trods alle tunge Offre, det har bragt i denne for den civiliserede Mennekshed paa en Gang ydmygende og oprørende Krig, synes vel det haardt prøvede Folk ikke at være Maalet nærmere,

men vi tør tro, at det udgydte Blod ikke er spildt, end ikke da, naar Heltene er segnede sejrsløse i den ulige Kamp. Det er Martyrblod, som raaber til Himlen om den retfærdige Dommers Straf over en fræk og rovgerrig Fjendes Uret og Vold, og vidner om, at der i det milde, fredsæle og ved Fredens Kunster og Idrætter saa udmærkede, danske Folk luer en Fædrelandskærlighedens Ild, som intet Tidernes Uvejv vil kunne udslukke, et Heltemod, som ingen Overmagt har kunnet kue. Og et Folk, som er besjælet af en saadan Aand, kan ikke være viet til Undergang. Nej, tilvisse vil alt det dyre Blod ikke gaa til Spilde, men være en Udsæd, hvoraf Danmarks Fremtid igen vil opstaa i fornyet Glans.

Og ikke altid har Kampen været sejrsløs, stundom har Overmagten ikke været større, end at de tapre Fædrelandsforsvarere er blevet lønnet med Sejer. Saaledes i denne Kamp, hvis Offre Jordan nu har modtaget i sit Skød. Her har atter den danske Sømand vist Verden, at han nu som før forstaa at kæmpe og sejre under Dannebrog, dette minderige, ogsaa for norske Hjerter saa kære Symbol, hvorunder vore Fædre stred saa mangen berømmelig Strid ved Siden af sin danske Broder. Nu er det anderledes. Nu staa han alene i den haarde Kamp og har længe forgæves stirret over Sund og Hav efter de ventede Brødre. Dog har han ikke forsaget. Priset være du lille, tapre Folk, som med saa meget Heltemod værger for vor Stammes Ære og gamle Odel. Ikke altid vil du staa alene, som nu. Den Tid maa komme, da Nordens Folk vil forstaa sit Kald og med samlede Kræfter holde de fremmede Voldsmænd uden for sine Landemærker. Hidtil har Norge, skøndt Danmarks Kamp ingensteds har givet stærkere Genlyd end blandt dets Fjelde, kun ydet det kæmpende Broderfolk sin Deltagelse og Beundring og skænker nu dets faldne Helte — en Grav.

Danske Brødre, som med os staa sorgende om dette Eders faldne Kammeraters sidste Hvilested, I drager nu herfra, men Eders Hjerter vil sige Eder, at de dyrebare Levninger, hvormed I her tager Afsked, ikke vil blive ladet tilbage blandt ligegyldige Fremmede, men vil hvile blandt Slægt og Venner, som med kærlig Deltagelse i Danmarks Ve og Vel vil frede om dets faldne Sønners Støv og velsigne deres Minde.

Efter Talen afsang man det sidste Vers af Pastor U. Sagen:

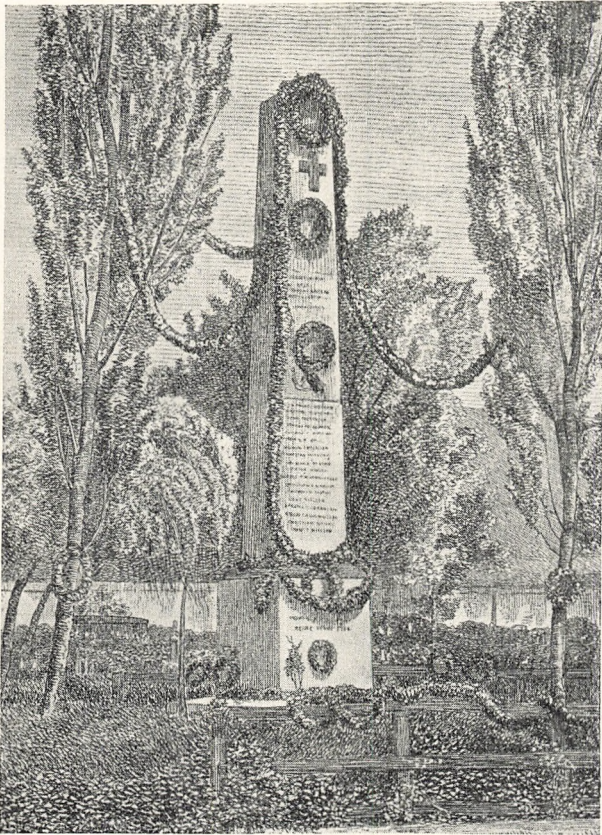
Sov nu sødt, I Danmarks Sønner,
 I gamle Norges Klippeskød.
 Gud høre Eders Elskedes Bønner
 Om Trøst i Sorgens bitre Nød.
 O, Gud! Skærm gamle Danmarks Land,
 Og vær Du selv dets Frelsermand.

*

Paa Foranledning af Rektor *Friis* blev der i Juni indbudt til Tegning af et Monument over de danske Søkrigere, efter at det danske Marineministeriums Samtykke var indhentet. Ministeriet udtalte „sin inderlige Erkendtlighed for den Deltagelse, som Kristianssands By atter herved viser den danske Sag, og hvorpaa Byen allerede tidligere, saavel ved de Faldnes Begravelse, som ved den hjertelige og velvillige Modtagelse, der er ydet de Saarede, har givet saa smukke Beviser.“ Indbydelsen vandt fuld Tilslutning. Efter Tegning af Billedhugger *Borch* udførtes paa Akershus Fæstnings Stenhugger-Værksted det smukke, hædrende Monument i rød Granit, en 5 m høj Obelisk, som var færdigopstillet til Indvielsesdagen, Aarsdagen for de danske Søkrigeres Jordfæstelse, den 15. Maj 1865.

Indvielsen foregik i det smukkeste Vejr.*) Fra Raadhuset udgik Klokkeren 16,50 en talrig Procession af alle Stænder, hvori ogsaa efter Indbydelse de paa Havnen liggende danske Skibsførere, ført af to danske Matroser med en Dannebrogfane, deltog. Klokkeren 17 naaede Kirkegaarden, hvor det militære Musikkorps var opstillet. Under Tonerne til „Kong Christian stod ved højen Mast“ samledes man om den med Blomster og Kranse rigt smykkede Fællesgrav, ved hvis Midte det tilslørede Monument ragede anseligt op. Nærmest til begge Sider af dette var opstillet Flagstænger med Dannebrog, til Siderne herfor det norske og svenske Flag. Langs med

*) Kristianssands Stiftsavis 17. Maj 1865.

Monumentet i Kristianssand over de faldne danske Søkrigere ved Helgoland. Efter Nord. Billedmagazin, Juli 1876.

Gravens øverste Langside var foran Flagstængerne op-
hængt Guirlander med Grønt til de paa Gravens tre
Sider staaende italienske Popler. Efter at Handelsstan-
dens Sangforening havde sunget Salmen „Her mødes
alle Veje“, talte Pastor *U. Sagen*: I Dag for et Aar siden
var vi samlet her ved dette Sted med Danmarks tapre
Sønner, som med Sejersglæde var kommet til vor Kyst

fra Kampens Færd. Med Vemod var vi samlet om den lange Række af de med Dannebrog indhyllede og blomstersmykkede Kister, som een for en nedsattes i denne Grav. I denne hviler de ved Helgoland faldne danske Krigsmænd, som med deres Liv og Blod havde været med til at købe Sejren over Danmarks Fjender, der belystes af „Schwartzzenbergs“ knitrende Lucr. mens de danske Gutters Hurra lød over Bølgen efter den flygtende Fjende. O, hvor gerne modtog vi dengang vore danske, fra Sejren hjemvendende Brødre, hvor delte vi deres Glæde, hvor mange varme Haandtryk, hvor mange hjertelige Lykønskninger gav vi, hvor flokkedes vi da ej sammen om Officerer og Mandskab, for at høre Beretning om Danmarks Glæder! Men, med hvilken inderlig Medfølelse hørte vi ikke om Kampens, om Sejrens tunge Ofre, hvor gribende var det ikke for os det uvante Syn af den lange Række af dem, som kvæstede og døende, men uden Suk og Klage, endnu med Sejrens Smil om de blege Læber, bragtes gennem vore Gader. Og med hvilken almindelig og hjertelig Deltagelse fulgte vi ikke dem, som var blegnet paa Dækket i hin Alvorsstund, eller som siden udaandede af deres Vunder, herop til deres sidste Hvilested. De hviler nu i Fred i Gravens Skød efter Kampens blodige Færd, efter Troskab til det sidste mod Konge og Fædreland. Vi staar nu paa det Sted, som minder os om de jordiske Tings Forkrænkelighed, men just derfor løfter vor Tanke sig til Ham, som har oprejst os til et levende Haab. Og skal end alt hensynke i Støv og henvisne, eet er der dog, som ikke skal visne og forgaa — de Ædles Gerning, den Hædersdaad, som kaster sin Glans over deres Grav. Den skal bevares i trofast og hengivent Minde til sildige Slægter. Deres Navne og deres Gerning skal leve i manges Hjerter, og den Kraus skal ej visne, som Kærlighed og Erkendtlighed lægger paa Graven, og som bedugges

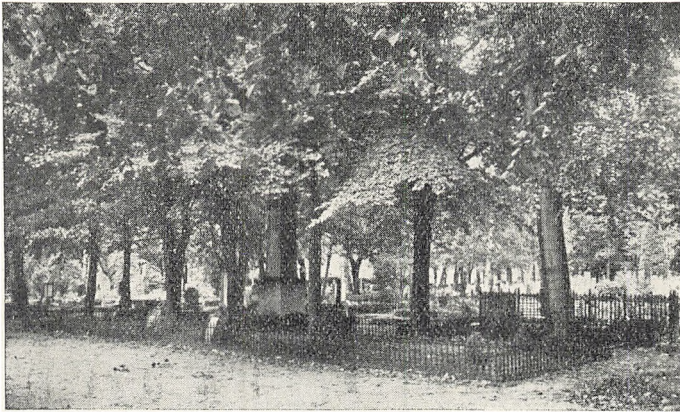
af Mindets Vemod. Vel vidste vi, at et skønsomt Fædreland ikke vilde lade sine Sønner hvile i ukendt Grav i fremmed Land, uden at betegne og hædre Graven med Erkendtlighedens og Berømmelsens Mindetegn — men kærere var os Tanken, at den samme Stad, som saa ofte havde set „Niels Juel“ og dets tapre Kampfæller paa sin Havn, og som havde delt med de danske Brødre Sejrens Glæde, ogsaa maatte dele med dem Sorgen over de Døde og Anerkendelsen af Heltemod og Troskab, ved at rejse dem et Hædersminde paa sin Kirkegaard. Den kgl. danske Regering tilstod os villig Tilladelsen, alene med det smukke Tillæg, at den udbad sig de Faldnes Navne anbragt paa Mindestenen. Ved Sammenskud af Danmarks Venner blandt denne Stads Indbyggere er Mindestøtten tilvejebragt. Det var den 9de Maj for et Aar siden. Slagtordenen lød ved Helgolands Klippe og Sejren vandtes. Den 9de Maj i Aar rejstes ved et helligt Sammentræf af Omstændighederne denne Sten paa de Faldnes Grav. Det var den 15de Maj, at de Faldnes Kister, smykkede med Hundrede Kranse af venlige Kvindehænder, nedsattes i Jorden. I Dag den 15de Maj — i den samme Time vil vi derfor afsløre denne Hædersstøtte over den i denne Stund ikke mindre blomstersmykkede Grav. (Under Salut af 9 Kanonskud fra Lagmandsholmen foregik nu Afsløringen). — Saa være da denne Støtte, som nu i Kanonerens Drøn fra det Danske Løsen modtog sin første Hilsen, rejst til et Hædersminde over de ved Helgoland faldne Krigere, og som Vidnesbyrd om, at de fandt Døden i trofast og sejrrig Kamp for Fædrelandet. Den skal bringe vemodig Hilsen til dem af Danmarks Sønner og Døtre, der besøger vor Kyst, fra dem, der hviler under dette Grønsvær. Den skal sige dem, at de fandt en venlig og stille Grav i Ly af Norges Klipper, og at vi hæger om denne Grav og hædrer deres Minde. Den bringer Hilsen hjem til Dan-

marks Sletter, at end slaar norske Hjerter varmt for Danmarks Sag, end svulmer mange Ønsker for det undertrykte, det fra gammel Tid elskede, stammebeslægtede Land, at hvad skændigt sønderbrødes, atter maa helles, og at Lykkens og Velsignelsens Sol maa oprinde derover. — Og de, som nu slumrer her, de hviler nu i Hæder og Fred. De hviler der, taknemligt paaskønnede af deres Konge og Fædreland, begrædt af deres Slægt og Venner, hædrede af enhver, som agter Troskabsdød for Fædrelandet Hæder værd. De hviler i Ly af det Tegn, som overskygger deres Navne, og som minder om deres Gerning og deres Stand — Kanonen og Ankeret — men som ogsaa er sindbilledlige Tegn paa Krigerstyrke og Haab. Maatte det varsle godt for Danmarks Sag. De hviler frem for alt i Ly af det Tegn, som smykker Støttens øverste Del, Korsets hellige Tegn. O, trofaste og naadige Gud! Giv os alle at dø saaledes, at ogsaa vi maa hvile i Ly af dette Naadens Tegn. —

Efter at to Salmever var afsunget, spillede Musikorpset Melodien til „Vift stolt paa Kodans Bølge“, og Processionen forlod Kirkegaarden.

*

Det 5 m høje Monument af rød Granit er en slank, for oven tilspidset Obelisk, fornedet med cirkulært Mellemparti, og med Sokkel paa eet Trins Forstykke. Paa Obeliskens Forside findes øverst et ophøjet Kors, hvorunder staar Inskriptionen: *Hædersminde over Danske Krigere faldne i Søtræfningen ved Helgoland d. 9. Mai 1864.* Herpaa følger korslagt et Anker og en Kanon, under hvilke alle 18 Faldnes Navne med forgyldte Bogstaver er anbragt. Disse er: *C. S. Hannibal Heggum. Lauritz J. Reinvaldt. Jens Thøgersen. Sophus L. Bekker. Carl C. Dencker. Niels A. Christensen. Christian Sørensen. Christen Nielsen. Hans M. Lund. Peter Hansen. Socrates P. M. Schnittger. Christian F. Haaker. Herman Meyer.*

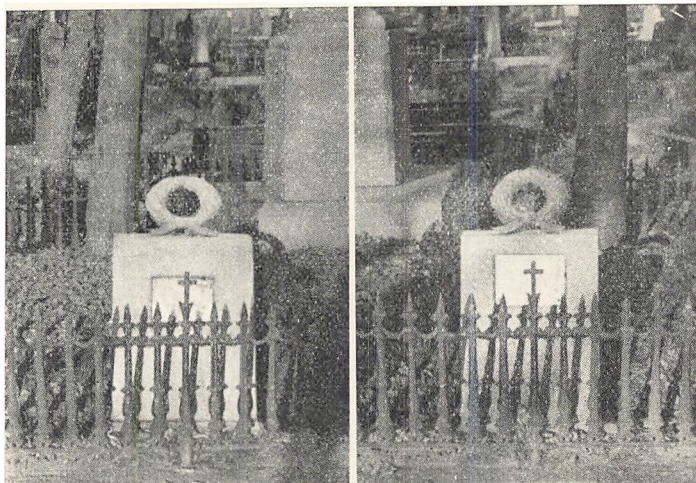

Den danske Marinegrav i Kristianssand. Fot. 1940.

Jens Nielsen. Søren J. B. Sørensen. Anders P. B. Rasmussen. Christian Bruhn. Hans P. Nielsen. Paa den fir-kantede Sokkel med delvis faldede Hjørner staar paa Forsiden: *Indvaanere af Christianssand reiste denne Steen.*

Den anselige, aflange Marinegrav er omgivet af et smukt Jerngitter, som med Provst *Lassens* Bistand rejstes af den danske Komité for Krigergravene i 1880. Gitteret danner en U-Form om Monumentet. De paa den tilførte Jord paa Graven tidligere staaende Popler er nu erstattet af 9 slanke Bøge. Graven og Monumentet er blevet vedligeholdt af et Fond, tilvejebragt af Byens Borgere, og øget i 1880 med en mindre Sum fra den danske Komité. De er blevet passet af det danske Vicekonsulat indtil den 15. Maj 1905, da Kristianssands Kommune overtog Vedligeholdelsen. Hvert Aar den 9. Maj pyntes Graven af Kommunen med Dannebrogflag, med Kranse fra Kommunen. Vicekonsulatet, og fra Danske i Kristianssand.

Ved Forsiden af Graven er under danske Orlogsskibes

De to Mindestene paa den danske Marinegrav i Kristianssand.
Fot. 1940.

Besøg i Kristianssand anbragt to mindre Mindestene af rød Granit. Over hver findes en Bronzekrans med Ege-løv, og paa hver er paa Forsiden indlagt en Sølvplade. Paa Mindestenen til venstre er paa Kransens Baand indgraveret: *Fra Skonnerten „Fyllas“ Besætning 1880*“. Paa dens Sølvplade staar: *Hilsen fra Hjemmet — Korvetten Heimdal 1877*. Den højre Sten har ingen Inskription paa Kransen, men paa Sølvpladen er indgraveret to danske, korslagte Splitflag, og paa Stenen er indhugget: *Hilsen fra Brødre under Ophold i Christianssand Vinteren 1881*.

*

Paa 50-Aarsdagen for Søkampen ved Helgoland, den 9. Maj 1914, blev der afholdt en særdeles smuk Højtidelighed ved Mindegraven. Den danske Marine havde sendt Panserskibet „Peder Skram“ under Kommando af Kommandør *Carl Carstensen*, den norske Marine et Panserskib under Kommando af Kommandørkaptajn

v. d. Lippe, fra hvis Besætninger en Afdeling sammen med den norske 5. Divisions Underofficersskole deltog ved Højtideligheden. Der blev talt af Byens Ordfører, Kaptajn *Jørgensen*, og af Kommandør *Carstensen*. Kommandørens smukke Tale gjorde et dybt og uforglemmeligt Indtryk paa den talrige Forsamling.

Paa 75-Aarsdagen, den 9. Maj 1959, afholdtes ogsaa en smuk Højtidelighed ved Marinegravnen. De eneste Sendefærd fra Danmark var „De danske Forsvarsbrødre i Hjørring“s og „Hirtshals Marineforening“s, som mødte med to Dannebrogspaner og signerede Kranse. En stor Menneskemængde modtog dem ved Bryggen (jvf. Flensborg Avis, 30. Juni 1959, „Helgoland—Christianssand—Danmark“ af Arkivar A. Holst Jørgensen). Processionen ordnede sig straks herefter, og med vajende Dannebrogspaner i Spidsen marcheredes i højtidsfuld Ro til Marinegravnen, der var rørende smukt udsmykket og over hvilken tre store danske og norske Flag vajede. Der var allerede nedlagt smukke Kranse fra „Kristianssands Kommandantskab“, „Marvika Marindepot“, „Kristianssands Kommune“, fra den danske Konsul *Bernt Reinhardt*, fra en dansk Mand i Byen og fra „Danmarks Marineforening“. Førerne for de to danske Deputationer talte og nedlagde deres Kranse under gribende Deltagelse, hvorefter Processionen forlod Kirkegaarden og opløstes. Fra 200 Deltagere i Kampen ved Helgoland, samlede til Fæst i København, indløb ved Kommandør *B. Hansen* en telegrafisk Hilsen til General *Wergeland* i Kristianssand. Kristianssands Indbyggere havde atter tilkendegivet deres broderlige Hengivenhed ved den danske Grav.

*

*Guds Fred med vore Døde
i Danmarks Rosengård!
Guds Fred med dem som bløde
af dybe Hjertesaar!
Vor Kærlighed med alle,
de store og de smaa,
som vilde staa og falde
med Løven askegraa!*
N. F. S. Grundtvig.

IV. NAVNEFORTEGNELSE

De med fede Typer trykte Stednavne angiver de Steder, hvor Mindesmærker og Krigergrave findes.

De i Fortegnelsen for Soldater med sen-Navn opførte særlige Efternavne (Stednavne) er de Hjemstavnsnavne paa Fødested eller Sogn, hvormed disse Soldater benævnedes under Militærtjenesten dengang. Disse Stednavne har undertiden en fra Nutidens Stavemaade afvigende og tilfældig Form. Hvor Stednavnet ikke er paaviseligt, er det betegnet ved (?).

A.			
Aabenraa	20f, 41-44, 91f.	Artilleri	57, 178, 231, 234, 300.
Aagaard, M., g. Hoyer		Artilleribrigade, Danske	178f.
Møller	31.	—, Holstenske	178f.
Aarøe, Kapt.	265f.	Artilleriregiment, 2.	216, 285, 336.
Aarøes Stregkorps	287.	Attem, Heinr., ostr.	
Abercron, v., slesv.-		Greve	312.
holst. Oberst	178, 199, 291.	Aubert, se D'Aubert.	
Adsbøl	20, 36, 44f.	Augtved, C. C. H.,	
Ahrentsen, M. C., Menig	280.	Menig	64.
Albertsen, C. J., Menig	247ff.	Augustenborg	20f, 36, 45-52, 93-102.
„Albion“, Dampskib ...	214.	Augustenborg Fjord	126ff.
Albrechtsen, Chr., Men.	324.	Augustenborg, Ilertug af	40.
—, F. M.; Seklt.	206, 212, 229.	Augustenborg Lazaret ...	45, 49, 50f, 93, 95-102.
Alexandrine, Dronning .	109.	Aumont, H.P. II., Menig	316, 318, 322.
Allsund	117f, 126.	„Aurora“, eng. Fregat...	337.
Altona	24, 29, 166, 323.	Auxiliærkorps, Det dan-	
Ancker, Løjt.	120f.	ske bevægelige	164, 173.
Andersen, Anders	139.	Axelsen, Jacob, Matros	190.
—, C., Menig	324.		
—, C. (Kegenæs)	15, 325f.	B.	
—, C. (Meirup)	15, 325f.	Bache, Otto, Professor,	
—, Chr., Menig	111.	Maler	292, 340.
—, Christen, Menig ...	335f.	—, Vilh., Premierlt.	206, 211, 230.
—, G. (Katterup)	103.	Baggesen, Batteriet	291.
—, H. (Veilebymark) ...	306.	—, C. H., Kapt.	206, 211, 230.
—, H. C., Professor,		Bahde von Rathmanns-	
Digter	216, 267.	dorf, sl.-holst. Jæger	187.
—, Hans	137.	Bataillon (Infanteri-),	
—, K., Horup (?)	103.	1. (lette).....	47, 50, 234.
—, Lauritz, Menig	332.	— —, 2.	85, 254.
—, Ole, Menig	329.	— —, 3.	52, 197, 230f, 285.
—, P. (Taastrup)	306.	— —, 4.	67, 81, 190, 236f, 258.
—, Tho. L., Menig	322.	— —, 5.	49, 56f, 82, 188, 277.
Andresen, Chr., Menig .	206, 211, 230.	— —, 6.	57, 279f, 319.
—, F. (Rakbøl)	306.	— —, 7.	57, 243, 255f, 277.
—, Peter Jørgensen,		— —, 8.	0
(Rout), Menig	87.	— —, 9.	57, 159, 189, 246, 275.
Ansgar-Skolen, dansk,		— —, 10. (lette)	49f, 55, 78, 82f, 86,
Slesvig By	19, 316.		242, 297.
Armé-Division, 2.	237, 265	— —, 11.	44, 246, 258, 277.
Armim, v., Politi-		— —, 12. (lette)	61f, 67, 69, 81, 231f,
præsident	12.		234, 264-266, 277, 291.

- Bataillon (Infanteri-),
 13. .... 62, 230, 232f, 236f,
 277.
 — —, 14. 0
 — —, 15. .... 53.
 — —, 21. .... 216.
 — —, 1. Forstærknings, 229, 279.
 — —, 2. — ..... 271.
 — —, 3. — ..... 230f, 233f, 277.
 — —, 4. — ..... 230f, 236f, 243.
 — —, 5. — ..... 277.
 — —, 1. Reserve ..... 199, 233, 244, 270.
 — —, 2. — ..... 49, 67, 230, 235f, 250.
 — —, 3. — ..... 84, 231, 246.
 — —, 4. — 58, 65, 250, 255, 262,
 269, 293.
 — —, 5. — 0
 — —, 6. — ..... 186, 287.
 — —, Wermland Fält, . 245, 250.
 Batteri, 6. .... 199.
 —, 7. .... 236.
 —, 10. .... 151, 336.
 —, 13. .... 96, 156.
 Bay, Familien ..... 200.
 Bech, J. T., Løjtn. .... 303f.
 Bechmann, P. C.,
 Premierlt. .... 205, 211, 230.
 Beck, H. V., Premierlt. 206, 211, 230.
 Behrmann, H., Premierlt. 277.
 Bedsted ..... 20, 28, 36, 52f.
 Bekker, Sophus L.,
 Mariner ..... 348.
 Bellevue, Gaarden ..... 267.
 Bendixen, J. P.,
 Kjerndrup ..... 103.
 Bentzen, G. J. H., Kapt. 45, 47f.
 Bentzon, Andreas, Matr. 168.
 Benzon, H. F. S., Løjtn. 146f.
 Bernadotte, Kronprins af
 Sverige, Marshal .... 164ff.
 Berzelius, H. V. L.,
 Svensk Friv., Underlt. 136, 153.
 —, Apoteker ..... 136.
 Bille, Steen, Marine-
 minister ..... 215f.
 Bilskov Kro ..... 295.
 Binau, friv. Sergent .... 206, 211, 231.
 Bindsboll, M. G.,
 Professor, Arkitekt .. 60.
 Bischoff, tysk Soldat ... 306.
 Bissen, H. V., Professor,
 Billedhugger 9, 60-62, 202, 207f, 216,
 219, 226f.
 Bissen, Vilhelm, Billed-
 hugger ..... 227.
 Bjelke, P. C., Menig ... 156.
 Bjerning ..... 20, 53f.
 Blaakær Skov ..... 20, 54f.
 Blicher, S. S., Præst,
 Digter ..... 164, 179.
 Blom, Gustav, Premierlt.,
 Generalstabsasp. .... 206, 211, 231.
 —, L. N., Menig ..... 247ff.
 Bock, G. F., Etatsraad,
 Tømrermester ..... 311, 315.
 Boden, Kampen ved .... 165.
 Bodenhoff, C. H. R.,
 Sekondlt. .... 206, 211, 231.
 Boeck, J. F. H. E.,
 Kaptajn, Kmjr. .... 7, 49, 77, 267.
 Boesen, H. J., Overlæge 93.
 Boisen, F. E., Provst,
 Feltpræst ..... 62, 79.
 Bonde, K. C. .... 55.
 —, K. R. (Sønder Broby) 306.
 Bonnevie, Oberstinde
 C. Lundbye, født ... 52.
 Bonnichsen, B., Kaptajn 206, 211f, 239, 242f.
 Booth, Fr., Menig ..... 139, 141f.
 Borch, norsk Billedhugg. 344.
 Borgfeldt, svensk Soldat 247, 249f.
 Bork, W., tysk Soldat .. 306.
 Bornhøved, Kampen ved 165.
 Borries, v., tysk Plads-
 major ..... 12.
 Borringskov, L. J., Menig 57.
 Borsholm, N. Mathiasen,
 Underjæger ..... 273.
 Borup, E. J., Menig .... 141.
 —, L. A. A., Menig ... 141.
 Borup Lazaret ..... 159.
 Botterup, Scier Steffen-
 sen, Underjæger .... 70, 72, 144.
 Bov. .... 20, 41, 55.
 Bov-Monumentet, Flensb. 238f, 242.
 Braëm, Kadet ..... 189, 190, 195.
 Brahesborg, H. N.,
 Underkorp. .... 56f.
 Breede, C. C. F., Premlt. 277.
 Bregninge (Taasinge) ... 20f, 36, 55f, 102f.
 Brendstrup, Peter,
 Magasinførvalter .... 93.
 Bretton, F. F. S.,
 Baron de ..... 93f.
 Breyen, N. J., Løjtnant . 94.
 Brigade (Infanteri-), I. . 178.

- Brigade (Infanteri-), II.** 178.
 — —, lette ..... 178.
 — —, 2. .... 45.
 — —, 3. .... 62.
 — —, 7. .... 295.
 — —, 8. .... 295.
Brix, H. J., Billedhugger 222, 227
Brix & Ditmar ..... 227f.
Broager ..... 22f, 36, 56f, 91, 103f.
Brodersby ..... 22f, 36, 180f, 296.
Brogaard, H. S. (Øster Hæsinge) ..... 306.
Brohovedskansen ..... 121.
Brorson, C. P. H.,
   Sekondlt ..... 196f, 266.
Bruhn, Christian, Marin. 349.
 —, E. A., Premierlt. ... 146f.
Bruun, N. P., Menig ... 44.
Brügge, Karl ..... 225.
Brünn ..... 16ff, 25, 333f.
Brøndum, B. C.,
   Sekondlt. ..... 279.
Buchwald, v., Oberstlt. 315.
 —, v., C. A., Ritmester,
   Kmjkr. ..... 316, 319f.
Budde-Lund, Carl ..... 292.
Buhl, F. R. C., Kaptajn 292f.
Bundesen, Axel, Arkitekt 203.
Bustrup ..... 293f.
Bustrup Dam ..... 22, 36f, 181-186.
Bustrup Dam-Monumentet ..... 182, 185.
Bülow, v., Oberstlt. ... 292.
 —, v., F. R. H.,
   Generallt. 37f, 58f, 62, 73, 78,
   185, 192, 254.
Bünsdorf ..... 22, 36, 186f.
Büsum ..... 22, 91, 167f.
Bøffelkobbel ..... 21, 104-110.
Bøj, Maanedsløjtnant... 189.
Børgesen, Niels T.,
   Kvartermester ..... 258f.
C.
Carl, Landgreve af
   Hessen ..... 173.
Carlby, P. Jensen,
   Dragon ..... 169, 259.
Carstens, E. C., Maler
   og Fotograf ..... 94.
Carstensen, Carl,
   Kontreadmiral ..... 350f.
 —, G. H., Premierlt. ... 206, 211, 231.
Carstensen, Peter, Menig 329.
Christensen, Frøken .... 109.
 —, Pastor ..... 204.
 —, Ægteparret, **Bøffel-**
   kobbel ..... 109.
 —, **Andreas, Menig** .... 328.
 —, C., **Menig** ..... 94.
 —, C., **Menig** ..... 141.
 —, C. H. v., **General-**
   major, Dr. phil. .... 169f.
 —, E. A. H. T.,
   Premierlt. ..... 206, 211, 231.
 —, F. H. (Kjøge) .... 306.
 —, **Hans, Underkorp.** ... 324f.
 —, **Jens, Dragon** ..... 105, 108.
 —, N. C., **Menig** ..... 123.
 —, **Niels, Forgylder,**
   Menig ..... 309f.
 —, **Niels A., Mariner** ... 348.
 —, P. P., **Menig** ..... 111.
 —, R., **Menig** ..... 95.
Christesen, Anders, Kir-
   kehelsinge, Menig ... 87.
 —, **Anders, Kløv, Menig** 87.
 —, H. B., **Menig** ..... 156.
Christian IV, Kong .... 20.
 — **VIII, Kong** ..... 40.
 — **IX, Kong** ..... 88, 305.
 — **X, Kong** ..... 61, 109.
 „**Christian den 8de**“,
   Linieskibet ..... 38, 180, 188ff.
Christiansen, C., Menig 156.
 —, **Christen, Menig** .... 328.
 —, H., **Menig** ..... 95.
 —, **Lars, Underkorp.** ... 119.
Christiansfeld ..... 20, 36, 57f.
Claer, v., preus. Gene-
   ralmajor ..... 12, 15.
Clasen, J. D. ..... 226.
Clausen, A. H., Militær-
   læge ..... 292f.
 —, H. N., **Professor,**
   Teolog ..... 207, 217ff, 223.
 —, J. (Øster Rosted) ... 306.
Cohen, A. D., Kateket . 30f.
 —, **Vilhelm, Exam. jur.,**
   Kommissionær ..... 30f.
Cornelsen, H. W. A.,
   Korporal 316, 319
Cosel (Schlesien) ..... 16, 24, 323f.
la Cour, L. U. Dornon-
   ville de, Oberst ..... 2, 6, 27f.
Cüstrin ..... 24, 324.

- D.**
 Dahlerup, Vilh., Profes-
 sor, Arkitekt ..... 513, 315.
 Dalgaard, Carl, Marine-
 soldat ..... 190.
 Dalgas, Carlo, Premierlt.,
 Maler ..... 284.
 —, E. M., Oberst ..... 284.
 —, Ernesto ..... 284.
 Dam, Edw. L., Under-
 korporal ..... 322.
 Dampskibet „Hekla“,
 Marine- ..... 258.
 Danevirke ..... 90, 179f, 184, 293f, 303.
 Danielsen, Jørgen,
 Kuglepile, Menig ... 88.
 Dannemarre, J. Corne-
 liussen, Soldat ..... 190.
 „Danske Forsvarsbrødre
 i Hjørring“ ..... 351.
 D'Aubert, Oberstlt. .... 178.
 David, N. .... 30.
 Davidsen, Christen,
 Menig ..... 336.
 Davout, fransk Marchal 164f.
 Dencker, Carl C.,
 Mariner ..... 348.
 „Diana“, Dampskib .... 214.
 Dichmann, F., stud. jur.,
 friv. Underoff. .... 49.
 Dirckinck-Holmfeldt, J.
 C. I., Baron, Sekondlt. 310f.
 Ditmar, Billedhugger ... 228.
 Dorscheus, A. P.,
 Sekondlt. .... 45, 48f.
 Drachmann, Holger,
 Digter ..... 104ff, 109f.
 Dragonregiment, 1. .... 195.
 —, 3. .... 260, 302.
 —, 4. .... 107f, 234, 320, 322.
 —, 5. .... 259.
 —, 6. .... 259f, 322.
 —, Fyenske (lette) .... 172, 178f, 260.
 Drastrup, A. H., Prmlt. . 136.
 Dreyer, Sergent ..... 206, 211, 231.
 Duseberg, Fysikus ..... 214.
 Duvensted ..... 22, 187.
 Dybbøl 90, 93ff, 101, 103, 107,
 121, 125, 293.
 Dybbølbjerg ..... 115f.
 Dybbøl By ..... 21, 36, 41, 91, 110f.
 Dybbøl (Kirkegaard) ... 20f, 58f, 91, 111-113.
 Dybbøl Mark ..... 90, 113-121.
- Dybbøl Mølle ..... 120.
 Dybbøl Vestermark ..... 49.
- E.**
 Eckmühl, Prins af ..... 173.
 Edvard, Peter, Reich-
 gruber, Menig ..... 88.
 Egeløv, J. Christensen,
 Menig ..... 187.
 Egernfærde 22, 36, 38, 91, 180,
 188-196.
 Egernsund ..... 49.
 Eising, A. E. L., Prmlt. 95.
 Ellegaard, Als ..... 134.
 Ellekilde, Hans, Arkivar,
 Mag. art. .... 7.
 Emtekjær, I. L., Soldat 49f.
 Encke, v., tysk Fodartil-
 leriregt. .... 225.
 Engbro ..... 22, 36, 196f.
 Engelbrecht, P. Sekondlt. 211f, 247, 250.
 Engqvist, svensk Husar . 247, 249f
 Erik, Kong ..... 180.
 Erikstrup, S. Andersen,
 Menig ..... 188.
 Ernst, Sekretær ..... 189.
 Ernstsøn, J., Frigaarde . 103.
 Eskildsen, I. E., Menig 57.
 —, S., Menig ..... 156.
 Esselbach, D. E. C. J.,
 „Madam“, Hotelejer . 288f.
 —, F., Hotelejer ..... 288.
 Eyber, tysk Apellations-
 raad ..... 11ff, 15.
- F.**
 Faber, Peter, Forfatter... 203.
 Falenkam, F., Menig ... 156.
 Falkenberg ..... 22, 36f, 197-199.
 Falkenskjold, J. S., Prmlt. 206, 211, 231.
 Farensted ..... 22, 36, 199f.
 Faye, G., Sekondlt. .... 136.
 Ferlemann, J. H., tysk
 Soldat ..... 306.
 Ferslev, S. Jensen,
 Underjæger ..... 273.
 Feveile, Overlæge ..... 266.
 Feyh, Johan, Matros ... 189.
 Feyk, Poul, Helbefaren . 189.
 Fick, O. L. T., Prmlt. 255f.
 Fink, Jørgen, og Hustru 105-109.
 Fischer, V., Frivillig ... 50.
 Flade, P. P., Menig .... 58.

- Flechtner, K. G.,
 Underoff. .... 206, 211, 231.
- Flensborg ..... 22, 201-251, 296-302.
- Flensborg Avis ..... 315.
- Flensborg Borgerforening
 Flensborg Gamle Kirke-
 gaard ..... 201-251, 294, 296-301.
- Flensborg Kirkegaard i
 Møllegade ..... 301f.
- Flensborg Lazaretter .... 83, 248, 299.
- Flindt, A. C., General-
 inde ..... 280.
- , C. L. H., General-
 major ..... 38, 192, 198, 280f.
- , M. E. .... 280.
- „Flora“, Dampskib .... 214.
- Folekobbøl, Als ..... 127.
- Frandsen, H., Menig ... 111.
- Fredericia ..... 20, 41, 59-63, 90.
- Frederik VI, Kong ..... 79, 164, 173f.
- VII, Kong 40, 77, 88, 203f, 211,
 227, 275.
- , Kronprins af Dan-
 mark og Island .... 109.
- , Prins af Hessen .... 164f, 174-178.
- Frederiksberg Kirke-
 gaard, Slesvig ..... 275-281.
- Lazaretter, Slesvig... 181.
- Frederiksborg Museet ... 228, 267, 292, 340.
- Frederiksen, C. H., Menig
 —, H., Menig ..... 156.
- , H., Menig ..... 140.
- , J. (Bjernes) (?) ... 306.
- , J. L., Menig ..... 141.
- , S. (Rye) ..... 306.
- Frederiksstad 23, 36f, 41, 180, 252-
 256, 295
- Fregatten „Gefion“ ..... 188ff.
- „Jylland“ ..... 337f.
- „Niels Juel“ ..... 337, 340, 347.
- „Thetis“ ..... 190.
- Freiesleben, C. E., Prmlt. 205, 211, 231.
- Fricke, C. W. T., Prmlt. 288.
- Friederich Carl, Prins... 226, 294
- Friederichsen, W. A.,
 Kaptajn ..... 277.
- Friis, norsk Rektor ..... 342ff.
- , C. F. M., Oberst ... 169ff.
- Fuglsang ..... 21, 121f.
- , Rasmus Jensen ..... 95.
- Færch, N. A. Sekondlt. 136.
- Fæstningskompagni, 6. . 300.
- „Fylla“, Skonnerten .... 350.
- Fønss, V., Premierlt. ... 206, 211, 230f.
- G.
- Gaaci, J., Underkorporal 148.
- Gaarde, N. N., Menig... 57.
- Galgebakken, Nybøl .... 142.
- Gammelgab, Hans Clau-
 sen, Underkorpl. ... 65.
- Garde, H. G., Søofficer 168.
- , P. J. S., Sekondlt. .. 206, 211, 231, 232.
- Gardehusarregimentet
 (Kgl. Livhusarer) ... 73.
- Gautesen, C. P. C.,
 Premierlt. .... 206, 211, 232.
- „Gefion“, Fregatten ..... 188f.
- Generalstaben ..... 86.
- Geodætisk Institut ..... 6.
- Gersdorff, A., Sekond-
 løjtnant ..... 117.
- Gerstenberg, G. A. W.,
 Major ..... 169f.
- Giedved, J. Nielsen .... 256.
- Glandrup, J. K., Menig 206, 211, 232.
- Glogau ..... 16, 24, 324f.
- Glud, Artilleriløjtn. .... 197.
- Godgaard, Jens Jensen,
 Menig ..... 65.
- Goldschadt, (Over-)
 Kommandersergent .. 206, 211, 232.
- , H. A. C., Sekondlt. 96.
- Gottorp Lazaret 181, 279
- Graae, Pastor ..... 242.
- Graasten Lazaret ..... 45.
- Grau, C. M., Menig ... 50.
- Graudenz ..... 16, 25, 374f.
- Gravesen, H., Kjær-
 gaard ..... 103.
- Gravlund, Thorkild,
 Forfatter ..... 275.
- Gregersen, Henning,
 Veteran ..... 290.
- , N. (Slagelse) ..... 306.
- , N. P. .... 92.
- Grenaderer, svenske ... 239, 245ff.
- Grundtvig, N. F. S.,
 Biskop ..... 206f, 263, 275, 289, 352.
- Grønholdt, A. J. Hansen,
 Menig ..... 65.
- Gudse ..... 20, 63f.
- Guggenberger, Ritter v.,
 østr. Oberstlt. .... 315.
- Gundorph, Chr., Menig 111.
- Gunslov, Hans, Soldat . 190.
- Guttormsen, J. (Sten-
 lille) ..... 306.

- Gyldenchrone, J. V. Baron, Premierlt. .... 206, 211, 232.
- Gyldenfeldt, Major ..... 168, 259.
- Gylling, R. H., Menig . 57.
- Gødsted, S. H., Trænkonstabel ..... 50f.
- Görranson, C. A., svensk Friv., Korporal ..... 147f.
- Götsche, Artillerilt. .... 259.
- H.**
- Haaker, C. F., Mariner 348.
- Haandværker Etaten .... 99.
- Haddeby ..... 23f, 36, 91, 257f, 302-304.
- Haderslev ..... 20, 36, 38, 64.
- „Haderslev“, Dampskibet 215.
- Hammeleff, P. H., Kapt. 286.
- Hammer, Otto, Kaptlt. . 338.
- Hammerich, F. .... 216.
- Hansen, A. V., Sekondlt. 117.
- , B., Kommandør ..... 351.
- , C. F., Generallt., Krigsminister ..... 31, 33, 38.
- , C. F., Sekondlt. .... 285f.
- , C. J. E. (Kjøbenhavn), Menig ..... 306.
- , C. P., Menig ..... 141.
- , Fr. C., Underkorp. . 322.
- , H. (Moderup) ..... 306.
- , H. (Holmstrup) .... 306.
- , H. Carl, Underkorp. 111.
- , Hans, Infanterist ... 105f, 108.
- , Hans Chr., Menig... 324f.
- , Iver, Menig ..... 323.
- , J., Menig ..... 96.
- , J., Menig ..... 96.
- , J., Menig ..... 111.
- , J., Menig ..... 141.
- , J. O. Kaptajn ..... 296f.
- , J. P., Hjørlund, Menig ..... 296.
- , Jens Peter, Menig ... 323.
- , Jørgen, Dybbøl-Møller ..... 115.
- , Jørgen, Svanninge, Menig ..... 88.
- , Jørgen, Svendborg, Menig ..... 88.
- , Ludvig, Menig ..... 124.
- , Niels, Horne, Menig 88.
- , Niels, Menig ..... 324f.
- , Niels, Menig ..... 330.
- Hansen, P. (Askø) ..... 306.
- , P. (se P. H.), Digter 295.
- , P., Kammerraad ..... 214f.
- , P., Menig ..... 156.
- , Peter, Mariner ..... 348.
- , R. (Thorslunde) .... 306.
- , S., Menig ..... 156.
- , Søren, Dragon ..... 322.
- , Søren, Kjærby, Menig 87.
- , T. I., Dyrslæge ..... 279.
- , Thor P., Menig .... 156.
- , Ulrik, Menig ..... 296, 299.
- Hansen, Christen, Nørremølle, Gaardejer... 72, 145.
- , H. P., Nørremølle, Nordslesv. Fører ... 145.
- Harpøth, S. E., Sekondlt. 206, 211, 232.
- Harritzøi, A. F., Soldat 149.
- Hartmann, J. P. E., Professor, Komponist ... 216, 222.
- Hassing, F. Senius, Menig 111.
- Havnbjerg (Hagenberg) 20f, 65f, 122.
- Havnbjerg Lazaret ..... 66.
- Hedegaard, A. C., Matr. 190.
- Hedemann, H., Generallt. 40.
- Hegermann-Lindencrone, Cai D., Generallt. ... 125.
- , F. J., Kaptajn ... 43f.
- Heggum, C. S. Hannibal, Mariner ..... 348.
- „Heimdal“, Korvetten ..... 337.
- „Hekla“, Dampskibet, Marine ..... 258.
- Helgesen, H., Oberst ... 9, 32f, 38, 201, 208, 211, 223, 229, 230, 232, 235, 252f.
- Helgoland ..... 90f, 337ff.
- Helms, Løjtnant ..... 105.
- Helwig, F., Pastor ..... 39.
- Henckel, Oberstlt. .... 291f.
- Henningsen, Hans ..... 123.
- , L., Korporal, Gymnastiklærer ..... 247, 250f.
- , P., tysk Soldat ..... 306.
- Henriksen, A., Tjæreby 103.
- , Fr. E., Menig ..... 322.
- , Ole Chr., Hornblæser 188.
- Herholdt, J. D., Arkitekt 225.
- Heronimus, P. H. .... 135.
- „Hertha“, Dampskib ... 215.
- Hesselholt, C. Jensen, Menig ..... 65.
- Hestehave Gaard, Als ... 129f.

- Hirschsprungske Samling 227.
 Hirtshals Marineforening 351.
 Hjort, H. P., Løjtnant . 169-171.
 Hohlenberg, Kaptajn .... 190.
 Holletoft, F., Soldat .... 190.
 Holm, C. C. G., Major 286f.
 Holme, A. Nielsen, Ma-
 tros ..... 190.
 Holnæs ..... 23, 36, 258f.
 Holst, H. P., Digter ... 39, 213, 222.
 Holst Jørgensen, A.,
 Arkivar ..... 225, 274, 351.
 Holstein-Beck, Hertug ... 174, 176
 Holstein-Rathlouw, Viggo
 J. von, Bibliotekar,
 Dr. phil. .... 267.
 Holtsee ..... 22f, 168f, 259.
 Honig, Ad., tysk Felt-
 kurat ..... 17.
 Hoppe, W., tysk Soldat 306.
 Hornemann, Emil, Kom-
 ponist ..... 41, 203.
 Horst, von der, slesv.-
 holst. Brigade ..... 291.
 Houtved, J. K., Menig . 57.
 Hoyer, F. H. B., Prmlt. 257f.
 Husby ..... 23, 36, 259-261.
 Husarer, Holstenske .... 178f, 302.
 Husum ..... 23, 91, 261-263.
 Hveberg, C., Kaptajn ... 277.
 Hütten Bjerger ..... 213.
 Höck, Peter ..... 96.
 Höhne, G. W., tysk
 Soldat ..... 306.
 Høitoft, P. S. P., Træn-
 konstabel ..... 96.
 Hørup 21, 122f
 Hørup Lazaret ..... 123.
 Høruphav 21, 123f
 Høyer Møller, E., Provst,
 Feltprovst 30-34, 37, 183, 192,
 198f, 254f, 260, 270f,
 282.
 I.
 Ibsen, Underskibslæge ... 189.
 —, H. C., Menig ..... 156.
 —, Henrik, norsk Digter 9.
 Infanteriregiment,
 se Regiment.
 Ingeniør og Sapor ..... 51.
 Ingeniørkorpset ..... 232.
 Irminger, V., Professor,
 Maler ..... 267.
 Isted ..... 23, 41, 180, 263-268.
 Isted-Gildet ..... 267f.
 Isted-Løven 202, 207ff, 220ff, 225ff,
 267, 292.
 Iversen, J. P., Menig ... 139, 141f
 J.
 Jacobi, G. P. S., Korporal 296, 299.
 Jacobsen, H. P., Menig 141.
 —, H. P., Menig ..... 156.
 Jagel ..... 24, 90, 293f, 304.
 Jahn, H. Fibiger, Prmlt. 73, 83f.
 Jakobsen, Jesper, Kirke-
 by, Menig ..... 87.
 Janatscheck, preus. Menig 143.
 Jansen, Sergeant ..... 206, 211, 232.
 Jantzen, A., Underkorp. 322.
 Jebjerg, Poul Sørensen,
 Menig ..... 189.
 Jensen, Andreas, Menig 331f.
 —, C. (Hæstrup) ..... 15.
 —, C., Korporal ..... 96f.
 —, C., Menig ..... 156.
 —, C. B., Steendige .... 256.
 —, C. C. F., Menig ... 322.
 —, C. P., Menig ..... 97.
 —, Christen, Benlose ... 87.
 —, Chr. P., Underkorp. 111.
 —, H. L., Menig ..... 141.
 —, H. P., Soldat ..... 51.
 —, Hans, Menig ..... 322.
 —, Hans, Menig ..... 329.
 —, J., friv. Menig ..... 97.
 —, J. Godsk, Soldat ... 149f.
 —, J. P., Tjæreby ..... 103.
 —, Jens, Matros ..... 190.
 —, Jens, Vadskov, Menig 87.
 —, Joh., Menig ..... 322.
 —, L., Kommandørsertg. 211f, 239, 243.
 —, L., Menig ..... 97.
 —, L., Menig ..... 97.
 —, L., Menig ..... 140.
 —, Mads, Menig ..... 156.
 —, N., Menig ..... 140.
 —, N. C., Menig ..... 97.
 —, Niels, Livhusar ..... 72f.
 —, Niels, Menig ..... 328.
 —, Niels, Soldat ..... 152.
 —, Niels, Stokkebro,
 Menig ..... 87.
 —, Niels Peter ..... 137.
 —, Ole Chr., Menig ... 111.

- Jensen, P., Menig ..... 140.
 —, P., Menig ..... 141.
 —, P. S., Menig ..... 239, 245.
 —, Peder (Bøgesø) ..... 18.
 —, Peder, Menig ..... 533f.
 —, Peter, Menig ..... 322.
 —, S. P., Menig ..... 156.
 —, Søren, Menig ..... 522.
 —, T. A., Menig ..... 140.
 Jeppesen, Ole, Skulken-
 drup, Menig ..... 87.
 Jepsen, Hans, Odemark,
 Menig ..... 87.
 Jespersen, A., Menig ... 97.
 Jessen, Artillerikaptajn... 199.
 —, H. J. .... 97.
 —, Jens ..... 225.
 Johansen, Anders, Erte-
 bjerghus ..... 87.
 Johannsen, Gustav,
 sønderj. Politiker ... 225, 315.
 —, Peter, Praveborg,
 Menig ..... 87.
 Josephsen, H. P., Menig 331.
 Jürgensen, Andreas,
 Soldat ..... 190.
 —, Peder (Taarup),
 Menig ..... 305-308.
 „Jylland“, Yregatten ... 337f.
 Jægerkorps, 1. .... 54, 57f, 71, 189, 233, 287.
 —, 2. .... 186f, 232, 272f, 277.
 —, 3. .... 44, 200, 258, 277.
 —, 4. .... 248f, 251.
 —, 1. Forstærknings .... 45, 67, 234.
 —, 2. — ..... 231-237.
 —, 1. Reserve ..... 64, 231, 285.
 —, 3. — ..... 232, 279.
 —, Lauenborgske ..... 174.
 —, Mecklenburgske ..... 177.
 —, Norske geworbne ... 245.
 —, Slesvigske ..... 174, 178f.
 —, 2. Slesvig-holstenske 187.
 Jørgensen, norsk Kaptajn 351.
 —, H. Jørg., Menig ... 111.
 —, J., Menig ..... 156.
 —, J. A., Kommandér-
 sergent ..... 98.
 —, Jørgen, Vandrelærer,
 Slesvig ..... 267.
 —, Niels, Menig ..... 331.
 —, P., Axager ..... 103.
 —, P. (Roerslevmark) ... 506.
 —, Peter, Menig ..... 331.
 K.
 Kajnæs (Kegnæs) ..... 21, 66f, 125.
 Kall, H. D. M., Prmlt. 206, 211, 232.
 Kallenbach, Pastor ..... 63.
 Karrebæk, Jens J., Matr. 168f.
 Karstensen, A., Pastor,
 Feltpræst ..... 45, 47, 69, 73, 79f.
 Kemp, V. C., Sekondlt. 117.
 Ketting ..... 21, 67f, 124.
 Ketting Lazaret ..... 124.
 Kidsen, C. A., Matros . 168.
 Kjobenhavn, Menig .... 206, 211, 233.
 Klaumann, M. C., Prmlt. 167.
 Klewing, Billedhugger .. 34, 77, 204f, 210ff, 241.
 Kloppenborg, J. H.,
 Løjtnant ..... 301f.
 Klubien, L. G. F.,
 Sekondlt. .... 300.
 Knauer, C. V., Kaptajn 117.
 Knorring, G. H., svensk
 Friv., Underlt. .... 117.
 Knud, Prins til Danmark 109.
 Knippel, N. C., Korporal 148.
 Kofoed, J. H., Sekondlt. 206, 212, 233.
 Kohl, C. F. C. v.,
 Sekondlt. .... 73, 84.
 Kolbe, L. E. Aug.,
 Vaabenmester ..... 111.
 Koldenbüttel ..... 23, 36, 91, 268-270.
 Kolding ..... 41, 57.
 Koldt, A. Mortensen ... 256.
 „Kongeskansen“, Dybbøl 113ff.
 „Kongestenen“, Flens-
 borg ..... 228f.
 Kongshøj, Kampen ved 90, 293f, 303.
 Korvetten „Heimdal“ ... 337, 350.
 — „Najaden“ ..... 258.
 Krabbe, O., Generallt. . 38, 192, 290.
 Kragh, J. S., Menig .... 239, 243f.
 Kranold, W. H. A.,
 Kapt. af Generalstb. 85.
 Krestensen, A. T., Student 211f, 247, 250.
 Krieger, Marine-Kapltl. . 190.
 Krigsministeriet ..... 6, 326, 328f.
 Kristianssand ..... 91, 337-351.
 Kristianssand-Monument. 339, 345.
 Kristianssands Komman-
 dantskab ..... 351.
 Kristianssands Kommune 349, 351.
 Krogh, G. C. v., Gene-
 raløjtnant 9, 37f, 183, 192, 201,
 203, 208, 211, 223,
 229f, 235, 263, 267.

- Krohn, Kaptajn ..... 176.
- Krøllfeifer, Billedhugger 39, 65.
- Kurtzhals, C. F., Kaptajn 277.
- Küstern ..... 16, 324.
- „Kæmpegraven“ i Fredericia ..... 59-63.
- „Kæmpehøjen“ (Mindenhøjen) i Flensborg .. 201ff.
- Kær By ..... 21, 126, 131, 133, 136f.
- Kær Halvø ..... 21, 124-137.
- Kær Vestermark ..... 133f.
- Käter, M., tysk Soldat .. 306.
- Købke, Generalintendant, Oberst ..... 223.
- L.**
- Lansenerer, Polske,
 : danske L.-eskadroner ..... 178f.
- „Landsoldaten“, „Den tapre Landsoldat“ ... 60f.
- Lallemand, François
 Baron de, General... 164f, 178f.
- Lange, J. T. .... 98.
- , Wilh., Menig ..... 322.
- Larsen ..... 223.
- , C. (Mossmark) ..... 15, 225.
- , Carl, Menig ..... 322.
- , Christopher, Andrup, Menig ..... 87.
- , E., Overjæger ..... 54f.
- , Hans, Menig ..... 322.
- , J., Menig ..... 324.
- , N. Chr., Menig ..... 111.
- , Niels C., Menig ..... 322.
- , Peter, Matros ..... 190.
- , V., Bjerre ..... 103.
- Lassen, norsk Stiftsprovst
 —, C. H., Menig ..... 58.
- , J., Menig ..... 324.
- Lasson, Generalmajor ... 165.
- , H. C., Oberst ..... 120.
- Laurberg, A. Lauritzen, Menig ..... 189.
- Lauritsen, S., Menig .... 156.
- Lauritzen, Hans, Menig 111.
- , Laur., Menig ..... 322.
- Lautrup, Menig ..... 206, 211, 233.
- Lawaetz, W. E. O.,
 Ingeniørkaptajn ..... 28.
- Lehmann, Orla, Politiker,
 Minister ..... 207, 215f.
- Lehmrie, W., tysk Soldat 306.
- Leijonhufvud, K. O. E.
 Friherre, svensk Friv.,
 Premierlt. .... 85.
- Leisten, C. I., Menig ... 58.
- Lembcke, Edv., Forfatter 88.
- Lench, Civilkusk ..... 98.
- Lesum Kirke, Bremerland ..... 18.
- Lind, N., Korporal ..... 98.
- Lindblad, P. C., svensk Friv., Menig ..... 147f.
- Linde, Rasm., Menig ... 159.
- Lindholm, P.M., Dragon 195.
- Lindorff, C. H. V.,
 Sekondlt. .... 206, 211, 233.
- Linieskibet „Christian den 8de“ ..... 188ff.
- Lippe, von der, norsk Kommandørkaptajn . 351.
- Lohmann, tysk Garnisonspræst, Konsistorialraad ..... 12.
- Lommer, C. R., Prmlt. 316ff.
- Lorenzen, Chr., Menig . 139, 141.
- , P. E., Sekondlt. .... 199f.
- Ludstrup, I. C. I., Menig 58.
- Ludvigsen, J. L., Prmlt. 211, 233.
- Lund, Hans M., Mariner 348.
- , J. F., Premierlt.,
 Kompagnikmdr. .... 316-318.
- , N. J., Sekondlt. ... 277.
- , P. D., Sekondlt. ... 296f.
- , P. S., Cand. theol.,
 Frivillig ..... 154.
- Lundbo, C. (Nordborg) 15, 325f.
- Lundby, Affæren ved ... 90.
- Lundbye, C., Oberstinde 52.
- , J. F., Kunstmaler,
 Frivillig ..... 28, 52f.
- Lunddahl, L. F. A.,
 Kaptajn ..... 205, 211, 233f.
- Lundsted, V. V., Menig 156.
- Lundström, L. A., svensk Friv., Sergent ..... 147f.
- Lüttichau ..... 223.
- Lyksborg ..... 23f, 36, 270f, 305-308.
- Lyksborg Lazaret ..... 270, 305f.
- Lysabild ..... 211, 137.
- Lysabild Lazaret ..... 137.
- Læsøe, W. H. F. A.,
 Oberst 9, 40, 201, 205, 208,
 211, 223, 230, 234f,
 264-268, 290f.

- Løkkegaard, Als ..... 133f.
 Lønborg, Artillerilt. .... 291.
 Løvenskiold, L., norsk
 Friv., Løjtnant ..... 73, 82f.
- M.**
 Maas, C., tysk Soldat ... 306.
 Madsen, Erik Chr., Menig
 —, J. C., Underkorporal 239, 244.
 —, Knud, Menig ..... 322.
 Madvig, J. N., Kultus-
 minister, Filolog .... 31, 216.
 Magdeburg ..... 11-16, 24, 325f.
 Maggeby, svensk Soldat 239, 244f.
 Magius, C. V., Oberstlt. 257f.
 Mano, J. Hansen
 (Jochum Hansen) ... 190.
 Mariboe, A. L. A.,
 Sekondlt. .... 206, 212, 230, 234.
 Marinegrav i Büsum ... 167f.
 — i Egernfærde ..... 188.
 — paa Holnæs ..... 258f.
 — i Kristianssand ..... 337-351.
 Marineministeriet ..... 344.
 Marqvardsen, Rasm.,
 Menig ..... 327.
 Marstrand, Premierlt. i
 Marinen ..... 189, 195.
 Marvika Marindepot,
 Norge ..... 351.
 Mathiesen, J. L. F.,
 Kaptajn ..... 205, 211, 234.
 —, M., Menig ..... 156.
 Mathiessen, C., Kaptajn 205, 211, 234.
 Matzen, C. F., Gaardejer 309.
 Mazerowzky, Poul, rus-
 sisk Marinekaptajn . 73, 84.
 Mechlenburg, C. E. V.,
 Kaptajn ..... 277f.
 Meelløse, H. C. E.,
 Underlæge ..... 186.
 —, Jens, Marinesoldat .. 189.
 Meinke, Kaptajn ..... 303.
 „Mercurius“, Orlogs-
 briggen ..... 78.
 Messlunde, se Nebbelund 190.
 Meyer, E. H. A.,
 Ritmester ..... 205, 211, 234, 291.
 —, Herman, Mariner ... 348.
 —, Johan, Matros ..... 168.
 —, N., Menig ..... 111.
 de Meza, Chr., Generallt. 89, 294.
 Michaëlis Kirkegaard,
 Slesvig ..... 19, 275, 281-289.
 Michelsen, Peter, Menig 326.
 Mikkelsen, A., Staxrode? 256.
 —, Erik, Underkorp. ... 279.
 —, P. Chr., Menig ..... 111.
 Militær-Kirkegaarden,
 Slesvig ..... 275, 293, 315-322.
 Mindehøjen. „Kæmpe-
 højen“, i Flensborg . 201f, 228ff.
 Minde-Kapellet, østr.,
 Slesvig ..... 312, 320ff.
 Minden ..... 16, 24, 326.
 Mogensen, C., Under-
 korporal ..... 316, 318.
 —, Thomas, Underkorp 98f.
 Moltke, Generallt. .... 215.
 Monumentet i Aabenraa
 — i Altona ..... 166.
 — i Augustenborg, to . 46, 93.
 — ved Bedsted ..... 53.
 —, Bov-, i Flensborg ... 238f.
 — i Bregninge, Taasinge 103.
 — i Broager ..... 104.
 — ved Bustrup Dam ... 182f.
 — i Dybbøl By ..... 110.
 — paa Dybbøl Kirke-
 gaard ..... 112.
 — paa Dybbøl Kirke-
 gaard, Genr. Bülow's 58.
 — i Egernfærde ..... 191.
 — paa Flensborg Kirke-
 gaard ..... 248.
 — i Fredericia, Kæmpe-
 graven ..... 61.
 — i Frederiksstad ..... 253.
 — i Haderslev ..... 64.
 — i Husum ..... 261.
 — i Koldenbüttel ..... 268.
 — i Kristianssand ..... 339ff.
 — i Lyksborg ..... 305ff.
 — Mysunde-, Flensborg 300.
 — i Nordborg ..... 138.
 — i Nybøl ..... 139f.
 — ved Nykro, Slesvig . 272.
 —, Sankelmark- ..... 311ff.
 — i Schested ..... 175ff.
 — i Slesvig ..... 19, 282f.
 — i Sønderborg, to .... 74, 76.
 — i Tandslet ..... 152.
 — i Ullerup ..... 155ff.
 — i Vester-Sottrup ..... 87.
 Mortensen, P., Menig ... 156.

- Munch, Andreas, norsk
Digter ..... 83.
- v. Munthe af Morgenstjerne, O. L., Oberstlt. . . . . 73, 80f.
- Musikkorps, 2. Brigades
—, Marine- ..... 341.
- Muus, N. R., Sekondlt. . . . . 73, 81.
- Müller, H., tysk Soldat . . . . . 306.
- , Max, Generalmajor . . . . . 295.
- Mysunde ..... 41, 90, 180, 293-296, 300.
- Mysunde-Monumentet,
Flensborg ..... 300.
- Møller, E. Høyer,
se Høyer Møller.
- , F. C. N., Kaptajn... 205, 211, 234.
- , Hermann ..... 99.
- , J. A. P., Premierlt. . . . . 206, 211, 234.
- , J. H. .... 51.
- , P. M., Menig ..... 156.
- , R. L., Sekondlt. .... 99.
- , T. C., Kaptajn ..... 195.
- Møller-Holst, N. S.,
Løjtnant ..... 316, 320, 322.
- N.
- „Najaden“, Korvetten .. 258.
- Napoleon I, Frankrigs
Kejser ..... 163f.
- Nebbelund, A. Hansen,
Soldat ..... 190.
- Neergaard, A., Løjtnant . . . . . 296f.
- Ncidig, C. C. A., Menig . . . . . 156.
- Neisse ..... 16, 24, 326-328.
- Nellemann, J. P. S.,
Premierlt. .... 206, 211, 234.
- Nelson, eng. Admiral ... 163.
- Neraae, F. G., Kaptajn . . . . . 67f.
- Nielsen, Anders, Menig . . . . . 322.
- , Chr., Matros ..... 189.
- , Christen, Mariner ... 348.
- , E. (Kjøge), Menig .. 306.
- , H. C., „Skarnved“,
Fæstningskonstabel . . . . . 296.
- , Hans, Menig ..... 156.
- , Hans P., Mariner ... 349.
- , I., Menig ..... 247, 251.
- , Ib, Skelstofte, Soldat . . . . . 190.
- , J., Menig ..... 141.
- , J., Menig ..... 156.
- , J. P., Menig ..... 156.
- , Jens Chr., Menig ... 324f.
- , Jens, Mariner ..... 349.
- Nielsen, Johan, Menig .. 99.
- , Jørgen, Menig ..... 322.
- , Laur. S., Korporal .. 322.
- , Niels, Soldat ..... 149f.
- , Niels Chr., Menig .. 111.
- , N. P. Chr., Menig . . . . . 111.
- , Ole (Ravnholt) ..... 18.
- , Ole, Menig ..... 333f.
- , P., Menig ..... 156.
- , P. C., Trænkusk .... 99.
- , Peter A., Soldat .... 152.
- , R., Aarhus ..... 103.
- , Rasmus, Tvedemark,
Menig ..... 88.
- , V., Reservekorporal . . . . . 140.
- , W., Digter ..... 315.
- , W. N. G., Toldasst. . . . . 287.
- „Niels Juel“, Fregatten . . . . . 337, 340, 347.
- Nimb, C. P. F., Under-
korporal ..... 140.
- Nordborg ..... 21f, 36, 68, 138f.
- Nordborg Lazaret ..... 68.
- Nordborg, C. F. E., Post-
mester, Krigsass. .... 274.
- , V. C. J., Sekondlt. . . . . 268, 273ff.
- Nordso-Eskadren ..... 337-341.
- Nostitz' Brigade, østr. ... 295.
- Ny Carlsberg Glyptotek . . . . . 227.
- Nybjernt ..... 23, 36, 271.
- Nybøl ..... 21f, 36, 41, 69f, 139-142.
- Nyhuse, E. N. P. Søren-
sen, Overjæger ..... 186.
- Nykro ..... 23, 36, 271f.
- Nyrup, K. Jensen, Menig . . . . . 206, 212, 234f.
- O.
- Obel, C. F., Kaptajn ... 277.
- , O. F., Vaabenmester . . . . . 296ff.
- Oendebye, se Vindebye.
- Oerslykke, J. Christen-
sen, Jæger ..... 206, 211, 235.
- Ohlsen, E. A., Matros .. 190.
- Ohmeyer, C. V., Løjtn. . . . . 206, 211, 236.
- Oland, C., tysk Soldat . . . . . 306.
- Olesen, N. Plougborg,
Menig ..... 280.
- Olsen, B., norsk Jæger . . . . . 239, 245.
- , I. Chr., Kvartermest. . . . . 168.
- , Jens, Menig ..... 322.
- , Jens P., Menig ..... 322.
- , Lars, Menig ..... 156.
- , Lars, Menig ..... 158.
- , M. C., Menig ..... 53f.

- Orlamundt, V. O.,
Premierlt. .... 277.
- Orlogsbriggen „Merku-
rius“ ..... 78.
- Ormslev, J. Madsen,
Menig ..... 189.
- Overgaard, Peter, Menig 327.
- Overselk ..... 23, 308-310.
- Oversø ..... 25f, 41, 272f, 301, 310f.
- Oversø Kro ..... 310.
- Overup, A. Jensen, Soldat 190.
—, Chr. Fr., Matros .... 190.
- P.**
- Pambøl Gaard, Als ..... 129ff.
- Panserskibet
„Peder Skram“ ..... 350.
— „Rolf Krake“ ..... 125.
- Paris, G. A., Billedhugg. 223f, 228.
- Pauls, C., Vesterhever... 103.
- Paulsen, Chr., Professor 301.
—, J., Menig ..... 156.
—, Thorvald, cand. jur. 301.
„Peder Skram“, Panser-
skibet ..... 350.
- Pedersen, A., Søpør ..... 51f.
—, H. Menig ..... 111.
—, Niels, Menig ..... 111.
—, S., Uglerup ..... 103.
- Pectzhold (Poetzhold),
C. S., Menig ..... 57.
- P. H., se P. Hansen,
Digter ..... 180.
- Peronitz, A. H. J., tysk
Soldat ..... 306.
- Petersen, Andreas, Menig 139, 141.
—, C. M. .... 67.
—, G. L. P., Løjtnant... 296ff.
—, H. C. (Værsløv) ... 306.
—, H. E., Premierlt. ... 147.
—, H. H., Sekondlt. ... 136.
—, Hans R., Menig .... 296, 299.
—, Hemming C., Menig 327f.
—, Henrik, Menig ..... 322.
—, J. (Brederoed) ..... 306.
—, Jens, Fussing, Menig 87.
—, Jens, Menig ..... 127.
—, Margart, Menig ..... 143.
—, Niels M., Soldat ... 152.
—, Ole, Lundby, Menig 87.
—, Peter, Menig ..... 158.
—, Peter, Menig ..... 330.
—, Peter Berg, Toftløse 87.
- Petersen, R., Menig ..... 156.
—, R. J., Menig ..... 156.
—, Rasm., Menig ..... 111.
—, Rasmus, Menig ..... 136.
—, S. P., Menig ..... 334f.
—, T. K., Menig ..... 156.
- Peymann, C. F. v., Ge-
nerallt. .... 169, 171f.
—, H. E. v., Generalmaj. 169, 171f.
- Pingel, H. H., Sekondlt. 136.
- Plat, P. H. C. du,
Generalmaior ..... 119f.
- Ploug, Carl, Digter,
Politiker 9, 62f, 210, 213, 220,
226, 281.
- Pontoppidan, T. H. V.,
Sekondlt. .... 277.
- Popholt ..... 23, 275-275.
- Posen ..... 16, 25, 335f.
- Poulsen, Pastor ..... 47.
—, A., Billedhugger ... 292.
—, A., Menig ..... 140.
—, M. C., Underjæger ... 67.
—, M. S. Weiss ..... 99.
—, P. C., Menig ..... 111.
- Printzen, S. H. T.,
Sekondlt. .... 206, 211, 236.
- Q.**
- R.**
- „Radetzky“, Fregatten... 338.
- Ragebøl ..... 22, 143.
- Ragebøl Skov ..... 121.
- Rahbek, K. L., Digter .. 337.
- Raker, C., tysk Soldat... 306.
- Rasmusen, Anders P. B.,
Mariner ..... 349.
- Rasmussen, C., Menig... 156.
—, H. (Kjertemindc) ... 306.
—, J., Menig ..... 99.
—, L., Menig ..... 156.
—, Lauritz, Zink- &
Bronzestøber ..... 227.
- , P. .... 134.
—, Rasm., Soldat ..... 152.
- Ratzeburg, Lejren ved .. 164.
- Redøhl, P. B. M. O.,
Barn ..... 279.
- Recke, Adolph von der,
Visedigter, Dra-
maturg ..... 59, 253.
- Refhøj ..... 22, 143f.

- Regiment (Infanteri-)**
1. .... 102, 294f, 297, 303, 306, 309, 311f, 318, 322, 332.
- 2. .... 149, 256, 329f, 331, 335.
- 3. .... 97f, 102, 136f, 149, 161, 294, 300, 306, 323, 331, 334.
- 4. .... 94, 99, 117, 136, 156, 158, 306, 328, 334.
- 5. .... 95, 97, 99, 136, 144, 148, 162, 306, 323.
- 6. .... 99, 117, 139, 148, 152.
- 7. .... 111, 327.
- 8. .... 95, 111, 137, 296, 306, 336.
- 9. .... 15, 117, 156, 159, 297, 299, 303, 322f, 326, 332.
- 10. .... 96, 98, 100, 123f, 147, 151.
- 11. .... 15, 295, 297, 303f, 318, 320, 322, 326.
- 12. .... 290.
- 13. 0
- 14. 0
- 15. .... 97, 100.
- 16. .... 96f, 119, 137, 143, 156, 329.
- 17. .... 96f, 99, 152, 156, 324, 326.
- 18. .... 95, 107f, 127, 136, 154, 156, 294, 300, 318, 327, 329.
- 19. 0
- 20. .... 101, 141, 156, 297, 303, 322, 324, 328, 330, 335.
- 21. .... 15, 141, 156, 158, 299, 322, 326.
- 22. .... 94, 97, 117, 152, 156, 297, 306, 308, 324, 328f, 336.
- **8. Brandenburgske Infanteriregiment** ... 110.
- **Dronningens Livregiment** ..... 178f.
- **Fyenske Infanteriregiment** ..... 178f.
- **Holstenske Infanteriregiment** ..... 174, 178f.
- **3. Jydske Infanteriregiment** ..... 178f.
- **Jönköping Regiment** ..... 137.
- **Oldenburgske Infanteriregiment** ..... 174, 176, 178f.
- Regiment (Infanteri-),**
18. **Preussiske Infanteriregiment** ..... 143.
- **Slesviske Infanteriregiment** ..... 174, 178f.
- **Svenska Kongl.**
1. **Lif-Grenadier Rgt.** 246.
- **Svenska 24. Linie Rgt.** 245.
- **Älfsborgs Linie Rgt.** 49.
- Reike, tysk Soldat** ..... 306.
- Reimer, H. F., Menig**... 322.
- Reimers, J. P., Slagterm.** 145.
- Reinecke, A., friv. Underofficer** ..... 52.
- Reinhardt, Bernt, dansk Vicekonsul** ..... 6, 351.
- Reinwaldt, Lauritz J., Mariner** ..... 348.
- Rendsborg** ..... 25f, 29, 165f, 169-172, 232.
- Renthe-Fink, preuss. Generalmajor** ..... 315.
- Reserve-Kavalleriet** ..... 281.
- Rested, And., Underkorporal** ..... 322.
- Rieffestahl, P., Veile, Korporal** ..... 148f.
- Riis, P. C., Frivillig** ... 305-308.
- Rimestad, Chr., Jurist, Politiker** ..... 214.
- Ringe, T. C., Bombardér** 211, 236.
- Ringebæk Gaard, Als** ... 135.
- Ringenæs** ..... 21f, 70ff, 144.
- Rise** ..... 21, 72f.
- Rist, Kaptajn** ..... 266.
- Risting, A., Polytekniker** 285f.
- Roerbæk, se Rørbæk, Soldat** ..... 190.
- „**Rolf Krake**“, **Panserskibet** ..... 125.
- Rolsen, Hans, Menig** ... 322.
- Roos, C. L., svensk Friv., Løjtnant** ..... 147f.
- Rosen, Kammerherre, Overpræsident** ..... 216, 222.
- , **S. L. C., Major** ..... 119f.
- Rosing, J. L., Menig** ... 316, 518f, 322.
- Roth, preuss. Oberst** ... 225.
- Rousing, C.V., Sekondlt.** 206, 211, 236.
- , **Menig** ..... 211.
- Ruhmor, Th.** ..... 39.
- Runquist, svensk Husar** . 239, 244f.
- Rye, P. Laursen** ..... 256.

- Ryes Korps, General ... 281.
 Rytterregiment
 (se Dragonregiment).
 —, Holstenske ..... 178f.
 Rømeling, F. F., Prmlt. 257.
 Rønhave, Als ..... 127f, 137.
 Rørbæk, J. Larsen, Soldat 190.
 —, L. Jørgensen ..... 190.
 Røssing, v. prouss.
 Oberstlt., Friherre ... 12.
- S.
- Saande, A. H. C.,
 Sekondlt. .... 117.
 Sagen, W., norsk Præst 341, 345, 345ff.
 Saksgaard, Als ..... 132.
 Saint-Aubain, A. P. de,
 Major ..... 205, 211, 230, 236.
 Sandbjerg Slot ..... 59, 112, 125.
 Sankelmark ..... 24, 90, 295, 311-315.
 Sankelmark-Monumentet 311-315.
 Sankt Johannes Kloster,
 Slesvig ..... 304.
 Sattrup, se Vester- og
 Øster-Sottrup ..... 91.
 Saxe, prouss. Sekondlt. 30.
 Scharffenberg, Generallt. 125.
 Schau, E. F., Major .... 119f.
 —, H., Sekondlt. .... 284.
 —, H. B., Kaptajn ..... 284f.
 —, W., Premierlt. .... 284.
 Schepele, Oberst ..... 53, 272.
 Scherff, prouss. Generallt. 315.
 Schiern, Fr., Professor .. 224.
 Schildt, P., svensk Korp. 239, 245.
 Schiøtz, S. D., norsk
 Læge ..... 100.
 Schlegel, J. F. G., Løjtn. 160f.
 Schleppegrell, F. A.,
 Generalmajor 9, 78, 86, 201, 205,
 208, 211, 223, 230, 237,
 265, 268, 289-292.
 Schmidt, Skibslæge ..... 189, 195.
 —, E. A. M., Premierlt. 117.
 —, Peter P., Menig ..... 100.
 —, Theodor, Løjtnant ... 100f.
 Schnitger, S. P. M.,
 Mariner ..... 348.
 Schouborg, C. F.,
 Skovfoged ..... 101.
 —, I. C. .... 101.
 Schousboe, V., Biskop .. 50, 91.
 Schow, L. S., Oberst ... 45, 48f.
- Schulenburg, Generallt.,
 Greve von ..... 166, 178.
 „Schwartzenberg“, Fre-
 gatten ..... 338f, 346.
 Schweidnitz ..... 16, 24, 329f.
 Schäffer, Kommandér-
 sergent ..... 211, 236.
 Seehusen, Løjtnant ..... 206, 211f, 239, 246.
 Seest, J. S. .... 288.
 —, M. E. .... 288.
 Sehested 22, 165f, 169, 172-179
 Sehested-Monumentet ... 175, 177f.
 Selk, Kampen ved ..... 90, 293f.
 Seyfarth, G. V. R. K.,
 Premierlt. .... 300.
 Silkeborg, H. J., Prmlt. 280.
 Skanse I ..... 147.
 — II ..... 121.
 — VIII ..... 151.
 — IX ..... 118f.
 Skarpskyttekorps,
 Holstenske ..... 178f.
 Skibsted, Viggo, Pre-
 mierlt. i Marinen ... 189, 195.
 Skibvold, C. Andersen,
 Underjæger ..... 186.
 Skjerne (Skjerner), H.
 Petersen, Soldat ..... 190.
 Skonnerten „Fylla“ ..... 350.
 Skovgaard, Joachim,
 Billedhugger ..... 227.
 Slesvig 23f, 28, 36, 41, 91
 180, 275-289, 315-322
 Slesvig Lazaret ..... 278, 312, 315ff.
 Slesvig-Ligaen (D.D.D.) 7
 Smaagaard, L. C. Jensen,
 Menig ..... 268, 271.
 Smedegaard, L. I.,
 Underjæger ..... 64.
 Smidt, A. C., Soldat ... 150.
 Sommelius, G. L., svensk
 Friv., Premierlt. .... 45, 48f.
 Spandau ..... 16, 25, 330.
 Späth, L., von, Oberst .. 302.
 „Stadt Hamburg“, Ho-
 tel, Slesvig ..... 288.
 Stampfe, Ritter von,
 ostr. Major ..... 309.
 Staxrode, A. M. .... 256.
 Stender, Carl, Akts.,
 Forlag ..... 228.
 Steendige, C. B. Jensen 256.
 Steffensen, Hans, Menig 323.

- Steffensen, L. M., Løjtn. 147f.
 Stein, Th., Professor.
   Billedhugger ..... 340.
 Steinmann, P., Generallt. 125.
 Stemann, von, Kammerherre, Præsident ..... 216.
 Stenten Mølle, Kampen ved ..... 186f.
 Stockfleth, Amtmand ... 39.
 —, F. H. E. H., Kapt. 101.
 Stolk ..... 23, 289-292.
 Strange, S. Haae ..... 65.
 Strauss, H. T., Premierlt. 199f.
 Stricker, C. F. P., Prmlt. 277.
 Stubberup, P. Petersen, Soldat ..... 190.
 Studenter-Sangforeningen 207.
 Styrup, J. H., Oberstlt. 272f.
 Suenson, Edouard, Viceadmiral ..... 337-340.
 Svendsen, C. F., Kommandérsergent ..... 156.
 —, J., Ny Terkildstrup, Menig ..... 87.
 —, L. A. H., Korporal 140.
 Svendstrup, P. R., Artillerikonstabel ..... 57.
 Svenningsen, M. A., „Faarup“, Fæstningskonstabel ..... 296.
 Svenstrup, C. O., Menig 57.
 Søhuse, M. Hansen, Jæger ..... 44f.
 Søllerød, Menig ..... 206, 211, 237.
 Sønderborg ..... 21f, 36, 73-84, 144-151.
 Sønderborg Lazaret ..... 82, 149f.
 Sønderborg Slot ..... 109.
 Søderskou, C. A. G., Kommandérsergent .. 239, 246f.
 Sørensen, Kantajn ..... 315.
 —, A. W. M., Menig .. 322.
 —, Christen, Menig .... 111.
 —, Christian, Mariner .. 348.
 —, Claus, Matros ..... 190.
 —, Fr., Berder ..... 322.
 —, J., Menig ..... 156.
 —, J. K., Hosby ..... 103.
 —, Jens, Christrup, Menig ..... 87.
 —, Jens, Udflyttergaard 87.
 —, P. Jul., Menig ..... 111.
 —, Peter, Menig ..... 336.
 —, Søren, Konstabel .... 151.
 Sørensen, Søren J. B., Mariner ..... 349.
 —, Søren Skouenborg .. 101f.
 Søvdal, Mads, Menig . 111.
 T.
 Taarup, M. N., Konstab. 199.
 Tandslet ..... 22, 91, 151f.
 Tandslet Lazaret ..... 152.
 Tann, von der, slesv.-holst. Oberst ..... 252.
 Tegetthoff, W. von, østr. Admiral ..... 338.
 Thaulow, Th., Digter ... 179.
 Thaysen, P. (Rinkenæs) 15, 325f.
 Thestrup, E. H., Kaptajn —, H. N., Generallt., Krigsminister ..... 33, 37f. 192.
 „Thetis“, Fregatten ..... 190.
 Thomsen, A. L., Menig 141.
 —, J., Konstabel ..... 156.
 —, T. C., Metalstøber . 208, 210, 227.
 —, V. C., Menig ..... 156.
 Thulstrup, Ingeniørkapt. 210.
 „Thyras Vold“, Bladet . 7
 Thyregod, H. B., Underofficer ..... 252.
 Thøgersen, Jens, Mariner 348.
 Thønnesen, H. S. E., Kommandérsergent .. 186.
 Tischmann, A. B., Menig 87.
 Toftnos, C. J., Menig .. 156.
 Tolsum, Chr. J., Underkorporal ..... 322.
 Torgau ..... 16, 25, 330-332.
 Toustrup, J. Laursen, Sergent ..... 256.
 Trepka, J. C. M., Oberst 201, 205, 211, 230, 235, 237.
 Tronnier, W., Premierlt. 277.
 Tuxen, J. C., Søofficer . 168.
 Tybring, Andr., Matros 168.
 Tychsen, V. E., Oberst 10-13, 15-18, 26, 30, 173.
 Tøjhusmuseet i København ..... 227f.
 Tønder Seminarium ..... 216.
 Tønning ..... 23, 292f.
 U.
 Ulkebøl ..... 21f, 36, 84-86, 91, 136f, 153f.
 Ulkebøl, Christen Clausen, Menig ..... 86.

- Ullerup** ..... 21f, 36, 86, 154-158.
Ussing, Pct. W., Menig 322.
**Utzon-Frank, E., Profes-
 sor, Billedhugger** .... 53.
- V.**
- Wadskær (Wadsker), C.
 L. V., Sekondlt.** .... 269f.
**Vadstehede, L. C. Ras-
 mussen** ..... 256.
Wagner, A., Oberstinde 261, 263.
 —, **F. C., Oberst** ..... 261, 263.
Waldeck, von, Oberst ... 178.
Valdemar Slots Lazaret . 56, 102f.
**Wallmoden, tysk Gene-
 rallt., Greve** ..... 164f, 175.
Walter, Bartold, Prmlt. 102.
 —, **G. J., Menig** ..... 206, 211, 237.
 —, **G. V., København** .. 87.
Vandall, Hendrik ..... 196.
Vang, A. Petersen, Menig 189.
Warberg, C. F. T. ..... 316, 320, 322.
Varnæs ..... 22, 91, 158-160.
Vaupell, Jon, Løjtnant .. 261f, 269.
 —, **Otto, Oberst, Krigs-
 historiker** ..... 30, 91.
Wedege, U. C., Løjtnant 206, 211f, 239, 246.
**Wedelfeldt, F. A.,
 Premierlt.** ..... 278.
Vedsted, S. Jensen ..... 256.
**Veilbye, Niels Hansen,
 Menig** ..... 334f.
**Vejlebyskov, J. Morten-
 sen, Soldat** ..... 190.
Weiss, Sergent ..... 206, 211, 237.
Weisz, Kaptajn ..... 315.
**Wellmann, E. T. S.,
 Menig** ..... 279.
Wendt, C. A., Løjtnant 255.
**Wergeland, norsk Gene-
 ral** ..... 351.
Werner, Carl T., Menig 322.
**Vesterborg, L. P.,
 (V.-Smaahuse)** ..... 190.
Vester-Sottrup ..... 21f, 86-88, 160-162.
**Vesterulsløv, Hans Chr.,
 Soldat** ..... 190.
- Weyse, C. E. F., Kom-
 ponist** ..... 79f.
 „**Wiborg**“, kejs. russ.
   Linieskib ..... 84.
**Willisen, W. v., pruss.
 (slesv.-holst.) General** 264.
Wilster, Ernst, Generallt. 223.
**Vindebye, A. Olsen,
 Soldat** ..... 190.
Windleff, L. I., Menig 57.
Winstруп, Arkitekt ..... 34.
**Winther, Chr., Forfatter,
 Digter** ..... 210.
Visborg, C. T., Korporal 102.
Wittenberg ..... 16, 25, 332.
Vognparken ..... 98.
Wolff, Kadet ..... 189.
**Wolfhagen, F., Kammer-
 herre, Minister** ..... 215f.
**Voldstrup, Mads P. Lar-
 sen, Menig** ..... 73, 82.
Woldtofte, L. R., Menig 57.
**Volkman, P. T. A.,
 Menig** ..... 156.
**Worm, J. A., Officers-
 aspirant** ..... 160, 162.
W. R., Digter ..... 92, 293.
**Wrangel, F. H. E.,
 Greve, pruss. Gene-
 ralfeltmarskal** ..... 224.
Vrangland Gaard, Als .. 128f.
Würtzen, Oberstlt. ..... 259f.
- X.**
- Y.**
- Z.**
- „**Zephyr**“, Dampskib ... 215.
- Æ.**
- Ø.**
- Ørsted, M. T., Premierlt.** 211, 237.
**Øst, R. Th. A., Officers-
 aspirant** ..... 296ff.
Øster-Sottrup ..... 22, 162.
Østerborg, P., Præste ... 103.

OVERSIGTSKORT OVER SUNDEVED—ALS

med Stedangivelse af danske Mindesmærker (A—D) og Krigergrave (1—37) uden for Kirkegaardene.

Med Geodætisk Instituts Autorisation foretaget Reproduktion af Maalebordsblade 1:20.000 (nedsat 46%), revidret i Marken 1922.

Maalestok 1:29.200.